491.81701
Su7c
1923

ČITANKA

IZ KNJIŽEVNIH STARINA

STAROSLOVENSKIH, HRVATSKIH I SRPSKIH

ZA

VII. I VIII. RAZRED SREDNJIH ŠKOLA

SLOŽILI

Đ. ŠURMIN I *S. BOSANAC*

PETO IZDANJE

Ovaj udžbenik za srednje škole odobren je na osnovu mišljenja Glavnog Prosvetnog Saveta S br. 1144 od 8. Novembra 1929., i odlukom g. Ministra Prosvete SN br. 46814 od 16. Decembra 1929.
Šurmin-Bosanac: Čitanka iz književnih starina staroslovenskih Hrv. i Srp.

ZAGREB 1923.
BIBLIOGRAFSKI ZAVOD D. D.
NAKLADNA KNJIŽARA

ČITANKA

IZ KNJIŽEVNIH STARINA

STAROSLOVENSKIH, HRVATSKIH I SRPSKIH

ZA

VII. I VIII. RAZRED SREDNJIH ŠKOLA

SLOŽILI

Đ. ŠURMIN I *S. BOSANAC*

PETO IZDANJE

ZAGREB 1923.

BIBLIOGRAFSKI ZAVOD D. D.

NAKLADNA KNJIŽARA

Druck von Adolf Holzhausen in Wien.

491.81701
Su7c
1923

Predgovor prvomu izdanju.

Po jednodušnoj izjavi srednjoškolskih profesora, a onda i po nalogu visoke kr. zemaljske vlade, trebalo je prema današnjemu napretku slovenske nauke od dvije Jagićeve knjige „Primjerâ jezika starohrvatskoga“, što su se dosad upotrebljavale, sastaviti jednu knjigu za VII. i VIII. razred gimnazijâ. U tom je smjeru izrađivana ova knjiga. Kod sastavljanja štiva stalo nam je bilo do toga, da knjiga poda u primjerima kratak pregled i izvadak svega, što se radilo oko književnosti pisane jezikom starim slovenskim, starim hrvatskim i starim srpskim. Po tom treba suditi, što su tolike izmjene ušle u ovu knjigu prema Jagićevim knjigama, koje su bile prve te ruke u nas onamo još prije trideset godina.

Prema dosta određenu broju satova za obuku u starom slovenskom i starom hrvatskom jeziku u našim gimnazijama odmjerismo i članke. Kod štiva se pazilo, kako će se čitanjem razabrati vrijednost i jezična strana spomenikâ, radi čega su dodani novi članci najglavnijih spomenika, koji su prije bili nepoznati.

Kod sastavljanja ove čitanke imali smo na umu i ono, za što se u našoj naučnoj osnovi traži učenje jezika staroga slovenskoga s osobitim obzirom na hrvatski jezik, pa smo zato razmjerno više uzeli članaka iz hrvatskoga.

Ovom se čitankom — po našem mišljenju — ima potpuniti povijest književnosti u primjerima iz umjetne knjige od XVI. vijeka, a k tomu po vijekovima prikazati, kako se pisalo sve do onoga vremena, kad je u Hrvatâ pretegnulo sasvijem latinsko pismo.

Postepeno ovako razvijanje jezika i književnosti zahtijevalo je onaj red, kojim su stavljena štiva. Iz dubljega i preglednoga

poznavanja jezika, čemu ima uz gramatiku pomoći i čitanka, nadamo se, da će se i više prionuti uz proučavanje one starine, koja nam može biti nesamo na čast nego i što veću korist.

Da smo se u uvodu poslužili najnovijim iztraživanjima, ne treba napose isticati, a hvala gosp. sveučilišnomu profesoru dru. Tomi Maretiću, što nas je u tom smjeru pregledajući rukopis ove knjige podsjetio na neke nedostatke.

U Zagrebu, mjeseca veljače 1896.

Predgovor drugomu izdanju.

U ovom se izdanju nalazi dosta promjenâ prema prvom izdanju. Potrebama, što su se pokazale kod prvoga izdanja, nastojali smo ovdje zadovoljiti i s obzirom na nauku i s obzirom na školske zahtjeve. Odatle i promjene u uvodu i u tekstu.

U prvom dijelu, u pregledu stare naše hrvatske i srpske literature, prikazivano je sve tako, da bi se dobila što jasnija slika o onome, oko čega su se stari književnici trudili. Nije mnogo izmijenjenih štiva u drugom dijelu, ali ima dodanih novih članaka, da bude što više svjedočanstva onome, o čemu se govorilo u prvom dijelu, pa da bude i izbor veći. Sasvim je novo, što su članci iz stare hrvatske i stare srpske književnosti razdijeljeni po svojem sadržaju i što su dodani članci iz apokrifne i legendarne književnosti. Koliko baš ima promjenâ u pojedinim člancima, sve su te promjene učinjene stoga, da bude knjiga jasnija i da se njom lakše postigne ona zadaća, što smo je istaknuli već i u predgovoru prvome izdanju; imali smo na umu, da sve prikažemo, kako bi učenici od učenja stare književnosti i staroga hrvatskoga jezika imali što više koristi. Da se to i što lakše postigne, osobito s obzirom na jezičnu stranu da bude razumijevanje tekstova olakšano, potpunili smo rječnik, kojemu je bilo najviše prigovora kod prvoga izdanja radi nepotpunosti. U školi smo se uvjerili, da je u rječniku potrebno i ono istaknuti, što bi se s obzirom na današnji jezik moglo očekivati od učenikâ da će sami ispoređivanjem naći i upoznati. Samo ono, u čemu je velika sličnost, nijesmo htjeli da uđe rječnik.

Zadržali smo ime jezik „stari slovenski“, a nijesmo uzeli „crkveno-slovenski“ ili „crkveno-slavenski“ poradi toga, što još i sama nauka nije posve sigurna, kojim bi imenom pravo prozvala jezik spomenikâ, što potječu iz X. i XI. vijeka — kako je to i u uvodu istaknuto. Ima i drugih uzroka, poradi kojih nije za nas osobito povoljan naziv „crkveno-slavenski“, pa su nas i oni ponukali, da ostanemo kod staroga imena.

U Zagrebu dne 1. studenoga 1901.

K trećemu izdanju.

Ovo se izdanje ne razlikuje od drugoga izdanja osim u nekim dijelovima u literarno-historijskom prikazivanju i potpunosti rječnika.

U Zagrebu dne 15. veljače 1905.

K četvrtomu izdanju.

Po želji gg. drugova profesora provedene su neke neznatnije promjene, da knjiga u ovom novom izdanju i opet što više zadovolji zahtjevima.

U Zagrebu, 31. srpnja 1908.

K petomu izdanju.

Ovo je izdanje u glavnom ostalo kao i dosadašnja. U literarno-historijskom dijelu nastale su neke izmjene, da odgovore što više onomu, što knjiga ima da bude.

U Zagrebu dne 31. srpnja 1923.

Sadržaj.

Strana
Predgovor prvomu izdanju III
Predgovor drugomu izdanju IV
Predgovor trećemo izdanju V
Predgovor četvrtomu izdanju V
Predgovor petomu izdanju V
Sadržaj VII
Glagolska i stara ćirilska azbuka 1

I. Uvod.

Pregled književnih starina starih slovenskih, hrvatskih i srpskih.

A. Književnost pisana jezikom starim slovenskim.

Napisao dr. S. Bosanac.

I. Sveta braća Ćiril i Metodije 5
II. Slovensko pismo (glagolica i ćirilica) i jezik, na kojem su pisala sv. braća 10
III. Književni rad svete braće 13

B. Pregled stare hrvatske glagolske književnosti.

Napisao dr. Đ. Šurmin.

a) Borba za glagolicu i slovensku službu kod Hrvatâ 15
b) Rad oko glagolske književnosti 24

C. Pregled ćirilicom pisane književnosti.

Napisao dr. Đ. Šurmin 34

II. Primjeri.

A. Glagolski spomenici.

a) Stari slovenski spomenici.

1. Asemanovo ili vatikansko izborno evanđelje (glagolicom) 51
2. Glagolita Clozianus (glagolicom) 59
3. Iz Četveroevanđelja zografskoga 62

Strana
4. Iz četveroevanđelje marijinskoga 65
5. Iz sinajskoga Euhologija 66
6. Iz sinajskoga Psaltira 68
7. Crnorisca Hrabra rasprava o slovenskim pismenima 71

b) Glagolski spomenici hrvatski.

α) Iz crkvenih knjiga.

1. Iz Vrbničkoga časoslova, koji ide u XIII. vijek (glagolicom) 74
2. Iz Kukuljevićeva misala po rukopisu XIII. ili XIV. vijeka (glagolicom) 75
3. Iz odlomka Kukuljevićeva misala (glagolicom) 76
4. Iz glagolskoga misala XIV. ili XV. vijeka 77
5. Iz Kukuljevićeva brevijara iz konca XIV. ili početka XV. stoljeća (glagolicom) 79
6. Iz glagolskoga misala štampanoga 1483. 81
7. Iz Levakovićeva glagolskoga misala 1631. god. 83

β) Iz apokrifne književnosti.

1. Smrt Avramova. Iz glagolskoga rukopisa od 1468. god. 84
2. Kako je Isus popom postao. Iz glagol. rukopisa od 1468. god. . . . 86

γ) Iz svjetovnih spomenika.

1. Isprava glagolska iz hrvatskoga primorja (1309. god.). Novograci dobivaju pravdu protiv Bribirana zbog nekih međa 88
2. Ivan Mikulanić daruje crkvi sv. Spasa zemlju u Baški na otoku Krku (1375. god.) 89
3. Knez Martin Frankapan († 1479.) potvrđuje testamenat župana Mihovila, kojim svoje imanje ostavlja crkvi sv. Marije u Novom 10. prosinca 1446. 90
4. Zakon vinodolski 90
5. Iz Vrbanskoga statuta 94

B. Ćirilski spomenici.

a) Stari slovenski spomenici.

1. Zbornik suprasaljski 97
2. Iz Savine knjige 99

b) Ćirilski spomenici, ponajviše roda srpskoga.

α) Iz crkvenih knjiga.

1. Iz ćirilskoga homilijara Mihanovićeva 101
2. Šišatovački apostol 104
3. Iz Nikoljskog evanđelja 107

Strana

4. Iz služabnika Božidara Vukovića tiskanoga u Mlecima 1519. god. 110
5. Ogled jezika slovensko-ruske recenzije, koja se upotrebljava kod slovenskih unijata i u istočno pravoslavnoj crkvi ruskoj, bugarskoj i srpskoj 113

β) Iz legende i životâ.

1. Povijest Nićifora Kalista o večerama Hristovim 116
2. Život velikoga župana srpskoga Stjepana Nemanje ili u kaluđerstvu prozvanoga sv. Simeuna 117
3. Iz života sv. Save od Domentijana 120

γ) Iz apokrifâ.

Slovo o prepiranju đavla s gospodom našim Isusom Hristom . . . 122

δ) Iz ljetopisa.

1. Iz srpskoga ljetopisa po rukopisu koprivničkom XV. vijeka . . . 125
2. Iz povijesti od žitija kneza Lazara i njegova vojvode Miloša Obilića 128

ε) Iz romanâ i pripovijedakâ.

1. Iz pripovijetke o Aleksandru Velikom 131
2. Iz pripovijetke o trojanskom ratu 136

ζ) Iz zakonikâ.

1. Iz zakona cara Dušana 139
2. Iz statuta poljičkoga 144

η) Iz ispravâ.

1. Isprava Kulina bana od 1189. god. U Dubrovniku 146
2. Isprava od 1198—1199. god. 147
3. Isprava od 1238. god. 149
4. Isprava od 1250. god. U Povljima 150
5. Isprava od 1326. god. Danj 153
6. Isprava od 1332. god. U Dubrovniku 154
7. Isprava od 1423. god. U Kukanu 156

C. Ogledi proze pisane latinicom.

1. Iz stare hrvatske kronike 157
2. Iz Lekcionarija Bernardina Spljećanina 161
3. Krašićki sud rješava pravdu između Ivana Kozlovića i Matka Talkovića 30. studenoga 1581. 163

III. Rječnik. 165

Glagolska i stara ćirilska azbuka.

Bugarska glagolica	Hrvatska glagolica	Brojna vrijednost	Stara crkvena ćirilica	Brojna vrijednost	U latinskom pismu	Imena slovâ
Ⰰ	Ⰰ	1	а	1	a	азъ
Ⰱ	Ⰱ	2	б	—	b	боукꙑ
Ⰲ	Ⰲ	3	в	2	v	вѣдѣ
Ⰳ	Ⰳ	4	г	3	g	глаголи
Ⰴ	Ⰴ	5	д	4	d	добро
Ⰵ	Ⰵ	6	є	5	e	єсть
Ⰶ	Ⰶ	7	ж	—	ž	живѣтє
Ⰷ	Ⰷ	8	ѕ	6	dz (ζ)	ѕѣло
Ⰸ	Ⰸ	9	з	7	z	землꙗ
Ⰹ Ⰺ	Ⰹ Ⰺ	10	и і	8 10	i	ижє і
Ⰻ	Ⰻ	20	—	—		
Ⰼ	Ⰼ	30	—	—	u stsl. kao đ; u hrv. j	ђєрвь
Ⰽ	Ⰽ	40	к	20	k	како
Ⰾ	Ⰾ	50	л	30	l	людиє
Ⰿ	Ⰿ	60	м	40	m	мꙑслитє
Ⱀ	Ⱀ	70	н	50	n	нашь
Ⱁ	Ⱁ	80	о	70	o	онъ
Ⱂ	Ⱂ	90	п	80	p	покой
Ⱃ	Ⱃ	100	р	100	r	рьци
Ⱄ	Ⱄ	200	с	200	s	слово

Bugarska glagolica	Hrvatska glagolica	Brojna vrijednost	Stara crkvena ćirilica	Brojna vrijednost	U latinskom pismu	Imena slovâ
ⱅ	Ⱅ	300	т	300	t	твръдо
ⱆ	Ⱆ	400	оу	400	u	оукъ
ⱇ	Ⱇ	500	ф	500	f	фрътъ
ⱈ	Ⱈ	600	х	600	h	хѣръ
ⱉ	Ⱉ	700	ѡ	800	o	ѡтъ
ⱋ	Ⱋ	800	щ	—	št, hrv. šć, ć	шта
ⱌ	Ⱌ	900	ц	900	c	ци
ⱍ	Ⱍ	1000	ч	90	č	чрьвь
ⱎ	Ⱎ	—	ш	—	š	ша
ⱏ	Ⱏ	—	ъ	—	ŭ	ієръ
ⱏⰺ, ⱏⰹ, ⱏⰻ	—	—	ъı, ъи	—	y	ієръı
ⱐ	I	—	ь	—	ĭ	ієрь
ⱑ	Ⱑ	—	ѣ	—	ê	ѣть
ⱓ	Ⱓ	—	ю	—	ju	ju
—	—	—	ꙗ	—	ja	ja
—	—	—	ѥ, є	—	je	je
ⱔ	—	—	ѧ	—	ę	ęs
ⱘ	—	—	ѫ	—	ą	ąs
ⱗ	—	—	ѩ	—	ję	jęs
ⱙ	—	—	ѭ	—	ją	jąs
—	—	—	ѯ	60	ks	ksi
—	—	—	ѱ	700	ps	psi
ⱚ	—	—	ѳ	9	th, f	ѳита
ⱛ	—	—	ѵ	—	y	ѵжица

I.

UVOD.

Pregled književnih starina starih slovenskih, hrvatskih i srpskih.

A. Književnost pisana jezikom starim slovenskim.

I.

Sveta braća Ćiril i Metodije.

Prosvjeti i književnosti sviju naroda u srednjem vijeku izvor je i korijen na krilu kršćanske crkve, pa tako je i kod Slovenâ, koji su grana velikoga indoevropskoga stabla. Pismo i kršćanstvo najznatnije su pojave pri osvitku prosvjete kod svakoga naroda, a u Slovenâ se jedno i drugo veže sa svetom braćom Ćirilom i Metodijem. Njihov je blagosloveni rad izvor sjajnomu kasnijemu, nažalost razdijeljenomu, prosvjetnomu i književnomu radu sviju Slovena.

Sveta braća Ćiril i Metodije rodiše se u maćedonskom gradu Solunu, gdje im otac Grk, po imenu Lav, bijaše čovjek blagorodan i bogat. Između sedmoro djece bješe najmlađe Konstantin (u kaluđerstvu prozvan Ćiril).

U sedmoj godini usni Konstantin san i pripovjedi ga ocu i materi: „Sabravši poglavica sve djevojke našega grada reče mi: Uzmi, koju hoćeš. A ja gledajući ih sve redom zapazih jednu najljepšu mimo sve ostale i odabrah je za se, a zvaše se Sofija (Mudrost).“

Ne mareći ni za što na svijetu do samo za nauku začudo brzo napredovaše. Dočuvši za to carev kancelar posla po Konstantina, da bi se učio s mladim carem Mihailom. U Carigradu je učio u najboljih učitelja onoga vremena, kao na primjer što je bio Fotije. U dvadeset četvrtoj godini posla ga car k Saraćenima kao člana poslanstva za primirje i izmjenu roblja, jer je on poznavao slovenski jezik, a u ratovima između Arapâ i Vizantijaca bilo je i Slovenâ.

Vrativši se u Carigrad odreče se domala svijeta i ode u manastir na planinu Olimp, gdje nađe starijega svojega brata Metodija, koji bijaše otprije upravitelj nekake slovenske knežine u Tesaliji. Ali braća bijahu samo kratko vrijeme zajedno u manastiru.

Kad su k caru grčkomu došli poslanici od Kozarâ[1] moleći ga, da im pošalje čovjeka književnika, koji će se nadbijati sa Židovima i Saraćenima, pošalje car Konstantina. Izvršivši svoj posao među Kozarima vrati se u Carigrad ponesavši sa sobom tijelo sv. Klimenta, pape rimskoga, koje je našao na Hersonu, gdje je svetac, izagnan od cara Trojana, mučeničkom smrću umr'o.

Najznatnije je za nas poslanje u Moravu. U Moravi vladao je od g. 846.—870. knez Rostislav. Rostislav pošalje poslanike k caru grčkomu Mihailu III. i zamoli ga, neka mu dade učitelje, koji će učiti narod kršćanskim istinama u materinskom jeziku, jer su dolazili mnogi kršćanski učitelji iz Italije, Grčke i Germanije, od kojih je Slovenima, prostoj čeljadi, bilo malo koristi (**оучителꙗ не имамы такого иже ны бы вь свой ѥзыкь истоую вѣроу христиꙗньскоую ськазаль, — и соуть въ ны въшьли оучителе мнози крьстиꙗни изъ Влахъ, и изъ Грькъ и из Нѣмьць, оучаще ны различь, а мы Словѣни проста чадь не имамъ иже бы ны наставилъ на истиноу и разоумъ съказалъ. то добре, владыко посъли такъ моужь иже ны исправить вьсꙗкоу правьдоу**).

Car vizantijski bijaše veoma srećan u izboru svome, kad je pozvao učenoga filozofa Konstantina, neka pođe s bratom Metodijem i jamačno još s nekim drugim učenim ljudima u Moravu. To je bio srećan izbor, jer je Konstantin već otprije stekao lijep glas u cijelom vizantijskom carstvu svojim poslanjima na Istok, znanjem mnogih jezika i velikim marom. Ako ćemo vjerovati legendi, car je svoj izbor napose motivirao ovim znamenitim riječima: „Vi ste Solunjani, a Solunjani svi govore čisto slovenski“ (**вы бо ѥста селоунꙗнина, да селоунꙗне вьси чисто словѣньскы бесѣдоують**).

---

[1] Kozari, uralsko-čudski narod, nastavali su između Kaspijskoga mora, Volge i Dnjepra, pa tako dođoše u doticaj sa Židovima i Saraćenima, kojih ih nastojahu predobiti za svoju vjeru.

Sloveni otprije nijesu imali pisma ni pisanih knjiga u svojem jeziku, kako veli crnorizac (kaluđer) H r a b a r: **Прѣжде оубо Словѣне не имѣхѫ кънигъ, нѫ чрътами и рѣзами чьтѣхѫ и гатаахѫ погани сѫще. Кръстивъше же сѧ римсъкыми и гръчьскыми писмены нѫждаахѫ сѧ писати словеньскѫ рѣчь безъ оустроѥниꙗ.**

Zato je bio prvi posao Konstantinu, da složi pismo, koje će imati dovoljno znakova za različne glasove jezika slovenskoga. Zatim se dade na prevođenje svetih knjiga, koje su udarile osnovu slovenskoj književnosti. Posao svete braće začudo je brzo napredovao, jer se na narodnom jeziku slovenskom čitala sva služba Božja. To nije bilo po volji Latinima, njemačkim svećenicima, na koje su Moravljani svagda sa sumnjom pogledali bojeći se, da će im se s vjerom Hristovom nametnuti i omraženi jaram franački. Latini ih tužiše i samomu papi Nikoli I., koji zaželje čuti iz njihovih usta, što je i kako je, pa ih pozva u Rim. Braća krenu na put s moćima sv. Klimenta i s nekoliko odabranih svojih učenika, koji će se u Rimu zarediti za svećenike.

Na putu ih lijepo primi i dočeka K o c e l j, knez slovenski, koji je imao svoju državu oko B l a t n o g a j e z e r a. Kako je knez zavolio slovenske knjige, uzme ih odmah sam učiti, a sv. braći preda pedeset učenika, da i njih nauče knjizi slovenskoj.

Oprostivši se s Koceljem digoše se putovati naprijed put Italije, a na putu prođoše i P o s a v s k o m H r v a t s k o m.

U Mlecima udariše na Konstantina biskupi i popovi i kaluđeri govoreći: „Kaži nam, čovječe, kake si to knjige napisao Slovenima, kakih nije nikad nitko prije pisao, ni apostoli, ni rimski papa, ni Gregorije bogoslov, ni Jeronim, ni Augustin? Mi znamo za tri samo jezika, na kojima treba u knjigama slaviti Boga: židovski, grčki i latinski.“ A filozof im odgovori: „Ne daje li Bog dažda svima jednako? Ne udišemo li uzduh svi jednako? A vas kako nije stid odrediti tri samo jezika, a sva ostala plemena i narodi neka budu slijepi i gluhi? A kažite mi, je li Bog tako slab, te ne bi mogao dati, ili je tako zavidljiv, te ne bi htio dati? Mi poznajemo mnogo naroda, koji imaju svoje knjige i na svome jeziku slave Boga. Eno vam Jermeni, Perzijanci, Abazgi, Iberci, Sugdi, Goti, Avari, Tirzi, Kozari, Arapi, Egipćani, Sirci i mnogi drugi! Ako vam ni to nije dosta, a vi čujte knjige što pišu! David vapije govoreći: Pjevajte Gospodu pjesmu novu, pjevaj Gospodu sva

zemljo! I opet: Raduj se Gospodu sva zemljo, pjevajte, poklikujte i popijevajte! A na drugome mjestu: Sva zemlja nek se pokloni tebi i poje tebi, neka poje imenu tvojemu! I napokon: Hvalite Gospoda svi narodi, slavite ga sva plemena! Sve, što diše, neka hvali Gospoda! A Matej u evanđelju piše: Dade mi se svaka vlast na nebu i na zemlji; idite dakle i naučite sve narode krsteći ih — — — i učeći da sve drže, što sam vam zapovijedao . . . Tako i Marko: Idite po svemu svijetu i propovijedajte evanđelje svakomu stvorenju . . . A znaci onima, koji vjeruju, bit će ovi; imenom mojim izgonit će đavole, govorit će novim jezicima . . . A evo što Gospod govori i vama, učiteljima zakona: Teško vama književnici i farizeji, licemjeri, što zatvorate carstvo nebesko od ljudî; jer vi ne ulazite, niti date da ulaze, koji bi htjeli. I opet: Teško vama, zakonici, što uzeste ključ od znanja; sami ne uđoste, a koji hotijahu da uđu, zabraniste im. A čujte što Pavao piše Korinćanima: Ja bih htio, da vi svi govorite jezike . . . Ako truba da nerazgovijetan glas, tko će se pripraviti na boj? Tako i vi ako nerazumljivu riječ rečete jezikom, kako će se razumjeti, šta govorite? jer ćete govoriti u vjetar. Ima na svijetu bogzna koliko različnih glasova, a nijedan nije bez značenja. Ako dakle ne znam sile glasa, bit ću kao nijemac onome, kome govorim, i onaj, koji govori, bit će meni nijemac . . . Kako će onaj, koji stoji mjesto prostaka, reći amen po tvome blagoslovu, kad ne zna, što govoriš? . . . Ne zabranjujte, braćo moja, govoriti jezicima. I još govori Pavao: I svaki jezik da prizna, da je Gospod Isus Hrist na slavu Boga oca.“ I zasramivši ih takim besjedama ostavi ih i otide.

Prije nego stignu u Rim, umrije papa N i k o l a I. (13. studenoga g. 867.), a na prijesto papinski sjede H a d r i j a n II. Kad se čulo, da dolaze braća i nose moći sv. Klimenta pape, iziđoše im ususret papa i svi građani s duplijerima i velikom slavom. Papa odobri, da se vrši služba Božja na slovenskom jeziku, i posveti slovenske knjige što ih doniješe braća u Rim. Da bi se uredila crkva među Slovenima, posvetiše Metodija za biskupa. No Konstantinu, koji se zakaluđerio (**въ светыи мьнишьскыи образъ облѣче се**) i dobio ime Ćiril, ne bijaše suđeno, da i unapredak uživa plodove svojega truda, jer se prestavi u Rimu 14. veljače g. 869. I tako ostade Metodije sam, da nastavi blagosloveno djelo svojega mudroga brata i da trpi muke, što mu ih zadavahu njemački svećenici, koji nijesu mogli preboljeti, što je papa posvetio posao svete braće.

Da bi se započeto djelo jače učvrstilo, postavi Hadrijan II. Metodija glavom crkve moravske i panonske. I knez Kocelj i knez Rostislav lijepo dočekaše svojega novoga duhovnoga pastira, ali domalo nastadoše za nj crni dani. Izdajom Svetopuka, koji je bio po svoj prilici u njitranskom kraju (dakle po srijedi između Rostislava i Kocelja) samostalan gospodar, zagospodovaše Moravom Nijemci, a njemački biskupi pozvaše Metodija na sud tužeći ga, da u njihovoj oblasti uči. Osudiše ga i poslaše nekamo u Njemačku, gdje je ostao izgnanikom dvije godine i pô zlostavljen od njemačkih biskupa. Izdajniku Svetopuku nijesu Nijemci pravo vjerovali, pa ga zato franački kralj Karlmann prisili, da živi interniran na njegovu dvoru mjesto u svojoj zemlji. Uto se na nasilne Nijemce digne pokret u zemlji s nekim svećenikom Sclagamarom (= Slavomirom) na čelu. Karlmann pošalje s vojskom na Slavomira Svetopuka. Među tim domaća brda i doline tako začaraše toga čovjeka, te je volio biti slobodan nego živjeti pod štitništvom njemačkim. Karlmannova vojska pratila ga je do vratâ tvrđave, gdje je bio zatvoren Slavomir, kad se najednom okrene protiv svojih pomagača, uđe u tvrđavu i postavi se na čelo slovenskoj vojsci, pa pobije svoje dojakošnje njemačke saveznike. Karlmann je dakako nastojao osvetiti tešku pogibiju, ali trajnoga uspjeha nije mogao postići, već je samo opustošio zemlju. Sada postade Svetopuk gospodar u cijeloj Moravi, a. g. 873.—874. sklopi pače i mir franačkim kraljem.

Kad je ovako Svetopuk oslobodio Moravu od njemačke vlasti, vrati se i Metodije na svoju stolicu, ali ga Nijemci opet tužiše papi. Ivan VIII. ga pozove 879. g. u Rim, da se pravda. Metodije otide u Rim i opravda se, a mjeseca lipnja g. 880. javi papa Svetopuku, da šalje Metodija natrag u Moravu, pišući mu ove znamenite riječi: „Mi s pravom (s razlogom) odobravamo slovenska slova, što ih je negda sastavio Konstantin filozof, i zapovijedamo, da se na jeziku slovenskom propovijedaju slava i djela Hrista, Gospoda našega. Jer onaj, koji je stvorio tri prva jezika, židovski, grčki i latinski, stvorio je i sve ostale jezike na hvalu i slavu svoju“ (Litteras denique sclaviniscas a Constantino quondam philosopho repertas, quibus deo laudes debitae resonent, iure laudamus et in eadem lingua Christi domini nostri praeconia et opera enarrentur iubemus).

Ni sada se Nijemci ne ostaviše svojih pletaka. Wiching, biskup njitranski, zaputi u Rim i oblaga Metodija, te papa Stjepan VI. (885.—891.) zabrani oko 888. službu Božju vršiti na jeziku slovenskom. Po smrti Metodijevoj (885.) prevrtljivi se Svetopuk posve pribije uz Nijemce i odvrati od učenikâ sv. braće. Gorazd, Kliment, Naum, Anđelar, Sava i drugi učenici bjehu izagnani iz oblasti Svetopukove te se zbjegoše u druge zemlje, kamo nije sezala vlast njihovih neprijatelja, i nastaviše rad svojih učitelja u njihovu duhu.

II.

Slovensko pismo (glagolica i ćirilica) i jezik, na kojem su pisala sveta braća.

Rekli smo, da je sv. Ćiril (Konstantin) složio slovensko pismo. Pita se sada, je li sastavio glagolicu ili ćirilicu, t. j. koje je pismo starije? Koliko je danas poznato starih slovenskih spomenika, najstariji je datirani spomenik ćirilicom pisan iz god. 993. To je natpis na kamenu, što ga je car **Самоилъ** podigao svomu ocu Nikoli, majci (Mariji?) i bratu Davidu. Nađen je na istočnoj obali jezera Prespe u zapadnoj Maćedoniji. Kako datiranih spomenika glagolicom pisanih iz toga vremena nema, neki ruski naučnjaci voljni su i danas vjerovati, da je ćirilsko pismo starije od glagolskoga. Međutim se najznatniji glagolicom pisani spomenici dosta pouzdanim dedukcijama naučnim stavljaju u X. vijek, premda nijesu datirani, a i inače su razlozi, što ih je ozbiljna nauka iznijela za prioritet glagolice tako jaki, te se može reći, da je danas s priličnom vjerojatnošću utvrđeno da je starije pismo glagolsko, a sastavio ga je sv. Ćiril. Po tom je ćirilsko pismo mlađe, a neki naučnjaci misle, da ga je sastavio sv. Kliment, biskup velički[1] u Maćedoniji, prvih godina X. vijeka. Oslon je tomu mišljenju samo jedna bilješka u grčki pisanom životu Klimentovu, gdje se veli: ἐσοφίσατο δὲ καὶ χαρακτῆρας ἑτέρους

---

[1] **епископъ Беличьскъ** ἐπίσκοπος Βελίκας. Veoma je vjerojatno, da se jedna rijeka nedaleko Ohrida zvala „Velika“ i odatle ime **беличьскъ**.

γραμμάτων πρὸς τὸ σαφέστερον ἢ οὓς ἐξεῦρεν ὁ σοφὸς Κύριλλος (izmislio je druge znakove za slova jasnije, nego što ih je iznašao mudri Ćiril). Kako u tom djelu ima i drugih netočnosti i pogrješaka, Jagić ne vjeruje ni ovoj bilješki, jer bi zaisto bilo čudnovato, kako su se iz X. i XI. (možda i iz XII. vijeka) učuvali toliki glagolski spomenici do danas upravo iz onih krajeva, koji se mogu držati za centrum rada Klimentova, ako je već Kliment u Maćedoniji zamijenio glagolsko pismo ćirilskim.

Pitanje o slovenskom pismu osobito je zanimalo slovenske naučnjake od XVI. vijeka pa do naših dana.

Mnogi učeni ljudi i hrvatski svećenici bijahu živo uvjereni, da je glagolsko pismo izumio sv. Jeronim (346.—420.), za koga se mislilo, da je hrvatskoga roda, kako čitamo u životu njegovu štampanu u „Starinama": „Jerolim je naš Dalmatin, on je dika, poštenje i svitla kruna hrvatskoga jezika."

Otac filologije slovenske Josip Dobrovski († 1829.) mislio je, da je glagolica postala u XIII. vijeku, a starija nije nikako od XII. vijeka. Priredili su je po njegovu mišljenju hrvatski svećenici i kaluđeri od ćirilice iz velike ljubavi i revnosti k rimskoj crkvi, ne bi li tako što je više moguće otuđili i odijelili Slovene zapadne crkve od Slovenâ istočne crkve. Ovo je mišljenje oborio Slovenac Bartolomej Kopitar izdavši g. 1836. glagolski spomenik (Glagolita Clozianus), za koji se može držati da je pisan u X. vijeku. Dakle se vidjelo, da glagolica nije mogla biti izumljena istom u XII. vijeku, kad se našao spomenik pisan glagolicom već u X. vijeku.

I znameniti slovenski filolog Šafařík dugo je držao, da je glagolica mlađa od ćirilice, ali se pri kraju svojega života uvjerio, da je imao krivo (1858.).

Postanje slovenskoga pisma još je i sada pored sviju nastojanja nauke dosta zagonetno. V. Jagić, profesor filologije slavenske u sveučilištu bečkom († 1923) mišljaše (prije njega već Englez J. Taylor), da se glagolica i ćirilica razvila iz grčkoga pisma VIII., IX. i X. vijeka, i to glagolica prema grčkom kurzivnom, a ćirilica prema grčkom, uncijalnom [1] pismu. I glagolica i ćirilica bilo bi po postanju svome grčko pismo.

---

[1] Kurzivno pismo bilo je obično grčko pismo, a uncijalno oveće za svečane prigode.

Jagićeva i Taylorova teorija o izvoru glagolice ne može se nikako držati posve dokazanom, jer su s njom skopčane odveć velike teškoće.

Bit će najvjerojatnije uzeti, da u glagolskoj azbuci imade elemenata od više pisama, što su bila poznata Ćirilu. Najviše se zacijelo ugledao u grčku kurzivu, zatim je nešto uzeo iz samaritanskoga i jevrejskoga alfabeta.

Najbolje je sreće bila glagolica među Hrvatima, gdje se razvila u osobitu obliku. U Bugarskoj pretegli su više okrugli, a u Hrvatskoj više uglasti potezi. Prema tome se i zove okrugla glagolica bugarskom, a uglasta hrvatskom glagolicom. Hrvati su svagda glagolicu pazili kao zjenicu oka svoga, kako će se poslije razložiti.

Osobita je vrsta ćirilice bosanska bukvica ili upravo bosansko-dalmatinska ćirilica, koja se od obične ćirilice razlikuje nekim slovima, na pr. ȣ mj. ѹ.

Čini se, da je još zamršenije pitanje o jeziku, na kojem su sv. braća pisala svoje knjige. Koliko se god o tom pitanju ozbiljno istraživalo i pisalo, do danas nauka nije načistu. Najglavnija su ova dva mišljenja:

Jedni uče, da su Ćiril i Metodije pisali na jeziku svojega zavičaja, to jest na jeziku južnom maćedonskom, koji se govorio u okolici solunskoj, a prema današnjem zovu ga mnogi stari bugarski jezik.

Drugi uče, da su jezikom Ćirilovih knjiga govorili Sloveni panonski, za koje su pisali Ćiril i Metodije, pa prema tome zovu taj jezik panonsko-slovenski ili prosto stari slovenski jezik. — Stalno je, da za ovaj jezik ne smijemo držati, da od njega potječu svi ostali slovenski jezici, kako se nekad mislilo.

Držali se mi jedne ili druge teorije, svagda treba da jezik ovaj zovemo stari slovenski, a nikako stari bugarski, jer se sve do najnovijega vremena stanovnici južne Maćedonije nijesu zvali Bugari, već je njihovo pravo historičko ime Sloveni i u historičkim izvorima pomenuti se jezik svagda zove slovenski (словѣньскъ) a nigda bugarski.

Maćedonska je teorija tako utvrđena, da je danas gotovo preotela mah, samo se ne smije misliti, da je maćedonski dijalekt ostao leksikalno čist, jer su se u Moravi i Panoniji uzele mnoge riječi kršćanskoga života, domaće u onim krajevima ili

od Nijemaca uzajmljene. Tako sebi pomišlja postanje crkvenoga slovenskoga jezika Jagić. Taj jezik bijaše i do dana je današnjega rezultat kompromisâ. On imade svoj srednji vijek, koji upravlja cijelim duševnim životom narodnim poput srednjevječnoga latinskoga jezika. Sada je kao i latinski u jednu ruku ograničen na službu u crkvi, a u drugu je ruku vele znatan predmet jezične nauke, jer se njim oživljuje i razjašnjuje dublji studij pojedinih jezika slovenskih kao latinskim jezikom što se razjašnjuju romanski jezici.

III.

Književni rad sv. braće.

Mučno je odrediti i to, koje su knjige za službu Božju priredila već sv. braća. U životu Konstantinovu čitamo, da je počeo pisati: „U početku bješe riječ, i riječ bješe u Boga, i Bog bješe riječ.“ Ove su riječi iz evanđelja sv. Ivana na prvom mjestu među izbranim dijelovima svetoga evanđelja, što se čitaju kod službe Božje u crkvenu godinu počevši od uskrsne nedjelje. Po tome je Ćiril svakako najprije priredio nedjeljno ili izborno evanđelje [1].

Kad su sveta braća pošla 867. g. u Rim, jamačno su već bile dovršene ove knjige:

1. Evanđelje, kako se čita u crkvi.
2. Apostol, t. j. čitanja iz djelâ i poslanicâ apostolskih.
3. Psaltir, gdje su psalmi.
4. Služba, u kojoj su bile molitve i pjesme, što se čitaju na jutrenju, časove, obednju, večernju, pavečernju, na tajnu službu i krštenje (**вь скорѣ же вьсь цркковьный чинь прѣложь наоучи ютрьници, часовомь, вечерьни, павечерьници и таинѣи слоужьбѣ**).

Ovo će biti one knjige, koje je odobrio Hadrijan II., kako gore spomenusmo.

---

[1] **ѥвангелиѥ изборьноѥ** onako je evanđelje, gdje su čitanja razdijeljena po redu nedjeljâ i praznikâ u godini, a u četveroevanđeljima idu evanđelja redom evanđelistâ: Matej, Marko, Luka i Ivan.

Započetu književnu radnju nastavi po smrti Ćirilovoj M e t o d i j e sa svojim učenicima. U životu Metodijevu spominje se, kako je odabrao od učenika svojih d v a b r z o p i s c a i preveo iz grčkoga u slovenski jezik u brzo vrijeme sve knjige starozavjetne osim k n j i g â o M a k a b e j c i m a, dok je evanđelje, apostol i psaltir bio već otprije preveo zajedno s bratom Ćirilom (Konstantinom).

Osim prijevoda sv. pisma čitamo u ž i v o t u M e t o d i j e v u da je preveo:

1. n o m o k a n o n, zbornik crkvenoga prava (νόμος) u istočnoj crkvi onoga vremena;

2. p a t e r i k, u kome su ukratko napisani životi sv. otaca (πατήρ) crkvenih.

Izagnani od Nijemaca iz Morave i Panonije nastaviše svoj posao oko vjere i književnosti revni učenici svete braće u zemljama h r v a t s k i m i b u g a r s k i m i udariše jake osnove narodnim književnostima u slovenskih naroda.

Najviše su radili oko knjige slovenske učenici Ćirilovi i Metodijevi u Bugarskoj, gdje je za cara S i m e u n a († 927.) književnost slovenska slavila svoj zlatni vijek. Simeun je bio sam veoma prosvijetljen čovjek te je unapređivao prosvjetu i književnost u svome narodu. Za njegova vijeka radili su na književnom polju sv. K l i m e n t, rodom Bugarin, vjeran učenik i pomagač slovenskih apostola, za kojega neki misle da je složio ćirilicu; K o n s t a n t i n, prezbiter bugarski i episkop; Ivan, eksarh bugarski; pop G r i g o r i j e i mnogi drugi, a među njima i sam car S i m e u n. Sva je ta književnost strogo crkvena: besjede duhovne, tumačenja štivâ evanđeoskih i životi ugodnikâ Božjih. Svi su ti spisi do nekoliko izuzetaka p r i j e v o d i g r č k i h k n j i g a ili izvodi iz tijeh knjiga. Naskoro se mogla slovenska književnost u Bugarskoj bogatstvom svojim porediti s crkvenom književnošću grčkom i latinskom onoga doba. Sva ta književnost nažalost je samo kopija matore i izmoždene književnosti vizantijske.

Godine 1019. pade Bugarska i grčki car V a s i l i j e B u g a r o b i l a c učini je provincijom istočnoga carstva. Sada popusti i književna radnja u Bugarskoj, a plodove zlatnoga vijeka Simeunova primiše u baštinu R u s i, S r b i i H r v a t i. Djela stare bugarske književnosti ostadoše uzori, a njihov jezik stari slovenski posta zajednički književni jezik, koji je primao sve više eleme-

nata iz narodnih jezika osobito u glasovima i oblicima, ali u glavnom je sačuvao svoj starinski značaj.

Djela iz te prve književnosti slovenske poznata su samo iz kasnijih prijepisa. Nastariji rukopisi bit će najmanje stotinu godina mlađi od vijeka Ćirilova i Metodijeva. Evo spomenikâ, za koje se drži da će biti napisani prije godine 1000. u X. vijeku, a najbolje se u njima sačuvao jezik stari slovenski.

a) Glagolicom pisani spomenici:

1. Asemanovo ili vatikansko izborno evanđelje.
2. Glagolita Clozianus (Kločev glagoljaš).
3. Četveroevanđelje zografsko.
4. Četveroevanđelje marijinsko.
5. Euhologij, t. j. zbornik crkvenih molitava.
6. Psaltir sinajski.

b) Ćirilicom pisani spomenici:

1. Zbornik suprasaljski.
2. Savina knjiga.

Što treba znati o ovim spomenicima, rečeno je u primjerima kod svakoga spomenika.

To su najznamenitiji spomenici jezika staroga slovenskoga, a osim spomenutih ima još nekoliko malih odlomaka od dva do tri lista.

B. Pregled stare hrvatske glagolske književnosti.

a) Borba za glagolicu i slovensku službu kod Hrvatâ

Potkraj gospodstva rimskoga carstva počeše se po Evropi različni narodi raseljavati, a te seobe zadadoše smrtni udarac i onako rasklimanoj državi rimskoj. Kuda su koji narodi išli, nas ne zanima, samo nam je stalo do toga, da se spomene, gdje su se naselili Hrvati i Srbi otišavši iz svoje pređašnje domovine u VII. vijeku, jer je to znamenito za njihovu prosvjetnu povijest.

Hrvati zagospodovaše krajevima među Bojanom na jugu, Bosnom na istoku, Dunavom i Dravom na sjeveru, rijekom Rašom u Istri i Jadranskim morem na zapadu. Hrvatima na istoku nastaniše se Srbi u krajevima među Dunavom, Savom, Bosnom. Skadarskim jezerom, Šar-planinom i južnom Moravom. U ovim se zemljama razviše poslije dvije države: na zapadu hrvatska, a na istoku srpska.

Budući da su zapadni krajevi, što su ih posjeli Hrvati, bili prije pokrajine rimske, to je i rimska kultura bila raširena po ovim zemljama. O tom nas uvjeravaju stari natpisi i građevine, pa i to, što su neki rimski carevi dolazili da stanuju u Dalmaciji. Ako i jest stara i rimska prosvjeta bila pošla u nazadak, ipak joj se posve nijesu mogli oteti novi nadošli stanovnici. To se jasno vidi i iz potonjih vremena. Nadošla plemena nastojao je predobiti za se u jednu ruku Rim, a u drugu Vizantija. U toj su borbi Hrvati i Srbi pristajali sad uz jednu vlast, sad uz drugu. Pošto su se posve nastanili, pristali su Hrvati uz bliže njima carstvo i moć, uz Rim, a Srbi opet uz Vizantiju. Prosvjeta je bila u oba carstva velika, pa je razumljivo da se jedni ne žacaju poći s Istokom, a drugi sa Zapadom. Naši su stari pristali uz kulturnije narode, kakvi su jamačno bili Grci i Rimljani, jer je u njih bila prosvjeta manja, te se nije mogla s uspjehom opirati i oprijeti latinskoj i grčkoj kulturi; a kad su uz nju mogli pristati svi evropski narodi, samo je dokaz shvatanja potrebe kulture u naših djedova, što su i oni pošli srazmjerno rano ovim istim putem.

Kolika je prosvjeta bila starih Hrvata i Srba, kad su se naselili u ove krajeve, o tome se ne zna gotovo ništa. Znade se nešto o njihovu domaćem životu, o vjeri (da su bili neznabošci) i zanimanju, ali u svemu tom ima tek slabih ostataka, da se od njih ne bi mogla stvoriti stalna slika hrvatske i srpske kulture. Što se za pismo kaže, to pripada svijem Slovenima.

Već od prvih vijekova u rimskim je provincijama dosta duboko zahvatila korijen vjera kršćanska. Dalmatinski su gradovi bili puni stanovnika rimskih, pa kad su Hrvati došli, jamačno su i oni pomalo počeli primati krćansku vjeru od Latinâ i latinskih svećenika. Ovi su svećenici gledali, da nadošla varvarska plemena privedu u krilo crkve Isusove. Ali se s kršćanskom

vjerom ukorijenio u pokrajinama bliskim Rimu i Italiji latinski jezik. On po vremenu postade i crkvenim jezikom, a onda je k tome, preko crkve, postao i kulturnim jezikom cijeloga Zapada zbog velike snage katoličke crkve. Preko latinskoga je jezika postajala književnost napokon i svojinom svega zapadnoga svijeta, jer joj je bio osnova.

U primorskoj se Dalmaciji očuvao dugo i veoma čvrsto latinski jezik, osobito u gradovima. U tome nam je onda i tražiti uzroke borbi, zašto su se dalmatinski gradovi čvrsto opirali hrvatskomu narodnomu jeziku, da se uvede u crkvu. Da je kršćanstvo u Dalmaciji ojačalo, vidi se i odatle, što je u Solinu već u najranije vrijeme bila nadbiskupija, kojoj je vlast zahvatila ća gore u Panoniju između Drave i Save. Iz ovih su strana i Hrvati dobivali sjeme vjere kršćanske u prvo doba, premda je bilo slabo uspjeha, budući da su svećenici bili Latini, kojih prosti narod nije razumio. No sijelo najstarije biskupije nije pripadalo Hrvatima, jer je Solin bio u rukama vlasti vizantijske. Da se crkva i država bolje potpomognu, podigoše Hrvati u IX. stoljeću biskupiju u N i n u. Ninski je biskup potpadao pod vlast nadbiskupa solinskoga, ali su Hrvati već rano radili, da njihov biskup bude samostalan, da ne bude pod latinskim nadbiskupom. Iz toga su se nastojanja Hrvatâ rodile mnoge borbe u Dalmaciji između biskupa latinskih i ninskih, jer su ovi bili zatočnici hrvatskih narodnih i državnih prava, a oni čuvari latinstva; neki nacionalizam je već onda izbijao.

Do Karla Velikoga bili su Hrvati najprije podložni caru vizantijskome. Poslije su se oslobodili i postali samostalni. Više vijesti pouzdanijih nema niotkuda o Hrvatima prije vremena Karla Velikoga. Nešto poslije ima vijesti, i to u i s p r a v i k n e z a T r p i m i r a o d 852. g o d i n e, koja je pisana u Trogiru kod Bišća. Ova je isprava velike vrijednosti, jer nam javlja rane glasove iz prošlosti Hrvatske. Žaliti je, što je pisana jezikom latinskim, no nije nemoguće, da je na latinski prevedena s hrvatskoga. Ako je već ova isprava prijevod, na prvi je mah čudno, da nema drugih spomenika na hrvatskom jeziku iz onih vremena, kad je Hrvatska bila gotovo samostalna i kad su Hrvati već prihvatili vjeru kršćansku. Borbe u Dalmaciji između latinskoga i hrvatskoga življa posve jasno rasvjetljuju ove prilike.

Sveta su braća Ćiril i Metodije propovijedala vjeru kršćansku jezikom slovenskim. Hrvatima je to bilo osobito milo, jer su u tom jeziku mogli razumjeti riječ Božju. Kad ne bi tako bilo, jedva bi hrvatski ljetopisac o sv. Ćirilu zabilježio ove riječi: „I tako sveti muž Konstanc naredi popove i knjigu hrvacku, i istumači iz grčkoga hrvacku knjigu i hrvacki istumači evanđelje i sve pištole crkvene, i tako starogo kako novoga zakona, i učini knjige s papinim dopušćenjem, i naredi misu, i utvrdi zemlju u viru Isukrstovu.“ Slovenska se liturgija odomaći pod konac IX. vijeka među Hrvatima. Posavska je Hrvatska pripadala panonskoj nadbiskupiji sa stolicom u Srijemu, a tom je upravljao sv. Metodije. Ovo uređenje crkvene vlasti kaže, da je u ovim krajevima bila poznata slovenska liturgija, koja je prodirala sa sjevera na jug. Zna se, da su i učenici svete braće morali bježati na jug iz Morave.

Protjerani učenici slovenskih apostola razbježaše se kojekuda, pa po svoj prilici i u Nin, gdje je bila osnovana biskupija, te tu i nastaviše svoj rad. Sve je to bilo poradi onih silnih neprilika, što su ih latinski popovi činili hrvatskima upravo onako, kako su njemački svećenici svim silama radili protiv nauka i nastojanja Ćirila i Metodija u Moravi i Panoniji. Razvijala se borba, iz koje nam baš dolaze prvi glasovi o našem jeziku, pa o jeziku i radu sv. braće.

Ove su borbe veoma značajne, jer se u ono vrijeme radilo o tome, da li će se Hrvati odreći svojega narodnoga jezika, a po tom i svoje vlasti, ili će se protiviti latinskoj vlasti i latinskom svećenstvu. Latini su mislili, ako se Hrvatima dopusti osobiti crkveni jezik, onda će oni „pribrajajući se k onim velikim narodima, koji slave Boga na svom jeziku“, i imajući i onako svoju biskupiju u Ninu, gledati da se sasvijem otmu ispod oblasti mitropolita latinskoga. Oni su se s pravom pobojavali, da bi brzo moglo nadoći vrijeme, kad će njihove vlasti nestati nesamo u crkvi, nego će je nestati i u državi. Dokle su god oni gospodari u crkvi, dotle se jednako nadaju, da će moći braniti kao najglavniji zastupnici latinstva u Dalmaciji i svoja osobita prava i crkvena i državna i narodna, a glas će njihov slušati i štovati i državna vlast. Povedavši se za Nijemcima latinski su svećenici u Dalmaciji radili svagdje, gdje se god moglo, protiv slovenske liturgije; a gdje se ona i preko njihove volje ukorijenila, nastojali

su da je istrijebe i potisnu. Ta borba nije bila samo vjerska; ona je mnogo ulazila u političku borbu. Zato kao ljuti neprijatelji slovenstva podgovore papu Ivana X., te on napisa godine 924. list Tomislavu, u kojem mu preporučuje: Hrvati kao osobiti sinovi rimske crkve valja da zarana priučavaju svoju djecu latinskome jeziku. Trvenja, što su se započela već u drugoj polovici devetoga vijekà među latinskim svećenicima i ninskim biskupom, zaoštrila su se poradi ovakva postupanja u X. vijeku još jače. Papa je najprije dopustio slovensku službu, ali su Latini znali da ga podgovore, da je on i ukine. Kada je zasio na kneževsku stolicu Tomislav (914.), nađe sve u velikom neredu. Tomislav, zahumski knez Mihajlo Višević, nadbiskup spljetski i biskup ninski zatraže u pape, da im pošlje poslanike, koji bi imali da uvedu u zemlju mir i red, a k jednu da dokinu pravdu među nadbiskupom spljetskim i hrvatskim biskupom ninskim.

Kako su Hrvati već i otprije pristajali uza slovensku službu, a k tome su bili i pristaše Istoka, razveseli papu glas, da oni u njega traže pomoći. Papa im odgovori, ali se žali, što „ad Methodii memoriam intendunt", jer je spljetski nadbiskup latinjanin proglašavao Metodija krivovjercem. Papa opominje Hrvate u svojoj poslanici, da čitaju misu na latinskom jeziku, pa im k tomu preporučuje, neka hrvatsku misu isključe iz crkve, a djecu svoju neka šalju u latinske škole.

Hrvatska se narodna knjiga, makar i crkvena, do Tomislava morala već dobro razviti. Kad je papa mogao ovakve reforme preporučivati hrvatskim velikašima i svećenicima, nije čudo, da je papa Ivan X. pisao Hrvatima — svakako upućen od Latinâ svećenikâ — da se čudi, da bi se koji sin rimske crkve, a k tome jošte i odabrani sinovi, kaki su bili Hrvati, mogao naslađivati, kad se divljim i varvarskim jezikom Bogu hvala daje.

Sve su ovo bile priprave za crkveni s a b o r s p l j e t s k i o d 924. godine, u kojem su dalmatinski Latini s hrvatskim kraljem i velikašima zadali ljut udarac slovenskoj službi.

Na poziv hrvatskoga kralja Tomislava i biskupâ dođu papini poslanici 924. godine. U Spljetu je bio crkveni zbor. Tu su uz crkvene dostojanstvenike bili uz kralja prvaci hrvatske gospode. Ipak se kraj te gospode zaključi, da nijedan biskup ne smije pomagati u području spljetske nadbiskupije slovenskoga jezika u crkvi podjeljujući redove onima, koji su vješti samo slovenskom

jeziku. Tim se jezikom mogu služiti samo klerici nižih redova i monasi. Tako isto da nije dopustio nijedan biskup u svojoj crkvi čitati misu na slovenskom jeziku, osim u nestatku latinskih svećenika, a i onda treba da se u pape traži osobito dopuštenje. Još se zabranjuje biskupu ninskomu, da ne smije svoje vlasti raširivati na štetu spljetskoga nadbiskupa, već mu se mora uvijek i u svemu pokoravati. Jedini G r g u r D o b r e, ninski biskup, opre se tomu saborskom zaključku. Uza sve to, što je bio osamljen, postigao je toliko, da se papa Ivan X. nije dao sklonuti, da potvrdi te zaključke saborske, pa ih ne htjede potvrditi niti Lav VI., premda je 928. godine potvrdio sve ostale naredbe spljetskoga sabora.

Latini nijesu bili zadovoljni papinom neodlučnošću: oni su htjeli, da se slovenska služba sasvim zabrani i ukine. U saborima spljetskim od 927. i 928. godine izgubi ninski biskup, taj jedini zaštitnik slovenske službe, svoju biskupiju, koju ukinuše, jer da nije tobože od najstarijih vremena. Latini se, kako se vidi, nisu žacali ni najnevaljalijih sredstava samo da svoj cilj postignu. Vjera nije bila glavno; glavno je bila vlast, moć i gospodstvo.

Ipak kod naroda nije nestalo ljubavi i štovanja za slovensku službu; ona se držala kroz cijeli deseti i jedanaesti vijek, dok se nije digla nova olujina na nju za Petra Kresimira Velikoga. Sve, što je uglavio spljetski sabor 924. godine, potvrdi nanovo s p l j e t s k i s a b o r 1059. g o d i n e, koji odredi k tomu za slovensku liturgiju, da je valja sasvijem uništiti. Tko bi se ubuduće drznuo čitati misu i javno se moliti Bogu i njegovim svetima na drugom kojem jeziku osim na latinskom ili grčkom, kaznit će se najoštrijim kaznima, a Hrvati, ako ne će da nauče latinski jezik, ne smiju se zarediti za svećenike. Tako zaključiše u saboru, a zaključak svoj provodahu, jer ga je i papa potvrdio.

Hrvati su dobro znali, da se tu ne radi o vjeri, nego da se radi o jeziku i o tome, da latinski jezik prevlada i da se svaki trag narodnomu jeziku zatre i da ostane tuđe gospodstvo. Velikaši su s kraljem zato tako radili, da pridobiju za sebe papu i sve dalmatinske gradove. Dok su dalmatinski gradovi bili pod vizantijskom vlašću, bili su sapeti, a koji im je vladar nuđao veću slobodu, uza nj su pristajali. Nije čudo, da su se Mlečani borili za te gradove i nudili im što veću slobodu na štetu Hrvatâ: njihova sloboda Hrvatima ropstvo.

Na zaključke su se spljetskoga sabora počeli Hrvati buniti i slati poslanstva papi. Sve to ništa ne pomože. Aleksandar III. potvrdi zaključke i dokine slovensku službu. Kako su potonje pape poslije gledale da podignu vlast crkve u državi, da u crkvi ne bude nikakih svjetovnih vezova, započela se nova borba, poradi koje se malo zaustavi hrvatsko pitanje. Papa Grgur VII. izvede djelo, koje je zamislio kao savjetnik papâ Nikole II. i Aleksandra II. Hrvatski kralj Zvonimir zabrinut za svoju državnu vlast pomagao je samostane, ali i papu, pa nije dospio, da se mnogo miješa u crkvene poslove, koji su bili ipak pravi politički.

Nedugo iza žestokih borba u saborima spljetskim od 1059. i 1064. godine javlja nam se prvi spomenik pisan narodnim hrvatskim jezikom. To je do danas najstariji poznati spomenik. Štogod književnosti bilo je i prije, dakako u redakcijama ili recenzijama, budući da je potkraj X. vijeka ili u početku XI. bila gotova redakcija hrvatsko-slovenska, t. j. završio se vijek čisti stari slovenski. Prema tomu su razumljive potonje pojave u crkvenoj književnosti glagolskoj.

Za svoje su potrebe Hrvati imali i trebali samo crkvene knjige; velikaši, ako su kakvu darovnicu pisali za fratre, pisali su je latinskim gospodskim jezikom. Ipak je i glagolica bilà obična nesamo u porabi crkvenoj nego i u privatnom životu kod Hrvata, i u ovoj je porabi sve više preotimao mah čisti narodni govor. U staro su doba bile škole vrlo rijetke, a što ih je bilo, bile su za plemiće i na latinskom jeziku. Samostani (u Hrvatâ benediktovski) bili su osim privatnih poučavanja jedini zavodi, koji su rasađivali knjigu. Njima nije bilo zabranjeno širiti knjige u narodnom jeziku i narodnom duhu — koliko ga je moglo biti u ono doba. Dakako da je tu bilo pisanih knjiga i knjižica, a samostani su nam i učuvali najvjernije i najviše, što znademo o svojoj prošlosti. Prema pravilima benediktovaca trebalo je da epistolu i evanđelje i sve, što se glasno pjeva u nedjelje i svetkovine, pjevaju u narodnom jeziku, a k tomu poslije službe Božje da govore narodu u njegovu jeziku. Benediktovci su kao glagolaši pozvani i od Karla IV. 1372. godine u praški emauski[1] ma-

[1] Zove se emauski po tome, jer se na uskrsni ponedjeljak g. 1372., kad je nadbiskup praški posvećivao taj manastir u nazočnosti cara i visokih dostojanstvenika, čitalo evanđelje o putnicima u Emaus (Luka XXIV, 13—35).

nastir, da nauče svoju braću češku crkvenomu jeziku i slovenskoj liturgiji. Taj je rad u Češkoj prestao za navalâ husitskih, jer su češki monasi pristali u XV. vijeku uz Husovce.

Borba je u Hrvatskoj i dalje trajala, ma da je papa Aleksandar II. zabranio slovensku liturgiju. Uza svu zabranu Hrvati su upotrebljavali slovensku službu. Papa ih se nije ufao proglasiti odmetnicima, jer bi se moglo izleći još veće zlo. Latinâ je dolazilo u ove krajeve. Oni su mislili, da će oni izvesti ono, što nijesu mogli saborski zaključci. Postojanost Hrvatâ napokon prisili i rimskoga papu, te godine 1248. god. papa Inocentije IV. pristade na prošnju senjskoga biskupa Filipa i dopusti, da se upotrebljavaju kod službe Božje slovenske knjige ondje, gdje su i prije bile u običaju. (Nos igitur attendentes, quod sermo rei et non res est sermoni subiecta, licentiam tibi in illis dumtaxat partibus, ubi de consuetudine observatur praemissa, dummodo sententia ex ipsius varietate litterae non laedatur, auctoritate praesentium concedimus postulatam.) I krčkomu biskupu, koji je 1252. zatražio dopuštenje za slovensku službu, dopustio ju je papa s najvećom pripravnošću. Koliko se dosad znade, Rim je ovo prvi put Hrvatima izrijekom dopustio ono, što od vremena Ćirila i Metodija nije nijedan narod slovenski dobio.

Da je papa dopustio upotrebljavanje slovenske službe, mnogo je tomu uz druge uzroke pomoglo i širenje bogomilske nauke. U XII. vijeku pretegoše bogomili u Bosni, a našli su jednomislenikâ u Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji; u Spljetu pače imahu potkraj XII. vijeka i svoju osobitu općinu. Bosanski su banovi pristajali uz novu nauku i uređivali narodnu crkvu bosansku, uz koju je narod rado pristajao, jer je sve razumio, štó mu se od crkve davalo. Slovenskom se službom htjelo u primorskim krajevima stati na put širenju krivovjernoj nauci bogomilskoj, pa zato su dali one privilegije senjskoj i krčkoj biskupiji. A i bojali su se, da bi i istočna crkva mogla doći među Hrvate, ako im se slovenski jezik bude zabranjivao.

Ovim se završila najžešća borba za slovensku službu kod Hrvatâ, te je to prvo doba borbe književnosti glagolske, što se javlja od IX. pa do XII. stoljeća.

Od 1248. godine mirno se razvijala knjiga s glagolskim pismom među Hrvatima. Nema joj nigdje velikih prepreka, i

može se reći, da je sada nanovo oživjela. Ako je pratimo, kako se širi od XII. vijeka, opažamo, da je već u XV. vijeku zahvatila gotovo svu Dalmaciju, pa onda ušla i u Bosnu, a na sjever se rasprostranila po Istri i Hrvatskoj od mora gotovo do Drave. Hrvati su primili glagolsko pismo nesamo za crkvene potrebe već i za domaće privatne, budući da su književni ljudi bili gotovo samo svećenici i monasi. Više se nije osobito pazilo, kamo će koji glagolaš doći, pa je konačno i narod s dobrim dijelom svoje gospode prihvatio ovo pismo ne obazirući se na latinsko. Vrhunac je svoj postigla glagolska književnost u XV. vijeku, i doba od XII. do XV. vijeka jest doba napretka njezina.

Od XV. vijeka pada glagolska književnost. Nadošlo je štampanje knjigâ, kojemu nije moglo odolijevati prepisivanje uza svu vještinu, što se razvila u doba cvata glagolice. Štampanju se knjigâ pridruži od početka XVI. vijeka i pismo latinsko, koje je s vremenom sve više mah preotimalo poradi svoje spretnosti, i poradi nebrige i nemara što popova što svjetovne gospode za slovensku službu. U to doba p r o p a d a n j a glagolske knijige ponajviše se radilo samo oko toga, da se podmire crkvene potrebe. No baš u to vrijeme kao da se najviše raširila slovenska služba. Iz XV., a osobito iz XVI. i XVII. vijeka ima mnogo svjedočanstava, gdje se sve otpravljala služba božja hrvatskim jezikom, pače se 1570. godine pjevala u prvostolnoj crkvi u Zagrebu služba božja u slovenskom jeziku za sinoda pod biskupom Đurom Draškovićem, glasovitim govornikom na saboru tridentinskom. Knjiga je glagolska u to doba poznata i u Međumurju, u Trstu, Gorici, Kranjskoj i u južnoj Štajerskoj. Navale su Turaka na starija sijela glagolaša mnogo prinosile ovomu teritorijalnomu širenju, jer su hrvatski glagolaši bjegali pred Turcima na sve strane i širili u crkvi i bez dopuštenja slovensku službu; druge oni nijesu znali.

Kako slovenska služba Božja nije nikad sasvim pretegnula u svemu narodu hrvatskom, tako se nije moglo zapriječiti širenje latinske liturgije nesamo ondje, gdje slovenska ne bijaše nikad izrijekom potvrđena i dopuštena, nego ni tamo, gdje su glagolaši svojoj domaćoj liturgiji izvojevali pobjedu. Glagolaši nijesu imali nigdje jaka zaklona, a nijesu se mogli ni znanjem svojim natjecati sa svojim protivnicima. Stoga nije ni čudo, da su gla-

vari crkveni — biskupi, koji su bili najveći protivnici slovenskoj službi, jer velikim dijelom nijesu bili domaći sinovi, radili protiv nje i gledali, da je što prije sasvim zatru. To se opaža u sve vijekove. Da se učuvala glagolska služba do naših dana, treba zahvaliti najviše onoj žilavosti i ustrajnosti, što su je imali hrvatski neuki, ali narodni popovi glagolaši. Ova je ustrajnost uza slovensku službu spasla i narodni jezik i narodnu svijest, kojoj bez nje po svoj prilici ne bi bilo duga vijeka. Glagolaši su zbog svoje službe bili prezirani, zametavani pa im ni u kojem smjeru, ni u kojoj prilici nije niotkuda bilo pomoći. Ni gospoda ih nijesu osobito podupirala. Ali baš zbog toga, što su u ovakvim žestokim borbama samo od nevolje odvratili možda i najveće pogibije od svojega naroda, rad nam je njihov stim znamenitiji i vredniji. Ta stara predaja kod naših svećenika u svako je doba u narodnom smislu bila od neocjenjive koristi. Na jednoj strani slaba obrazovanost, a na drugoj političke nevolje sačuvaše nam u djedova ovu osobito vrijednu povlasticu do danas, ako ne za sav narod, a ono bar za jedan dio. U slobodnoj svojoj državi ova će narodna stvar da dođe do potpune pobjede.

b) Rad oko glagolske književnosti.

1.

P r v o d o b a od IX. do konca XII. vijeka. — Iz ovoga doba ima crkvenih glagolskih spomenika malo; ono, što ih se do danas učuvalo, najviše su sitni odlomci djelâ o b r e d n i h i b o g o s l o v s k i h, a najstarija će pripadati XII. vijeku. Ostatak su obredne hrvatske književnosti iz vremena, kad je među Hrvatima bio obred istočni, dva lista p r a k s a p o s t o l a r a Mihanovićeva, te je to jedini glasnik, da su i Hrvati imali knjigu čitanja iz Djela apostolskih i poslanicâ. Najstarije se glagolsko djelo — jamačno pisano jezikom starim slovenskim kao i druge knjige toga vremena — spominje među Hrvatima T e o d o r o v p s a l t i r iz IX. vijeka, što ga je poslije prepisao pop Nikola Rabljanin 1222., a pisan je bio na zapovijed posljednjega solinskoga nadbiskupa Teodora (između godinâ 880.—890.). Prijepis od 1222. god. imao je još 1634. god. Rafael Levaković. — Budući da se u ovo doba hrvatski govor još nije razlikovao uvelike od jezika staroga slovenskog, može se zaključivati, da su glago-

laši upotrebljavali knjige, kakve su im donijeli učenici svetih slovenskih apostola; knjige su bile i po sadržaju i opsegu među sobom slične, pa nam radi te sličnosti i broj i značaj starih hrvatskih spomenika i književnoga tadanjeg rada izlazi nepotpun i nejasan.

Glagolica je prodrla i u javni život, pa ima spomenikâ veoma starih iz s v j e t o v n o g a života. To su najviše i s p r a v e izdane bilo od općinâ bilo od privatnih lica. Ovih starina najveći broj pripada onomu kraju hrvatskome, gdje je i u crkvi glagolica i slovenska služba cvala, a to je hrvatsko Primorje i sjeverna Dalmacija pa otoci. Takvi se glagolski spomenici, kojih je iz drugoga i trećega doba sačuvan veliki broj, tiču ponajviše oranicâ, vinogradâ, mlinova i mliništa, što su ih ljudi poklanjali ili prodavali ili na samrti ostavljali crkvama, manastirima i privatnim ljudima; neke isprave govore o sudbenim raspravama i pravdama između općinâ i pojedinih ljudi, po čemu su te isprave mnogo vrijedne za povijest hrvatskoga privatnoga prava pored toga, što je u njima sačuvan čist narodni jezik iz tako velike starine.

Dosad se znade, da je glagolskih pisama svjetovnoga sadržaja bilo već u XI. i XII. vijeku, od kojih su samo neka do nas došla, i to u prijepisima. Naša dva veoma stara glagolska spomenika: i s p r a v a d o b r i n j s k a od god. 1100. (što nam je sačuvana samo u prijepisu) i iz istoga vremena uklesani spomenik, tako zvana b a š č a n s k a p l o č a, pokazuju, kako je hrvatski jezik i pismo glagolsko bilo u običaju. (Baška je mjesto na otoku Krku, gdje se našla ploča s glagolskim pismenima, a uklesana su pismena oko 1100. god.; natpis je dao uklesati opat Držiha, a spomenik se tiče darovnice hrvatskoga kralja Zvonimira, što potvrđuju i župani.) Iz r a z v o d a pak istranskoga od god. 1275. saznajemo, da se glagolica s hrvatskim jezikom upotrebljavala u XII. vijeku u svim spisima, što su bili namijenjeni svemu narodu. Ovakih se razvoda spominje još starijih, i to iz 1125., 1130., 1140., 1150. godine, no danas se o njima ništa ne zna. Iz toga izlazi, da su stari Hrvati imali već prilično uređene svoje općine i da im je život tekao stalnim putem.

O ž i v o t o p i s i m a glagolskim nema gotovo ni spomena u ovo doba. Kratke i suhoparne bilješke, ponajviše nađene na kojem listiću uz kaki rukopis nabožnoga sadržaja, jedva su vri-

jedne spomena. U Hrvatâ nema životopisâ stoga, što nije bilo ni ljudî, koji bi se svojim životom isticali onako, kako su se na Istoku među Srbima isticali Sava, Simeun i dr., pa su zavrijedili, da im se pišu životi i da ih za narod proglase svecima. Na Zapadu kršćanskom nije bilo ni onakva asketskoga života ni onolikih sektarskih uredaba, koje bi poticale ljude na pisanje života, koliko na Istoku. Hrvati, prislonivši se rano sasvim uz Rim, nijesu imali toliko pobuda ni kod kuće, koliko ih je davao Istok svojim pristašama. Borbe o jezik u crkvi ne dopuštahu ovakva rada. A jača latinska kultura bila je i zaprekom, da su naši ljudi bili manje cijenjeni. Fratri rimske crkve nisu mogli da rade ono, što su radili monasi na Istoku. (O životima vidi kod književnosti pisane ćirilicom.) Kratke bi legende imale kadikad zamjenjivati potpune živote.

Znameniti su ljetopisi:

I. Presbyteri Diocleatis regnum Slavorum. Pisac ovoga latinski pisanoga ljetopisa veli u uvodu, da mu je bio izvorom: a) libellus Gothorum, quod Latine Slavorum dicitur Regnum, b) usmena tradicija.

II. Marci Maruli regum Dalmatiae et Croatiae gesta. Marko Marulić, znani hrvatski pjesnik, veli, da mu je prijatelj Dmine Papalić donio stari hrvatski spis, koji on prevodi na latinski (1510. g.).

Hrvatski original k Marulićevu prijevodu sačuvao nam se u prijepisu Jerolima Kaletića od 1547. god. Ova druga kronika Marulić-Kaletićeva podudara se s kronikom dukljanskoga prezbitera samo do XIX. glave, a sadržaj je tijeh devetnaest glava historijski posve nekritičan. Dalje od glave XIX. do kraja (gl. XLVII.) pripovijeda prezbiter dukljanski ponajviše događaje iz Crvene Hrvatske[1] do svršetka XII. vijeka, i u ovom dijelu ima više historijske kritičnosti. U Marulić-Kaletićevoj kronici pominju se od XIX. glave do kraja (gl. XXVIII.) događaji iz Bijele Hrvatske i to samo do svršetka XI. stoljeća (pominje se još smrt kralja Zvonimira), a u njoj je i u ovom drugom dijelu slaba historijska kritika. Misli se, da je kronika prezbitera dukljanskoga

[1] Crvena Hrvatska zvala se oblast Zahumska i Trebinjska s Dukljom, a Bijela Hrvatska bila je glavna oblast u zemlji između Velebita i rijeke Cetine; sijelo joj je bilo u Saloni.

(Presbyteri Diocleatis regnum Slavorum) postala negdje na svršetku XII. vijeka u Duklji, jer se u njoj događaji XII. vijeka prilično kritično pominju. Naprotiv za Marulić-Kaletićevu kroniku drži se, da je davno poslije XII. vijeka negdje u Bijeloj Hrvatskoj prerađena (skraćena) kronika prezbitera dukljanskoga, jer se u njoj i poslije glave XIX. do kraja (gl. XXVIII.) pominju događaji iz Bijele Hrvatske posve nekritično, kao i u prvom dijelu do glave XIX. Za onaj libellus Gothorum, što ga spominje prezbiter dukljanski kao izvor, misli se da je bila glagolicom ili ćirilicom pisana hrvatska knjiga, kojoj je sadržaj bio izvadak iz prastarih narodnih pjesama. Narodna tradicija bila je bez sumnje izvorom i za drugi dio jedne i druge kronike, u kojem se pominju događaji, kojih nema u drugim historijskim izvorima. Osim znamenitosti, što ih ove kronike imadu za starinu narodne tradicije a pokazuju i mišljenje naroda, vrijedan im je sadržaj i za geografiju onoga doba.

Još su nam sačuvani nekoliki vrlo kratki ljetopisi iz potonjih stoljeća, ali u njima nema ni onoliko pripovijedanja, koliko u kronici dukljanskoj, već su samo pobilježene kratke vijesti o događajima bez ikakva dodatka. Taki su ljetopisi fratra Šimuna Klemenovića († 1520.), Šimuna Glavića i dr. Kakvi su bili ovi ljetopisi, najbolje nam svjedoči to, što na pr. u Klemenovićevu ljetopisu, pa i u Glavićevu, koji je nastavio Klemenovića, dolazi i plač blažene Gospe „u verših". Jako utjecanje crkve se svagdje opaža. Crkva je djelovala na svijet, pa je to dugo ostalo čvrstom crtom našega kulturnoga života. Ta jaka crta našla je izražaja i u narodnoj pjesmi. (O ljetopisima vidi više kod književnosti pisane ćirilicom.)

Ovo malo uspomena iz prvih vremena književnoga rada među Hrvatima odgovara sasvijem duhu, u kojem se sve kretalo. Crkvene su knjige bile prema duhu grčkom; ali kako su Hrvati bili upućeni, da se što više približe Zapadu, tako su i u crkvenim knjigama nastajale promjene. Kad se prihvatila u Hrvatâ latinska služba, raskinute su u svakom pogledu veze s ostalim Slovenima, koji nisu prionuli uz rimsku crkvu.

2.

Drugo doba ide od polovine XIII. do kraja XV. stoljeća, Kad je ono papa priznao i dopustio senjskomu (1248.), pa

onda krčkomu biskupu (1252.), da smiju upotrebljavati slovenski jezik u crkvi, napredovaše glagolska knjiga kako u životu crkvenom tako i u životu svjetovnom. U to vrijeme došla je slovenska služba s glagolicom ća i u Češku, a iz Primorja se proširila sve do blizu Drave u Hrvatskoj. Zato ima iz XIII., XIV. i XV. stoljeća mnogo spomenika svake ruke. I danas ima velika množina glagolskih rukopisa, koji su kojekuda razvučeni po crkvama, manastirima i knjižnicama, a veliki ih je dio sad već u Zagrebu sabran, te se moramo diviti bogatstvu knjigâ, vještini i strpljivosti, što je pokazaše u prepisivanju siromašni, zapušteni i sami sebi prepusteni svećenici. Neki su od ovih spomenika savršeno lijepim pismom ispisani, a neki opet i urešeni lijepim slikama (minijaturama). To sve služi na čast umjetnosti i umnome daru našega naroda. Ova se pojava objašnjava time, što su se knjige pisale nesamo od prijeke potrebe, nego što su ih ljudi pisali i za dušu. Radi toga je ovaki prepisivač gledao, da djelo izvede što ljepše. Lijepo pak ispisane knjige pripadale su među dragocjenosti, koje su vlasnici vrlo cijenili i namirali kao veliko blago svojemu potomstvu.

Prepisivači su u većem dijelu bili popovi svjetovnjaci, dok su kod Srbâ radili gotovo sami kaluđeri. Zato se i po broju — osobito crkvenih djela — mnogo razlikuje glagolska književnost od ćirilske. Izvornih je djela malo, a sve su gotovo sami prijepisi. Kod prepisivanja knjigâ nije se diralo u stari tekst, osim ako su se izmjenjivali stariji oblici novijima, a zamjenjivale nepoznatije riječi poznatijima hrvatskima. Prvi su prijevodi crkvenih knjiga bili učinjeni po grčkom jeziku, a kad je rimski obred prevladao, dodavalo se prvomu prijevodu, što je trebalo, po latinskom originalu.

Od crkvenih knjiga iz XIII. do konca XV. vijeka ima različnih knjiga. No valja imati na umu, da ima malo spomenika, u kojima bi bila zabilježena godina; a još će ih manje biti, da imaju zabilježeno, gdje su pisane i tko ih je prepisivao. Najstariji misal — a to je najvrednija obredna knjiga kod službe božje — što nam je doslije poznat ima zabilježenu godinu, kad je pisan, bio bi glagolski misal krbavskoga kneza Novaka iz godine 1368., koji je u nekadašnjoj dvorskoj knjižnici u Beču. Od starijih misala, koji će biti ća i iz XII. vijeka, ima samo nešto odlomaka (glagolski bečki listići, koje je izdao

Jagić). Ima misalâ iz god. 1387. (rimski) i iz konca XIV. ili sasvijem iz početka XV. vijeka, koji se čuva sada u sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Sačuvan je i Brevijar ili časoslov iz 1359. god., a pisao ga je u Senju „žakan“ (đakon) Kirin (sada je u Pragu kod kneza Lobkovica); časoslov rimski od 1378.; na ostrvu su Krku četiri brevijara, od kojih jedan među u XIII. vijek, jedan je — vrbnički — od 1391., Vida Omišljanina od 1391., sada u Beču. Stariji su od ovih časoslova sačuvani samo fragmentarno. — Trebnik ili obrednik iz ovoga vremena bit će najstariji onaj, što se nalazi u časoslovu i misalu pariskom iz XIV. vijeka. Potpunoga prijevoda biblije nemamo, a nastojao ju je sastaviti Ivan Brčić († 1870.) po rukopisima, koji su puni bilježaka i sprijeda i na kraju, što može biti od koristi za povijest i sudbinu glagolice. — Iz XV. vijeka ima mnogo više spomenika, kojima je ubilježena godina. Sve su te knjige zabilježene kod Šafařika, Geschichte der südslawischen Literatur, i u Berčićevoj knjizi Čitanka staroslov. jezika (Chrestomathia linguae veteroslovenicae), pa u Ulomcina sv. pisma, kod Milčetića u Građi za povijest hrv. književnosti i kod R. Strohala, koji se napose bavio glagolskim rukopisima.

Pored ovih knjiga, koje su strogo crkvenoga sadržaja, ima i drukčijih rukopisa, koji po svojem sadržaju čine nabožnu, teologijsko-moralnu književnost glagolsku. Ima tu kojekakih članaka i raspravica iz XIV. i XV. vijeka (kao na pr. zbornik različnih nabožnih pouka prevedenih s latinskoga jezika; žakan je Luka iz Vrbnika napisao Zrcalo, a žakan Broz Kolunić 1486. prepisao je propovijedi o postu i raspravicu od 7 smrtnih grijeha i t. d.); zatim manastirski ustavi, na pr. regule sv. Benedikta za manastir rogovski iz XIV. vijeka i t. d. U novim je knjigama pomiješan jezik narodni s jezikom crkvenim, a to je bez ikakova pravila; kako je pisac najbolje znao, tako je miješao govor. Sve te knjige imaju više manje tendenciju crkvenu, nabožnu. U onoj oskudici drugoga rada odgovoraju dobrim dijelom onomu, što je tadašnje doba kršćanstva moglo da daje. I kod drugih naroda ima dosta ovakva sitna posla.

Ako su Hrvati već prije XIII. vijeka upotrebljavali glagolicu u svjetskim potrebama, a ono su je upotrebljavali još i mnogo više, kad je cvala slobodno i u crkvi. Zato ima iz ovoga vremena mnogo isprava glagolskih pisanih u privatnom životu,

a sadržaj im je po prilici jednak onomu iz XII. i XIII. vijeka Najstarija je sačuvana originalna glagolska isprava iz ovoga doba iz hrvatskoga Primorja, pisana 1309. godine, a sada u Jugoslavenskoj akademiji. Sve su ove isprave vrijedne za povijest pojedinih općina i obitelji, a osobito vrijede mnogo za porodicu Frankapanâ. Po jeziku su mnogo vrijedne, jer su pisane onim govorom, kako se govorilo u XIII. do XV. vijeka po hrvatskom i dalmatinskom Primorju i ostrvima, te u Istri i Dalmaciji do Neretve. — Ove je glagolske isprave izdao Iv. Kukuljević u Povjesnim spomenicima južnih Slavena 1863. knj. I. Acta croatica, a 1898. g. potpunjeno je izdanje Kukuljevićevo u izdanju Jugoslav. akademije kao Acta croatica I. (isprave od g. 1100.—1499.). Kulturne bilješke je pribilježio Iv. Milčetić.

Mnogo su vrijedni općinski zakonici, naredbe i statuti, koji se javljaju u ovo vrijeme, kad su manje općine radile u duhu narodnom. Dok se u gradskim zakonima i statutima vidi tuđi duh, pomanje ponajviše seoske općine daju nam zakone, što su ih uredile i u duhu i u značaju hrvatskom. Ovi spomenici dokazuju potpunu sređenost narodnoga života. Iz njih se vidi onaj pravac o potrebi reda i obzir na domaći život, koji dolazi do izražaja u tolikoj samostalnosti, koliko je mogao u tom pravcu da dade kulturni narod. Najznamenitiji je od tih zakona i statuta zakon vinodolski od 1288. g., što su ga u Novom Gradu uredile starješine vinodolske, temelj su mu „dobri, stari i iskušani zakoni", k tome i drevni običaji, kojih su se opominjali. Kako je danas poznat taj zakon, to imamo prijepis iz prijepisa učinjena iz originala, a jedini rukopis toga znamenitoga zakona nije stariji od XV. ili početka XVI. vijeka. — Po starini ide za njim statut otoka Krka od god. 1388.; no i ovaj krčki statut, koji je sastavljan više puta u XV. vijeku (1470., 1483., 1484.), došao je do nas samo u prijepisu od 1526. god. i u dopunjavanju zakona od 1362. i 1388. god. — Vrijedan je spomena i statut kastavski (između 1471. i 1493.) i veprinački (1597.).[1] I ova dva statuta pisana glagolicom pokazuju, kako su od običajnoga prava postajali zakoni: zakoni naime ovih

[1] Kastav i Veprinac leže na onom obronku kraskoga gorja, koje se od Rječine do Učke stere i pada k riječkomu, nekada plominskomu zalivu (sinus flanaticus). Po rapalskom ugovom od 1920. Kastav pripada našoj državi.

statuta jesu mnogo stariji negoli je vrijeme, u koje su zabilježeni na papir. — Ćirilicom je pisan Poljički statut.

Spomenici svjetovni, a osobito zakoni, od prevelike su vrijednosti i mogu donekle nadomjestiti onu oskudicu, što se opaža svuda u književnosti prije XVI. vijeka. Oni nam pokazuju, da je hrvatski narod u svojim općinama znao opirati se i odolijevati prevlasti strane kulture. Ovi su zakoni po svojem sadržaju bogato vrelo hrvatskoga staroga prava, koje je osnovano uz slobodan život na temelju starih narodnih ne tuđih običaja. To su svjedoci jakoj narodnoj svijesti u svim granama društvenoga javnoga i privatnoga života, kako ga je dugotrajno iskustvo predavalo s koljena na koljeno. Dodamo li k tomu i čistoću narodnoga govora, tada je njihova vrijednost još veća, jer su rijedak primjer prave narodne proze, pune jezgrovitosti, iz koje izbija narodna iskrenost i jednostavnost osnovana na čistom narodnom životu.

3.

Treće se doba glagolske književnosti počinje sa svršetkom XV. vijeka i ide sve do konca XVIII. vijeka. — Koliko je glagolska crkvena književnost u XIV. i XV. vijeku napredovala, toliko od XVI. vijeka dalje nazaduje, dok po vremenu i ne ugine. Štampanje knjigâ ne potpomaže glagolske književnosti pače joj je na štetu. U XVI. se vijeku užurbali naši djedovi oko posla. Latinska se knjiga vrlo podigla štampom u svakom pravcu, što ga je ono vrijeme dopuštalo; glagolska nasuprot književnost dobija i odsad samo crkvene knjige. Što se god glagolskih knjiga štampalo od 1483. godine potpuna tri vijeka, ne vidi se ništa drugo, nego da su se tim knjigama htjele podmiriti prijeke potrebe crkvene. Glagolaši su billi siromašni, a knjige skupe, pa ih nijesu mogli za velike novce kupovati, nego su ih morali i dalje prepisivati. I tako je za glagolaše slaba korist od štampanja knjigâ, kojim su se drugi znatno pomagali i kulturno podizali. Osim obrednih knjiga ima iz ovoga vremena i nešto bogoslovskih, ali i knjige glagolske zaostaju daleko za onima, što su pisane latinicom u hrvatskom jeziku, da i ne spominjemo, koliko zaostaju za suvremenim knjigama pisanima latinski.

Godina 1483. znatna je u glagolskoj književnosti, jer je tada ugledala svjetlost prva glagolicom štampana knjiga u Mlecima — i to misal. Po svoj je prilici štamparija iz Mletaka bila 1493. god.

prenesena u Senj, i tad su u društvu Blaž Baromić, Silvestar Bedričić i Gašpar Turčić priredili novo izdanje misala, koji je izišao na svijet 1494. god. u Senju.

Modruški biskup, rođeni Zadranin, Šimun Kožičić (†1536.) mnogo se trudio oko glagolske knjige. God. 1531. izda Misal hrvacki preudešen prema narodnome govoru. Uzato je izdao: Od žitija rimskih arhijereov i cesarov — od Petra pa do posljednjih dana. U predgovoru ovaj vrijedni biskup jaduje, kako Hrvati imadu malo knjiga, a još manje dobrih, iz kojih bi mogli što dobro naučiti. I one knjige, što ih imaju, tako su iskvarene „lažnimi pisci" i zlim tumačima, da je bila sramota za naš jezik, a i mnogi su se njih stidjeli. Zato se on trudio, da popravi knjige, pa ih je od ljubavi prema rodu i dao neke prirediti. Jezik u starijim knjigama nije ni čisti stari slovenski ni čisti hrvatski: to je jezik stari slovenski pomiješan s hrvatskim riječima prema govoru narodnomu, čega radi taj govor valja čistiti. I Kožičić je pristajao uz druge, pa je i čistio što je više mogao jezik crkvenih knjiga, ali sve to bez određene osnove. On je radio u istom pravcu, u kojem i njegovi prethodnici uzimajući narodne riječi — osobito čakavske — u stari slovenski jezik onako, kako je znao i mogao.

Dok su katolici poprijeko malo radili oko izdavanja glagolskih knjiga, radili su dosta sljedbenici Luterove nauke, da raširе i glagolsku knjigu u prosti narod, kako mogu. Trubarovi su i Ungnadovi učenici upotrebljavali u svojim knjigama sve vrste pisma, da rašire novu nauku; oni su izdavali štampom i glagolske knjige, u kojima je način pisanja na narodnu po prilici onako, kako je u crkvenim knjigama glagolskim u početku XVI. vijeka prije Kožičića ili u suvremenih dalmatinskih pisaca čakavaca. Protestanti su izdali glagolicom Novi zavjet (1562.—1563.), katekizam (1561. i 1564.) i dr., da bi mogli za svoju nauku pridobiti narod.

U XVII. se vijeku počelo opet nešto raditi oko glagolskih knjiga obrednih, jer ih je već ponestalo i za potrebu crkvenu, a i među Hrvatima je prijetilo sve više protestanstvo. Stoga se dade Rim na posao, a biskup senjski pozva Franja Glavinića, franciskana trsatskoga, da uredi obrede za glagolske knjige. Glavinić zatraži pomoći u cara Ferdinanda II. u tom poslu i dobi u Gracu 24 sandučića slova glagolskih i ćirilskih, što su bila za-

plijenjena u protestanata, koji su htjeli štampati knjige u Kranjskoj ili Štajerskoj. Glavinić otpremi ta slova na Rijeku, da ondje uredi tiskaru. Kad pak u Rimu nijesu htjeli, da ta slova ostanu na Rijeci, nego su tražili, da se otpreme u Rim Propagandi, ostavi Glavinić svoj posao, koji po njegovoj preporuci preuze franciskan R a f a e l L e v a k o v i ć, rodom iz Jastrebarskoga. Levaković ode u Rim i proživi gotovo sav svoj vijek u radu oko hrvatskih crkvenih knjiga. Glavno mu je djelo — m i s a l (1631.)! — Levaković bi jamačno svoj posao mnogo bolje svršio, da je sam radio. U ono se vrijeme bavio u Rimu oko utiranja puta širenju unije u Rusiji biskup M e t o d i j e T e r l e c k i. Da bude što više koristi od rada Terleckoga, dobro bi došle i nove knjige hrvatske što više uređene za porabu Slovenâ. I zato je on pomagao Levakoviću, da popravi glagolske knjige po različitim rukopisima. Plod je toga zajedničkoga rada bio taj, da se mjesto hrvatskoga jezika javljaju tragovi ruskoga jezika, i tako mjesto mješavine staroga slovenskoga jezika s hrvatskim imamo u misalu od 1631. godine mješavinu slovensko-hrvatsko-rusku, pa i to po crkvenim knjigama ruskim.

Glasoviti osnivač zadarskoga sjemeništa u XVIII. vijeku biskup Vinko Zmajević (1743.—1745.) bude prisiljen nestašicom knjigâ na dalji rad. Posao je povjerio Matiji K a r a m a n u, rođenu u Dalmaciji, te je ovaj imao pregledati i ispraviti glagolske knjige i prirediti ih za tisak. I on, boraveći u Rusiji, došao je do toga uvjerenja, da je pravi stari slovenski jezik onaj, što se upotrebljava u ruskim crkvenim knjigama. To njegovo uvjerenje nagrdi još jače m i s a l hrvatski, koji je on izdao 1741. god. U tom je misalu jezik po prilici onaki, kaki je u suvremenim knjigama ruskim; predašnji su misali bili kako tako roda hrvatskoga, a Karamanov je po jeziku roda rusko-slovenskoga. Glagolaši su se opirali Karamanu, ali kad papa potvrdi, da je ono pravi jezik, kaki treba da se u crkvenim knjigama upotrebljava, moradoše popustiti. Tako je Karaman u dobroj namisli učinio gore, te od polovice XVIII. vijeka ponestaje sve više i više mara za službu u slovenskom jeziku i za glagolicu, premda je Karaman kao nasljednik Zmajevićev na nadbiskupskoj stolici otvorio u Zadru 1746. god. sjemenište za glagolaše. To je sjemenište zatvorio nadbiskup Novak, rođeni Čeh, god. 1827.

Istom potkraj devetnaestoga vijeka opet se nešto počelo raditi. Po nalogu pape Lava XIII. izdala je Propaganda u Rimu pod redakcijom Antuna Parčića (1893.) glagolski misal, određen u početku samo za biskupiju barsku i senjsku. U tom se izdanju misala pazilo i radilo prema naučnome poznavanju jezika staroga slovenskog i gledalo se, da bude jezik onaki, kaki je u najstarijim hrvatsko-slovenskim spomenicima.

U ova četiri vijeka nema gotovo ništa glagolicom štampano osim crkvenih i bogoslovskih djela. Uzrok je taj, što je svagdje preotela mah latinica kao spretnije pismo.

Glagolaši su za svoje potrebe pisali propovijedi i druge manje nužne spise u crkvi, a služili su se i štampanim knjigama bosanskih fratara i knjigama štampanim latinicom. U Zagrebu je prikupljeno dosta rukopisâ ove ruke pisanih glagolicom iz XVII. i XVIII. vijeka, a takvih štampanih knjiga glagolicom nema. Tu se i opet vidi, kako u jednu ruku nijesu glagolaši mogli da namaknu troškove za štampanje knjigâ, a u drugu ruku, da su namirivali svoje potrebe iz knjigâ, koje su bile priređivane za druge svećenike i njihove potrebe. Time se i gubilo polagano osjećanje važnosti onih privilegija, što su ih dugo čuvali hrvatski svećenici.

Dekretom Zbora za obrede u Rimu od 5. kolovoza 1898. određeno je, da se slovenska služba vrši u onim crkvama, gdje je i prije bila u običaju. Budući da je i opet bilo protivnikâ slovenskoj službi, koji su potakli pitanje, gdje se smije upotrebljàvati stari slovenski jezik, potvrđena je ova odredba po drugi put pismom pape Lava XIII. na nadbiskupa sarajevskoga 1900. god., s povlasticama, što su ih dobili Hrvati i sačuvali uz velike prepreke toliko stoljeća. Konačna odluka u pitanju slovenske službe za sve Hrvate nije još ni sad stvorena. Srbija je 1912. god. stvorila konkordat s Rimom za katoličku crkvu. Jezik bi u crkvi imao biti slovenski. Novim konkordatom (1923. god.) za državu Srba, Hrvata i Slovenaca uređuje se definitivno pitanje slovenskoga jezika u crkvi prema zahtjevu svih katoličkih biskupa.

C. Pregled ćirilicom pisane književnosti.

Početak se književne radnje među Srbima javlja istom onda, kad se narodni život razvio toliko, da je mogao osnovati državu sa stalnim temeljima na slovenskom jugu. To je bilo u XII. vi-

jeku, kad je moć bugarske države preživjela svoje zlatno doba. Istom iz vremena Nemanjina poznati su nam ćirilski spomenici. I Hrvati i Srbi utvrđeni su u kršćanskoj vjeri od vremena svetih apostola slovenskih, kojih su učenici i donijeli knjigu među južne Slovene. Hrvati prihvatiše glagolicu kao svoje pismo i počeše njom pisati u svojim potrebama. U Srba se za vrijeme hrvatske borbe nije ništa radilo, jer i narodni život Srba nije u tom pogledu osjećao potrebâ knjige. No premda se konac XII. vijeka mora uzeti prema poznatim spomenicima za pravi početak književnoga rada ćirilskim pismom, ipak nam najstariji spomenici s punim pravom daju pomišljati, da je i prije Savinih vremena bilo nekakve knjige među Srbima. Valja znati, da je i u vrijeme Nemanjino još, pa i poslije dugo, sva snaga srpske države naginjala k Jadranskome moru, k današnjoj Crnoj Gori, gdje su Hrvati bili najbliži susjedi Srba ne razlikujući se jedni od drugih vjerom. U ovim se pak krajevima nađoše prvi poznati spomenici pisani ćirilicom, pa bi se moglo misliti na zajedničku knjigu Hrvatâ, Srba i Bugara.

Da su Srbi, koji su se veoma rano služili ćirilicom, imali od utvrđenja u kršćanskoj vjeri knjige slovenske, o tom će se jedva moći i sumnjati; no ne zna se samo to, da li su imali knjige glagolske ili su se već rano služili samo ćirilskim knjigama. Dok su živjeli u porodicama napose, sigurno je, da su upotrebljavali glagolicu, jer je ona bilo pismo s jedne strane Bugara, a s druge Hrvatâ, među kojima su Srbi živjeli. U jednome spomeniku iz XIII. ili XIV. vijeka (evanđelje i djela apostolâ) ima glagolski zapis od iste ruke, koja je pisala ćirilicom sav rukopis. K tomu je i bugarska vlast dosezala po srpskim krajevima sve do Dunava i Drine. Od vremena najstarijih spomenika među Srbima javlja se ćirilsko pismo, premda je to dosta kasno. Političko uređenje nije dopuštalo, da se prije XII. vijeka uzmože što raditi. Državno se ujedinjenje počinje s Nemanjom, no bez sumnje su knjige staroga slovenskoga jezika došle mnogo prije XII. v. u Srbiju, a s njima se počela razvijati ona narodna vjera, koja je u Srba složila vjeru i narodnost kao jedno te je pod utjecanjem Vizantije sa svake strane udarila tvrdi pečat i svoj staroj književnosti. Srbi nijesu imali ni odakle takvih protivnika, kakvi su bili Latini Hrvatima. Zato je i mogla ostati knjiga i pismo bez ikakve zapreke onako, kako je došlo u prvim stoljećima s kršćan-

skom vjerom. Dok je sve išlo dosta lako, moglo je bez osobitih zapreka preko Vizantije i Bugarske doći bogomilstvo u državu, a budući da je ta nauka bila vrlo prijatna za narod, on je ovo krivovjerstvo rado prihvaćao. Nemanja pak, da istrijebi krivu nauku, upotrebljavaše silu i pri tom spali „mnogo krivovjerskih knjiga“. Iz toga zaključujemo, da su i knjiga i to vjerovanje uhvatili dublji korijen i u narodu, a nesamo kod gospode.

Stari nam srpski spomenici dokazuju, da je srpska knjiga potekla iz Bugarske. Osim knjigâ sv. pisma ima mnoštvo spomenika za crkvenu ćudorednost, za dogmatiku i legendu, a u tim je knjigama prvi obilni izvor za kršćanski moralni život. Ako ogledamo prve spomenike pisane ćirilicom (ispravu Kulina bana od 1189. god., Nemanjinu od 1198., općine popovske u Hercegovini), vide se jasni tragovi književnosti, koja se morala već otprije nekako u jednom pravcu razvijati.

Najstarija književnost Srba malo pokazuje tragova kakoj izvornosti. Osim pomenutih isprava ima u njoj životâ svetih, crkvenih ustava, službi, ljetopisâ. U obliku žitijâ prikazani su i srpski župani i kraljevi. Kako su jednoga roda oni, koji dižu politički i crkveni život (Nemanja i njegovi sinovi: prvovjenčani kralj Stefan i prvi arhiepiskop srpski Sava), tako se javljaju i životi njihovi među životima „svetih“, a u obliku crkvenom. Pokrenuo je upravo srpsku knjigu sveti Sava, koje je prvi osnivač prave srpske prosvjete. Sava (1169.—1237.), najmlađi sin Nemanjin, ode ravno u manastir te se zakaluđeri u Sv. Gori. Sa svojim ocem, koji je došao u manastir 1198. god., a umr'o već 1199., osnova ondje za srpsku prosvjetu znameniti manastir Hilandar (Vilindar), gdje se dugo i dugo veoma mnogo radilo. Sam je, koliko mu je bilo moguće, poučavao narod živom riječi, starao se narodnim napretkom, isposlovao Srbima u patrijarha i cara grčkog samostalnu upravu crkvenu i osnovao dvanaest episkopija za Srbe. Njemu nije bilo dosta da svetim životom i živom riječi budi u narodu pobožnost i prosvjetu, nego se i sam dao na pisanje knjigâ i starao se, da ih bude dosta u čemu mu se pomagalo iz manastira hilandarskog, gdje je bilo središte književnoga rada. Da bude što više uspjeha, podizao je manastire i zadužbine, u čemu su ga slijedili svi potonji samostalni vladari Srbije. Sava i njegov brat prvi ovjenčani kralj Srba Stefan postadoše prvi književnici među Srbima te su obojica opisali život svoga oca

(Žitije sv. Simeuna). Stefan je znao dobro grčki, pa se već u njegovu pisanju opaža dosta tragova vizantijskoga načina pisanja, dok je žitije Savino pisano jednostavnije i s više života. Sv. je Sava napisao i Tipik (pravila) za manastir Studenicu, gdje je bio igumnom, „službu" sv. Simeunu i druge slične knjige.

Već se evo prvim počecima javlja duh vizantijski, koji je poslije preotimao sve više mah, što je sve dolazilo preko crkvene i svjetske tadašnje literature; u svemu se opaža nasljedovanje Vizantinaca. K tomu pridolazi kao i u Rusâ i u Bugara stari slovenski jezik i njegova literatura te udara svoj kasnijoj srpskoj kjiževnosti pečat. Da se pak ovaj pravac mogao dugo održati, uzrok je taj, što se radilo sve po manastirima u Studenici, Žiči, Mileševi, Peći, Dečanima, gdje se najbolje čuvala narodna predaja i život ostajao jednak.

Da se tako radilo već u prvim počecima književnim, lako se razbira iz ovoga.

Srbi su već u prvo doba svojega književnoga rada s vjerom pristali sasvim uz Carigrad. Prosvjeta je u ono doba udarila pravcem, u kom je vodio ispred svega riječ duh crkveni. Pa i u Bugarskoj nijesu bile takve prilike, da bi puk tražio drukčijih djela nego onakvih, kakvih je mogao dobiti od kaluđerâ. A tako je bilo i u Srba, u kojih je kao i drugdje moć duhovne vlasti bila jedina predstavnica duševnoga napretka. Bugarska je knjiga s kršćanstvom preuzimala grčke knjige za crkvene potrebe; kad su te potrebe bile nekako namirene, prevodili su se spisi crkvenih učitelja, na pr. sv. Vasilija, Gregorija Nazijanskoga, Ivana iz Damaska i dr.; poslije toga dođoše na red legende, čime se namicalo knjigâ crkvenoj potrebi, ali ujedno i štiva, koje godi slabo naučnome čitaocu, a u potpunom je skladu s duhom kršćanskim onoga doba. Tako se širila potreba čitanja, ali i bogoljubni život, koji je svaki pisac više isticao negoli ono, što bi čovjeka moglo vezati sa svagdašnijim životom. Tu je eto pravi uzrok, da na pr. životi pojedinih ljudi imaju vrlo malo historijskih podataka, a ističu gotovo samo ono, što je moglo da potakne na što bogoljubniji život. Izvornih sastavaka bilo je malo, ali se zato nalazi mnogo više prijevoda. Osobito su prevodili kronike monahâ. U njima se nalazilo vrlo mnogo uputstva za kršćanski, ponajviše asketski život, kakav je bio u počecima književne radnje u Srba veoma razgranjen u vizantijskom carstvu.

Život se narodni pomalo našao u zajednici sa životom, kako ga je tražilo novo kršćanstvo. Narod je svijet motrio onako, kako mu ga je predočivala nauka kršćanska; religioznost je okruživala rad gospode i vladarâ, koje su držali kao svete, jer su štitili rođenu grudu; i one ljude, koji su se odricali svijeta i polazili u pustinju, da tamo provedu svoj život, narod je ovjenčavao aureolom svetačkom. U takvu se shvatanju našlo zajedno vjersko osjećanje i rodoljubnost, a priča i legenda su sve to širile. Književnici su pod ovim utjecanjima pisali živote pojedinih ljudi, po čemu se može pravo da razumije, odakle je mnogo sličnosti u legendi istočnoga i zapadnoga kršćanskoga svijeta, a i podataka takvih, kojih se nalazi u epskim narodnim pričanjima. Istina, da se prema vremenu u vizantijskim spisima stil širio u sve veću retoričnost, a naši su se spisi ne pazeći mnogo na narodno pričanje povodili za svojim grčkim izvorima. Svaki je pisac htio biti književnikom, poradi čega je onda dolazilo do onakva načina pisanja, koji se nije nikako mogao slagati s govorom narodnim. Kad je s turskom provalom nestajalo državne samostalnosti, onda su ljudi tražili spasa u crkvenom radu, jer je on bio vezan s narodnim životom, a kojemu su bili središtem Carigrad i Atos. I upravo doba dolaska osmanlijskoga u Evropu, pa i neko vrijeme poslije pada Srbije (1389.), bilo je bogato književnim radnjama srpskih kaluđera te je imalo utjecanja i na rusku književnost. Poznavanje srpske crkvene književnosti sa strane Rusâ izazvalo je i odlazak nekih književnika Srba u Rusiju (na pr. Camblak, Pahomije logofet), koji su sa sobom ponijeli i knjigâ i tamo su obnavljali rusku knjigu, a srpska je književnost pomalo stradavala.

Dok su stariji životi bili više bez retorike, dotle su mlađi pisci mislili, da treba provesti redakciju u tim spisima. Zato su mlađi životi daleko kićeniji, ali kud i kamo besmisleniji nego stariji, budući da se u mlađe vrijeme gledalo više na kićenost sloga, a manje na sadržaj. Prema tomu se i može sav rad srpske knjige podijeliti u t r i v i j e k a. Prvo je doba od Savinih vremena do štampanja knjiga ćirilskih, dakle do konca XV. vijeka; drugo je doba XV. i XVI. vijek; treće doba od XVII. vijeka do novoga preporoda.

1.

U p r v o se d o b a mnogo radilo oko nabožne književnosti, da bi se namirile ponajprije same potrebe crkvene. Tu bi se posezalo za najpotrebitijim knjigama, a to su: e v a n đ e l j a, a p o s t o l i i u l o m c i s t a r o g a z a v j e t a. Već je sv. Sava pisao neke knjige; Gligorije đak napisao je u XII. stoljeću e v a n đ e l j e za kneza M i r o s l a v a, sina Zavidina, brata Nemanjina, i to se evanđelje zove M i r o s l a v l j e v o e v a n đ e l j e. To je najstariji dosad poznati veći srpski spomenik, u kojem dolaze i nosni glasovi (izdano u Beogradu 1897.); između god. 1201. i 1208. pisano je staro srpsko e v a n đ e l j e, što ga je pisao u Peći neki starac S i m e u n za Nemanjina sina Vukana. Znatan je A p o s t o l š i š a t o v a č k i od 1324. god. pisan u Žrélu blizu Peći; r u k o p i s b o l o n j s k i pisan za spljetskoga i bosanskoga vojvodu Hrvoja 1404. od H v a l a p a t a r e n a. Vrijedno je spomena N i k o l j s k o e v a n đ e l j e, koji će biti veoma staro (vidi u primjerima). Ovamo idu i „t i p i c i“ (ustavi), jer se njima uređuje crkveni, a još više kaluđerski život. Od ovih je ustava najznatniji Savin tipik za manastîr Studenicu.

Mnogi su se povodili za sv. Savom u književnom radu. Među prve ide D o m e n t i j a n (rođen oko 1213. god.), jeromonah hilandarski, koji je pisao ž i v o t o p i s Nemanjin (Simeuna) i život sv. Save. Za Domentijana kažu da je bio čovjek pobožan, učen, plemenit, a i slobodan u mišljenju. Učenik njegov Teodor Gramatik veli, da je to pravi knjigoljubac i dobar poznavalac svetih knjiga. On je već ušao u one stope, koje karakteriziraju pisce životâ poslije Save. U njegovu se životu sv. Simeuna vidi očita imitacija Savine biografije, samo što u njega ima sva sila čudesa i izmišljenih priča, koje ga odaju učenikom svojega doba. On je vrlo rado upotrebljavao različne rijekove, koji čine djelo na mjestima i nerazumljivim. Život sv. Simeuna mnogo je neznatniji od života sv. Save. Za Domentijana se može reći, da je slaveći Simeuna više orator vremena, što će doći, negoli škole grčke retorike XI. vijeka, jer je on ostao u pripovijedanju više objektivan i tim se izdizao svojim darom nad grčke retore XI. stoljeća. — Biografiju sv. Save pisao je i neki Teodosije, koji je živio pod konac XIII. vijeka ili u XIV. v. On je preradio Domentijanov spis, samo u njem ima mnogo više romantike i uveličavanja. Teodosije je zato bio mnogo miliji po-

tonjim piscima od Domentijana. Arhiepiskop Danilo (1323. do 1338.) napisa, ali slabije od Domentijana, cijeli niz životâ srpskih kraljeva (od Uroša I.) i arhiepiskopa. Taj je zbornik bio poznat pod imenom „carostavnik" ili „rodoslov", a pun je retoričkih pohvala na one, kojima piše život; bogoslovska razmišljanja uz malo povjesničke vrijednosti obilježje su ovoga Danilova djela kao i drugih radova ove vrste u ono doba; njima je bilo do bogoljubnoga života, a ne do povijesne istine. Rodoslovi su nastavljani sve do u XVIII. vijek više manje u istom duhu; jednima su poznati pisci, drugima nijesu. Život Stevana Dečanskoga napisa oko 1400. godine spomenuti Grigorije Camblak, koji je bio iguman dečanskoga manastira. Camblak je bio rodom Bugarin, a umr'o je kao kijevski mitropolit 1419. god. Ovaj je pisac pisao svoje spise prema duhu vremena, t. j. on je svagdje nastojao da izvede iz života svoga junaka što više pouke za vjerski život. O sudbini kneza Lazara ima samo retoričkih pohvala, a ističu se više neznatne zgodice, dok se o glavnom događaju priča vrlo malo. U prvoj polovini XV. vijeka napisan je život srpskoga despota Stevana Lazarevića od Konstantina filozofa, učenika bugarske škole. Uza stil taman, uz govor kićen, uza svu nerazumljivost pisanja nema u njegovu djelu toliko izmišljenih priča, koliko u drugih pisaca njegove vrste. Drže ovo najboljim djelom stare srpske književnosti, jer ima „rodoslov" Nemanjićâ, geografijski opis Srbije, a sudbinu Stefanovu († 1427.) pripovijeda, koliko je njemu bilo moguće, u svezi sa sudbinom narodnom. U svim ovim, a i mnogim drugim sličnim spisima govori se s pohvalom o srpskoj gospodi, dok o potrebama i nevoljama narodnim nema ni spomena; tu se panegirički spominje samo o životu nekih Božjih ugodnika, koje su proglasili svecima, jer su zidali zadužbine i darivali manastire i živjeli tako, da su pisci njihovih života nalazili u životu mnogo crtu, koja je odgovarala onomu vremenu. Koliko je ovo utjecalo na narodnu pjesmu, vidi se posve jasno u pjesmama, koje pjevaju o historijskim licima.

Uz rukopise nabožnoga, bogoslovnoga i asketskoga sadržaja ima kojekakih bilježaka o događajima svijeta, a najviše se tiču naroda srpskoga. To su kratki srpski ljetopisi pisani jezikom crkveno-slovenskim, a ispremiješani govorom narodnim. Ti se ljetopisi javljaju potkraj XIV. vijeka, a svršuju se u XVII. vijeku, kad je t. zv. posljednji despot srpski Đurađ Branković

(† 1711.) napisao svo ljetopis. Vrijednost je ovih manastirskih radnja samo za srpsku povijest. Izvor je i ovim ljetopisima u vizantijskoj književnosti. Ljetopisi su se srpski dosta kasno javili. Zato u njima i nema svih pojava, kakvih ima u vizantijskim ljetopisima, koji su govorili o vjeri i o starome vjerovanju, kako je to bila na pr. u Rusâ. No ipak se srpski ljetopisi redovno počinju s Nemanjom, koji je bio znamenit nesamo za politički život narodni nego i za vjerski, što je osobito moglo imati utjecanja na pisce monahe. To je i uzrok, da ljetopisi nijesu imali pregleda o čitavom narodu i zemlji, nego su isticali samo ono, što se događalo u životu znamenitijih vladalaca s obzirom na vjerski život. Ovi ljetopisi imaju redovno dva dijela: prvi dio odgovara po prilici starim analima, t. j. tu su zabilježeni događaji kratko, bez ikakva dodatka onim redom, kako su se događali. Ovaki su i oni spomenuti kratki hrvatski ljetopisi pisani glagolicom. Redovno idu događaji od stvaranja svijeta. Ima srpskih ljetopisa, koji ovoga dijela nemaju, već počinju svoje zapiske s Nemanjom. Općeniti dio ima malo događajâ, a još manje mislî i gotovo nikad nikakvih veza između događajâ. To je prema vizantijskim piscima, koji što su mlađi to su i rđaviji u tom pogledu. Da je i drugi dio, srpski, slab, uzrok je u tome, što su Srbi počeli pisati ljetopise onda, kad je ova grana književnoga rada bila najslabija u vizantijskoj književnosti. Ovaj dio ima rodoslove srpskih vladalaca, doba njihova vladanja, ređanje njihovih crkvenih zadužbina, pa i gdjekoje ratovanje. Zvali su ih u starini rado „rodoslov“. Što se tiče njihove književne vrijednosti, dosta su neznatni, jer ponajviše nema ni lijepe priče, a ni ugodna stila.

Ima spomenikâ, kojih nijesu pisali kaluđeri, a po svojem sadržaju pripadaju narodnom životu. Među ovake spomenike idu u prvom redu z a k o n i c i, a najznatniji je z a k o n i k D u š a n o v, koji je sastavljen u dvije skupštine, godine 1349. i 1354., u nazočnosti cara Dušana i srpskoga patrijarha i druge „male i velike“ gospode. Ovaj je zakonik utvrdio ono, što je bio gotov rezultat samoga života: u jednu je ruku imao nadopuniti crkvene zakone vizantijske, u drugu ruku potvrditi zakone predašnjih vladara, a k tomu dati narodnim običajima pravnu moć.

Ako već Dušanov zakonik — kao i stariji zakonici hrvatski — prikazuje narodni život, to sliku pravoga narodnoga govora i uređenja u pojedinim prilikama daju i s p r a v e i t r g o-

vački dopisi od XII. do XV. vijeka. Takih starih pisama ima pisanih glagolicom, ćirilicom i latinicom, a pisani su u različitim stranama slovenskoga juga, u hrvatskim i srpskim zemljama. Ova su nam stara pisma toliko vrijedna, koliko i svi drugi spomenici, jer se iz njih dade izvesti gotovo sve, što se odnosi na narodni život i državno uređenje. Vrijednost je ovakih isprava mnogo znatna i stoga, što se za njih znade gdje su pisane i kad su pisane, i što nam javljaju vijestí i iz onih krajeva, gdje nema drukčijih spomenika. Za Bosnu su i Hercegovinu od prevelike cijene isprave i ugovori gospodara njihovih, budući da su nam to jedini veći spomenici iz tih krajeva. Isprave su bosanske pisane ćirilicom, ali se mnogo razlikuju od isprava suvremenih pisanih među Srbima. Eno u Dušanovu zakoniku kao narodnom spomeniku javlja se jezik crkvenoslovenski, dok u bosanskim i hercegovačkim ispravama toga nema. U Srba je poradi crkve štovan jezik crkvenoslovenski, a stanovnici su Bosne i Hercegovine pripadali vjeri katoličkoj i bogomilskoj. Pored razlikâ jezičnih postaje različit, radi drukčijih utjecaja, i značaj ispravâ pisanih u Bosni prema onima pisanim u srpskim krajevima. Vrijedno je spomenuti, da su isprave srpske iz XII. vijeka ljepšim jezikom pisane od ispravâ iz potonjih vremena.

U svoj ovoj književnosti, što je dosad prikazasmo, nema nigdje traga pravoj poeziji. Radnici su na književnom polju gotovo sami duhovnici, koji su gledali, da što više prikažu moralnu vrijednost života i da pobude u narodu bogoljubnost. To je odgovaralo njihovu životu, njihovu uzgoju, njihovoj nekritičnosti, a onda i njihovim potrebama. Poeziju u to doba zamjenjuju različna pjesnička pričanja. Takova je na pr. priča, koja je pripovijedala o Aleksandru Maćedoncu.[1] Zapadna je Evropa dobro poznala i priču o kraljevima, koja se drukčije zove Trojanska priča. Ovoj priči nije bio izvor Homer nego potonje pripovijedanje, koje je nosilo u sebi sve glavne crte vremena. I ljubavna priča o prekrasnom Devgeniju, koja ima dosta crtâ viteških romana, prevodila se; „prokleta zemlja Indija“ poznata je iz narodnih pjesama, u kojoj je po priči o Indij-

[1] Već na svršetku XIV. vijeka tako je ova priča poznata u našem Primorju, da je Bukephalos (ime konja Aleksandrova) postalo ime obiteljsko. G. 1422. sin Matije Bucifala iz Novoga ostavlja crkveničkoj crkvi vinograd.

skom carstvu bilo sila bogatstva, ali i strašnih nakaza, kako ih može Istok da stvori, odakle je, po svoj prilici, i došlo u narod poznavanje zemlje Indije. Potpuno je današnji roman mogao biti zamijenjen u starini upravo lijepom pričom o Varlaamu i Joasafu (ili Josafatu), koja je bila milo štivo u srednjem vijeku na Istoka i Zapadu, a pisac je te priče bio neki kršćanin Etiopljanin ili Abisinjanin. Priča je došla u grčku književnost, odakle su je dalje drugi narodi prevodili. Ovo je živa obrana kršćanstva, pred kojim se moraju ukloniti sve svjetovne predrasude, kako se vidi iz ovoga kratkoga pogleda na sadržaj.

Joasaf je bio sin indijskog cara Abenera, progonitelja kršćanstva. Krasnome dječaku proricali su jedni blago i sreću, a drugi carstvo od drugoga svijeta, jer će pristati uz progonjenu vjeru. Car, da ovo zapriječi, postavi sina u veliko bogatstvo i ne dade, da bi se gdje našao s kršćaninom; a prema bogatstvu ga je uzgajao. Careviću dogrdi vječni zatvor i on htjede u svijet. Car mu dopusti i odredi, da mu se sve ukloni s očiju, što bi moglo potresti njegovim mišljenjem. Na putu vidi carević gubavca i slijepca, a poslije slaba starca. To ga uvjeri, da u svijetu ima stradanja i smrti, i zato počne razmišljati o ispraznosti života i kako bi život proučio. Po višoj obavijesti doznao je za to pustinjak Varlaam i došao kao kupac u indijsku zemlju. Došavši onamo kaže čuvaru Joasafovu, da ima dragi kamen, koji bi htio prodati samo careviću. Taj kamen ima čudesnu moć: on osvjetljuje istinom srca slijepima, daje sluh gluhima, iscjeljuje bolne, izgoni demone, ali ga mogu vidjeti samo ljudi zdravih očiju i čista tijela. Carević poželi da vidi kamen, no Varlaam reče, da bi htio prije da ispita njegov razum. Sad se pričaju priče, kojima nastoji Varlaam careviću da protumači kršćansku vjeru. Ove su priče dijelom iz sv. pisma, a dijelom iz istočnih priča. Na koncu krsti Varlaam carevića i otiđe ostavivši mu na molbu svoju grubu odjeću. Car dozna to i pošlje ljude, da uhvate pustinjaka, a pozove i jednoga od svojih mudraca, da razuvjeri carevića, ali mudrac sam primi kršćanstvo i pobjegne u pustinju. Napokon pozove car vrača, da u mladiću probudi strast s pomoću demona okruživ ga ljepoticama; ali sve to carevića ne slomi, dapače i sam vrač postane kršćaninom. Car sad vidjevši, što je sve bilo, razdijeli svoje carstvo i preda polovinu careviću misleći, da će ga to vratiti k staroj vjeri. Carević prihvati svoj dio, počne narod

poučavati i privoditi kršćanstvu te učini svoju zemlju izgledom kršćanskoga carstva. Napokon se pokrsti i sam car Abener. Poslije njegove smrti novi je car neko vrijeme upravljao svojim narodom oplakujući svoga oca. a poslije toga odredi jednoga od velmoža svojim nasljednikom i sam otide u pustinju. Tužni je narod došao za njim i povratio ga, ali car Joasaf mu kaže svoju tvrdu odluku i pođe tajno u pustinju u onom odijelu, što mu ga je nekad ostavio Varlaam. Dvije je godine lutao Joasaf po pustinji tražeći svoga učitelja i živeći u velikim kušnjama đavolskim; napokon mu je drugi pustinik pokazao put k Varlaamu. Joasaf je živio 35 godina u pustinji, sahranio svoga učitelja pa i sam tamo umr'o. Ukopao ga je onaj pustinjak, što mu je pokazao put k učitelju. Ovaj je pustinjak po nalogu u prikazi nekoga velikoga čovjeka morao u indijskom carstvu javiti smrt Joasafovu. Došao car s narodom i našli tijelo Varlaamovo i Joasafovo čitavo. pa ih preniješe u prijestolnicu.

Ovakva je knjiga morala biti od velikoga utjecanja na evropski kršćanski svijet, ma da izvornik te radnje i nije bio posve kršćanski, budući da ima u priči momenata, koji živo podsjećaju života Budina i budističke nauke. Motiv je taj prešao i u sredovječnu zbirku, poznatu pod imenom „Gesta Romanorum", iz koje su naši zapadni pisci vadili svojih priča. Gotovo svi stari kulturniji narodi poznavali su ovu pripovijest. — Vrlo je mila bila i priča o S t e f a n i t u i I h n i l a t u, podrijetla indijskoga, ali se širila svijetom u različitim redakcijama. U polovini XVII. vijeka javili su se noviji prijevodi basana pod imenom „indijskoga filozofa Pilpaja" (Pilpaj-bramin). Ovdje neka buđe spomenuta i priča o S o l o m u n u i K i t o v r a s u, u kojoj se kazuje, kako je Solomun dao uhvatiti gospodara demonâ Kitovrasa, nadmudrio ga i prisilio, da mu pomaže graditi jerusalimski grad.

Sve ove i slične priče, što su ih prevodili Hrvati i Srbi poput drugih evropskih naroda, nijesu drugo nego prijevodi, koji su s pojedinim osobitim motivima prelazili i u narodnu poeziju. Ali ti prijevodi, koji su u nas vrijedili koliko i originali jer je bila i zasluga, da se ne zna ni ime prevodiocu, a kamoli da li se on usudio originalno raditi, nijesu u nas izazvali sličnoga samostalnoga rada. kako je to bilo u zapadnih nekih naroda. Kod nas su ovakve pripovijesti pomagale razvijanju narodnih pjesama i priča, i po svoj prilici da mnogo toga u staroj t. zv. mitologičnoj nereligioznoj

pjesmi potječe onamo od X.—XII. vijeka. Naš politički život mnogo sprečavaše u tom radu.

Nauka je bila u srednjem vijeku na niskom stepenu. To je pokazano već i kod pričâ, za koje su mnogi tada držali da su prava historija. Kako je tu bilo, tako je bilo u mnogo i mnogo prilika i u vjerskim stvarima. U narodu je to ostalo daleko još u novom vijeku, pače bi se još i sad našlo krajeva, gdje se slabo zna. što je nauka crkve, a što opet nije i ne može da bude. No dok u jednu ruku bijaše slabo poznavanje prave istine, dotle u drugu ruku stari književnik znaše mnogo legendi i a p o k r i f â, t. j. skrovenih ili otajnih priča, koje se nijesu slagale s naukom i poviješću crkve. Zato su to i bile zabranjene, lažne knjige. Ali njihov način pripovijedanja lako ulažaše u narod, te su se te priče veoma lako popularizirale. Glavni je sadržaj ovih lažnih knjiga prislonjen uz biblijsko pripovijedanje, ali kako tamo nema mnogo pripovijedanja o mnogim pitanjima, koja su mogla zanimati ljudski um, nastojali su da to potpune pripovijedanjem o životu starih ljudi i o budućem životu. Apokrifne su knjige imale u formi biblijskoga pripovijedanja sve to prikazati. Trebalo je narodu pokazati, kako je na pr. Adam živio poslije izgona iz raja, kakve nagrade čekaju pravednike i kakve kazni grješnike i t. d.; premalo se zna opet o djetinjstvu Isusovu i o različitim događajima iz Spasiteljeva života. Budući da na pr. Novi zavjet ima podrobnosti. kojih nema u Starom zavjetu, to su se po vremenu dovodili u svezu događaji ovih biblijskih knjiga i tako su postajale priče o krsnom drvetu, kojemu se simbola nalazi u Starom zavjetu od Adama do građenja jerusalimskoga hrama i sve do Golgote. O raju su se i paklu razvijale priče pa onda o eshatološkim (posljednjim) stvarima svijeta i o strašnom sudu. Blažena je djevica Marija veoma mnogo utjecala na sudbinu čovječanstva i isticala se svojim zagovorima za ljude pred Spasiteljem. Sve ovo, a i mnogo drugo, što je bilo slično ovomu, obrađivalo se u apokrifima nesamo kod Hrvatâ i Srba, već i kod svih evropskih naroda, od kojih smo mi primili ovu vrstu književnosti.

Izvor svim apokrifnim pričama bijaše religiozno - poetična strana, koju je izazivala i legenda. Prema tomu je to kao narodna predaja, iz koje je mnogo ulazilo u apokrifno pripovijedanje. A i narodna je vjera lako mogla pomagati širenje apokrifâ, budući da se stari neznabožački element nije mogao s primljenim kršćan-

stvom sasvim zatrti. Zato bi se moglo reći, da je apokrifna literatura kao neka vrsta religioznog epa, koji ima mnogo veoma različitih epizoda. Ishodeći iz starozavjetne predaje ispremiješane istočnim pripovijedanjem i pripojivši k tomu novozavjetne legende apokrifna se literatura širila zajedno s kršćanstvom po azijskom Istoku i evropskom Zapadu. Nove nauke, koje su se u vijekovima razvijale iz kršćanstva, mnogo su prinosile širenju apokrifâ, a poslije krstaških ratova oživjele su uspomene u narodima o svim događajima i mjestima, što su bila pozorište starozavjetne i novozavjetne povijesti. Budući da se književno pripovijedanje ove vrste oslanjalo i na narodnu vjeru i narodnu misao, slagali su ih književnici više nego ikakve druge spomenike u narodnom duhu i jeziku. Naši su spomenici apokrifne književnosti pisani više nego ikakvi drugi narodnim govorom. Širili su ih najviše b o g o m i l i, kojima je vjera bila vezana s knjigom, da lakše prodru sa svojim naučanjem. Ali je bilo i takvih pisaca, koji su bili pravovjerni, pa su u svojem neznanju prepisivali ili možebiti i prevodili što iz lažnih knjiga, budući da nijesu znali, što je pravo, a što krivo.[1] Sve je to odatle dolazilo, što je u mnogim apokrifima bila gotova narodna predaja, koju je mogla obrađivati lična fantazija s religiozno-poetičnim primjesama. A kako je kršćanski svijet dugo zadržavao uspomenu na svoju neznabožačku vjeru, to je uporedo lako primio u svojem pogledu kršćansku mitologiju, kojoj je glavna građa bila podavana čudesnim pripovijedanjem lažnih knjiga.

Slovenski indeksi kažu nam ovakih lažnih knjiga: A d a m, E n o h, koji je bio u petom nebu i napisao 300 knjiga; A d a m o v z a v j e t, M o j s i j e v z a v j e t, Z a v j e t i p a t r i j a r a h a, o J o v u (Jobu), A s e n e t a, P s a l m i S o l o m u n o v i, S u d o v i S o l o m u n o v i, K a k o j e D a v i d p i s a o p s a l t i r i t. d. To su knjige prema Staromu zavjetu, a ima ih još o Melhisedeku, Avramu, Lotu i dr. licima. Mnogo više ima novozavjetnih apokrifa, na pr. e v a n đ e l j e J a k o v a, N i k o d i m a i T o m e, P u t o v i a p o s t o l â, S l o v o o v i đ e n j u P a v l a; H o đ e n j e B o g o r o d i č i n o p o m u k a m a, K a k o

[1] Eno još 1836. g. prepisivao je pop Ivan Lorović iz Brčeli svoj zbornik, u kojem ima apokrifâ. To je prepisavano iz knjige popa Stanka Popovića, koji ju je prepisao u Mlecima 1572. (Novaković, Starine XVIII. 165 i dalje).

su Isusa zapopili, Kako je Isus postao brat Provu, Kako je plugom Isus orao, Prepiranje Isusovo s đavlom, Krsno drvo i t. d. Narodna je tradicija dosta toga primila iz apokrifâ u se, a najpoznatije pozajmljivanje jest ono u narodnoj pjesmi, kako Bogorodica ide po paklu i pita za grijehe grješnikâ, koji se muče muka strašnih. (Vidi primjere iz apokrifâ.) Baš to dokazuje, kako su krivovjerci uzimali dobru građu za svoje naučanje i kako je to duboko ulazilo u narod.

Uz ove knjige ima molitava i zapisâ od različnih nevolja. Ove apokrifne knjige došle su među Srbe i Hrvate najviše iz Bugarske, a kad je u XV. vijeku nestalo bogomilâ, nestajalo je i njihovih knjiga, ali su se neki spisi te nauke čuvali i prepisivali, a narodni su umotvori iz njih primali i zadržavali do danas pojedinih crta.

Vrijedno je ovdje spomenuti, da se i među Hrvatima upotrebljavala ćirilica, koja se poradi svoga zavičaja, gdje se osobito upotrebljavala, zove bosančica, a upotrebljavala se i po svoj Dalmaciji i otocima. To nam potvrđuje najstarija poznata ćirilska isprava s otoko Brača od 1158. god. (prijepis 1250. god.), pa onda statut poljički (vidi u primjerima), koji je pisan u XIV. ili XV. vijeku. Ovaj je statut onoliko vrijedan, koliko i ostale pravne radnje ove ruke navedene kod književnosti pisane glagolicom.

2.

Drugo se doba počinje sa štampanjem knjigâ, premda je i u to doba kao i poslije bilo još dosta rada, koji po sadržaju ide u prvo doba. — S padom narodne slobode nastaju za Srbe i za one južne Slovene, koji su se služili ćirilskim pismom, teška vremena, koja su tištala dugo Bosnu, Hercegovinu i Staru Srbiju. Književnost u to doba slabi, a po vremenu nestaje i spomenikâ i uspomenâ na stari onaj rad. U ono doba, kad su opustjeli manastiri, kad je i ono malo rada književnoga među Srbima stegnuto na same kaluđere, javlja se štampa, a ljudi se prihvatiše ovoga umnog oružja protiv tame i mraka, da kao utopljeni spasu ono, što se može, da obezbijede bar crkveni i umni život narodni.

Štampanje se knjigâ ćirilskih počinje u isto doba, kad i štampanje knjigâ glagolskih, i to u tako zvanoj Zeti ili Crnoj Gori. Prva je ćirilska knjiga bila štampana po zapovijedi Đurđa

Crnojevića, vojvode zetskoga, u Obodu, gradu u Crnoj Gori,[1] a to je Oktoih od 1493. god. (sada u Beču). Što se otpočelo u Obodu, to se poslije razvija uvelike u Mlecima. U XVI. se vijeku pominje kao štampar u Mlecima Božidar Vuković iz Podgorice, koji je nesamo sam štampao knjige, nego je i lijevao slova, te su se prenosila u srpske krajeve. Književnim su poslom upravljali monasi, koji su pazili, što će se štampati i kako će se izdati. Međo ovim ljudima najvredniji su jeromonah Makarije, Pahomije, Đorđe i Teodor Ljubavić iz Goražda i dr. Ovi su književnici nastojali, da se i van Mletaka podignu štamparije za knjige ćirilske, pa i nalazimo štamparije na Cetinju, u Goraždu, u manastirima Rujanskom, Mileševi, Mrkšinoj Crkvi, Biogradu, Skadru.

Navalama turskim nijesu mogle odoljeti ni štamparije, pa vidimo, da se već u XVI. stoljeću javljaju posljednji štampari starih srpskih knjiga, budući da su i u Zeti morali napustiti štamparski posao.

Kako je bilo kod glagolskih knjiga, tako je i kod ćirilskih: štampane knjige ne mogu potpuno nadomjestiti potrebâ za crkvu, zato se i dalje pisalo, a rukopisi su još uvijek nadmašivali svojom ljepotom štampane knjige. Što se štampalo, sve je bilo samo za crkvenu potrebu: knjigâ štampanih svjetovnoga sadržaja nema, jer im se ne osjeća potreba, budući da je kulturno stanje nisko. Narod je bio prepušten sam sebi i svojoj sudbini. Ako se doda, da je i u ovim prilikama mnogo odlučivala cijena štampanih knjigâ, tada nam je jasno i posve razumljivo, čega radi su Srbi već pod konac XVI. vijeka, a osobito u XVII. XVIII. vijeku prihvatali knjige iz Rusije.

3.

Tako se primakosmo trećemu doba, koje sve svoje književne potrebe podmiruje knjigama donesenim iz Rusije. Ove knjige, istina je, zamijeniše rad štamparâ i kaluđerâ, ali uvedoše sa sobom k jednu u knjigu izgovor i jezik ruski, koji je sasvim drugom stazom navrnuo svu srpsku književnost u XVIII. vijeku. Miješanju ruskoga jezika sa starim slovenskim i sa srpskim jezikom jedva se u književnosti XIX. vijeka stalo na put, a tomu je

---

[1] Obod je danas razvalina, a zove se „Riječki grad“ i „Crnojevića grad“; stoji prema varošici Crnojevića Rijeci.

bilo krivo, što su Srbi držali, da je pravoslavnije i bolje ono, što se u Rusiji izdaje, te da samo take knjige mogu bez ikakve štete primati. Pokazano je, da se i u glagolskim knjigama javlja smjer ruski, ali je ta pojava samo u crkvenoj književnosti, dok se u svjetovnoj upotrebljavao govor narodni upravo onako, kako je već u XVI. stoljeću bilo u Bosni. Stoga su nam svjetovni spomenici glagolski sve do posljednjega u jezičnom pogledu vrijedni toliko, koliko i oni najstariji, odbivši razvoj jezika, što se javlja kroz vijekove. Rusi su u isto doba, dok su ovo Srbi radili, dolazili u doticaje sa zapadnom Evropom, pa su se odatle pripremala ona vremena, koja su dovela do vrijednosti reforme Petra Velikoga. U Srbiji se nije moglo tako da radi. Zato na Srbe i nije utjecao onaj pokret u Rusiji onako, kako bi se bilo moglo očekivati. Tek u drugoj polovini XVIII. stoljeća javlja se duha naprednijega, koji se morao boriti preko po stoljeća, da izvojuje narodnomu jeziku i narodnomu smjeru ono mjesto, što ga je po pravu išlo. Od XVIII. je stoljeća nastajala borba, koja je imala polagano utirati put mišljenju, da vjera i narodnost nije isto, premda ta borba nije ni danas konačno završena. Što su stoljeća usjekla svojim dlijetom u životu i shvaćanju inteligencije, toga ne može jedan čovjek, niti najbistriji, razoriti. Tek moderna knjiga i obrazovanost novoga vremena moći će konačno zauvijek da rastepe predrasude, što ih je neobrazovanost stvorila.

Primjeri štampani Manul-štampom, Wien, Kartographisches, früher Militär-geographisches Institut.

II.

PRIMJERI.

A. Glagolski spomenici.

a) Stari slovenski spomenici.

1. Asemanovo ili vatikansko izborno evanđelje.

Ovo će izborno evanđelje pripadati po svojoj starini X. vijeku, a pisano je po svoj prilici negdje u Bugarskoj. Papa Kliment XIII. posla učenoga bibliotekara Josipa Simeuna A s e m a n a na Istok, gdje je on sabrao mnoge rukopise, što se sada čuvaju u v a t i k a n s k o j knjižnici u Rimu. U Jerusalimu kupi Aseman god. 1736. od nekoga kaluđera grčkoga zakona jedan rukopis glagolski, što ga nazvaše po nalazniku Asemanovo evanđelje, ili, jer se čuva u vatikanskoj knjižnici, vatikanskim. U tom su spomeniku čitanja iz evanđeljâ, koja se čitaju u crkvi kroz crkvenu godinu, po čemu se i zove izborno evanđelje.

Spomenik je izdao najprije glagolicom dr. Fr. Rački (u Zagrebu 1865.), a latinicom (u Rimu 1878.) dr. Ivan Črnčić.

Iz Asemanova izbornog evanđelja.

Ivan I. 1—52.

1. Ⰻⱄⰽⱁⱀⰻ ⰱⱑ ⱄⰾⱁⰲⱁ, ⰻ ⱄⰾⱁⰲⱁ ⰱⱑ ⱆ ⰱⱁⰳⰰ, ⰻ ⰱⱁⰳⱏ ⰱⱑ
ⱄⰾⱁⰲⱁ. 2. Ⱄⰵ ⰱⱑ ⰻⱄⰽⱁⱀⰻ ⱆ ⰱⱁⰳⰰ, 3. ⰲⱏⱄⱑ ⱅⱑⰿⱐ ⰱⱏⰹⱎⱔ, ⰻ
ⰱⰵⰸ ⱀⰵⰳⱁ ⱀⰻⱍⰵⱄⱁⰶⰵ ⱀⰵ ⰱⱏⰹⱄⱅⱏ, ⰵⰶⰵ ⰱⱏⰹⱄⱅⱏ. 4. Ⰲⱏ ⱅⱁⰿⱏ
ⰶⰻⰲⱁⱅⱏ ⰱⱑ, ⰻ ⰶⰻⰲⱁⱅⱏ ⰱⱑ ⱄⰲⱑⱅⱏ ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⱁⰿⱏ. 5. Ⰻ ⱄⰲⱑⱅⱏ
ⰲⱏ ⱅⱏⰿⱑ ⱄⰲⱐⱅⰻⱅⱏ ⱄⱔ, ⰻ ⱅⱏⰿⰰ ⰵⰳⱁ ⱀⰵ ⱁⰱⱔⱅⱏ. 6. Ⰱⱏⰹⱄⱅⱏ
ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⱏ ⱂⱁⱄⱏⰾⰰⱀⱏ ⱁⱅⱏ ⰱⱁⰳⰰ, ⰻⰿⱔ ⰵⰿⱆ ⰹⱁⰰⱀⱏ. 7. Ⱄⱐ
ⱂⱃⰻⰴⰵ ⰲⱏ ⱄⱏⰲⱑⰴⱑⱅⰵⰾⱐⱄⱅⰲⱁ, ⰴⰰ ⱄⱏⰲⱑⰴⱑⱅⰵⰾⱐⱄⱅⰲⱆⰵⱅⱏ

*

𐐨 𐐼𐐶𐐪𐐬𐐪, 𐑊𐐻 𐐶𐐮𐐼𐐺 𐐶𐐪𐐲𐐨𐐩 𐐺𐑇𐐨𐐩𐐬𐐮 𐐨𐑇𐑇. 8. 𐐹𐐨 𐐽𐐪 𐐬𐐮 𐐼𐐶𐐪𐐬𐐮,
𐐹𐐮 𐑊𐐻 𐐼𐐮𐐶𐐪𐑊𐐪𐐬𐐨𐑊𐐮𐐼𐐬𐐶𐑇𐐨𐐬𐐮 𐐨 𐐼𐐶𐐪𐐬𐐪. 9. 𐐽𐐪 𐐼𐐶𐐪𐐬𐐮 𐐺𐐼𐐬𐐹-
𐐹𐐮𐐹𐐮, 𐐹𐑆𐐨 𐑉𐐲𐐨𐐼𐐶𐐪𐐫𐐬𐐻𐐨𐐬𐐮 𐐶𐐮𐐼𐐪𐐷𐐨𐑅𐐨 𐐿𐑊𐐨𐐶𐐪𐐷𐐻 𐐺𐑊𐐨𐐩𐐫𐐬𐐻𐐻𐑅𐐨 𐐶𐐮
𐑇𐐹𐐲𐐮. 10. 𐐶𐐮 𐑇𐐹𐐲𐐪 𐐽𐐪, 𐐺 𐑇𐐹𐐲𐐮 𐐬𐐪𐑇𐐮 𐐽𐐮𐐹𐐼𐐬𐐮, 𐐺 𐐶𐐨𐐼𐐮 𐑇𐐹𐐲𐐮
𐐨𐑅𐐨 𐐹𐐨 𐑉𐐨𐑊𐐹𐐻. 11. 𐐶𐐮 𐐼𐐶𐐨𐐨𐐩 𐑉𐐲𐐺𐑊𐐨, 𐐺 𐐼𐐶𐐨𐐺 𐐨𐑅𐐨 𐐹𐐨 𐑉𐐲𐐹𐐨𐐩𐐬𐐮.
12. 𐐨𐑊𐐹𐐷𐐨 𐑆𐐨 𐐺𐐲𐐮 𐑉𐐲𐐹𐐨𐐩𐐬𐐮 𐐹, 𐑊𐐻𐐼𐐬𐐮 𐐺𐑇𐐮 𐐨𐐽𐑊𐐻𐐼𐐬𐐮 𐐿𐐩𐑊𐐨𐑇𐐮
𐐽𐐨𐑆𐐹𐐨𐑇𐐮 𐐽𐐮𐐹𐐬𐐹, 𐐶𐐪𐐲𐑇𐐿𐐩𐐿𐐹𐐺𐑇𐐮 𐐶𐐮 𐐺𐑇𐐩 𐐨𐑅𐐨, 13. 𐐹𐑆𐐨 𐐹𐐨 𐐨𐐬𐐮
𐐷𐐲𐐮𐐶𐐨 𐐹𐐺 𐐨𐐬𐐮 𐑉𐐨𐐲𐐨𐐬𐐹 𐑉𐑊𐐮𐐬𐐮𐐼𐐷𐐮𐐹𐐨𐐩 𐐹𐐺 𐐨𐐬𐐮 𐑉𐐨𐐲𐐨𐐬𐐺 𐑇𐐨𐐩𐑆𐐮𐐼𐐷𐐮𐐺,
𐐹𐐮 𐐨𐐬𐐮 𐐽𐐨𐑅𐐻 𐐲𐐨𐑊𐐹𐐫𐐩 𐐼𐐩. 14. 𐐺 𐐼𐑊𐐨𐐶𐐨 𐑉𐑊𐐮𐐬𐐮 𐐽𐐮𐐺𐐼𐐬𐐮 𐐺
𐐶𐐮𐐼𐐨𐑊𐐹 𐐼𐐩 𐐶 𐐹𐐮𐐺, 𐐺 𐐶𐐺𐑊𐐪𐐲𐐨𐑇𐐮 𐐼𐑊𐐻𐐶𐐨𐐩 𐐨𐑅𐐨, 𐐼𐑊𐐻𐐶𐐨𐐩 𐐪𐐷𐐨
𐐺𐐹𐐨𐐿𐐩𐑊𐐻𐐻𐑅𐐨 𐐨𐐬𐐮 𐐨𐐬𐐮𐑂𐐻, 𐐺𐐼𐑉𐑊𐐮𐐹𐐮 𐐽𐑊𐐻𐑅𐐨𐑊𐐪𐐬𐐺 𐐺 𐐺𐐼𐐬𐐺𐐹𐐮𐐹.
15. 𐐺𐐨𐐻𐐹𐐮 𐐼𐐮𐐶𐐪𐑊𐐪𐐬𐐨𐑊𐐮𐐼𐐬𐐶𐑇𐐨𐐬𐐮 𐐨 𐐹𐐨𐑇𐐮 𐐺 𐐶𐐮𐐺𐑊𐐮𐐶𐐻 𐑅𐑊𐐻-
𐑅𐐨𐑊𐐨𐐩' 𐐼𐐮 𐐽𐐪, 𐐨𐑅𐐨𐑆𐐨 𐐲𐐪𐐲𐐮' 𐑅𐐲𐐨𐐩𐑊𐐮𐐹 𐑉𐐨 𐑇𐐮𐐹𐐪 𐑉𐐲𐐪𐑊𐐮 𐑇𐐮𐐹𐐨𐐿𐐮
𐐽𐐮𐐹𐐼𐐬𐐮, 𐐪𐐷𐐨 𐑉𐐲𐐮𐐶𐐪𐐺 𐑇𐐨𐐹𐐨 𐐽𐐪. 16. 𐐺 𐐨𐐬𐐮 𐐺𐐼𐑉𐑊𐐮𐐹𐐨𐐹𐐺𐐪 𐐨𐑅𐐨
𐑇𐐮𐐺 𐐶𐐮𐐼𐐹 𐑉𐐲𐐹𐐨𐐩𐐼𐐨𐑇𐐮 𐐽𐑊𐐻𐑅𐐨𐑊𐐪𐐬𐐮 𐐶𐐮𐑊𐐮 𐐽𐑊𐐻𐑅𐐨𐑊𐐪𐐬𐐮. 17. 𐐪𐐷𐐨
𐑇𐐨𐐼𐐨𐐨𐑇𐐮 𐑊𐐻𐐷𐐨𐐹𐐮 𐑊𐐻𐐹𐐮 𐐽𐐮𐐹𐐼𐐬𐐮, 𐐽𐑊𐐻𐑅𐐨𐑊𐐪𐐬𐐮 𐐺 𐐺𐐼𐐬𐐹𐐹𐐻 𐐺𐐼𐑇-
𐐲𐐲𐐺𐐼𐐬𐐨𐑇𐐮 𐐽𐐮𐐹𐐼𐐬𐐮. 18. 𐐽𐐨𐑅𐐻 𐐹𐐹𐐷𐐮𐐬𐐨𐑆𐐨 𐐹𐐨 𐐶𐐺𐑊𐐪 𐐹𐐺𐐷𐐮𐑊𐐨𐑆𐐨, 𐐹𐐮
𐐬𐐮𐐷𐐮𐑇𐐨 𐐺𐐹𐐨𐐿𐐨𐐩𐑊𐐮𐐹 𐐼𐐮𐐹𐐹𐐮 𐐼𐐮𐐹𐐺 𐐶𐐮 𐑊𐐨𐐹𐐪 𐐨𐐬𐐮𐐿𐐺 𐐬𐐮 𐐺𐐼𐑉𐐨𐐶𐐪𐑊𐐻.
19. 𐐺 𐐼𐐨 𐐨𐐼𐐬𐐮 𐐼𐐮𐐶𐐪𐑊𐐪𐐬𐐨𐑊𐐮𐐼𐐬𐐶𐐨 𐐺𐐨𐐻𐐹𐐨𐐶𐐨, 𐐨𐑅𐑊𐐻 𐑉𐐨𐐼𐐮𐑊𐐻𐐫𐐨𐐩
𐐺𐐹𐑊𐐨𐐺 𐐨𐐬𐐮 𐐺𐐨𐐲𐑇𐐼𐐻𐑊𐐺𐑇𐐻 𐐺𐐨𐐲𐐨𐐩 𐐺 𐑊𐐨𐐶𐑂𐐹𐐬𐐮𐐹, 𐑊𐐻 𐐶𐐮𐑉𐐲𐐨𐐼𐐩-
𐐬𐐮𐐹-𐐺' 𐐬𐐮𐐹 𐐷𐐬𐐨 𐐨𐐼𐐹; 20. 𐐺 𐐺𐐼𐑉𐐨𐐶𐐪𐑊𐐻 𐐺 𐐹𐐨 𐐨𐐬𐐶𐐲𐐮𐑆𐐨 𐐼𐐩,
𐐺 𐑉𐐨𐐶𐐪𐑊𐐻, 𐐪𐐷𐐨 𐐹𐐪𐐼𐑇𐐮 𐐻𐑊𐐮 𐐲𐐲𐐺𐐼𐐬𐐨𐐼𐐮. 21. 𐐺 𐐶𐐮𐑉𐐲𐐨𐐼𐐺𐐫𐐩 𐐺'
𐐿𐐮𐐬𐐨 𐑇𐐽𐐨 𐐬𐐮𐐺 𐐨𐐼𐐹; 𐐺𐑊𐐺𐐻 𐑊𐐹 𐐨𐐼𐐹; 𐐺 𐑅𐑊𐐻𐑅𐐨𐑊𐐻' 𐐹𐐪𐐼𐑇𐐮.
𐑉𐐲𐐨𐐲𐐨𐐷𐐮 𐑊𐐹 𐑇𐐽𐐨 𐐨𐐼𐐺 𐐬𐐮𐐹; 𐐺 𐐨𐐬𐐶𐐪' 𐐹𐐹. 22. 𐐲𐐪𐐫𐐩 𐐨𐑇𐑇'
𐐷'𐐬𐐨 𐐨𐐼𐐹; 𐑊𐐻 𐐨𐐬𐐮𐐶𐐪𐐬𐐮 𐑊𐐻𐑇𐐮 𐑉𐐨𐐼𐐮𐑊𐐻𐐶𐐮𐐫𐐹𐐺𐑇𐐮 𐐹𐐮𐐺. 𐐿𐐮𐐬𐐨
𐑅𐑊𐐻𐑅𐐨𐑊𐐨𐐫𐐹 𐐨 𐐬𐐨𐐽𐐪 𐐼𐐻𐑇𐐨𐑇𐐮; 23. 𐐲𐐨𐐿𐐨' 𐐻𐑊𐐮 𐑅𐑊𐐻𐐼𐐮 𐐶𐐮-
𐑉𐐺𐐿𐐩𐐫𐐬𐐻𐐻𐑅𐐨 𐐶𐐮 𐑉𐑇𐐼𐐬𐐮𐐹𐐹𐐹' 𐐺𐐼𐑉𐐲𐐻𐐶𐐺𐐬𐐨 𐑉𐐨𐐩𐐬𐐮 𐑅𐐨𐐼𐑉𐐨𐑊𐐮𐐹𐐮,
𐐪𐐷𐐨𐑆𐐨 𐐲𐐨𐐿𐐨 𐐺𐐼𐐻𐐺𐐻 𐑉𐐲𐐨𐐲𐐨𐐷𐐮. 24. 𐐺 𐑉𐐨𐐼𐐮𐑊𐐻𐐹𐐺 𐐽𐐪𐐻𐐲𐐨𐐩 𐐨𐐬𐐮
𐐦𐐻𐐲𐐹𐐼𐐨𐐺, 25. 𐐺 𐐶𐐮𐑉𐐲𐐨𐐼𐐺𐐫𐐩 𐐺 𐐺 𐐲𐐪𐐫𐐩 𐐨𐑇𐑇' 𐐿𐐮𐐬𐐨 𐑇𐐽𐐨
𐐷𐐲𐐮𐐫𐐬𐐻𐐨𐐫𐐹, 𐐻𐐿𐐨 𐐬𐐮𐐺 𐐹𐐪𐐼𐐹 𐐲𐐲𐐺𐐼𐐬𐐨𐐼𐐮 𐐹𐐺 𐐺𐑊𐐺𐐻 𐐹𐐹 𐑉𐐲𐐨𐐲𐐨𐐷𐐮;
26. 𐐨𐐬𐐮𐐶𐐪𐐫𐐬𐐻 𐐺𐑇𐐮 𐐺𐐨𐐻𐐹𐐮 𐑅𐑊𐐻𐑅𐐨𐑊𐐩' 𐐻𐑊𐐮 𐐷𐐲𐐮𐐿𐐻𐐿𐐩 𐐶𐐮𐐹 𐐶𐐮
𐐶𐐨𐑊𐐪, 𐑉𐐨 𐐼𐐲𐐪𐑊𐐪 𐑆𐐨 𐐶𐐻𐐼𐐮 𐐼𐐬𐐨𐐺𐐬𐐮, 𐐨𐑅𐐨𐑆𐐨 𐐶𐐮𐐹 𐐹𐐨 𐐶𐐪𐐼𐐬𐐨,
27. 𐑅𐐲𐐩𐑊𐐮𐐹 𐑉𐐨 𐑇𐐮𐐹𐐪, 𐐪𐐷𐐨 𐑉𐐲𐐪𐑊𐐮 𐑇𐐮𐐹𐐨𐐿𐐮 𐐨𐐼𐐬𐐮, 𐐨𐑇𐑇𐑆𐐨 𐐻𐑊𐐮
𐐹𐐪𐐼𐑇𐐮 𐑊𐐨𐐼𐐬𐐨𐐺𐐹𐐮 𐐨𐐬𐐲𐐪𐐫𐐹𐐬𐐹 𐐲𐐨𐑇𐐨𐐹𐐨 𐐼𐐻𐑉𐐨𐑅𐑇 𐐨𐑅𐐨. 28. 𐐼𐐹𐐺

[illegible]
[illegible] 29. [illegible]
[illegible]
[illegible] 30. [illegible]
[illegible]
[illegible] 31. [illegible]
[illegible] 32. [illegible]
[illegible]
[illegible]
33. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 34. [illegible]
[illegible] 35. [illegible]
[illegible] 36. [illegible]
[illegible] 37. [illegible]
[illegible] 38. [illegible]
[illegible]
39. [illegible]
[illegible] 40. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 41. [illegible]
[illegible]
[illegible] 42. [illegible]
[illegible]
[illegible] 43. [illegible]
[illegible]
[illegible] 44. [illegible]
[illegible]
[illegible] 45. [illegible]
[illegible]
46. [illegible]
[illegible]

ⰹⱁⱄⰹⱇⱁⰲⰰ, ⰻⰶⰵ ⱁⱅⱏ ⱀⰰⰸⰰⱃⰵⱅⰰ. 47. ⰹ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰿⱆ ⱀⰰⱚⰰ-
ⱀⰰⰹⰾⱏ· ⱁⱅⱏ ⱀⰰⰸⰰⱃⰵⱅⰰ ⰿⱁⰶⰵⱅⱏ ⰾⰻ ⱍⱐⱅⱁ ⰴⱁⰱⱃⱁ ⰱⱏⰻⱅⰹ;
ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰿⱆ ⱇⰻⰾⰹⱂⱏ· ⱂⱃⰻⰴⰹ ⰹ ⰲⰻⰶⰴⱐ. 48. ⰲⰻⰴⱑⰲⱏ ⰶⰵ
ⰹⱄⱆⱄⱏ ⱀⰰⱚⰰⱀⰰⰹⰾⱑ ⰳⱃⱔⰴⱘⱋⰰ ⰽⱏ ⱄⰵⰱⱑ ⰹ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰿⱆ·
ⱄⰵ ⰲⱏ ⰻⱄⱅⰹⱀⱘ ⰹⰸⱃⰰⰹⰾⰻⱅⱑⱀⰹⱀⱏ, ⰲⱏ ⱀⰵⰿⱐⰶⰵ ⰾⱐⱄⱅⰻ ⱀⱑⱄⱅⱏ.
49. ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰿⱆ ⱀⰰⱚⰰⱀⰰⰹⰾⱏ· ⰽⰰⰽⱁ ⰿⱔ ⰸⱀⰰⰵⱎⰹ; ⱁⱅⱏⰲⱑ-
ⱎⱅⰰⰲⱏ ⰹⱄⱆⱄⱏ ⱃⰵⱍⰵ ⰵⰿⱆ· ⱂⱃⱑⰶⰴⰵ ⰴⰰⰶⰵ ⱀⰵ ⰲⱏⰸⰳⰾⰰⱄⰻ ⱅⰵⰱⰵ
ⱇⰻⰾⰻⱂⱏ, ⱄⱘⱋⰰ ⱂⱁⰴⱏ ⱄⰿⱁⰽⱁⰲⱐⱀⰻⱌⰵⱙ, ⰲⰻⰴⱑⱈⱏ ⱅⱔ. 50. ⱁⱅⱏ-
ⰲⱑⱋⰰ ⰵⰿⱆ ⱀⰰⱚⰰⱀⰰⰹⰾⱏ ⰹ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ· ⱃⰰⰲⰲⰹ, ⱅⱏⰹ ⰵⱄⰻ ⱄⱏⰻⱀⱏ
ⰱⱁⰶⰻⰹ, ⱅⱏⰻ ⱌⱑⱄⰰⱃⱐ ⰵⱄⰻ ⰹⰸⱃⰰⰹⰾⰵⰲⱏ. 51. ⱁⱅⱏⰲⱑⱋⰰⰲⱏ ⰹⱄⱆⱄⱏ
ⱃⰵⱍⰵ ⰵⰿⱆ· ⰸⰰ ⱀⰵ ⱃⱑⱈⱏ ⱅⰻ, ⱑⰽⱁ ⰲⰻⰴⱑⱈⱏ ⱅⱔ ⱄⱘⱋⰰ ⱂⱁⰴⱏ
ⱄⰿⱁⰽⱁⰲⱐⱀⰻⱌⰵⱙ, ⰲⱑⱃⱆⰵⱎⰻ· ⰱⱁⰾⱐⱎⰰ ⱆⰸⱐⱃⰻⱎⰻ. 52. ⰹ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ
ⰵⰿⱆ· ⰰⰿⰹⱀⱐ ⰰⰿⰹⱀⱐ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱙ ⰲⰰⰿⱏ, ⱁⱅⱏ ⱄⰵⰾⱑ ⱆⰸⱐⱃⰹⱅⰵ
ⱀⰵⰱⰵⱄⰰ ⱁⱅⱏⰲⱃⱏⰸⱅⰰ ⰹ ⰰⱀⰼⰵⰾⱏⰹ ⰱⱁⰶⰻⱗ ⰲⱏⱄⱈⱁⰴⱔⱋⱔ ⰹ ⱀⰹⰸⱏⱈⱁ-
ⰴⱔⱋⱔ ⱀⰰⰴⱏ ⱄⱏⰻⱀⰰ ⱍⰾⱁⰲⱑⱍⰰ.

Matej VIII. 28—34.

28. ⱂⱃⰻⱎⰵⰴⱏⱎⱆ ⰹⰻⱄⱆⱄⱆ ⰲⱏ ⱄⱅⱃⰰⱀⱘ ⰼⰵⱃⰼⰵⱄⰹⱀⱐⱄⰽⱘ,
ⱄⱏⱃⱑⱅⰵⱄⱅⰵ ⰹ ⰴⱏⰲⰰ ⰱⱑⱄⱐⱀⰰ ⱁⱅⱏ ⰳⱃⱁⰱⰻⱎⱅⱐ ⰻⱄⱈⱁⰴⱔⱎⱅⰰ,
ⰾⱓⱅⰰ ⰷⱑⰾⱁ, ⱑⰽⱁ ⱀⰵ ⰿⱁⰶⰰⰰⱎⰵ ⰿⰻⱀⱘⱅⰻ ⱀⰻⰽⱏⱅⱁⰶⰵ ⱂⱘⱅⰵⰿⱐ
ⱅⱑⰿⱐ. 29. ⰻ ⱄⰵ ⰲⱏⰸⱏⱂⰹⱄⱅⰵ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱙⱎⱅⰰ· ⱍⱐⱅⱁ ⰵⱄⱅⱐ
ⱀⰰⰿⰰ ⰻ ⱅⰵⰱⱑ, ⰹⰻⱄⱆⱄⰵ ⱄⱏⰻⱀⱆ ⰱⱁⰶⰻⰹ; ⱂⱃⰻⱎⱏⰾⱏ ⰵⱄⰻ ⱄⱑⰿⱁ
ⱂⱃⱑⰶⰴⰵ ⰲⱃⱑⰿⰵⱀⰵ ⰿⱘⱍⰻⱅⱏ ⱀⰰⱄⱏ; 30. ⰱⱑ ⰶⰵ ⰴⰰⰾⰵⱍⰵ ⱁⱅⱏ
ⱀⰵⱓ ⱄⱅⰰⰴⱁ ⱄⰲⰻⱀⰻⰹ ⰿⱀⱁⰳⱁ ⱂⰰⱄⱁⰿⱁ. 31. ⰱⱑⱄⰻ ⰶⰵ ⰿⱁⰾⱑⰰⱈⱘ
ⰻ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱙⱎⱅⰵ· ⰰⱎⱅⰵ ⰻⰸⰳⱁⱀⰹⱎⰹ ⱀⱏⰹ, ⱂⱁⰲⰵⰾⰹ ⱀⰰⰿⱏ ⰻⱅⰻ
ⰲⱏ ⱄⱅⰰⰴⱁ ⱄⰲⰻⱀⱁⰵ. 32. ⰻ ⱃⰵⱍⰵ ⰻⰿⱏ· ⰻⰴⱑⱅⰵ. ⱁⱀⰻ ⰶⰵ
ⰻⱎⱐⰴⱏⱎⰵ ⰲⱏⱀⰻⰴⱘ ⰲⱏ ⱄⰲⰻⱀⰻⱗ· ⰻ ⰰⰱⰻⰵ ⱆⱄⱅⱃⱏⰿⰻ ⱄⱔ
ⱄⱅⰰⰴⱁ ⰲⱐⱄⰵ ⱂⱁ ⰱⱃⱑⰳⱆ ⰲⱏ ⰿⱁⱃⰵ, ⰻ ⱆⱅⱁⱂⱘ ⰲⱏ ⰲⱁⰴⰰⱈⱏ.
33. ⰰ ⱂⰰⱄⱘⱎⱅⰵⰹ ⰱⱑⰶⰰⱎⱔ, ⰻ ⱎⰵⰴⱏⱎⰵ ⰲⱏ ⰳⱃⰰⰴⱏ ⰲⱏⰸⰲⱑ-
ⱄⱅⰻⱎⱔ ⰲⱐⱄⱑ ⱁ ⰱⱑⱄⱐⱀⱆⱓ. 34. ⰻ ⱄⰵ ⰲⰵⱄⱐ ⰳⱃⰰⰴⱏ ⰻⰸⰻⰴⰵ
ⱂⱃⱁⱅⰻⰲⱘ ⰹⰻⱄⱆⱄⱁⰲⰹ, ⰻ ⰲⰻⰴⱑⰲⱏⱎⰵ ⰿⱁⰾⰹⱎⱔ ⰻ ⰴⰰ ⰱⰹ
ⱂⱃⱑⱎⰵⰾⱏ ⱁⱅⱏ ⱂⱃⱑⰴⱑⰾⱏ ⰻⱈⱏ.

Marko XV. 16—32.

16. Ⰲⱁⰺⱀⰻ ⰶⰵ ⰲⰵⰴⱘ ⰺ ⰲⱏⱀⱘⱅⱃⱐ ⰴⰲⱁⱃⰰ, ⰵⰶⰵ
ⰵⱄⱅⱏ ⱂⱃⰵⱅⱁⱃⱏ, ⱂⱃⰺⰸⱏⰲⰰⱎⰵ ⰲⱐⱄⱙ ⱄⱂⰺⱃⱘ· 17. ⰺ ⱁⰱⰾⱑⰽⱁⱎⱔ
ⰺ ⰲⱏ ⰱⰰⰳⱃⱑⱀⰺⱌⱘ ⰺ ⰲⱏⰾⱁⰶⰺⱎⱔ ⱀⰰ ⱀⱐ ⱄⱏⱂⰾⰵⱅⱏⱎⰵ ⱅⱃⱐⱀⱁⰲⱏ
ⰲⱑⱀⰵⱌⱐ. 18. ⰺ ⱀⰰⱍⱔⱄⱔ ⱌⱑⰾⱁⰲⰰⱅⰺ ⰺ· ⱃⰰⰴⱆⰺ ⱄⱔ ⱌⱑⱄⰰⱃⱓ
ⰺⱆⰴⰵⰺⱄⰽⱏ. 19. ⰺ ⰱⰺⱎⱔ ⰺ ⱂⱁ ⰳⰾⰰⰲⱑ ⱅⱃⱏⱄⱅⰺⱙ ⰺ ⱂⰾⱓⰲⰰⰰⱈⱘ
ⱀⰰ ⱀⱐ, ⰺ ⱂⱃⱑⰽⰾⱁⱀⱏⱎⰵ ⰽⱁⰾⱑⱀⰰ ⱂⱁⰽⰾⰰⱀⱑⰰⱈⱘ ⱄⱔ ⰵⰿⱆ.
20. ⰺ ⰵⰳⰴⰰ ⱂⱁⱃⱘⰳⰰⱎⱔ ⱄⱔ ⰵⰿⱆ, ⱄⱏⰲⰾⱑⰽⱁⱎⱔ ⱄⱏ ⱀⰵⰳⱁ ⰱⰰⰳⱃⱑⱀⰺⱌⱘ
ⰺ ⱁⰱⰾⱑⰽⱁⱎⱔ ⰺ ⰲⱏ ⱃⰺⰸⱏⰺ ⱄⰲⱁⱗ. ⰺ ⰺⰸⰲⰵⰴⱁⱎⱔ ⰺ ⰴⰰ ⱂⱃⱁⱂⱐⱀⱘⱅⱏ
ⰺ. 21. ⰺ ⰸⰰⰴⱑⱎⱔ ⰿⰺⰿⱁⱈⱁⰴⱔⱋⱆ ⰵⱅⰵⱃⱆ ⱄⰺⰿⱁⱀⱆ ⰽⱆⱃⰺⱀⱑⰺⱄⰽⱆ
ⰳⱃⱔⰴⱘⱋⱆ ⱄⱏ ⱄⰵⰾⰰ, ⱁⱅⱐⱌⱆ ⰰⰾⰵⰽⱄⰰⱀⰴⱃⱁⰲⱆ ⰺ ⱃⱆⱇⱁⰲⱆ, ⰴⰰ ⰲⱏⰸⱐⰿⰵⱅⱏ
ⰽⱃⱐⱄⱅⱏ ⰵⰳⱁ. 22. ⰺ ⱂⱃⰺⰲⱑⱄⱔ ⰺ ⱀⰰ ⰳⱁⰾⰳⱁⱚⱘ ⰿⱑⱄⱅⱁ, ⰵⰶⰵ ⰵⱄⱅⱏ
ⱄⱏⰽⰰⰸⰰⰵⰿⱁ ⰾⱁⰱⱐⱀⱁ ⰿⱑⱄⱅⱁ.
23. ⰺ ⰴⰰⰰⱈⱘ ⰵⰿⱆ ⱂⰺⱅⰺ ⱁⱌⱐⱅⱐⱀⱁ ⰲⰺⱀⱁ· ⱁⱀⱏ ⰶⰵ ⱀⰵ ⱂⱃⰺⱗⱅⱏ.
24. ⰺ ⱂⱃⱁⱂⱐⱀⱏⱎⰵ ⰺ ⱃⰰⰸⰴⱑⰾⰺⱎⱔ ⱃⰺⰸⱏⰺ ⰵⰳⱁ, ⰿⰵⱋⱘⱋⰵ
ⰶⱃⱑⰱⰺⱗ ⱁ ⱀⰺⱈⱏ ⰽⱏⱅⱁ ⱍⱐⱅⱁ ⰲⱏⰸⱐⰿⰵⱅⱏ. 25. ⰱⱑ ⰶⰵ ⰳⱁⰴⰺⱀⰰ
ⱅⱃⰵⱅⰺⱗ ⰺ ⱂⱃⱁⱂⱔⱄⱔ ⰺ. 26. ⰺ ⰱⱑ ⱀⰰⱂⰺⱄⰰⱀⰺⰵ ⰲⰺⱀⱏⰺ ⰵⰳⱁ
ⱀⰰⱂⰺⱄⰰⱀⱁ· ⱌⱑⱄⰰⱃⱐ, ⰺⱆⰴⰵⰺⱄⰽⱏ. 27. ⰺ ⱄⱏ ⱀⰺⰿⱐ
ⱂⱃⱁⱂⱔⱄⱔ ⰴⱏⰲⰰ ⱃⰰⰸⰱⱁⰺⱀⰺⰽⰰ, ⰵⰴⰺⱀⱁⰳⱁ ⱁ ⰴⰵⱄⱀⱘⱙ
ⰺ ⱎⱓⱙ ⰵⰳⱁ. 28. ⰺ ⱄⱏⰱⱏⰺⱄⱔ ⰽⱏⱀⰺⰳⱏⰺ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱙⱋⱔⱗ·
ⰺ ⱄⱏ ⰱⰵⰸⰰⰽⱁⱀⱐⱀⰺⰽⱏⰺ ⱂⱃⰺⱍⱐⱅⰵⱀⱏ ⰱⱏⰺⱄⱅⱏ. 29. ⰺ ⰿⰺⰿⱁ
ⱈⱁⰴⱔⱋⰺⰺ ⱈⱆⰾⱑⰰⱈⱘ ⰺ ⰽⱏⰺⰲⰰⱙⱋⰵ ⰳⰾⰰⰲⰰⰿⰺ ⱄⰲⱁⰺⰿⰺ ⰺ
ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱙⱋⰵ· ⱆⰰ, ⱃⰰⰸⰰⱃⱗⰺ ⱌⱃⱐⰽⱏⰲⱐ ⰺ ⱅⱃⱐⰿⰺ ⰴⱐⱀⱐⰿⰺ
ⱄⱏⰸⰺⰴⰰⱗ ⰺ, 30. ⱄⱂⰰⱄⰺ ⱄⱔ ⱄⰰⰿⱏ ⰺ ⱄⱏⱀⰺⰴⰺ ⱄⱏ ⰽⱃⱐⱄⱅⰰ.
31. ⱅⰰⰽⱁⰶⰴⰵ ⰺ ⰰⱃⱈⰺⰵⱃⱑⰺ ⱃⱘⰳⰰⱙⱋⰵ ⱄⱔ ⰴⱃⱆⰳⱏ ⰽⱏ ⰴⱃⱆⰳⱆ
ⱄⱏ ⰽⱏⱀⰺⰶⱐⱀⰺⰽⱏⰺ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰⰰⱈⱘ· ⰺⱀⱑⱈⱏ ⱄⱂⰰⱄⰵ, ⰰ ⱄⰵⰱⰵ ⱀⰵ
ⰿⱁⰶⰵⱅⱏ ⱄⱂⰰⱄⱅⰺ; 32. ⱈⱃⰺⱄⱅⱁⱄⱏ ⱌⱑⱄⰰⱃⱐ ⰺⰸⰴⱃⰰⰺⰾⰵⰲⱏ,
ⰴⰰ ⱄⱏⰾⱑⰸⰵⱅⱏ ⱀⱏⰺⱀⱑ ⱄⱏ ⰽⱃⱐⱄⱅⰰ, ⰴⰰ ⰲⰺⰴⰺⰿⱏ ⰺ ⰲⱑⱃⱘ
ⰺⰿⰵⰿⱏ ⰵⰿⱆ.

Ivan II. 1—22.

1. Ⰺ ⰲⱏ ⱅⱃⰵⱅⰺⰺ ⰴⱐⱀⱐ ⰱⱃⰰⰽⱏ ⰱⱏⰺⱄⱅⱏ ⰲⱏ ⰽⰰⱀⱑ ⰳⰰⰾⰺⰾⰵⰺⱄⱅⱑⰺ, ⰺ
ⰱⱑ ⰿⰰⱅⰺ ⰺⱄⱆⱄⱁⰲⰰ ⱅⱆ. 2. Ⰸⱏⰲⰰⱀⱏ ⰶⰵ ⰱⱏⰺⱄⱅⱏ ⰺ ⰺⱄⱆⱄⱏ ⰺ ⱆⱍⰵ-
ⱀⰺⱌⰺ ⰵⰳⱁ ⱀⰰ ⰱⱃⰰⰽⱏ. 3. ⰺ ⱀⰵ ⰴⱁⱄⱅⰰⰲⱏⱎⱓ ⰲⰺⱀⱆ, ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ

ⰿⰰⱅⰻ ⰹⱄⱆⱄⱁⰲⰰ ⰽⱏ ⱀⰵⰿⱆ· ⰲⰻⱀⰰ ⱀⰵ ⰹⰿⱁⱔⱅⱏ. 4. ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ
ⰵⰹ ⰹⱄⱆⱄⱏ· ⱍ'ⱅⱁ ⰵⱄⱅⱏ ⰿⱏⱀⱑ ⰹ ⱅⰵⰱⱑ, ⰶⰵⱀⱁ; ⱀⰵ ⱆ ⱂⱃⰹⰴⰵ
ⰳⱁⰴⰻⱀⰰ ⰿⱁⱑ. 5. ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰿⰰⱅⰻ ⰵⰳⱁ ⱄⰾⱆⰳⰰⰿⱏ· ⰵⰶⰵ ⰰⱋⰵ
ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰵⱅⱏ ⰲⰰⰿⱏ, ⱄⱏⱅⰲⱁⱃⰹⱅⰵ. 6. ⰱⱑ ⰶⰵ ⱅⱆ ⰲⱁⰴⱁⱀⱁⱄⱏ
ⰽⰰⰿⰵⱀⱏ ⱎⰵⱄⱅⱏ ⰾⰵⰶⱔⱋⱏ ⱂⱁ ⱁⱍⰻⱋⰵⱀⰻⱓ ⰹⱆⰴⰵⰹⱄⰽⱆ ⰲⱏⰿⱑⱄⱅⱔⱋⱏ.
ⱂⱁ ⰴⱏⰲⱑⰿⰰ ⰾⰹ ⱂⱁ ⱅⱃⰵⰿⱏ ⰿⱑⱃⰰⰿⱏ. 7. ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰹⰿⱏ
ⰹⱄⱆⱄⱏ· ⱀⰰⱂⰾⱏⱀⰻⱅⰵ ⰲⱁⰴⱁⱀⱁⱄⱏⰹ ⰲⱁⰴⱏⰹ. ⰹ ⱀⰰⱂⰾⱏⱀⰻⱎⱔ ⰴⱁ
ⰲⱃⱏⱈⰰ. 8. ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰹⰿⱏ· ⱂⱁⱍⱃⱏⱂⱑⱅⰵ ⱀⱏⰹⱀⱑ ⰹ ⱂⱃⰹⱀⰵⱄⱑⱅⰵ
ⰰⱃⱈⰹⱅⱃⰹⰽⰾⰹⱀⱁⰲⰹ. ⱁⱀⰹ ⰶⰵ ⱂⱃⰹⱀⱑⱄⱔ. 9. ⰹ ⱑⰽⱁ ⰲⱏⰽⱆⱄⰹ ⰰⱃⱈⰹⱅⱃⰹ-
ⰽⰾⰹⱀⱏ ⰲⰻⱀⰰ ⰱⱏⰹⰲⱏⱎⰰⰰⰳⱁ ⱁⱅⱏ ⰲⱁⰴⱏⰹ, ⰹ ⱀⰵ ⰲⱑⰴⱑⰰⱎⰵ, ⱁⱅⱏ
ⰽⱁⱔⰴⱆ ⰵⱄⱅⱏ, ⰰ ⱄⰾⱆⰳⱏⰹ ⰲⱑⰴⱑⰰⱈⱁⱔ ⱂⱁⱍⱃⱏⱂⱏⱎⱔⱁⱔ ⰲⱁⰴⱁⱔ, ⱂⱃⰹ-
ⰳⰾⰰⱄⰹ ⰶⰵⱀⰹⱈⰰ ⰰⱃⱈⰹⱅⱃⰹⰽⰾⰹⱀⱏ 10. ⰹ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰿⱆ· ⰲ'ⱄⱑⰽⱏ
ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⱏ ⰴⱁⰱⱃⱁⰵ ⰲⰹⱀⱁ ⱂⱃⱏⰲⱁⰵ ⱂⱁⰾⰰⰳⰰⰵⱅⱏ, ⰹ ⰵⰳⰴⰰ ⱆⱂⰹⱔⱅⱏ
ⱄⱔ, ⱅⱆ ⱅⰰⰽⰰⰵ. ⱅⱏⰹ ⰶⰵ ⱄⱏⰱⰾⱓⰴⰵ ⰴⱁⰱⱃⱁⰵ ⰲⰹⱀⱁ ⰴⱁ ⱄⰵⰾⱑ.
11. ⱄⰵ ⱄⱏⱅⰲⱁⱃⰹ ⱀⰰⱍⱔⱅⱁⰽⱏ ⰸⱀⰰⰿⰵⱀⰹⰵⰿⱏ ⰹⱄⱆⱄⱏ ⰲⱏ ⰽⰰⱀⰰ
ⰳⰰⰾⰹⰾⰵⰹⱄⱅⱑⰹ, ⰹ ⰰⰲⰹ ⱄⰾⰰⰲⱁⱔ ⱄⰲⱁⱓⱔ, ⰹ ⰲⱑⱃⱁⰲⰰⱎⱔ ⱆⱍⰵⱀⰹⱌⰹ
ⰵⰳⱁ. 12. ⰲⱏ ⱁⱀⱁ [ⰲⱃⱑⰿⱔ] ⰲⱏⱀⰹⰴⰵ ⰹⱄⱆⱄⱏ ⰲⱏ ⰽⰰⱂⰵⱃⱏⱀⰰⱆⰿⱏ
ⱄⰰⰿⱏ ⰹ ⰿⰰⱅⰻ ⰵⰳⱁ ⰹ ⰱⱃⰰⱅⰻⰰ ⰵⰳⱁ ⰹ ⱆⱍⰵⱀⰹⱌⰹ ⰵⰳⱁ, ⰹ ⱅⱆ
ⰸ ⱀⰵⰳⱁ ⰿⱏⱀⱁⰳⱏⰹ ⰴⱏⱀⰹ ⱂⱃⱑⰱⱏⰹⱎⱔ. 13. ⰹ ⰱⰾⰹⰸⱏ ⰱⱑ ⱂⰰⱄⱈⰰ
ⰹⱆⰴⰵⰹⱄⰽⰰ, ⰹ ⰲⱏⰸⰹⰴⰵ ⰹⱄⱆⱄⱏ ⰲⱏ ⰹⰵⱃⱆⱄⰰⰾⰹⰿⱏ. 14. ⰹ ⱁⰱⱃⱑⱅⰵ
ⰲⱏ ⱌⱃⱏⰽⱏⰲⰹ ⱂⱃⱁⰴⰰⱓⱋⰵⱔ ⰲⱁⰾⱏⰹ ⰹ ⱁⰲⱏⱌⱔ ⰹ ⰳⱁⰾⱁⱔⰱⰹ ⰹ ⱂⱑⱀⱔ-
ⰶⱏⱀⰹⰽⱏⰹ ⱄⱑⰴⱔⱋⱔ. 15. ⰹ ⱄⱏⱅⰲⱁⱃⰹ ⱑⰽⱁ ⰱⰹⱍⱏ ⱁⱅⱏ ⰲⱃⱏⰲⰹⱌⱏ ⰹ
ⰲⱏⱄⱑ ⰹⰸⰳⱏⱀⰰ ⰹ-ⱌⱃⱏⰽⱏⰲⰵ, ⱁⰲⱏⱌⱔ ⰶⰵ ⰹ ⰲⱁⰾⱏⰹ, ⰹ ⱂⱃⱁⰴⰰⱓⱋⰹⰿⱏ
ⱃⰰⱄⱏⰹⱂⰰ ⱄⱏⱃⰵⰱⱃⱁ ⰹ ⰴⱏⱄⰽⱏⰹ ⰹⱄⱂⱃⱁⰲⱃⱏⰶⰵ, 16. ⰹ ⱂⱃⱁⰴⰰⱓⱋⰹⰿⱏ
ⰳⱁⰾⱁⱔⰱⰹ ⱃⰵⱍⰵ· ⰲⱏⰸⱏⰿⱑⱅⰵ ⱄⰵ ⱁⱅⱏ ⱄⱆⰴⱆ ⰹ ⱀⰵ ⱅⰲⱁⱃⰹⱅⰵ
ⰴⱁⰿⱆ ⱁⱅⱏⱌⰰ ⰿⱁⰵⰳⱁ ⰴⱁⰿⱆ ⰽⱆⱂⰾⱏⱀⰰⰰⰳⱁ. 17. ⰹ ⱂⱁⰿⱔⱀⱁⱔⱎⱔ
ⱆⱍⰵⱀⰹⱌⰹ ⰵⰳⱁ, ⱑⰽⱁ ⱂⰹⱄⰰⱀⱁ ⰵⱄⱅⱏ· ⰶⰰⰾⱁⱄⱅⱏ ⰴⱁⰿⱆ ⱅⰲⱁⰵⰳⱁ
ⱄⱏⱀⱑⱄⱅⱏ ⰿⱔ. 18. ⰹ ⱁⱅⱏⰲⱑⱋⰰⱎⱔ ⰹⱆⰴⰵⰹ ⰹ ⱃⱑⱎⱔ ⰵⰿⱆ·
ⰽⱆⰵ ⰸⱀⰰⰿⰵⱀⰹⰵ ⰰⰲⰾⱑⰵⱎⰹ ⱀⰰⰿⱏ, ⱑⰽⱁ ⱄⰹ ⱅⰲⱁⱃⰹⱎⰹ; 19. ⰹ
ⱁⱅⱏⰲⱑⱋⰰ ⰹⱄⱆⱄⱏ ⰹ ⱃⰵⱍⰵ ⰹⰿⱏ· ⱃⰰⰸⱁⱃⰹⱅⰵ ⱌⱃⱏⰽⱏⰲⱏ ⱄⰹⱓ, ⰹ
ⱅⱃⱏⰿⰹ ⰴⱏⱀⱏⰿⰹ ⱄⱏⰸⰴⰹⰳⱀⱁⱔ ⱓ. 20. ⱃⱑⱎⱔ ⰶⰵ ⰹⱆⰴⰵⰹ· ⱍⰵ-
ⱅⱏⰹⱃⱏⰿⰹ ⰴⰵⱄⱔⱅⱏⰹ ⰹ ⱎⰵⱄⱅⰹⱓ ⰾⱑⱅⱏ ⱄⱏⰸⰴⰰ ⱌⱃⱏⰽⱏⰹ ⱄⰹ,
ⱅⱁ ⱅⱏⰹ ⰾⰹ ⱅⱃⱏⰿⰹ ⰴⱏⱀⱏⰿⰹ ⱄⱏⰸⰴⰹⰳⱀⰵⱎⰹ ⱓ; 21. ⱁⱀⱏ ⰶⰵ ⰳⰾⰰ-
ⰳⱁⰾⰰⰰⱎⰵ ⱁ ⱌⱃⱏⰽⱏⰲⰹ ⱅⱑⰾⰰ ⱄⰲⱁⰵⰳⱁ. 22. ⰵⰳⰴⰰ ⰶⰵ ⰲⱏⱄⰽⱃⱏⱄⰵ

ⱁⱅⱏ ⰿⱃⱏⱅⰲⱏⰺⱈⱏ, ⱂⱁⰿⰵⱀⱆⱎⰵ ⰶⰵ ⱆⱍⰵⱀⰹⱌⰹ ⰵⰳⱁ, ⱑⰽⱁⰶⰵ ⱄⰵ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰⰰⱎⰵ, ⰹ ⰲⱑⱃⱆ ⱑⱎⰵ ⰽⱏⱀⰹⰳⰰⰿⱏ ⰹ ⱄⰾⱁⰲⱆ, ⰵⰶⰵ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰹⱄⱆⱄⱏ.

Ivan IV. 5—42.

5. Ⰲⱏ ⱁⱀⱁ [ⰲⱃⱑⰿⰵ] ⰲⱏⱀⰹⰴⰵ ⰹⱄⱆⱄⱏ ⰲⱏ ⰳⱃⰰⰴⱏ ⱄⰰⰿⰰⱃⰹⰺⱄⰽⱏ ⱀⰰⱃⰺⱌⰰⰵⰿⱏⰹ ⱄⰹⱈⰰⱃⱏ, ⰹⰸⰽⱃⱏ ⰲⱏⱄⰹ, ⱑⰶⰵ ⰴⰰⱄⱅⱏ ⰹⰰⰽⱁⰲⱏ ⰹⱁⱄⰺⱇⱆ ⱄⱏⰺⱀⱆ ⱄⰲⱁⰵⰿⱆ. 6. Ⰱⱑ ⰶⰵ ⱅⱆ ⱄⱅⱆⰴⰵⱀⰵⱌⱏ ⰹⰰⰽⱁⰲⰾⰵⱏ. ⰹⱄⱆⱄⱏ ⰶⰵ ⱅⱃⱆⰶⰴⰾⱏ ⱄⰵ ⱁⱅⱏ ⱂⱆⱅⰹ ⱄⱑⰴⱑⰰⱎⰵ ⱅⰰⰽⱁ ⱀⰰ ⱄⱅⱆⰴⰵⱀⰵⱌⱏ. ⰳⱁⰴⰺⱀⰰ ⰶⰵ ⰱⱑ ⱑⰽⱁ ⱎⰵⱄⱅⰰⰰ. 7. Ⰹ ⱂⱃⰺⰴⰵ ⰶⰵⱀⰰ ⱁⱅⱏ ⱄⰰⰿⰰⱃⰺⰵ ⱂⱁⱍⱃⱏⱂⰰⱅⰹ ⰲⱁⰴⱏⰺ. ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰹ ⰹⱄⱆⱄⱏ· ⰴⰰⰶⰴⱏ ⰿⰹ ⱂⰹⱅⰹ. 8. Ⱆⱍⰵⱀⰹⱌⰹ ⰱⱁ ⰵⰳⱁ ⱁⱎⱏⰾⰺ ⰱⱑⰰⱈⱆ ⰲⱏ ⰳⱃⰰⰴⱏ, ⰴⰰ ⰱⱃⰰⱎⱏⱀⰰ ⰽⱆⱂⰵⱅⱏ. 9. Ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰿⱆ ⰶⰵⱀⰰ ⱄⰰⰿⰰⱃⱑⱀⰺⱀⰹ· ⰽⰰⰽⱁ ⱅⱏⰺ ⰹⱆⰴⰵⰹ ⱄⰺ ⱆⰿⰵⱀⰵ ⱂⰺⱅⰺ ⰶⰵⱀⱏⰺ ⱄⰰⰿⰰⱃⱑⱀⱏⰺⱀⰵ ⱄⱆⱋⰵ; ⱀⰵ ⱂⱃⰺⰽⰰⱄⰰⰵⱅⱏ ⰱⱁ ⱄⰵ ⰹⱆⰴⰵⰹ ⱄⰰⰿⰰⱃⱑⱀⱁⰿⱏ. 10. Ⱉⱅⱏⰲⱑⱋⰰ ⰹⱄⱆⱄⱏ ⰹ ⱃⰵⱍⰵ ⰵⰹ· ⰰⱋⰵ ⰱⰹ ⰲⱑⰴⱑⰾⰰ ⰴⰰⱃⱏ ⰱⱁⰶⰺⰹ, ⰹ ⰽⱅⱁ ⰵⱄⱅⱏ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰⰵⰹ ⱅⰺ· ⰴⰰⰶⰴⱏ ⰿⰺ ⱂⰺⱅⰺ, ⱅⱏⰺ ⰱⰺ ⱂⱃⱁⱄⰺⰾⰰ ⱆ ⱀⰵⰳⱁ, ⰹ ⰴⰰⰾⱏ ⰱⰺ ⱅⰺ ⰲⱁⰴⱆ ⰶⰺⰲⱆ. 11. Ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰿⱆ ⰶⰵⱀⰰ· ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰹ, ⱀⰹ ⱂⱁⱍⱃⱏⱂⰰⰾⱀⰹⰽⰰ ⰹⰿⰰⱎⰹ, ⰹ ⱄⱅⱆⰴⰵⱀⰵⱌⱏ ⰵⱄⱅⱏ ⰳⰾⱆⰱⱁⰽⱏ· ⱁⱅⱏ ⰽⱆⰴⱑ ⰱⱁ ⰹⰿⰰⱎⰹ ⰲⱁⰴⱆ ⰶⰺⰲⱆ; 12. Ⰵⰴⰰ ⱅⱏⰺ ⰱⱁⰾⰹⰹ ⰵⱄⰹ ⱁⱅⱏⱌⰰ ⱀⰰⱎⰵⰳⱁ ⰹⰰⰽⱁⰲⰰ, ⰺⰶⰵ ⰴⰰⱄⱅⱏ ⱀⰰⰿⱏ ⱄⱅⱆⰴⰵⱀⰵⱌⱏ ⱄⱏ, ⰹ ⱅⱏ [ⰹ]ⰸⱏ ⱀⰵⰳⱁ ⱂⰺⱅⱏ ⰹ ⱄⰺⱀⱁⰲⰵ ⰵⰳⱁ ⰹ ⱄⰽⱁⱅⰺ ⰵⰳⱁ; 13. Ⱉⱅⱏⰲⱑⱋⰰ ⰹⱄⱆⱄⱏ ⱃⰵⱍⰵ ⰵⰹ· ⰲⱏⱄⱑⰽⱏ ⱂⰺⰵⰹ ⱁⱅⱏ ⰲⱁⰴⱏⰺ ⱄⰵⰵ ⰲⱏⰶⰴⰵⰶⰴⰵⱅⱏ ⱄⰵ ⱂⰰⰽⱏⰺ, 14. ⰰ ⰺⰶⰵ ⱂⰺⰵⱅⱏ ⱁⱅⱏ ⰲⱁⰴⱏⰺ, ⱑⰶⰵ ⰰⰸⱏ ⰴⰰⰿⱏ ⰵⰿⱆ, ⱀⰵ ⰹⰿⰰⱅⱏ ⰲⱏⰶⰴⰵⰴⰰⱅⰺ ⱄⰵ ⰲⱏ ⰲⱑⰽⱏ, ⱀⱏ ⰲⱁⰴⰰ, ⱑⰶⰵ ⰰⰸⱏ ⰴⰰⰿⱏ ⰵⰿⱆ, ⰱⱆⰴⰵⱅⱏ ⰲⱏ ⱀⰵⰿⱏ ⰹⱄⱅⱁⱍⱏⱀⰺⰽⱏ ⰲⱁⰴⱏⰹ ⰲⱏⰸⰲⱑⱋⰰⱓⱋⰵⰵ ⱄⰵ ⰲⱏ ⰶⰺⰲⱁⱅⱏ ⰲⱑⱍⱏⱀⱏⰺ. 15. Ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰽⱏ ⱀⰵⰿⱆ ⰶⰵⱀⰰ· ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰹ, ⰴⰰⰶⰴⱏ ⰿⰺ ⱄⰺⱑ ⰲⱁⰴⱏⰺ, ⰴⰰ ⱀⰺ ⰶⰵⰶⰴⱆ ⱀⰺ ⱂⱃⰺⱈⱁⰶⰴⱆ ⱄⱑⰿⱁ ⱂⱁⱍⱃⱏⱂⰰⱅⱏ. 16. Ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰹ ⰹⱄⱆⱄⱏ· ⰹⰴⰹ, ⰹ ⱂⱃⰹⰸⱁⰲⰹ ⰿⱆⰶⰰ ⱅⰲⱁⰵⰳⱁ, ⰹ ⱂⱃⰹⰴⰹ ⱄⱑⰿⱁ. 17. Ⱉⱅⱏⰲⱑⱋⰰ ⰶⰵⱀⰰ ⰹ ⱃⰵⱍⰵ ⰵⰿⱆ· ⱀⰵ ⰹⰿⰰⰿⱏ ⰿⱆⰶⰰ. Ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰹ ⰹⱄⱆⱄⱏ· ⰴⱁⰱⱃⱑ ⱃⰵⱍⰵ, ⱑⰽⱁ ⰿⱆⰶⰰ ⱀⰵ ⰹⰿⰰⰿⱏ· 18. Ⱂⰵⱅⱏ ⰱⱁ ⰿⱆⰶⱏ ⰹⰿⱑⰾⰰ ⰵⱄⰹ, ⰹ ⱀⱏⰺⱀⱑ ⰵⰳⱁⰶⰵ ⰹⰿⰰⱎⰹ, ⱀⱑⱄⱅⱏ ⱅⰲⱁⰹ

ⰿⱘⰶⱐ. ⱄⰵ ⰲⱏ ⰻⱄⱅⰹⱀⱘ ⱃⰵⱍⰵ. 19. ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰿⱆ ⰶⰵⱀⰰ.
ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰻ, ⰲⰻⰶⰴⱘ, ⱑⰽⱁ ⱂⱃⱁⱃⱁⰽⱏ ⰵⱄⰹ ⱅⱏⰹ. 20. ⱁⱅⱐⱌⰹ ⱀⰰⱎⰻ
ⱂⱁⰽⰾⱁⱀⰻⱎⱔ ⱄⱔ ⰲⱏ ⰳⱁⱃⱑ ⱄⰵⰻ, ⰻ ⰲⱏⰹ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰵⱅⰵ, ⱑⰽⱁ ⰲⱏ
ⰵⱃⱆⱄⰰⰾⰻⰿⱑ ⰵⱄⱅⱏ ⰿⱑⱄⱅⱁ, ⰻⰴⰵⰶⰵ ⰽⰾⰰⱀⱑⱅⰹ ⱄⱔ ⱂⱁⰴⱁⰱⰰⰵⱅⱏ.
21. ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰻ ⰻⱄⱆⱄⱏ˙ ⰶⰵⱀⱁ, ⰲⱑⱃⱘ ⰿⰻ ⰻⰿⰹ, ⱑⰽⱁ ⰳⱃⱔ-
ⰴⰵⱅⱏ ⰳⱁⰴⰻⱀⰰ, ⰵⰳⰴⰰ ⱀⰻ ⰲⱏ ⰳⱁⱃⱑ ⱄⰵⰻ ⱀⰻ ⰲⱏ ⰵⱃⱆⱄⰰⰾⰻⰿⱑⱈⱏ
ⱂⱁⰽⰾⱁⱀⰻⱅⰵ ⱄⱔ ⱁⱅⱐⱌⱓ. 22. ⰲⱏⰹ ⰽⰾⰰⱀⱑⰵⱅⰵ ⱄⱔ ⰵⰳⱁⰶⰵ ⱀⰵ
ⰲⱑⱄⱅⰵ, ⰿⱏⰹ ⰶⰵ ⰽⰾⰰⱀⱑⰵⰿⱏ ⱄⱔ ⰵⰳⱁⰶⰵ ⰲⱑⰿⱐ, ⱑⰽⱁ ⱄⱏⱂⰰ-
ⱄⰵⱀⰻⰵ ⱁⱅⱏ ⰻⱓⰴⰵⰻ ⰵⱄⱅⱏ˙ 23. ⱀⱏ ⰳⱃⱔⰴⰵⱅⱏ ⰳⱁⰴⰻⱀⰰ ⰻ ⱀⱏⰹⱀⱑ
ⰵⱄⱅⱏ, ⰵⰳⰴⰰ ⰻⱄⱅⰹⱀⱐⱀⰻⰻ ⱂⱁⰽⰾⱁⱀⱐⱀⰻⱌⰻ ⱂⱁⰽⰾⱁⱀⱔⱅⱏ ⱄⱔ ⱁⱅⱐⱌⱓ
ⰴⱆⱈⱁⰿⱐ ⰻ ⰻⱄⱅⰹⱀⱁⱓ. ⰻ ⰱⱁ ⱁⱅⱐⱌⱐ ⱅⰰⰽⱏⰹⱈⱏ ⰻⱋⰵⱅⱏ ⰽⰾⰰⱀⱑ-
ⱙⱋⰻⰻⱈⱏ ⱄⱔ ⰵⰿⱆ. 24. ⰴⱆⱈⱏ ⰵⱄⱅⱏ ⰱⱁⰳⱏ˙ ⰹⰶⰵ ⰽⰾⰰⱀⱑⰵⱅⱏ
ⱄⱔ ⰵⰿⱆ, ⰴⱆⱈⱁⰿⱐ ⰻ ⰻⱄⱅⰹⱀⱁⱓ ⰴⱁⱄⱅⱁⰻⱅⱏ ⰽⰾⰰⱀⱑⱅⰹ ⱄⱔ.
25. ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰿⱆ ⰶⰵⱀⰰ˙ ⰲⱑⰿⱐ, ⱑⰽⱁ ⰿⰵⱄⰹⰰ ⱂⱃⰻⰴⰵⱅⱏ, ⰳⰾⰰ-
ⰳⱁⰾⰵⰿⱏⰹ ⱈⱃⰻⱄⱅⱁⱄⱏ, ⰻ ⰵⰳⰴⰰ ⱅⱏ ⱂⱃⰹⰴⰵⱅⱏ, ⰲⱏⰸⰲⱑⱄⱅⰹⱅⱏ
ⱀⰰⰿⱏ ⰲⱐⱄⱑ. 26. ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰵⰻ ⰻⱄⱆⱄⱏ˙ ⰰⰸⱏ ⰵⱄⰿⱐ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱔⰻ
ⱄⱏ ⱅⱁⰱⱁⱓ. 27. ⰻ ⱅⱁⰳⰴⰰⰶⰵ ⱂⱃⰹⰴⱘ ⱆⱍⰵⱀⰻⱌⰹ ⰵⰳⱁ ⰻ ⱍⱓ-
ⰴⰵⰰⰰⱈⱘ ⱄⱔ, ⱑⰽⱁ ⱄⱏ ⰶⰵⱀⱁⱓ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰⰰⱎⰵ, ⰻ ⱀⰻⰽⱏⱅⱁⰶⰵ
ⱀⰵ ⱃⰵⱍⰵ˙ ⱍⰵⱄⱁ ⰻⱋⰵⱎⰻ, ⰾⰻ ⱍⱐⱅⱁ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰵⱎⰻ ⱄⱏ ⱀⰵⱓ;
28. ⱁⱄⱅⰰⰲⰹ ⰶⰵ ⰲⱁⰴⱁⱀⱁⱄⱏ ⱄⰲⱁⰻ ⰶⰵⱀⰰ ⰻ ⰻⰴⰵ ⰲⱏ ⰳⱃⰰⰴⱏ ⰻ
ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⱁⰿⱏ˙ 29. ⱂⱃⰹⰴⱑⱅⰵ ⰲⰻⰴⰻⱅⰵ ⱍⰾⱁⰲⱑⰽⰰ,
ⰹⰶⰵ ⱃⰵⱍⰵ ⰿⱐⱀⱑ ⰲⱐⱄⱑ ⰵⰾⰹⰽⱁ ⱄⱏⱅⰲⱁⱃⰻⱈⱏ˙ ⰵⰴⰰ ⱅⱏ ⰵⱄⱅⱏ
ⱈⱃⰻⱄⱅⱁⱄⱏ; 30. ⰻⰸⰻⰴⱘ ⰶⰵ ⰻⰸⱏ ⰳⱃⰰⰴⰰ ⰻ ⰻⰴⱑⰰⱈⱘ ⰽⱏ
ⱀⰵⰿⱆ. 31. ⰿⰵⰶⰴⱓ ⰶⰵ ⱄⰹⰿⱐ ⰿⱁⰾⱑⰰⱈⱘ ⰻ ⱆⱍⰵⱀⰹⱌⰻ ⰵⰳⱁ
ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱙⱋⰵ˙ ⱃⰰⰲⰲⰻ, ⰰⰶⰴⱐ. 32. ⱁⱀⱏ ⰶⰵ ⱃⰵⱍⰵ ⰻⰿⱏ˙
ⰰⰸⱏ ⰱⱃⰰⱎⱐⱀⱁ ⰻⰿⰰⰿⱏ ⱑⱄⱅⰻ, ⰵⰳⱁⰶⰵ ⰲⱏⰹ ⱀⰵ ⰲⱑⱄⱅⰵ. 33. ⰳⰾⰰⰳⱁ-
ⰾⰰⰰⱈⱘ ⰶⰵ ⱆⱍⰵⱀⰹⱌⰻ ⰽⱏ ⱄⰵⰱⱑ˙ ⰵⰴⰰ ⰽⱏⱅⱁ ⱂⱃⰻⱀⰵⱄⰵ ⰵⰿⱆ
ⱑⱄⱅⰹ; 34. ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰ ⰻⰿⱏ ⰻⱄⱆⱄⱏ˙ ⰿⱁⰵ ⰱⱃⰰⱎⱐⱀⱁ ⰵⱄⱅⱏ, ⰴⰰ
ⱄⱏⱅⰲⱁⱃⱙ ⰲⱁⰾⱙ ⱂⱁⱄⰾⰰⰲⱏⱎⰰⰰⰳⱁ ⰿⱔ ⰻ ⱄⱏⰲⱃⱐⱎⱘ ⰴⱑⰾⱁ ⰵⰳⱁ.
35. ⱀⰵ ⰲⱏⰹ ⰾⰻ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰵⱅⰵ, ⱑⰽⱁ ⰵⱎⱅⰵ .ⰴ. ⰿⱑⱄⱔⱌⰻ ⱄⱘⱅⱏ,
ⰻ ⰶⱔⱅⰲⰰ ⱂⱃⰹⰴⰵⱅⱏ; ⱄⰵ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱙ ⰲⰰⰿⱏ, ⰲⱏⰸⰲⰵⰴⱑⱅⰵ ⱁⱍⰻ
ⰲⰰⱎⰻ ⰻ ⰲⰻⰴⰻⱅⰵ ⱀⰻⰲⱏⰹ, ⱑⰽⱁ ⰱⰵⰾⱏⰹ ⱄⱘⱅⱏ ⰽⱏ ⰶⱘⱅⰲⱑ ⱓⰶⰵ.
36. ⰻ ⰶⱐⱀⱔⰻ ⰿⱐⰸⰴⱘ ⱂⱃⰻⰵⰿⰾⰵⱅⱏ ⰻ ⱄⱏⰱⰻⱃⰰⰵⱅⱏ ⱂⰾⱁⰴⱏ
ⰲⱏ ⰶⰻⰲⱁⱅⱏ ⰲⱑⱍⱐⱀⱏⰹ, ⰴⰰ ⱄⱑⱗⰻ ⰲⱐⰽⱆⱂⱑ ⱃⰰⰴⱆⰵⱅⱏ ⱄⱔ ⰻ

ⰶⱐⱀⱔⰻ. 37. ⱁ ⱄⰵⰿⱐ ⰱⱁ ⱄⰾⱁⰲⱁ ⰵⱄⱅⱏ ⰻⱄⱅⰻⱀⱐⱀⱁⰵ, ⱑⰽⱁ ⰻⱀⱏ ⰵⱄⱅⱏ ⱄⱑⱗⰻ ⰻ ⰻⱀⱏ ⰵⱄⱅⱏ ⰶⱐⱀⱔⰻ. 38. ⰰⰸⱏ ⰶⰵ ⰲⱏⰹ ⱂⱁⱄⱏⰾⰰⱈⱏ ⰶⱔⱅⱏ, ⰻⰴⰵⰶⰵ ⰲⱏⰹ ⱀⰵ ⱅⱃⱆⰴⰻⱄⱅⰵ ⱄⱔ, ⰻⱀⰻ ⱅⱃⱆⰴⰻⱎⱔ ⱄⱔ, ⰻ ⰲⱏ ⱅⱃⱆⰴⱏ ⰻⱈⱏ ⰲⱏⱀⰻⰴⱁⱄⱅⰵ. 39. ⱁⱅⱏ ⰳⱃⰰⰴⰰ ⰶⰵ ⱅⱁⰳⱁ ⰿⱀⱁⰸⰻ ⰲⱑⱃⱁⰲⰰⱎⱔ ⰲⱏ ⱀⱐ ⱁⱅⱏ ⱄⰰⰿⰰⱃⱑⱀⱏ ⰸⰰ ⱄⰾⱁⰲⱁ ⰶⰵⱀⱑ ⱄⱏⰲⱑⰴⱑⱅⰵⰾⱐⱄⱅⰲⱆⱙⱋⱔ, ⱑⰽⱁ ⱃⰵⱍⰵ ⰿⰻ ⰲⱐⱄⱑ ⰵⰾⰻⰽⱁ ⱄⱏⱅⰲⱁⱃⰻⱈⱏ. 40. ⰵⰳⰴⰰ ⰶⰵ ⱂⱃⰻⰴⱘ ⰽⱏ ⱀⰵⰿⱆ ⱄⰰⰿⰰⱃⱑⱀⰵ, ⰿⱁⰾⱑⰰⱈⱘ ⰻ, ⰴⰰ ⰱⱏⰹ ⱂⱃⱑⰱⱏⰹⰾⱏ ⱆ ⱀⰻⱈⱏ. ⰻ ⱂⱃⱑⰱⱏⰹⱄⱅⱏ ⱅⱆ ⰴⱏⰲⰰ ⰴⱐⱀⰹ. 41. ⰻ ⰿⱀⱁⰸⰻ ⱂⰰⱍⰵ ⰲⱑⱃⱁⰲⰰⱎⱔ ⰸⰰ ⱄⰾⱁⰲⱁ ⰵⰳⱁ. 42. ⰶⰵⱀⱑ ⰶⰵ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰰⰰⱈⱘ, ⱑⰽⱁ ⱆⰶⰵ ⱀⰵ ⰸⰰ ⱅⰲⱁⱙ ⰱⰵⱄⱑⰴⱘ ⰲⱑⱃⱆⰵⰿⱏ. ⱄⰰⰿⰻ ⰱⱁ ⱄⰾⱏⰹⱎⰰⱈⱁⰿⱏ, ⰻ ⰲⱑⰿⱏ, ⱑⰽⱁ ⱄⱐ ⰵⱄⱅⱏ ⰲⱏ ⰻⱄⱅⰻⱀⱘ ⱄⱏⱂⰰⱄⱏ ⰲⱐⱄⰵⰳⱁ ⰿⰻⱃⰰ, ⱈⱃⰻⱄⱅⱁⱄⱏ.

2. Glagolita Clozianus.

Ovaj je spomenik bio nekada svojina grofa Ivana Frankapana, gospodara otoka Krka, kod kojega je bio okovan u srebro i žlato kao dragocjena starina. Poslije njegove smrti (1482. god.) skinuše Mlečani sa spomenika i srebro i zlato, u koje je bio uvezan, a spomenik bude rastrgan, i do našega doba došlo je samo 12 listova. Zove se „Clozianus" po grofu Klozu (u Tridentu), u kojega se biblioteci našao. — Prijepis je ovoga rukopisa iz X. ili iz početka XI. vijeka. Izdao ga je 1836. god. B. Kopitar u Beču, a 1893. god. Vaclav Vondrák u Pragu, obojica ćirilicom.

U sačuvanim se odlomcima nalazi: a) govor sv. Ivana Zlatoustoga na Cvjetnu nedjelju (nepotpuno); b) govor na Veliki četvrtak; c) govor na Veliki petak; d) govor sv. Epifanija, arhiepiskopa na Kipru, na Veliki petak.

Iz Kločeva Glagolaša.

Slovo sv. Epifanija.

ⱄⰲⱔⱅⰰⰰⰳⱁ ⰵⱂⰻⱇⰰⱀⰹⱑ ⰵⱂⰹⱄⰽⱁⱂⰰ ⰽⰻⱂⱃⱐⱄⰽⰰⰰⰳⱁ ⱁ ⱂⱁⰳⱃⰵⰱⰵⱀⰹ ⱅⱑⰾⰰ ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⱐⱀⱑ ⰻ ⰱⱁⰳⰰ ⱀⰰⱎⰵⰳⱁ ⰹⱄⱆⱈⱃⰹⱄⱅⰰ ⰻ ⱁ ⰻⱁⱄⰹⱇⱑ ⰻⰶⰵ ⱁⱅⱏ ⰰⱃⰹⰿⰰⱅⱑⱔ ⰻ ⱀⰹⰽⱁⰴⰹⰿⱑ ⰻ ⱁ ⱄⱏⱀⰹⱅⰻⰹ ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰻ ⱀⰰⱎⰵⰳⱁ ⰳⱃⱁⰱⱐⱀⱑⰿⱐ ⱂⱁ ⱄⱐⱂⰰⱄⱀⱑⰹ ⰿⱘⱌⱑ ⰴⰻⰲⱐⱀⱁ ⰱⱏⰹⰲⱏⱎⱆ.

ⱍⱐⱅⱁ ⱄⰵ; ⰴⱐⱀⰵⱄⱐ ⰱⰵⰸⰿⰾⱐⰲⱐⰵ ⰿⱀⱁⰳⱁ ⱀⰰ ⰸⰵⰿⰻ· ⱍⱐⱅⱁ ⱄⰵ; ⰱⰵⰸⰿⰾⱐⰲⱐⰵ ⰿⱀⱁⰳⱁ ⰹ ⰿⰾⱐⱍⰰⱀⱐⰵ ⰿⱀⱁⰳⱁ. ⰱⰵⰸⰿⰾⱐⰲⱐⰵ ⰿⱀⱁⰳⱁ, ⱑⰽⱁ ⱌⱑⱄⰰⱃⱐ ⱄⱐⱂⰻⱅⱐ· ⰸⰵⰿⰾⱑ ⱆⰱⱁⱑ ⱄⱔ ⰹ ⱆⰿⰾⱐⱍⰰ, ⱑⰽⱁ ⰱⱁⰳⱐ ⱂⰾⱐⱅⱐⱗ ⱆⱄⱐⱂⰵ. ⰱⱁⰳⱐ ⱂⰾⱐⱅⱐⱗ ⱆⰿⱃⱑⱅⱐ ⰹ ⰰⰴⱐ ⰲⱐⱄⱅⱃⰵⱂⰵⱅⰰ. ⰱⱁⰳⱐ ⰲⱐ ⰿⰰⰾⱑ ⱆⱄⱐⱂⰵ ⰻ ⱄⱐⱂⱔⱋⱔⱗ ⱁⱅⱐ ⰲⱑⰽⰰ ⱁⱅⱐ ⰰⰴⰰ ⰲⱐⱄⰽⱃⱑⱄⰻ. ⰽⰴⰵ ⱀⱏⰹⱀⱑ ⱄⱘⱅⱐ ⰲⱐⰸⱁⱃⰰⱎⱐⱀⱔⱗ ⰿⰾⱐⰲⱐⰻ ⰹ ⰳⰾⰰⱄⰻ ⰹ ⰳⱁⰲⱁⱃⰻ ⰱⱐⰻⰲⰰⱓⱋⰵⰻ ⱀⰰ ⱈⱃⰻⱄⱅⰰ ⱁⱅⱐ ⰸⰰⰽⱁⱀⱁⱂⱃⱑⱄⱅⱘⱂⱐⱀⰹⱌⰹ; ⰽⱐⰴⰵ ⱀⰰⱃⱁⰴⰻ ⰻ ⰽⱁⰲⰻ ⰻ ⱍⰻⱀⰻ ⰻ ⱁⱃⱘⰶⱐⱑ ⰻ ⰴⱃⱐⰽⱁⰾⱏ; ⰽⰴⰵ ⱌⱑⱄⰰⱃⰵ ⰻ ⰹⰵⱃⱑⰻ ⰻ ⱄⱘⰴⱐⱗ ⱁⱄⱘⰶⰴⰵⱀⱐⱗ; ⰽⰴⰵ ⱄⰲⱑⱋⱔ ⰻ ⰿⰵⱍⰻ ⰻ ⰳⱁⰲⱁⱃⰻ ⰱⰵⰸⱍⰹⱄⰾⱐⱀⰻ; ⰽⱐⰴⰵ ⰾⱓⰴⱐⰵ ⰹ[1] ⱎⱔⱅⰰⱀⱐⱑ ⰻ ⱅⱐⱘⱅⱐ ⱀⰵⱂⱃⰰⰲⰵⰴⱐⱀⱐⰻⰹ; ⰲⱐ ⰻⱄⱅⰻⱀⱘ ⱆⰱⱁ, ⰹⱑⰽⱁ ⰲⱐ ⰻⱄⱅⰻⱀⱘ ⰾⱓⰴⱐⰵ ⱂⱁⱆⱍⰻⱎⱔ ⱄⱔ ⱅⱏⱎⱅⰵⱅⱐⱀⱏⰹⰿⱐ ⰻ ⱄⱆⰵⱅⱐⱀⱏⰹⰿⱐ. ⱂⱁⱅⱐⰽⱘ ⱄⱔ ⰲⱐ ⰰⰽⱃⱁⰳⱁⱀⰹⰵⰻ ⰽⰰⰿⰵⱀⱐ ⱈⱃⰻⱄⱅⱐ, ⰻ ⱄⰰⰿⰻ ⱄⱏⰽⱃⱆⱎⰻⱎⱔ ⱄⱔ· ⱂⱃⰻⰲⱃⱐⰸⱘ ⱄⱔ ⰲⱐ ⱅⰲⱃⱐⰴⱐⰻ ⰽⰰⰿⰵⱀⱐ, ⱀⱐ ⰲⱐ ⱃⱑⱀⱐⰻ ⰲⰾⱐⱀⱐⰻ ⰱⱐⰻ ⱃⰰⰸⰱⰻⱎⱔ ⱄⱔ· ⱃⱁⱅⱐⱀⱁⱘ ⱄⱔ ⱁ ⱀⰰⰽⱁⰲⰰⰾⱑ ⱀⰵⱂⱁⰴⰲⰻⰶⰻⰿⱁⰿⱐ, ⱀⰻ ⱄⰰⰿⰻ ⱄⱏⱅⱐⱃⱁⱀⰻ ⰱⱏⰹⱎⱔ· ⰲⱐⱃⱑⱄⱔ ⱀⰰ ⰾⱐⱑⰲⱁ ⰽⰰⰿⰵⱀⰻ, ⰻ ⱄⱐⰱⱁⰾⰻ ⰸⰿⱐⱅⱏⰲⱐ ⱁⱔ. ⱄⰲⱔⱋⰰⱎⱔ ⰲⱁⰾⱐⰽⰰⰰⰳⱁ ⱄⰰⰿⱃⱄⱁⱀⰰ ⱄⰾⱐⱀⱐⱌⰰ ⰽⱃⱐⱄⱅⰰ, ⱀⰻ ⱃⰰⰸⰾⱃⱑⱎⰻ ⰲⱑⰴⱐⱀⰵⰻⱗ ⱁⰴⰵⰶⰻ ⰻⱀⱁⱃⰾⱁⰿⱁⱀⰵⱀⰹⰻ ⰻ ⰶⰰⱄⱁⱀⱁⱃⱃⱑⱄⱅⱁⰵⱃⱀⰻⱄⰻ ⱃⱁⰳⰸⰵⱃⰻ. ⰶⰰⰻⰾⱁ ⰱⱁⰳⰻ ⱄⰾⰻⱀⰻⱌⱁ ⱃⱁⰾⰻ ⰶⱁⰿⰾⱁⰵ ⰻ ⱅⰻⰿⰵ ⱃⱐⱑⰿⱐⰰⰿⰻⱀⰵⱗ ⰻⰴⰾⱁⰿⰻ ⱄⰻⱅⱆⱁⱐⰻ. ⰾⰻⱀⱁⱄⰻ ⱄⰻⱃⰰⱄⱁⱀⰹⱁ ⱄⰵⰿⱁⱄⱅⰿⰻ ⱀⰰ ⰶⱁⰿⰻ ⰻ ⱁⱅⰻ ⱌⱑⱄⰰ ⱃⱁⰾⰻ ⰶⱁⰿⰾⱁⱗ ⱄⰻⱃⱔⱋⱄⰿⰻ.

---

[1] U originalu stoji: ⰾⱓⰴⱐⰵⰿ.

ⰹ ⰰⱂ'ⰾⰰ ⰹ ⱄⰰⰲⰰⱇⰰ, ⱅⰰ ⰵⱋⱑ ⱀⰰⰴⰲⱑ ⰳⱁ ⱄⰿⱀⱑ ⱋⰿⱅⰵⰿⰵ, ⰵⰳⰰ ⱀⱃⱑⰴⰿⰰⰸⰵⱜⰲ. ⱅⱁⰳⱑ ⰶⱃⱁⰿⰳⱑ ⰳⱁ ⰿⱁ ⰳⰵⱈⰵⱃⱁ ⱅⱑⰰⱎⰵⰿⰵ ⰴⰵ, ⱀⰵⱂⰵⰶⰵ ⰹ ⰴⱁⱀⰰⰴⰵⱂⱁⰵ ⰸⱅⰰⰸⰵⱅⰵⰿ ⰶⰲⰳⱁⰹⰿⱁ ⰹ ⰿⱃⱁⰿⰳⱁⰹⰿⱁ, ⱋⱁⰹⰳⰰⱎⰵ. ⰹ ⰹⱂⱅⰵⰹ ⰶⰵ ⰴⱁⰳⱑⰿⰰⰸⰵⱜⰵ ⰰⰸⱂⰵⰲ ⰿⰰⱄⰰⱅⰰⱃⰵⰿ, ⰰ ⰹⰶⰵ ⰵⰿⱁ ⱀⰵⰸⰰⱂⱁ ⰳⱁ ⱀⱅⱁⰿⱁ ⱋⰵⰸⰰ. ⰹ ⰵⰳⰲ ⰳⱁ ⰴⱑⱂⱁ ⰳⱁⰿⰲ-ⱃⰰⰸⰵⰿ, ⰵⰳⰹ ⰶⰵ ⰴⱅⱁⱂⱁⰲⱂ ⰹ ⱄⱁ ⱋⰵⰸⰵ ⱀⱃⰹⰿⱑⱄⰰⰰⱃⰵⰿ. ⰹ ⰵⰳⰹ ⰴⱁⰳⱑⰿⰰⰳⱁⱎⰵ ⰽⱃⰲⰴⰿⰰ ⰵⰿⱁⰴⱁⰹⱅⰰⱃⰵⰿ, ⰰ ⰹⰶⰵ ⰵⰿⱁ ⱀⰵⰸⰰⱂⱁ ⰹⱂⰵ-ⱅⱋⱎⱁⱂⰵ ⰵⰸⰵ ⱀⱃⰹⰲⰼⰰⱃⰵⰿ. ⰹ ⰵⰳⰹ ⰴⱄⰵⰿⱂⰵⰿⰿ ⰶⱃⱁⰿⰳⰵⰿ, ⰵⰳⰹ ⰶⰵ ⱋⰵⰶⰹⱂ ⰿⱑⱅⱋ ⰶⱃⱁⰿⰳⰵⰿ ⱀⱃⰲⱂⰵⱎⰰⱃⰵⰿ. ⱂⱁ ⰹⱂⱅⰵⰹ ⰲⰴⱃⰵⰶⱅⰵⱂⱁⰵ ⰵⰶⰵ ⰵⰿⱁ ⰵⰿⱋⱀⰿⰰ ⱀⰵⱎⱂⱑⰰⱃⰵⰿ, ⰰ ⰹⰶⰵ ⰵⰿⱁ ⱀⰵⰸⰰⱂⱁ ⰹⰴⱋⰰⰳⱅⰵⱂⱁⰵ ⰵⰶⰵ ⰵⰿⱁ ⱅⱁⰴⰿⰹ ⱀⱃⰵⱀⰵⰳⱑⱅⰰⱃⰵⰿ.

3. Iz četveroevanđelja zografskoga.

Četveroevanđelje zografsko pisano je po svoj prilici na svršetku X. ili u početku XI. vijeka u Bugarskoj ili u Maćedoniji. U njemu su bila potpuno sadržana sva četiri evanđelja, ali po vremenu se izgubilo nekoliko listova. Zove se „zografsko" po bugarskome manastiru Zografu, u kojem se našlo. Danas se čuva u Petrogradu u carskoj javnoj biblioteci. God. 1879. izdao ga je na svijet ćirilicom V. Jagić u Berlinu.

Zografsko je evanđelje najznatniji izvor za poznavanje jezika staroga slovenskoga, jer je u glasovima i oblicima sačuvalo najviše starine.

Matej XXV. 1—13.

Тъгда оуподоби сѧ цѣсарьствие небесьское .і. дѣвъ, ꙗже примъша свѣтильникꙑ своꙗ ізидоша противѫ жениховоу. 2. пѧть же бѣ отъ нихъ боуі, и пѧть мѫдръ. 3. боуꙗ бо приемъша свѣтильникꙑ своꙗ не възѧша съ собоѭ и олѣѣ. 2. а мѫдрꙑꙗ приꙗша і олѣі въ съсѫдѣхъ съ свѣтильникꙑ своімі. 5. моудѧштю же жениховоу въздрѣмаша сѧ вьсѧ і съпаахѫ. 6. полоу ношти же въпль бꙑсть· се женихъ грѧдетъ. ісходите въ сърѣтение его. 7. тъгда въсташа вьсѧ дѣвꙑ тꙑ і оукрасишѧ свѣтильникꙑ своꙗ. 8. а боуꙗ рѣшѧ мѫдрꙑмъ· дадите намъ отъ олѣѣ вашего, ѣко свѣ-

тильници наши оугасаѭтъ. 9. отъвѣшташѧ же мѫдрꙑѩ
глаголѭштѧ· еда како не достанетъ вамъ і намъ. ідѣте же
паче къ продаѭштиімъ і коупите себѣ. 10. ідѫштамъ же имъ
коупитъ приде женихъ, і готовꙑѩ вънидѫ съ нимь на бракъ
і затворенꙑ бꙑшѧ двьри. 11. послѣдь же придошѧ прочаѩ
дѣвꙑ глаголѭштѧ· господи, господи, отъврьзи намъ. 12. онъ
же отъвѣштавъ рече· аминь глаголѭ вамъ, не вѣдѣ васъ.
13. бъдите оубо, ѣко не вѣсте дьни ни часа, въ ньже сꙑнъ
чловѣчьскꙑ придетъ.

Marko II. 13—20.

І изиде нісоусъ къ морю і вьсь народъ ідѣаше къ немоу
і оучааше ѩ. 14 і мимо грѧдꙑ нісоусъ видѣ левѵіѭ аль-
феова сѣдѧшта на мꙑтьници, и глагола емоу· по мьнѣ грѧди.
і въставъ въ слѣдъ его іде. 15. і бꙑстъ възлежѧштю емоу
въ домоу его, и мънози мꙑтаре і грѣшьници възлежаахѫ съ
нісоусомь і съ оученикꙑ его. бѣахѫ бо мънозиі по немь ідошѧ.
16. і кънижьници і фарисѣи видѣвъше і ѣдѫшть съ мꙑтари
і грѣшьникꙑ глаголаахѫ оученикомъ его· по чьто съ мꙑтари
і грѣшьникꙑ ѣстъ і пьетъ; 17. і слꙑшавъ нісоусъ глагола
имъ· не трѣбоуѭтъ съдравиі врачевъ нъ болѧштеі. не придъ
бо призватъ правьдьникъ нъ грѣшьникъ въ покаание. 18. і
бѣахѫ оученици іоановиі фарисѣі постѧште сѧ, і придошѧ і
рѣшѧ емоу· по чьто оученици іоанови і фарисѣісци постѧтъ
сѧ, а твоі оученици не постѧтъ сѧ; 19. і рече імъ нісоусъ·
еда могѫтъ сꙑнове брачьниі постити сѧ, доньдеже съ ними
естъ женихъ; елико врѣмѧ съ собоѭ імѫтъ жениха, не імѫтъ
постити сѧ. 20. придѫтъ же дьние, егда отъиметъ сѧ отъ
нихъ женихъ, і тъгда постѧтъ сѧ въ тꙑ дьни.

Luka VII. 36—50.

Молѣаше же і етеръ отъ фарисѣі, да би ѣлъ съ нимь. і
въшьдъ въ домъ фарисѣовь възлеже. 37. і се жена въ градѣ,
ѣже бѣ грѣшьница і оувѣдѣвъши ѣко възлежитъ въ хра-
минѣ фарисѣовѣ, принесъши алавастръ м'ѵра 38. і ставъши
зади при ногоу его плачѫшти сѧ начѧтъ мочити нозѣ его
слъзами і власꙑ главꙑ своеѩ отирааше, і облобꙑзааше нозѣ
его і мазааше м'ѵромь. 39. видѣвъ же фарисѣі възъвавꙑ его

рече въ себѣ глаголѧ· сь аште би былъ пророкъ, вѣдѣлъ би
оубо, къто і какова жена прикасаетъ сѧ емь, ѣко грѣшьница
естъ. 40. ѡтъвѣштавъ же ісоусъ рече въ нѥмоу·· симоне, имамь
ти нѣчьто решти. онъ же рече· оучителю, рьци. 41. дъва
длъжьника бѣашете заімодавьцю етероу· единъ бѣ длъжьнъ
пѧтьѭ сътъ динарь, а дроугы пѧтьѭ десѧтъ. 42. не имѫ-
штема же іма въдати, обѣма іма отъда. которы обою паче
възлюбитъ і; 43. отъвѣштавъ симонъ рече· непъштюѭ, ѣко
емоуже вѧште отъда. онъ же рече емоу· правъ сѫдилъ еси. 44. і
обрашть са къ женѣ рече симоноу· видиши ли сьѭ женѫ;
вънидъ въ домъ твоі воды на нозѣ моі не дастъ· си же
слъзами омочи нозѣ моі і власы своіми отьре. 45. лобьзаньѣ
м'нѣ не дастъ· си же отъ нѥлиже вънидъ, не прѣста облобы-
заѭшти ногоу моею. 46. масломь главы моеѩ не помаза.
си же м'ѵромь помаза ноѕѣ моі. 47. егоже ради глаголѭ ти·
отъпоуштаѭтъ сѧ еі грѣси мъноѕіи, ѣко възлюби мъного, а
емоуже мьнѥ отъпоуштаетъ сѧ, мьньшьми любитъ. 48. рече
же еі· отъпоуштаѭтъ сѧ тебѣ грѣси. 49. і начѧшѧ възлежѧ-
штеі съ нимь глаголати въ себѣ· къто сь естъ, ѣко і грѣхы
отъпоуштаетъ; 50. рече же къ женѣ· вѣра твоѣ съпасе тѧ
іди въ миръ.

Ivan XV. 20—27.

Помьните слово, еже азъ рѣхъ вамъ. нѣстъ рабъ боли
господѣ своего. аште мене ізгънашѧ, и васъ іжденѫтъ· аште
слово мое съблюдошѧ, і ваше съблюдѧтъ. 21. нъ си вьсѣ тво-
рѧтъ вамъ за імѧ мое, ѣко не вѣдѧтъ посълавъшаего мѧ.
22. аште не бимь пришьлъ і глаголалъ імъ, грѣха не бѫ
імѣли· нынѣ же вины не імѫтъ о грѣсѣ своемь. 23. нена-
видѧи мене і отьца моего ненавидитъ. 24. аште дѣла не бимь
сътворилъ въ нихъ, іхъже никътоже інъ не сътвори, грѣха не
бѫ імѣли. нынѣ же і видѣшѧ і възненавидѣшѧ і мене і
отьца моего. 25. нъ да събѫдетъ сѧ слово пьсаное въ законѣ
іхъ ѣко възненавидѣшѧ мѧ спыти. 26. егда же придетъ па-
раклитъ егоже посълѭ вамъ отъ отьца, доухъ істиньны іже
отъ отьцаісходитъ, тъ съвѣдѣтельствоуетъ о мьнѣ· 27. і
вы же съвѣдѣтельствоуіте, ѣко іскони съ мъноѭ есте.

4. Iz četveroevanđelja marijinskoga.

Ruski naučnjak Viktor Grigorović na svome putu (1844. do 1845.) pošavši na Atos nađe ondje u isposnici[1] presvete Bogorodice (zato se i zove marijinsko) glagolsko rukopisno evanđelje, koje je po smrti njegovoj († 1876.) izdao o trošku carske ruske akademije nauká prof. Jagić u Petrogradu 1883. ćirilicom. Rukopis marijinskoga evanđelja, za koji se drži da je pisan X. vijeka negdje u našim stranama, čuva se u publičnome muzeju Rumjancovskom u Moskvi. Ove je četveroevanđelje potpunije od zografskoga, ali se ipak izgubilo nekoliko listova u početku, sredini i na svršetku.

Matej XIII. 24—30.

**Інѫ притъчѫ прѣдъложи имъ глаголѧ· оуподоби сѧ цѣсарествие небеское чловѣкоу сѣвъшоу добро сѣмѧ на селѣ своемь.
25. съпѧщемъ же чловѣкомъ приде врагъ его и въсѣ плѣвелъ по срѣдѣ пшеницѧ и отиде. 26. егда же прозѧбе трѣва и плодъ сътвори, тъгда ави сѧ и плѣвелъ. 27. пришедъше же раби господина рѣшѧ емоу· господи, не добро ли сѣмѧ сѣлъ еси на селѣ твоемь; отъ коудѫ оубо иматъ плѣвелъ; 28. онъ же рече имъ· врагъ чловѣкъ се сътвори. раби же рѣшѧ емоу· хощеши ли оубо, да шедъше исплѣвемъ ѩ; 20. онъ же рече· ни, еда въстръгаѭще плѣвелъ въстръгнете коупъно съ нимь и пшеницѫ. 30. оставите е коупьно расти оубо до жѧтвы, и въ врѣмѧ жѧтвы рекѫ дѣлателемъ· съберѣте пръвѣе плѣвелъ і съвѧжате и въ снопы ѣко съжешти ѧ, а пшеницѫ съберѣте въ житьницѫ моѭ.**

Matej XIV. 1—13.

Въ врѣмѧ оно оусл'ышавъ иродъ тетрархъ слоухъ исоусовъ. 2. і рече отрокомъ своимъ· сь естъ иоанъ кръститель,

---

[1] Pored 20 velikih manastira, u kojima žive kaluđeri kao u velikim zadrugama, ima na Svetoj gori još do 300 samotnih isposnica (skita) i ćelija, u kojima provodeći savršeniji život kaluđerski žive Svetogorci, više ili manje sasvijem osamljeni, u postu, molitvama i pobožnim razmišljanjima.

тъ въскръсе отъ мрътвъıхъ, і сего ради силы дѣѭтъ сѧ
о немь. 3. іродъ бо емъ иоан҆на съвѧза и і въсади и въ темь-
ницѫ іродиѣдъı ради, женъı филипа братра своего. 4. глаго-
лаше бо емоу иоанъ˙ не достоитъ ти имѣти еѩ. 5. і хотѧ и
оубити оубоѣ сѧ народа, за не ѣко пророка имахѫ и. 6. дьни
же бъıвъшоу розьства иродова плѧса дъшти иродиѣдина по
срѣдѣ и оугоди иродови. 7. тѣмь же съ клѧтвоѭ издрече
ѥи дати, егоже аште въспроситъ. 8. она же наваждена материѭ
своеѭ˙ даждь ми, рече, сьде на мисѣ главѫ иоана кръсти-
телѣ. 9. і печаленъ бъıстъ цѣсарь, клѧтвъı же ради и възле-
жѧщиихъ съ нимь повелѣ дати и. 10. і посълавъ оусѣкнѫ ио-
ана вь темьници. 11. і принѣсѧ главѫ его на мисѣ и дашѧ
дѣвици, и несе матери своеи. 12. и пристѫпьше оученици
его възѧсѧ тѣло его и погрѣсѧ е і пришедъше възвѣстишѧ
исоусови.

Matej XXI. 33—41.

Инѫ притъчѫ слъıшите˙ чловѣкъ бѣ домовитъ, іже на-
сади виноградъ і оплотомь і огради і ископа въ немь точило
і созъда въ немь стлъпъ і въдастъı-и дѣлателемъ, и отиде.
34, егда же приближи сѧ врѣмѧ плодомъ, посъла рабъı своѩ
къ дѣлателемъ прьѩти плодъı его. 35. емъше же дѣлателе
рабъı его ового бишѧ, ового же оубишѧ, ового же камениемь
побишѧ. 36. пакъı посъла инъı рабъı мъножѣишѧ прьвъıхъ, і
сътворишѧ имъ тожде. 37. послѣдь же посъла къ нимъ съıнъ
свои глаголѧ˙ оусрамлѣѭтъ сѧ съıна моего. 38. дѣлателе же
егда оузьрѣшѧ съıнъ, рѣшѧ въ себѣ˙ сь естъ наслѣдьникъ,
придѣте оубимъ і, і оудръжимъ достоѣние его. 39. і емъше и
извѣсѧ вонъ изъ винограда і оубишѧ и. 40. егда же оубо при-
детъ господинъ винограда, чьто сътворитъ дѣлателемъ тѣмъ;
41. глаголашѧ емоу˙ зълъı зълѣ погоубитъ ѩ и виноградъ
прѣдастъ инѣмъ дѣлателемъ, іже въздадѧтъ емоу плодъı
къ врѣмена своѣ.

5. Iz sinajskoga Euhologija.

Profesor Geitler je boraveći na Sinaj-brdu prepisao ovaj znatni spomenik i izdao ćirilicom na svijet 1882. god. u Za-

grebu troškom Jugoslavenske Akademije. Euhologij (трѣбьникъ) je zbornik crkvenih molitava, a pripada u red najstarijih glagolskih spomenika. Nije potpun, jer se izgubilo mnogo listova.

Молитва по обѣдѣ.

Тєбѣ истинъноумоу чловѣколюбьцю богоу мъı грѣшънии і нєдостоинии раби твои насъıщьшє сѧ богатъıхъ благъ твоихъ хвалѫ тєбѣ приносимъ і молимъ ти сѧ, владъıко, съ зємънъıми благъı і нєбєсънъıмъ твоимъ даромъ причѧстьникъı нъı ави, молитвами свѧтъıѩ богородицѧ і в'сѣхъ свѧтъıхъ твоихъ.

Εὐχὴ μετὰ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τοῦ ἀρίστου.

Σοὶ τῷ ἀληθινῷ καὶ φιλανθρώπῳ θεῷ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀνάξιοι δοῦλοί σου ἐμπλησθέντες τῶν πλουσίων σου ἀγαθῶν εὐχαριστίαν προσάγομεν καί δεόμεθά σου, δέσποτα, σὺν τοῖς ἐπιγείοις σου ἀγαθοῖς καὶ τῶν ἐπουρανίων σου δωρεῶν μετόχους ἡμᾶς ἀνάδειξον, πρεσβείαις τῆς ἀχράντου μητρός σου καὶ πάντων τῶν ἁγίων σου.

Молитва надъ трѧсомомь пладьнє.

Господі, славѫ въздаѭ, възлагаѭ рѫкѫ моѭ на раба твоєго сєго і запрѣщаѭ тєбѣ, трѧсавицє полоудєн'наа, імєнємь господьнємь, оубои сѧ єго, ємоужє глаголахѫ· ащє т'ı єси сънъ божии, въстани нънѣ отъ распона того, і вѣроуємъ въ тѧ. трѧсавицє сѫщиѣ въ чловѣцѣ сємь, оубои сѧ господа і оумрътви сѧ єгожє оубоѣ сѧ разбоиникъ і рєчє· помѧни мѧ, господі, въ цѣсарьствьи твоємь· ємоужє сѫщю на распонѣ слънъцє помрачи свѣтъ свои· вьзъпивъшаего на распонѣ въ богоу, зацѣждєнаего изъ гѫбъı оцьтомь, прободєнаего на крьстѣ копиємь і испоущьшаего ѣзвоѭ водѫ и кръвь, рєкъшаего· божє, съхрани доухъ мои, поклоньшаего главѫ на распонѣ· вь нєгожє испоущєниємь доуха зємлѣ потрѧсє сѧ і камєниє распадє сѧ, ѡпона цръкъвьнаа раздъра сѧ, гроби отврѣсѧ сѧ, тѣлєса мрътвъıмъ оуготовишѧ сѧ· єгожє сотьникъ оужасє сѧ і в'си сѫщии съ нимь· ємоужє рѣшѧ, ѣко сь єстъ сънъ божии въ истинѫ. тъı жє, трѧсавицє, пачє в'сѣхъ оубои сѧ господа і въстрєпєщи і избѣгни і-сєго раба господьнѣ і отиди отъ нєго.

*

6. Iz sinajskoga Psaltira.

Sinajski Psaltir ima 177 listova, a svršuje se s psalmom 137.; sve se ostalo izgubilo. Spomenik je našao 1850. godine arhimandrit Porfirij Uspenski, koji je o njemu nešto i javio; poslije ga je prepisao i izdao prvi put ćirilicom prof. Geitler 1883. god. u Zagrebu. Rukopis je pisan ili u X. vijeku ili u početku XI., a čuva se u manastiru sv. Katarine na gori Sinaju, po čemu se i zove „Psaltir sinajski“. U ovom se spomeniku piše ѩ i mjesto ѩ i mjesto ѧ.

Psalam III.

Псалмъ давꙑдовъ, егда бѣгаше отъ ліца авеселоума,
сꙑна своего. 2. господі, чьто сѩ оумьножишѧ сътѫжаѭще
мі; мнози въсташѩ на мѩ. 2. мнози глаголѭтъ доуши моеі·
нѣстъ съпасеньѣ о бозѣ его. 4. тꙑ же, господі, застѫпьникъ
мої есі, слава моѣ и възнесъ главѫ моѭ. 5. гласьмъ моімъ
къ господеви возъвахъ, и оуслꙑша мѩ отъ горꙑ свѩтꙑѩ
своеѩ. 6. азъ же оусънѫхъ і съпахъ, въстахъ, ѣко господъ
застѫпитъ мѩ. 7. не оубоѭ сѩ отъ тьмꙑ людеи напада-
ѭщіхъ мѩ окръстъ. 8. въскръсні, господі, съпаси мѩ, боже
мои, ѣко тꙑ порази вьсѩ вражьдоуѭщѩѩ мнѣ въ соуе,
зѫбꙑ грѣшьнꙑхъ съкроушілъ еси· 9. господьне естъ съпасенье,
и на людехъ твоіхъ благословещенье твое.

Psalam XXVII.

Псаломъ давꙑдовъ.

Къ тебѣ, господі, къзовѫ, боже мої, не прѣмлъчи отъ
мене· еда когда прѣмлъчіши отъ мене, съподоблѭ сѩ съ
нізъходѩштімі въ ровъ. 2. оуслꙑші, господі, молітвꙑ моеѩ,
егда възовѫ къ тебѣ, егда въздѣѭ рѫцѣ мої къ цръкъві
свѩтѣі твоеі. 3. не привлѣци мене съ грѣшъникꙑ, и съ тво-
рѩштімі неправъдѫ не погоубі мене, глаголѭштемъ мїръ съ
іскрънімі своімі, зло же въ ср҄ъдъціхъ іхъ. 4. даждь імъ, го-
сподї, по дѣломь іхъ, і по зълобѣ начінаньи іхъ· по дѣломъ
рѫкоу ихъ даждь імъ въздание ихъ імъ. 5. ѣко не разоу-
мѣшѩ дѣла господьнꙗ і дѣлъ рѫкоу его· разорши ѩ і не

съзиждеши іхъ. 6. благословественъ господь, ѣко оуслꙑша гласъ
молітвꙑ моеѩ. 7. господь помоштьнікъ мої і заштитънікъ
мої, на того оупъва срьдьце мое і помошть мі бꙑстъ, и про-
цвьте плоть моѣ, и волеѭ тоеѭ исповѣмь сѩ емоу. 8. го-
сподь, оутвръжденье людемъ своімъ, и заштітитель. 9. съпасі,
господі, люді своѩ и благословестви достоѣнье твое, і оупасі
ѩ і возъмі ѩ до вѣка.

Psalam L.

Псалмъ давꙑдовъ. 2. вънегда приде къ немоу натанъ
пророкъ, егд'а въніде къ верьсавеі. 3. помилоуі мѩ, боже, по
веліцѣі милости твоеі, і по многꙑимъ щедротамъ твоімъ
оцѣсти безаконьнѣ моѣ. 4. наіпаче омꙑі мѩ отъ безаконьнѣ
моего, і отъ грѣха моего очісти мѩ. 5. ѣко безаконьнье мое
азъ знаѭ, і грѣхъ мої прѣдь мноѭ естъ вынѫ. 6. тебѣ еді-
комоу съгрѣшіхъ, і зълое предъ тобоѭ сътворихъ· ѣко да
оправьдіши сѧ въ словесехъ твоіхъ, і прѣпьріші въ негъда
осѫдиті сѩ. 7. се бо въ безаконенꙑ зачѩтъ есмъ і въ грѣ-
сѣхъ роді мѩ мати моѣ. 8. се бо рѣснотѫ възлюбилъ есі
безвѣстьнаа и таинаа прѣмѫдрость твоѭ ѣвилъ ми еси.
9. окропіші мѩ ософомъ, очищѫ сѩ· оумꙑеші мѩ, паче снѣга
оубѣлѭ сѩ. 10. слоухоу моемоу даси радостъ и веселье, въздра-
доуѭть сѩ кості съмѣренꙑѩ· 11. ѡтъвраті лице твое отъ
грѣхъ моіхъ, і въсѣ безаконьнѣ моѣ оцѣсти· 12. срьдьце
чісто съзіжді въ мнѣ, боже, і доухъ правъ обнові въ ѫтробѣ
моеі. 13. не отъвръзі мене отъ лицѣ твоего, и доуха свѧтаго
твоего не отꙑмі отъ мне. 14. въздаждь ми радостъ спасеньѣ
твоега, доухомъ владꙑчьнемъ оутвръді мѩ. 15. наоучѭ бе-
законнꙑѩ пѫтемъ твоімъ, і нечьстіві і къ тебѣ обратѩтъ сѩ.
16. ізбаві мѩ отъ крьві, боже, боже спасеньѣ моего, въздра-
доуетъ сѩ ѩз'ꙑкъ мои правъдѣ твоеі. 17. господі, оустънѣ мої
отвръзеші, оуста моѣ възвѣстѩтъ хвалѫ твоѭ. 19. ѣко
аще бі въсхотѣлъ, жрътвѣ далъ бімъ оубо, вьсесъжагаемꙑхъ же
не благоволіші· 19. жрътва богоу доухъ съкроушенъ, срьдьца
съкроушена и съмѣрена богъ не оуничъжіть. 20. оублажі, го-
споді, благоволеньемъ твоімъ сиона, і да съзіждѫтъ сѩ стѣнꙑ
іеросалимъскꙑ· 21. тогда благоволіші жрътвѫ правьдѫ, възно-
шеньѣ въсесъжагаемаа· 22. тогъда възложѧтъ на олтаръ твои
телꙑцѩ.

Psalam CII.

Молитва ницшаго, єгда оунъıєтъ и прѣдъ господьмь
пролѣєтъ молітвѫ своѭ. 2. господі, оуслъıші молітвѫ моѭ,
и въпль мoi къ тебѣ да придєтъ. 3. нє отъвраті лица твоєго
отъ мнє· въ нъжє денъ тѫжѫ, приклоні ко мнѣ оухо твоє
въ нъжє денъ прізовѫ тꙗ, ꙗдро оуслъıші мꙗ· 4. идє нчезѫ
ѣко дъıмъ дьні мoi, i кості моꙗ ѣко соушіло сосъхѫ сꙗ.
5. побьенъ бъıхъ, ѣко сѣно исъшє срѣдьцє моє, ѣко забъıхъ
сънѣсти хлѣбъ мои. 6. ѿтъ гласа въздъıханьѣ моєго прільпє
кость моѣ плъти моєі. 7. оуподобихъ сꙗ неꙗсъıті поу-
стънѣі, бъıхъ ѣко нощьнъı вранъ на нъıрищі. 8. забьдѣхъ
i бъıхъ ѣко пьтіца особꙗщиѣ сѧ на зъдѣ. 9. вьсъ денъ
поношаахѫ ми враѕи мoi, и хвалꙗщіі сꙗ мноѭ клънѣахѫ
сꙗ· 10. идє попелъ ѣко хлѣбъ ѣсъ, и пітьє моє съ плачемъ
растварѣахъ. 11. ѿтъ ліца гнѣва твоєго и ѣрости твоєꙗ,
ѣко възнесъ нізъвръжє мꙗ. 12. дънье мoi ѣко сѣнъ оукло-
нішꙗ сꙗ, и азъ ѣко сѣно исохъ. 13. ты жє, господі, вь вѣкъ
прѣбъıваєші, и памꙗть твоѣ въ родъ i родъ· 14. ты вьскресъ
помилоуєші сиона, ѣко врѣмꙗ помиловати, ѣко придє врѣмꙗ.
15. ѣко благоволішꙗ рабі твoi каменье єго, и пръстъ єго
оущедрꙗтъ. 16. и оубоꙗтъ сꙗ ꙗзъıці имені госгодьнѣ и
вьсі цѣсарі земьни славъı твоєѭ· 17. ѣко създіждетъ господъ
сиона и ѣвітъ сꙗ вь славѣ своєі. 18. прізьрѣ на молітвѫ
съмѣренъıіхъ и нє оуничьжі моленьѣ ихъ. 10. да напишѫтъ
сꙗ си вь родъ інъ, i людьє зиждеми вьсхвалꙗтъ господѣ.
20. ѣко пріні́че съ въıсотъı свꙗтъıꙗ своєꙗ, господъ съ не-
беси на землѭ прізьрѣ. 21. оуслъıшати вьздъıханіє окова-
нъıхъ, раздрѣшіті съıнъı оумръщвенъıхъ. 22. възвѣстіті вь
сионѣ імꙗ господьнє и хвалъı єго вь ієроусалимѣ. 23. єгда
сънъмѫтъ сꙗ людьє вь коупѣ и цѣсарі работаті господю.
23. отъвѣща ємоу на пѫті крѣпості своєꙗ. оумаленьє днеі
моіхъ възвѣсті мнѣ· 25. нє вьзведі мнє вь прѣполовленьє
дьнеі моіхъ. въ родъı родъ лѣта твоѣ. 26. въ начꙗтокь ты,
господі, землѭ основа, и дѣла рѫкоу твоєю сѫтъ нєбеса.
27. та погъıбнѫтъ, ты жє прѣбъıваєші· и вьсѣ ѣко різа ветъ-
шаѭтъ, и ѣко одѣало съвьєши ѣ i иѕмѣнꙗтъ сꙗ· 28. ты
жє самъ єсі, и лѣта твоѣ нє исконьчѣѭтъ сꙗ. 29. съıновє
рабъ твоіхъ въселꙗтъ сꙗ, и сѣмꙗ ихъ вь вѣкъ исправітъ сꙗ.

7. Crnorisca Hrabra rasprava o slovenskim pismenima.

Ova rasprava crnorisca Hrabra najznatniji je izvor za rješavanje pitanja o postanju slovenskoga pisma. Sačuvala nam se u 13 ćirilovskih rukopisa, koji su različne vrijednosti i među sobom se znatno razlikuju i u tekstu. Najdragocjeniji je rukopis, koji se čuva u knjižnici duhovne akademije u Moskvi, jer se samo u njemu nalazi rečenica, koja jasno veli, kad je Hrabar živio: **сѫтъ бо ѥще живи, иже сѫтъ видѣли ихъ**, t. j. još su živi, koji su ih vidjeli (Ćirila i Metodija). Kako se pouzdano zna, da je sv. Ćiril umr'o g. 869., a sv. Metodije g. 885., znademo i vrijeme, kad je živio pisac ove rasprave. Međutim nijedan od sačuvanih rukopisa ne potječe iz toga vremena, jer je najstariji a ujedno i najlošiji (srpske recenzije) iz 13. vijeka, a drugi su iz 14.—17. vijeka.

Ovdje je tekst priređen po Šafařikovu izdanju uredivši nešto i po Jagiću.

О писменехъ чръноризьца Храбра.

Прѣжде оубо Словѣне не имѣхѫ кънигъ, нѫ чрътами и рѣзами чътѣхѫ и гаталахѫ погани сѫще. кръстивъше же сѧ римьскꙑми и грьчьскꙑми писменꙑ нѫждаахѫ сѧ писати словѣньскѫ рѣчь безъ оустроениꙗ. нѫ како можетъ сѧ писати добрѣ грьчьскꙑми писменꙑ˙ богъ, или животъ, или ѕѣло, или црькꙑвь, или чаꙗние, или широта, или ѣдъ, или ѫдоу, или юность и ина подобьнаꙗ симъ; и тако бѣшѧ мъного лѣта.

По томь же чловѣколюбьць богъ, строꙗй вьсѣ и не оставлѣꙗ чловѣча рода безъ разоума, нѫ вьсѧ къ разоумоу приводѧ и спасению, помиловавъ родъ словѣньскъ, посъла имъ свѧтаго Костантина философа нарицаѥмаго Кирила, мѫжа правьдьна и истиньна, и сътвори имъ писмена три десѧте и осмь˙ ова оубо по чиноу грьчьскꙑхъ писменъ, ова же по словѣньстѣй рѣчи.

Се же сѫтъ писмена словѣньскаꙗ, сице ꙗ подобаѥть писати и глаголати˙ а, б, в, г, и прочаѣ даже до ѧ.

Дроузии же глаголѭтъ˙ почьто ѥстъ ˙ли˙ писменъ сътворилъ; а можетъ сѧ и мьньшимь того писати, ꙗкоже и Грьци

двѣма десѧтьма и четꙑрьми пишѫтъ. и не вѣдѧтъ, колицѣмъ пишѫтъ Грьци. ѥстъ бо двадесѧте и четꙑри писменъ, нъ не наплънꙗѭтъ сѧ тѣми кънигꙑ, нъ приложили сѫтъ двогласьнꙑхъ ·ai· и въ чисменехъ же три· шестоѥ, и девѧтьдесѧтьноѥ и девѧть-сътьноѥ, и събираѭтъ ихъ три десѧте и осмь. тѣмь же томоу подобьно и въ тъжде образъ сътвори свѧтꙑй Кирилъ три десѧте писменъ и осмь.

Дроузии же глаголѭтъ· чесомоу же сѫтъ словѣньскꙑ кънигꙑ; ни того бо ѥстъ богъ сътворилъ, ни то аггели, ни сѫтъ иждеконьнъи, ꙗко жидовьскꙑ и римьскꙑ и елиньскꙑ, иже отъ кона сѫтъ, и приѩтꙑ сѫтъ богомь.

А дроузии мьнѧтъ, ꙗко богъ самъ естъ створилъ писмена, и не вѣдѧтъ сѧ чьто глаголѭште окаꙗнии· и ꙗко трьми ꙗзꙑкꙑ повелѣ богъ кънигамъ бꙑти, ꙗкоже въ ѥѵаггелии пишетъ· и бѣ дъска написана жидовьскꙑ и римьскꙑ и ѥлиньскꙑ, а словѣньскꙑ нѣстъ тоу· тѣмь же нѣсѫтъ словѣньскꙑꙗ кънигꙑ отъ бога.

Къ тѣмъ что глаголемъ, или что речемъ къ тацѣмъ безоумьнꙑмъ; обаче речемъ отъ свѧтꙑхъ кънигъ, ꙗкоже наоучихомъ сѧ· ꙗко вьса по радоу бꙑваѭтъ отъ бога, а не отъ иного· нѣстъ бо богъ сътворилъ жидовьска ꙗзꙑка прѣжде, ни римьска, ни ѥлиньска, нъ сирьскꙑй, имьже и адамъ глагола, и отъ адама до потопа, и отъ потопа, доньдеже богъ раздѣли ꙗзꙑкꙑ при стлъпотворении, ꙗкоже пишетъ· размѣшеномъ же бꙑвъшемъ ꙗзꙑкомъ. и ꙗкоже сѧ ꙗзꙑци размѣсишѧ, тако и нрави. и обꙑчаи и оустави и закони и хꙑтрости на ꙗзꙑкꙑ. егѵпътѣномъ же землемѣрениѥ, а перьсомъ и хальдеомъ и асиреомъ звѣздочьтениѥ, влъшвениѥ, врачеваниѥ, чарованиꙗ и вьса хꙑтрость чловѣча, жидовомъ же свѧтꙑꙗ кънигꙑ, въ нихъже ѥсть писано, ꙗко богъ небо сътвори и землѭ и вьса, еже на неи, и чловѣка и вьса по радоу, ꙗкоже пишетъ. ѥлиномъ же граматикиѭ, риторикиѭ, философиѭ. нѫ прѣжде сего ѥлини не имѣхѫ своимь ꙗзꙑкомь писменъ, нъ финичьскꙑми писменꙑ писаахѫ своѭ си рѣчь. и тако бѣшѧ мънога лѣта. Панамидъ же послѣжде пришьдъ начьнъ отъ алфꙑ и витꙑ шесть на десѧть писменъ тъкмо ѥлиномъ обрѣте. приложи же имъ Кадмъ Милисий писмени три. тѣмь же мънога лѣта девѧтиѭ на десѧть писменꙑ писаахѫ. и по

томь Симонидъ обрѣтъ приложи двѣ писмени, Єпихарий же съказатель три писмена обрѣте, и събра сѧ ихъ два десѧте и четꙑри. по мънозѣхъ же лѣтѣхъ Дионисъ граматикъ шесть двогласьнꙑхъ обрѣте, по томь же дроугꙑи пѧть, и дроугꙑи три чисменитаꙗ. и тако мънози мъногꙑми лѣтꙑ ѥдва събраша ·ли· писменъ. по томь же мъногомъ лѣтомъ минѫвъшемъ, божиѥмь повелѣниѥмь обрѣте сѧ седмь десѧть мѫжь, иже прѣложиша отъ жидовьскаадго на грѣчьскꙑи ꙗзꙑкъ. а словѣньскꙑѩ кънигꙑ ѥдинъ свѧтꙑй Костантинъ нарицаѥмꙑй Кирилъ. и писмена сътвори и кънигꙑ прѣложи въ малѣхъ лѣтѣхъ. а они мънози мъногꙑ лѣтꙑ, седмь ихъ писмена оустрои, а седмь десѧтъ прѣложениѥ. тѣмь же словѣньскаꙗ писмена свѧтѣиша сѫтъ и чьстнѣиша, свѧтъ бо мѫжь сътворилъ ꙗ ѥстъ, а грѣчьскаꙗ ѥлини погани. аще ли къто речеть· ꙗко нѣстъ оустроилъ добрѣ, понѥже сѧ пострааѭтъ и ѥще, отвѣтъ речемъ симь· и грѣчьскꙑ такожде мъногажди сѫтъ пострааꙗли, Акилла и Симахъ и по томь ини мънози. оудобѣѥ бо ѥстъ послѣжде потворити, неже прѣвоѥ сътворити.

Аще бо въпросиши кънигъчиѩ грѣчьскꙑѩ глаголѩ· къто вꙑ ѥстъ писмена сътворилъ, или кънигꙑ прѣложилъ, или въ коѥ врѣмѧ; то рѣдъци отъ нихъ вѣдѧтъ· аще ли въпросиши словѣньскꙑѩ боукарѧ глаголѩ· къто вꙑ писмена сътворилъ ѥстъ, или кънигꙑ прѣложилъ; то вьси вѣдѧтъ и отвѣщавъше рекѫтъ· свѧтꙑй Костантинъ философъ, нарицаѥмꙑй Кирилъ. тъ намъ писмена сътвори и кънигꙑ прѣложи и Мефодиѥ братъ ѥго· сѫтъ бо ѥще живи, иже сѫтъ видѣли ихъ. и аще въпросиши· въ коѥ врѣмѧ; то вѣдѧтъ и рекѫтъ, ꙗко въ врѣмена Михаила цѣсара грѣчьска и Бориса кънѧза блъгарьска и Растица кънѧза моравьска, и Коцелꙗ кънѧза блатьньска· въ лѣто же отъ създаниꙗ вьсего мира ·ѕтѯг· (6363 = 855. poslije Hrista)[1].

[1] Ovo će biti pogrješno prepisano, jer je Kocelj iza oca Prvine u Panoniji zavladao istom g. 861. ili 862., a u Moravu su apostoli slovenski krenuli g. 863. Dakle mjesto g. 855. trebalo bi da bude 862. ili 863.

b) Glagolski spomenici hrvatski.

α) Iz crkvenih knjiga.

1. Iz Vrbničkoga časoslova, koji ide u XIII. vijek.

Odlomak homilije sv. Augustina, što se čita poslije Duhova, (fer. II. post Dom. Pentecost.).

[illegible]

2. Iz Kukuljevićeva misala po rukopisu XIII. ili XIV. vijeka.

Mat. 2. 1—12. Tri mudraca od Istoka.

ⰵⰳⰴⰰ ⱃⱁⰶⰴⰵⱀⱏ ⰱⰺⱄⰺ[1] ⰺⱄⱆⱄⱏ ⰲ’ ⰲⰺⱅⰾⱑⱁⰿⱑ ⰺⱓⰴⱑⰺⱄⱌⱑⰵⰿⱏ ⰲ’ ⰴ’ⱀⰺ ⰺⱃⱆⰴⰰ ⱌⰵⱄⰰⱃⰰ, ⱄⰵ ⰲⰾⱏⱄⰲⰺ ⱁⱅ ⰲⱄⱅⱁⰽⰰ ⱂⱃⰺⰴⱆ ⰲ’ ⰵⱃⱆⱄⰰⰾⰺⰿⱏ, ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱓⱋⰵ· ⰽⰰⰴⱑ ⰵⱄⱅⱏ ⱃⰺⰺ ⱄⰵ ⱌⰵⱄⰰⱃⱏ ⰺⱓⰴⱑⰺⱄⰽⰺ; ⰲⰺⰴⱑⱈⱁⰿ ⰱⱁ ⰸⰲⰵⰸⰴⱆ ⰵⰳⱁ ⱀⰰ ⰲⱄⱅⱁⱌⱑ, ⰺ ⱂⱃⰺⰴⱁⰿⱏ ⱂⱁⰽⰾⱁⱀⰺⱅⰺ ⱄⰵ ⰳⱁⱄⱂⱁⰴⰵⰲⱑ. ⱄⰾⰺⱎⰰⰲⱏ ⰶⰵ ⰺⱃⱆⰴⱏ ⱌⱑⱄⰰⱃⱏ ⱄⰿⰵⱅⰵ ⱄⰵ, ⰺ ⰲⱏⱄⱏ ⰵⱃⱆⱄⰰⰾⰺⰿⱏ ⱎ-ⱀⰺⰿ, ⰺ ⰺⰸⱃⰰⰲⱏ ⰲⱄⰵ ⰰⱃⱈⰺⰵⱃⱑⰺ ⰺ ⰽⱀⰺⰶⱀⰺⰽⰺ ⰾⱓⰴⰰⱄⰽⰺⰵ ⰲ’ⱂⱃⰰⱎⰰⱎⰵ ⱁⱅ ⱀⰺⱈⱏ· ⰽⰰⰴⱑ ⱈⱃⰺⱄⱅⱁⱄⱏ ⱃⱁⰴⰺⰾ ⱄⰵ ⰱⰺ; ⱁⱀⰺ ⰶⰵ ⱃⱑⱎⰵ ⰵⰿⱆ· ⰲⱏ ⰲⰺⱅⰾⱑⱁⰿⱑ ⰺⱓⰴⱑⰺⱄⱌⱑⰵⰿⱏ. ⱅⰰⰽⱁ ⰱⱁ ⱂⰺⱄⰰⱀⱁ ⰵⱄⱅⱏ ⱂⱃⱁⱃⱁⰽⱁⰿⱏ· ⰺ ⱅⰺ ⰲⰺⱅⰾⱑⱁⰿⰵ, ⰸⰵⰿⰾⰵ ⰺⱓⰴⱁⰲⰰ, ⱀⰺⱍⰺⰿⱏ ⰶⰵ ⰿⰰⱀⰺ ⰵⱄⰺ ⰲⱏ ⰲⰾⰰⰴⰺⰽⰰⱈⱏ ⰺⱓⰴⱁⰲⰰⱈⱏ, ⰺⰸ ⱅⰵⰱⰵ ⰱⱁ ⰺⰸⰺⰴⰵ ⰲⰾⰰⰴⰺⰽⰰ, ⰺⰶⰵ ⱆⱂⰰⱄⰵⱅⱏ ⰾⱓⰴⰺ ⰿⱁⰵ ⰺⰸⱃⰰⰺⰾⱏ. ⱅⱏⰳⰴⰰ ⰺⱃⱆⰴⱏ ⱁⱅⰰⰺ ⱂⱃⰺⰸⰲⰰⰲⱏ ⰲⰾⱏⱄⰲⰺ, ⱂⱃⰺⰾⰵⰶⱀⱑ ⰺⱄⱂⰺⱅⰰ ⱁⱅ ⱀⰺⱈⱏ ⰲⱃⱑⰿⰵ ⱑⰲⰾⱎⰵⰵ ⱄⰵ ⰺⰿⱏ ⰸⰲⰵⰸⰴⰺ. ⰺ ⱂⱁⱄⰾⰰⰲ’ ⰵ ⰲⱏ ⰲⰺⱅⰾⱑⱁⰿⱏ ⱃⰵⱍⰵ ⰺⰿⱏ· ⱎⱏⰴⱎⰵ ⰺⱄⱂⰺⱅⰰⰺⱅⰵ ⰺⰸⰲⱑⱄⱅⱀⰺ ⱁ ⱁⱅⱃⱁⱍⰵⱅⱑ. ⰺ ⰵⰳⰴⰰ ⱁⰱⱃⰵⱎⰵⱅⰵ ⰵ ⰲⰸⰲⱑⱄⱅⰺⱅⰵ ⰿⱀⱑ, ⰴⰰ ⰺ ⰰⰸⱏ ⱎⰰⰴⱏ ⱂⱁⰽⰾⱁⱀⱓ ⱄⰵ ⰵⰿⱆ. ⱁⱀⰺ ⰶⰵ ⱂⱁⱄⰾⱆⱎⰰⰲⱎⰵ ⱌⱑⱄⰰⱃⰰ ⰺⰴⱆ. ⰺ ⱄⰵ ⰸⰲⰵⰸⰴⰰ, ⱓⰶⰵ ⰲⰺⰴⱑⱎⰵ ⱀⰰ ⰲⱄⱅⱁⱌⱑ, ⰺⰴⱑⱎⰵ ⱂⱃⰵⰴ ⱀⰺⰿⰺ, ⰴⱁⱀⰴⱑⰶⰵ ⱂⱃⰺⱎⰰⰴⱎⰺ ⱄⱅⰰ ⱄⰲⱃⱈⱆ, ⰺⰴⱑⰶⰵ ⰱⱑ ⱁⱅⱃⱁⱍⰵ. ⰲⰺⰴⱑⰲⱎⰵ ⰶⰵ ⰸⰲⰵⰸⰴⱆ ⰲⰸⱃⰰⰴⱁⰲⰰⱎⰵ ⱄⰵ ⱃⰰⰴⱁⱄⱅⰺⱓ ⰲⰵⰾⰺⰵⱓ ⰸⰵⰾⱁ, ⰺ ⰲⱎⱏⰴⱎⰵ ⰲ ⱈⱃⰰⰿⰺⱀⱆ ⱁⰱⱃⱑⱅⱆ ⱁⱅⱃⱁⱍⰵ ⱄ ⰿⰰⱃⰺⰵⱓ ⰿⰰⱅⰵⱃⰺⱓ ⰵⰳⱁ, ⰺ ⱂⰰⰴ’ⱎⰵ ⱂⱁⰽⰾⱁⱀⰺⱎⰵ ⱄⰵ ⰳⱁ-

[1] ⰱⰺⱄⰺ odgovara staromu slov. aoristu быстъ, a bit će po analogiji drugih glagola na pr. *jesi*, te se upotrebljava i za 2. i za 3. sg. aorista u starim spomenicima. Ispor. danas u čak. *bis*, *bismo* i t. d. Vidi akad. rječ. I. 363a.

ⰔⰒⰑⰄⰅⰂⰀ. Ⰻ. ⰑⰕⰂⰓⰟⰈⰞⰅ ⰔⰍⰓⰑⰂⰋⰛⰀ ⰔⰂⰑⰡ ⰒⰓⰋⰐⰡⰔⰅ
ⰅⰏⰖ ⰄⰀⰓⰋ· ⰈⰎⰀⰕⰑ Ⰻ ⰎⰋⰂⰀⰐⰟ Ⰻ ⰏⰖⰓ'ⰓⰋ. Ⰻ ⰑⰕⰂⰡⰕⰟ
ⰒⰓⰋⰅⰏⰞⰅ ⰂⰟ ⰔⰐⰡ ⰐⰅ ⰂⰈⰂⰓⰀⰕⰋⰕⰋ ⰔⰅ ⰍⰟ ⰋⰓⰑⰄⰖ,
ⰋⰐⰡⰏⰟ ⰒⰖⰕⰅⰏⰟ ⰂⰈⰂⰓⰀⰕⰋⰞⰅ ⰔⰅ Ⰲ ⰔⰕⰓⰀⰐⰖ ⰔⰂⰑⰣ.

Mat. 28. 1—8. Uskrsnuće Isusovo.

ⰂⰟ ⰂⰅⰝⰅⰓⰟ ⰔⰑⰁⰑⰕⰐⰋ, ⰔⰂⰋⰕⰀⰣⰛⰋ Ⰲ ⰒⰓⰟⰂⰖⰣ
ⰔⰑⰁⰑⰕⰖ, ⰒⰓⰋⰄⰅ ⰏⰀⰓⰋⰡ ⰏⰀⰃⰄⰀⰎⰋⰐⰀ Ⰻ ⰄⰓⰖⰃⰀⰡ
ⰏⰀⰓⰋⰡ ⰂⰋⰄⰡⰕⰋ ⰃⰓⰑⰁⰟ. Ⰻ ⰔⰅ ⰕⰓⰖⰔⰟ ⰂⰅⰎⰋ ⰁⰋⰔⰕⰟ
ⰈⰡⰎⰑ. ⰀⰐⰌⰅⰎⰟ ⰁⰑ ⰃⰑⰔⰒⰑⰄⰐⰋ ⰔⰋⰄⰅ Ⱄ ⰐⰅⰁⰅⰔⰅ,
Ⰻ ⰒⰓⰋⰔⰕⰖⰒⰋⰂⰟ ⰑⰕⰂⰀⰎⰋ ⰍⰀⰏⰅⰐⰟ ⰑⰕⰟ ⰄⰂⰅⰓⰋ ⰃⰓⰑⰁⰀ
Ⰻ ⰔⰡⰄⰋⰞⰅ ⰐⰀ ⰐⰅⰏⰟ· ⰁⰡ ⰆⰅ ⰂⰋⰄⰡⰐⰋⰅ ⰅⰃⰑ ⰡⰍⰑ ⰏⰎⰟⰐⰋ,
Ⰻ ⰑⰄⰡⰐⰋⰅ ⰅⰃⰑ ⰁⰡⰎⰑ ⰡⰍⰑ ⰔⰐⰡⰃⰟ· Ⰻ ⰑⰕ ⰔⰕⰓⰀⰘⰀ ⰅⰃⰑ
ⰔⰕⰓⰅⰔⰋⰞⰅ ⰔⰅ ⰔⰕⰓⰡⰃⰖⰛⰅⰋ Ⰻ ⰁⰋⰞⰅ ⰡⰍⰑ ⰏⰓⰟⰕⰂⰋ.
ⰑⰕⰂⰅⰛⰀⰂⰟ ⰆⰅ ⰀⰐⰌⰅⰎⰟ ⰓⰅⰝⰅ ⰆⰅⰐⰀⰏⰀ· ⰐⰅ ⰁⰑⰋⰕⰅ
ⰔⰅ ⰂⰋ, ⰂⰡⰄⰡ ⰁⰑ, ⰡⰍⰑ ⰋⰔⰖⰔⰀ ⰋⰛⰅⰕⰅ ⰓⰀⰔⰒⰅⰕⰀⰃⰑ.
ⰐⰡⰔⰕⰟ ⰔⰄⰡ· ⰂⰔⰕⰀ ⰁⰑ, ⰡⰍⰑⰆⰅ ⰓⰅⰝⰅ. ⰒⰓⰋⰄⰋⰕⰅ,
ⰂⰋⰄⰋⰕⰅ ⰏⰡⰔⰕⰑ, ⰋⰄⰡⰆⰅ ⰎⰅⰆⰡ ⰃⰑⰔⰒⰑⰄⰟ. Ⰻ
ⰔⰍⰑⰓⰑ ⰞⰟⰄⰞⰋ ⰓⰅⰜⰋⰕⰅ ⰖⰝⰅⰐⰋⰍⰑⰏⰟ ⰅⰃⰑ, ⰡⰍⰑ ⰂⰔⰕⰀ ⰑⰕ
ⰏⰓⰕⰂⰋⰘⰟ, Ⰻ ⰔⰅ ⰂⰀⰓⰀⰅⰕⰟ ⰂⰋ Ⰲ ⰃⰀⰎⰋⰎⰡⰋ. ⰕⰖ Ⰻ
ⰖⰈⰓⰋⰕⰅ. ⰔⰅ ⰓⰅⰍⰑⰘⰟ ⰂⰀⰏⰟ.

3. Iz odlomka Kukuljevićeva misala.

Ovaj je odlomak misala učuvan na jednom listu, što je skinut s korica nekoga rukopisa XIV. vijeka, a bit će veoma star.

ⰒⰑⰔⰎⰡⰄⰑⰂⰀⰐⰋⰅ ⰔⰂⰅⰕⰀⰃⰑ ⰅⰂⰀⰐⰌⰅⰎⰋⰡ ⰑⰕ ⰉⰂⰀⰐⰀ. (VIII. 46—59).

ⰂⰟ ⰑⰐⰑ ⰂⰓⰡⰏⰅ ⰃⰎⰀⰃⰑⰎⰀⰞⰅ ⰋⰔⰖⰔⰟ ⰐⰀⰓⰑ-
ⰄⰑⰏⰟ ⰋⰣⰄⰡⰋⰔⰍⰋⰏⰟ Ⰻ ⰀⰓⰘⰋⰅⰓⰡⰑⰏⰟ· ⰍⰕⰑ ⰑⰕ ⰂⰀⰔⰟ
ⰑⰁⰎⰋⰝⰋⰕ ⰏⰋ ⰃⰓⰡⰔⰡ; ⰀⰛⰅ ⰎⰋ ⰋⰔⰕⰋⰐⰖ ⰃⰎⰀ-
ⰃⰑⰎⰣ, ⰒⰑ ⰝⰕⰑ ⰐⰅ ⰅⰏⰎⰅⰕⰅ ⰂⰋ ⰏⰐⰡ ⰂⰡⰓⰋ; ⰋⰆⰅ
ⰑⰕ ⰁⰑⰃⰀ ⰅⰔⰕⰟ, ⰔⰎⰑⰂⰅⰔⰀ ⰁⰑⰆⰋⰡ ⰒⰑⰔⰎⰖⰞⰀⰅⰕ'

ⱄⰵⰳⱁ ⱃⰰⰴⰻ ⰲⰻ ⱀⰵ ⱂⱁⱄⰾⱆⱎⰰⰵⱅⰵ, ⱑⰽⱁ ⱁⱅ ⰱⱁⰳⰰ ⱀⱑⱄⱅⰵ. ⱁⱅⰲⱑⱋⰰⱎⰵ ⰶⰵ ⰻⱓⰴⱑⰻ ⰻ ⱃⱑⱎⰵ ⰵⰿⱆ· ⱀⰵ ⰴⱁⰱⱃⱑ ⰾⰻ ⰿⰻ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰵⰿⱏ, ⱑⰽⱁ ⱄⰰⰿⰰⱃⰰⱀⰻⱀⱏ ⰵⱄⰻ ⱅⰻ ⰻ ⰱⱑⱄⰻ ⰻⰿⰰⱎⰻ; ⱁⱅⰲⱑⱋⰰ ⰻⱄⱆⱄⱏ· ⰰⰸⱏ ⰱⱑⱄⰰ ⱀⰵ ⰻⰿⰰⰿⱏ ⱀⱏ ⱍⱅⱆ ⱁⱅⱏⱌⰰ ⰿⱁⰵⰳⱁ· ⰰ ⰲⰻ ⱀⰵ ⱍⱅⰵⱅⰵ ⰿⰵⱀⰵ. ⰰⰸⱏ ⱀⰵ ⰻⱋⱆ ⱄⰾⰰⰲⰻ ⰿⱁⰵⰵ, ⱀⱏ ⰵⱄⱅⱏ ⰻⱋⰵⰻ ⰻ ⱄⱆⰴⰵⰻ· ⰰⰿⰻⱀⱏ, ⰰⰿⰻⱀⱏ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱓ ⰲⰰⰿ’ ⰰⱋⰵ ⰽⱅⱁ ⱄⰾⱁⰲⱁ ⰿⱁⰵ ⱄⱏⰱⰾⱓⰴⰵⱅⱏ, ⱄⱏⰿⱃⱅⰻ ⱀⰵ ⰻⰿⰰⱅⱏ ⰲⰻ-ⰴⱑⱅⰻ ⰲⱏ ⰲⱑⰽⰻ. ⱃⱑⱎⰵ ⰶⰵ ⰵⰿⱆ ⰻⱓⰴⱑⰻ· ⱀⰻⱀⰵ ⱃⰰ-ⰸⱆⰿⱑⱈⱁⰿ, ⱑⰽⱁ ⰱⱑⱄⱏ ⰻⰿⰰⱎⰻ. ⰰⰲⱃⰰⰰⰿⱏ ⱆⰿⱃⱑ, ⰻ ⱂⱃⱁⱃⱁⱌⰻ ⱆⰿⱃⱑⱎⰵ, ⰰ ⱅⰻ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⰵⱎⰻ· ⰰⱋⰵ ⰽⱅⱁ ⱄⰾⱁⰲⱁ ⰿⱁⰵ ⱄⱏⰱⰾⱓⰴⰵⱅⱏ, ⱄⱏⰿⱃⱅⰻ ⱀⰵ ⰻⰿⰰⱅⱏ ⰲⰽⱆⱄⰻⱅⰻ ⰲ’ ⰲⱑⰽⰻ. ⰵⰴⰰ ⱅⰻ ⰱⱁⰾⰻⰻ ⰵⱄⰻ ⱁⱅⱏⱌⰰ ⱀⰰ-ⱎⰵⰳⱁ ⰰⰲⱃⰰⰰⰿⰰ, ⰻⰶⰵ ⱆⰿⱃⱑ, ⰻ ⱂⱃⱁⱃⱁⱌⰻ ⱆⰿⱃⱑⱎⰵ. ⰽⱅⱁ ⱄⰵ ⱄⰰⰿ’ ⱅⰲⱁⱃⰻⱎⰻ; ⱁⱅⰲⱑⱋⰰ ⰻⱄⱆⱄⱏ· ⰰⱋⰵ ⰰⰸⱏ ⱄⰾⰰⰲⰾⱓ ⱄⰵ ⱄⰰⰿⱏ, ⰿⱁⱑ ⱀⰻⱍⱅⱁⰶⰵ ⰵⱄⱅⱏ· ⱀⱏ ⰵⱄⱅⱏ ⱁⱅⱏⱌⱏ ⰿⱁⰻ ⱄⰾⰰⰲⰵⰻ ⰿⰵ, ⰵⰳⱁⰶⰵ ⰲⰻ ⰳⰾⰰ-ⰳⱁⰾⰵⱅⰵ, ⱑⰽⱁ ⰱⱁⰳⱏ ⰲⰰⱎⱏ ⰵⱄⱅⱏ, ⰻ ⱀⰵ ⱂⱁⰸⱀⰰⰵⱅⰵ ⰵⰳⱁ· ⰰⰸⱏ ⰶⰵ ⰲⱑⰿⱏ ⰻ, ⰻ ⰰⱋⰵ ⱃⰵⰽⱏ, ⱑⰽⱁ ⱀⰵ ⰲⱑⰿⱏ, ⰱⱆⰴⱆ ⱂⱁⰴⱁⰱⰵⱀⱏ ⰲⰰⰿⱏ, ⰾⱏⰶⱏ. ⱀⱏ ⰲⱑⰿⱏ ⰻ, ⰻ ⱄⰾⱁⰲⱁ ⰵⰳⱁ ⱄⱏⰱⰾⱓⰴⰰⱓ. ⰰⰲⱃⰰⰰⰿⱏ ⱁⱅⱏⱌⱏ ⰲⰰⱎⱏ ⱃⰰⰴⱁⰲⰰ ⱄⰵ ⰲⰻⰴⱑⱅⰻ ⰴⱏⱀⱏ ⰿⱁⰻ; ⰻ ⰲⰻⰴⱑ ⰻ ⰲⰸⱃⰰⰴⱁⰲⰰ-ⱄⰵ. ⱃⱑⱎⰵ ⰶⰵ ⰻⱓⰴⱑⰻ ⰽ ⱀⰵⰿⱆ. ·ⰾ· ⰾⱑⱅⱏ ⱀⰵ ⰻⰿⰰⱎⰻ, ⰰⰲⱃⰰⰰⰿⰰ ⰾⰻ ⰵⱄⰻ ⰲⰻⰴⱑⰾⱏ; ⱃⰵⱍⰵ ⰶⰵ ⰻⰿⱏ ⰻⱄⱆⱄⱏ· ⰰⰿⰻⱀⱏ, ⰰⰿⰻⱀⱏ ⰳⰾⰰⰳⱁⰾⱓ ⰲⰰⰿⱏ, ⱂⱃⱑⰶⰴⰵ ⱀⰵⰶⰵ ⰰⰲⱃⰰⰰⰿⱏ ⰱⰻⱄⰻ, ⰰⰸⱏ ⰵⱄⰿⱏ. ⰲⰸⰵⱎⰵ ⰶⰵ ⰻⱓⰴⱑⰻ ⰽⰰⰿⰵⱀⰻⰻ, ⰴⰰ ⰲⱃⰳⱆⱅⱏ ⱀⰰ-ⱀⱏ. ⰻⱄⱆⱄⱏ ⰶⰵ ⱆⰽⰾⱁⱀⰻ ⱄⰵ ⰻ ⰻⰸⰻⰴⰵ ⰻⰸ ⱌⱃⰻⰽⰲⰵ. ⰻ ⱂⱃⱁⱎ’ⰴⱏ ⱂⱁ ⱄⱃⱑⰴⱑ ⰻⱈⱏ, ⰻⰴⱑⱎⰵ ⰻ ⱈⱁⰶⰴⰰⱎⰵ ⱅⰰⰽⱁ.

4. Iz glagolskoga misala XIV. ili XV. vijeka.

Rukopisni ovaj glagolski misal ima na kraju zabilježenu godinu 1475., a ima još jedamput zabilježenu godinu od nekoga

„žakna“, ali će biti po paleografskim znacima iz konca XIV. ili početka XV. vijeka. Rukopis je u sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Tumačenje sv. Grgura pape o nevjeri Tominoj.

Ба вистиноу· ·а· от оучєник' нє бѣ с прочими оучєники, єгда по в'скрс'новєнии своємь[1] господь к ним' д'варми затворєними в'индє. и вращ' сє чє створєно бѣ, слиша. слищав' жє нє вѣрова. придє жє паки господь дварми затворєними нє вѣроующоу оучєникоу сємоу пода ємоу осєзати роуцє и нозѣ и рєбра своѣ. осєзаниєм жє ѣз'вь своих' господь жєстосрдиѣ єго и нєвѣрствиѣ єго ѣзви исцѣли. Толи нашє всѣхь.

Чтєниє. — Что, братиѣ милѣиша, мєю сими разоумѣєт сє. єда ли приключєниємь сиє сьдѣѣно мнитє, да оучєникь са изволєни тьгда нє бил' би· по том жє пришадь слишал би; слишав жє распачал' би, распачає осєзал би, осєзає вѣровал би. нє сиjє[2] в истиноу, братиѣ, приключєниємь, на божимь разоумѣниєм' створєно бист· створи оубо дивнимь чиномь вишна милость, да оучєник' распачає єгда на господѣ своєм ѣзви исцѣлна би тѣла· к' нась ѣзви исцѣлил би нєвѣрства.

Чтєниє. Бєщє в истиноу намь нєвѣра Томина к вѣрѣ прос'пѣ, нєжє вѣра вѣроующих' оучєникь. ѣко єгда он' к вѣрѣ от нєвѣрствиѣ господа осєзає приводит сє, наша мисал' всимь распачаниєм' нєвѣрствиѣ отвржєниєм' в' вѣрѣ оутврждаєт сє. створи в истиноу господь оучєника распачати по вскрсєнии своєм', на обакі в распачанни до конца нє остави и. ѣкожє бо прѣд' рождствомь своим' осипа имити матєрѣ жєниха изволи. на обак' в смѣшєниє єє нє пристави и, тако и оучєника по вскр'сєнии своємь распачати всхотѣ. на обакь в распачании прєбивати нє остави и, и ѣкожє жєнихь матєрє єго прилѣжан' бѣ хранитєль нєврѣдимаго дѣвства єє, тако оучєникь вѣрнь свєдѣтєль рѣснаго вскрѣшєниѣ єго бист. ѡсєзає оубо вапиѣшє рєки. господь мои и богь мои· рєчє жє ємоу господ· ѣко видѣв мє, Тома, вѣрова· єгда оубо осєзав Тома вѣрова. почто ємоу глаголєт сє ѣко видѣв мє вѣрова, ѡт сємрт'на бо чловѣка божство видѣт сє нє можє, на ѣко оубо и то вѣрова єжє видѣ· и то єжє нє видѣ чловѣка по видѣ,

---

[1] ь svagda odgovara glagol. znaku ı.

[2] j = glag. Ⰼ.

вога исповѣдѣ реки· Господ мои и Богъ мои. видѣ в исьтиноу вѣрова ѣко расмотрѣ рѣснаго чловѣка сего, и бога егоже видѣти не можаше взвапи реки· Господь мои и Богь мои.

5. Iz Kukuljevićeva brevijara iz konca XIV. ili početka XV. stoljeća.

Stvaranje svijeta i čovjeka.

Ⰻⱄⰽⱁⱀⰻ ⱄⱅⰲⱁⱃⰻ ⰱⱁⰳⱏ ⱀⰵⰱⱁ ⰻ ⰸⰵⰿⰾⱓ, ⰸⰵⰿⰾⰰ ⰶⰵ ⰱⱑⱎⰵ ⱅⰰⱋⰰ ⰻ ⱂⱃⰰⰸⰴⱀⰰ, ⱅⱏⰿⰰ ⰱⰻⱎⰵ ⱀⰰ ⰾⰻⱌⰻ ⰱⰵⰸⰴⱀⰻ, ⰻ ⰴⱆⱈⱏ ⰱⱁⰶⰻ ⱀⱁⱎⰰⱎⰵ ⱄⰵ ⱀⰰ ⰲⱁⰴⰰⱈⱏ· ⰻ ⱃⰵⱍⰵ ⰱⱁⰳⱏ· ⰱⱆⰴⰻ ⱄⰲⱑⱅⱏ. ⰻ ⰱⰻⱄⰻ ⱄⰲⱑⱅⱏ· ⰻ ⰲⰻⰴⱑ ⰱⱁⰳⱏ ⱄⰲⱑⱅⱏ, ⱑⰽⱁ ⰵⱄⱅⱏ ⰴⱁⰱⱃⱏ, ⰻ ⱃⰰⰸⰾⱆⱍⰻ ⱄⰲⱑⱅⱏ ⱁⱅⱏ ⱅⱏⰿⰻ, ⰻ ⱀⰰⱃⰵⱍⰵ ⱄⰲⱑⱅⱏ ⰴⱏⱀⱏ, ⰰ ⱅⱏⰿⱆ ⱀⰰⱃⰵⱍⰵ ⱀⱁⱋⱏ. ⰻ ⰱⰻⱄⰻ ⰲⰵⱍⰵⱃⱏ ⰻ ⱆⱅⱃⱁ ⰴⱏⱀⱏ ⱂⱃ'ⰲⰻ. ⰻ ⱃⰵⱍⰵ ⱆⰱⱁ ⰱⱁⰳⱏ· ⰱⱆⰴⰻ ⱅⰲⱃⱏⰴⱏ ⱂⱁ ⱄⱃⱑⰴⱑ ⰲⱁⰴⱏ, ⰻ ⱃⰰⰸⰾⱆⱍⰻ ⰲⱁⰴⰻ ⱁⱅⱏ ⰲⱁⰴⱏ, ⰻ ⱄⱅⰲⱁⱃⰻ ⰱⱁⰳⱏ ⱅⰲⱃⱏⰴⱏ, ⰻ ⱃⰰⰸⰾⱆⱍⰻ ⰲⱁⰴⰻ, ⰵⰶⰵ ⰱⰻⱈⱆ ⱂⱁⰴ' ⱅⰲⱃ'ⰴⰻⱓ ⱁⱅⱏ ⱄⰻⱈⱏ, ⰵⰶⰵ ⰱⰻⱈⱆ ⱀⰰⰴ' ⱅⰲⱃ'ⰴⰻⱓ. ⰻ ⰱⰻⱄⰻ ⱅⰰⰽⱁ, ⰻ ⰲⰸⰲⰰ ⰱⱁⰳⱏ ⱅⰲⱃ'ⰴⱏ ⱀⰵⰱⱁ, ⰻ ⰲⰻⰴⱑ ⰱⱁⰳⱏ, ⱑⰽⱁ ⰵⱄⱅ' ⰴⱁⰱⱃⱁ. ⰻ ⰱⰻⱄⰻ ⰲⰵⱍⰵⱃⱏ ⰻ ⱆⱅⱃⱁ ⰴⱏⱀⱏ ⰴⱃⱆⰳⰻ. ⱃⰵⱍⰵ ⰲⱁ ⰻⱄⱅⰻⱀⱆ ⰱⱁⰳⱏ· ⰴⰰ ⱄⰰⱀ'ⰿⱆⱅ' ⱄⰵ ⰲⱁⰴⰻ, ⰵⰶⰵ ⱂⱁⰴ ⱀⰵⰱⰵⱄⰵⰿⱏ ⱄⱆⱅⱏ, ⰲ ⱄⰰⱀⰰⰿⱏ ⰵⰴⰻⱀⱏ, ⰻ ⱑⰲⰻⱅⱏ ⱄⰵ ⱄⱆⱎⰰ.. ⰻ ⰱⰻⱄⰻ ⱅⰰⰽⱁ. ⰻ ⰲ'ⰸⰲⰰ ⰱⱁⰳⱏ ⱄⱆⱎⱆ ⰸⰵⰿⰾⱓ, ⰻ ⱄ'ⱄⱅⰰⰲⰻ ⰲⱁⰴⱏ ⱀⰰⱃⰵⱍⰵ ⰿⱁⱃⰰ. ⰻ ⰲⰻⰴⱑ ⰱⱁⰳⱏ, ⱑⰽⱁ ⰵⱄⱅⱏ ⰴⱁⰱⱃⱁ, ⰻ ⱃⰵⱍⰵ· ⰴⰰ ⱂⱃⱁⰸⰵⰱⱀⰵⱅⱏ ⰸⰵⰿⰾⰰ ⱅⱃⰰⰲⱆ ⰸⰵⰾⰵⱀⱑⱋⱆ ⰻ ⱅⰲⱁⱃⱑⱋⱆ ⱄⱑⰿⰵ, ⰻ ⰴⱃⱑⰲⱁ ⱂⰾⱁⰴⱁⰲⰻⱅⱁ, ⱅⰲⱁⱃⱑⱋⰵ ⱂⰾⱁⰴⱏ ⱂⱁ ⱃⱁⰴⱆ ⱄⰲⱁⰵⰿⱏ, ⰵⰿⱆⰶⰵ ⰻ ⱄⱑⰿⰵ ⰵⰳⱁ ⰲ ⱀⰵⰿⱏ ⰱⱆⰴⰵⱅⱏ ⱀⰰ ⰸⰵⰿⰾⰻ. ⰻ ⰱⰻⱄⱅⱏ ⱅⰰⰽⱁ. ⰻ ⱂⱃⱁⰸⰵⰱⰵ ⰸⰵⰿⰾⰰ ⱅⱃⰰⰲⱆ ⰸⰵⰾⰵⱀⱑⱋⰻ ⰻ ⱂⱃⰻⱀⱁⱄⰵⱋⰻ ⱄⱑⰿⰵ ⱂⱁ ⱃⱁⰴⱆ ⱄⰲⱁⰵⰿⱏ, ⰴⱃⱑⰲⱁ ⱆⰱⱁ ⱅⰲⱁⱃⱑⰵ ⱂⰾⱁⰴⱏ ⰻ ⰻⰿⱆⱋⰵ ⰵⰴⰻⱀⱁ ⰽⰰⰶⰴⱁ ⱄⱑⰿⰵⱀⰵ ⱄⱑⰿⰵⱀⰻⱅⰰ ⱂⱁ ⰲⰻ-

[illegible]

[illegible]

6. Iz glagolskoga misala štampanoga 1483.

Matej XX. 1—16. (O vinogradarů i njegovim poslenicima).

Ва оно вриме рече Исоусь оученикомь своимь притчоу сию· подобьно есть ц҇ѣсарство небеское чловикоу оцоу челяди, иже изиде првое ютро наемати дѣлатели ва виноградь свои. свещавь же с делатели по пинезоу на дань посла ѥ ва виноградь свои. и паки изашадь третоую годиноу виде инне стоеще вание празни, идѣ рече· идите и ви ва виноградь мои, и еже

право боудеть, дамь вамь. ониже идоу. и пак изшадь в шестоую и ва деветоую годиноу, и створи такое. вь единоу же на десете годиноу исшадь обрете дроугие стоеще и рече имь· что тоу стоите вась дань праздни; и реше емоу· ѣко никтоже нась не наѣть. и рече имь· идите и ви ва виноградь мои, и еже боудеть право, то примете. егда же вечерь биси, рече господинь винограда приставникоу своемоу· призови дѣлатели и дамь имь маздоу начань от послѣднихъ даже до првихь. пришадше же иже вь единоу на десете годиноу бѣхоу пришли, приѣше по пѣнезоу и пришадше први и надеѣхоу се си веще прието· приѣше и ти по пенезоу. приѣмше же рптахоу на господина домоу глаголюще· ѣко си послѣдни единь чась створише, и равнии е створиль еси намь понесшимь теготоу дьне и варь. он же отвѣштавь рече кь единомоу ихъ· дроуже, не обѣждь тебе. не по пенезоу ли свѣщаль еси са мною; вазми свое и иди, хощоу же оубо истомоу послѣднемȣ дати ѣко и тебѣ· или нѣсмь волань в своих ми что хощоу створити; еда око твое лоукаво есть, ѣко азь благь есмь; тако боудоуть послѣдни први, а први послѣдни· мнози бо соуть звани, а мало оубо избраних.

Чтение книгь исхода. (2 Mojs. 32, 7—14.).

Ва они дьни рече господь к Моисѣю· сниди с гори, ѣко сагрѣшише люди твои, еже изведе от земле еюпатские· скоро отстоупише от поути, еже сказа имь· и створише себе телаць слить и поклонише се емоу жртви пожирающе глаголюще· си соуть бози твои, издраилю, иже те изведоше от земле еюпатские. и паки рече господь к Моисѣю· вiјоу, ѣко люди си тврдихь можјани боудоуть, поусти ме да разгнѣваю се на не и погоублю е, тебе же створоу в родь вели. Моисѣи же молаше господа бога своего глаголе· по что, господи, погнѣвает се рьвение еже изведе от земле еюпатаиские в роуцѣ крѣпьцѣ и в мишьцѣ силнѣ; молю те, господи, милостивь боуди людемь твоимь, да не рекоуть еюпщане· на то изведе е, да погоубить е в горахь и оттрѣбить е от земле. господи ѣрости твоѣ и боуди оугодань помена Аврама и Исака и Издравила раби твое, имже клеть се сам собою реки· оумножоу семѣ твое ѣко звѣзди небеские по всеи земли· се о неи же глаголаль еси. дамь сѣмени вашемоу и оудржати ю всагда· и

оугодни биси господь не створити зла, еже глаголаше, на люди своє, и милостивь биси людемь господь богь нашь.

7. Iz Levakovićeva glagolskog misala od 1631.

Чтение кн҃иг царских.

В они дни придоста дви жени блоудници к цароу Соломоноу, стаста пред н҃им˙ егоже едина рече˙ молю, господине мој, аз и жена сиѣ пребивахове вь домоу едином, и породих оу н҃еј вь ложи˙ третиј же дан, поколе аз породих, породи и сиѣ, и бѣхове в коуп, и никтоже ни вь домоу с нама развѣ наю двию. оумре же син жени сие вь нощи, спещи оубо оудави и. и воставши ва глоухе нощи мл҃чание, взет сина моего от пазоуи моее, раби твоее спеще и оумести вь лоне своем, своего же сина мертваго положи на лони моем. егдаже востах заютра дати млека синоу моемоу, ѣвит се мертав. его же прилежнее огледав о светлом дневи, познах не соущи мој, егоже родих. отвеща же дроуга жена˙ нест тако, ѣко поведаеши, на син твој мертав ѥ, а мој живет. она же противоу глаголаше˙ лажеши. син оубо мој живет, а син твој ест мертав. и сим начином прѣхота се пред царем. тагда цар рече˙ сиѣ глаголѥт˙ син мој живет, а син твој мертав ест˙ а сиѣ отвещавает˙ ни, на син твој мертав ест, мој же живет˙ рече оубо цар˙ принесите ми меч˙ егда же принесоше меч пред царѣ˙ разделите, рече, отроче живое на две чести, и дадите половноу чест едној, а половноую чест дроугој. рече же жена, еѥже син жив бѣше, кь цароу (пониже смете се оутроба еѥ о синоу своем)˙ молю, господине, дадите еј отроче живое и не оубиjте его. она же противоу глаголꙗше˙ ни мне, ни теби, на да разделит се. отвеща цар и рече˙ дадите сеј дитища живаго, и да не оубиет се, сиꙗ бо ест мати его. слиша же вас израил соуд, иже соуди цар, и оубоѣше се цара видеще премоудрост божию соущоу вь нем на творение соуда.

β) Iz apokrifne književnosti.

1. Smrt Avramova.

Iz glagolskoga rukopisa od 1468. god.

Када Ꙗврам' виде двоѣ врата, една мала, дроуга велика, и сташе едан' моуж' при вратѣх' малих' никада се смеѣше а никада плакаше, а плач' е вещи смиха седмѣрицею. И рече свети Миховил' ка Ꙗврамоу· Знаш ли га; и рече Ꙗврам'· не знам' господи. И рече Миховил'· обоѣ врата, велика и мала, велика ваводѣ к погибѣл' и в моукоу, а мала в живот' вечни. Ов' моуж' сидѣ Ꙗдам' ест, први чловѣкь, кога богь створи. и привѣдѣ га на мѣсто сие видѣти все доуше исходѣщее од тѣла. и када се смѣѣше, тада видѣ доуше гредоущи в покон· а када се плакаше, тада виде доуше гредоущи в моукоу вѣчноу. И тоудне Ꙗврам' всплака се городѣ· Оуви мне что створоу, аре чловѣкь телеснит' есм', како внидоу ва врата тесна; не могоут' бо нерь' дет'ца, .і. лет' имоущи ва не прити. И рече Миховил'· не бои се, ти влизеш' ва не и вси ки соу подоб'ни тебѣ и мнози от мира сего. И виде Ꙗврам' анјел реноуща доуш' .з. и вагна е ва врата погибѣлна, и рече Миховил' Ꙗврамоу· соудац' гредет' на соудне место, да соудит'. И рече Ꙗврамь· молю господи, доведи ме на соудне место, да вию како соудац' соуди. Тада га Миховил' ведѣ на место, кадѣ соудац' соуди. Тада слиша Ꙗврам' едноу доушоу вапиющи в моуках' говорещи· помилоуи ме господи. и рече соудац', како тѣ хощоу помиловати, за-ч' ти своє хщере не помилова и погоуби плодь свои. Ꙗ она рече· господи, не погоубих' е, то сам' оклеветана. И рече соудац'· принесите ми писание дел'нее. И приде херофим' носе книге двое и бише ш ним' моуж' велик', имѣе на главе своеи венце .г. и држаше трст' златоу. И рече соудац' моужоу томоу· отвори книге и вий грехе доуше сие. И отворив' и видѣв' и рече· о доуше оканна, како то правиш', да ниси сагрешила; види ти по смрти моужа твога блоудь створи и доби хщерь и оудави ю хотѣщи, и многе ине грѣхе створи, ки соу писани в книгах' сих'. Слишавши сие доуша и взапи· горѣ мани, забивах' грехи мое исповѣдати и сада вию да их' тотоу не забикаю. И взеше тоу доушоу дѣвли и несоше ю в моукоу. И рече Ми-

ховиль к Яврамоу· видиши ли соудию, се ест' господин', а си ки книге чте, то е Енох', са ест' небѣски оучитѣл' и книжник' правад'ни. И рече Яврам'· морѣ ли Енох' носити част' доуш', али одговорити всим' доушам'. И рече Михович'· господинь рече Енохоу писати книге животне, моли бо се Енох' господоу· не хоцоу одговарати доушамь да никомоурь тежакь не боудоу. Я господинь рече· пиши. и ако боудѣ доуша милостива к покаѣнию, наидѣши грѣхи ее потрене· ако ли боуде доуша грешна, наидеши грехи ее целе написане и идет в моукоу вѣчноую по дѣлех' своих'. И понесе Яврама облак' више на небо и позре на землю и видѣ чловѣка велик' грѣх, чинешта . . . и рече к Миховилоу· видиши ли безаконие сие, да снидет' оган' с небесе и попалит' е. И бист' тако. И паки виде в поустини разбоинникѣ разбиѣюще и рече к Миховилоу· да придет' звѣрь лют'и и пожрѣт' е. придоше лави и растргаше е, а поутници идоше с миром'. Таде рече господь к Миховилоу· поврати Яврама доли на землю, не даи моу позирати по земли, да не погоуби доуш' сагрешаюцих' на земли, ѣ бо рекох'· не вздаи зла за зло, еда како грешници обратѣт' се и покают' се от грех' своих'· ако ли не, ѣ им' дам' моукоу вечноую. И обрати Миховил' доли Яврама. И када скончаше се дни Яврамоу, рече господь к Миховилоу· да не снидет' смрт' ка Яврамоу, како иномоу чловѣвоу, дроуг' бо ми ест', да оукраси ю красотою многою и поусти ю к Яврамоу, да ю види очима своима. И оучини Миховил' смрт' велми красноу, сиѣше вса златом' сребром' и бисером' и каменнем' драгим' и сиѣше како сл'нце. И када видѣ Яврам' при себи смрт', оубоѣ се велми и рече к неи· скажи ми се, гдо еси ти, отиди от мене, зач' покле тѣ видѣх' оужасает' се доуша моя велми, еда нис достоѣн' гледати, еда ти доух' еси, отиди от мене, ѣ есм' плт' и крв, за то не могоу трпети лепоти твоее, коу вию красотоу како ни от мира сего. И рече смрт' ка Яврамоу· ва всеи створи коу богь створи, не наидѣ се подобан' теби нигдорь, поиска бо богь ва анјелихь и в чловѣцих' и ва властѣх' и мѣю всѣми не наидѣ се подобан' теби. И рече Яврам'. чисто вим' лепотоу твою. како ни от мира сего. И рече смрт' мниши ли ти, да лепота моѣ овим всим' владает', и ничтоже ест мне лепота сиѣ; за-ч' ничтоже ест' страшнеише мене. И рече Яврам'· да кто ти еси; покажи ми

се. И рече смрт'· ѣ есм' горкое име, ѣ сам' плач' и жалост', ѣ сам погибѣл' ѣ сам' смрт', разлоучающи доушоу от тела. И рече Аврам'· ти ли еси смрт'; и рече смрт'· ѣ не ѣвлю се ни комоурѣ, на ако гдо правдан' ест, томоу се ѣвлю, како и теби, ки држиш' правоу вѣроу. И рече Аврам'' да покажи ми се гневом' своим'. И от'ѣ смрт' лепотоу од себѣ и ѣви моу се страшна велми, тако да имише главе многе зиѣющи и пламиком' огненим' сапающи, и за то мнози от змие помираю. И дроуге главѣ имѣше чр'ние пакла, соумпором' огненим' из оуст' них' дишоуща. зоуби оштри имѣющи а з ноутарьоудоу чемерь исхоѣше и штрцаше, а из оушию змие плазѣхоу и вона смрдѣща и гнои ригаше, очи соумпором' горихоу, на чели роге страшне. И ват' дан' за страх' смрти оумри .м. люди рода аврамла. И по том се Аврам' помоли богоу за них' и вскрсноуше вси, а смрт'· ищезе. И по том' Аврам' како ва сне преда доушоу богоу и издаше.

2. Kako je Isus popom postao.

Iz glagolskoga rukopisa od 1468. godine.

В лѣта же та дроуги кнез' бѣше, он' имѣше еднога сина имѣнем' Лоукоу. И тада юре имѣше господинь Исоухристь .л. лѣт' и крстил' се бѣше и ѣвил' бѣше свое роиство. Слиша то Лоука о Христѣ Исоусѣ и о дѣлѣх' его и о чоудѣсѣх' его, ка створи, и остави землю свою. И пригода се Лоуки' не взвратити се в' Ероусолим' до .з. лѣт'. И ва то врѣмѣ поставише Исоуса в архид'ѣконство. И када даше емоу книги Исаие пророка и наидѣ писание сико· како ов'ца на заколѣние вѣдѣн' бѣ и како агнац' прѣд рѣгоущими безгласан'. И разгрноув' книги, пода е слоузѣ држати и рече им'· о мне то рече пророкь, и сказоваше людѣм' и послоушахоу его в сласт'. И повѣда Лоука Авгароу кнезоу о Исоусѣ, како моуж' силан' ест' к' Ероусолимѣ', слѣпие просвѣщает', хромие цѣлит', прокажене очищает', мр'твие вскрѣшает'. Слишав' то Агарь, рече то ест' богь, кога проповѣдаше пророци. И написа епистолию да придѣт' и спасет' его, Лоуки да оуброус' и рече· ако не хощет прити сѣмо, то напише ми образ' свои и боудѣт ми в спасение. Пригода се в лѣтѣ том' оумрѣти прозвитѣроу

црькве божие, комоу име беше Маркекадь. И имеше црьквь таков закон' не пети маше, докле не збере се ·м· попов'. И беxоу печални ·л· и ·д·. за того болю, кого поставе попа. Исоусь беше тоу и биси стезание мею ними, ким' законом' наплнит' се число поповско, да боуде' ·м· попов'. И многа говоривши им' приде чловекь едан' именем' Оуст', и расмотри речи их', како не могоут' наити такова чловека. Он' наоучен' доухом' светим' рече к ним': хощете ли, да рекоу вам', кога поставите попа, да напл'нит' се число поповско; и рекоше: рци. Он' рече: поставите Исоуса сина Марина. И поменоуше Исоуса и Марию, и рекше: вемо, како хитр' ест' и добро оучен', да оца не имат'. И рекоше: питаимо Марию, глаголюще: веш ли Марие, како закон' имамо не творити маше, докле не збере' се ·м· попов'. Ово едного нест' и хощемо Исоуса поставити в число поповско: повеи нам', чи син' ест'. Рече им' Марие: не имат' оца на земли, да от небес' предан ми бе. И тоуд'е изагнаше ю ван' и стезахоу се мею себою глаголюще: кто од вас' виде бога придоуща и глаголюща к жене. А дроузи рекоше: нест' никогар', глаголюща на ню: ни слишана о неи истина. И заповедаше опет' впелати Марию и рекоше неи: рци нам истиноу, что слиша от пророка вес'ти. Она же сказа все по редоу, еже слиша от анјела Гаврила: едни послоушахоу ее, а дроузи ср'дехоу се на ню. Отвеща Марие, рече: истина ест', еже рече ми. И паки изагнаше ю ван', хот'ехоу слишати от'ца его от небес'. и рекоше: докле стазаемо се, ти едно глаголеши нам'. И отаи испиташе и тада вероу еше и написаше Исоуса в книги и поставише его на поповство. — О чоудное чоудо, слава анјелом' на небесих'! В седмо лето взкрати се Лоука к' Ероусолим' сь оуброусом', слишав' чоудна чоудеса, и хотеше видети Исоуса и не можаше народом'. Исоус' же рече емоу: Лоука неси, каи ти да Агарь. Он да немоу епистолию. Чтоущоу Исоусоу епистолию, Лоука прилежно гледаше Исоуса. Исоус' рече немоу: неси, каи имаш'. Он' рече: не имам ништарь' и тоудие испаде Лоуци оуброусац'. И вазам' Исоус' приложи к себе, и бе оуброус' ва образ' Исоусов'. Лоука пришадь к Багароу[1] и рече: по что не вероуете Исоусоу, еко истина ест'; он, же

[1] mjesto Авгароу.

рече. вѣроуеѥ' да вѣм' ѣко Июдѣи соут' се клѣли, ако кто обрѣщет' се вѣроуе ва Исоуса, отлоучен' боудѣт' от санмища. И обраці' се Лоука тр' иде в слѣдь Исоусов' и биси еванјелист' Христов'.

γ) Iz svjetovnih spomenika.

1. Isprava glagolska iz hrvatskoga primorja. Novograci dobivaju pravdu protiv Bribirana zbog nekih međa.

1309.

Лѣт' господьних .чтѕ. мисеца октобра на дан ·еі· би правда мею брибирами и новоградци в новом, в' двороу господ'ском' на салоу о м'ѣю и об завод' и добише новоград'ци пр'ѣд кнезом доуимом старешином. и да кнез доу'ѣм' приства на тоу правдоу згора реченоу добрих' моужи· прво слоужабника свога соутка, ·в· соминоу, ·в· лоук'шана. и посла их' кнез доуѣм тих' истих' моужи згора писаних'. и поидоша ш ними из брибира добри моужи и новогра'ѣне развидити мее почан'ши од глабокога в' браниширь, в' сринд'ни х'лмац, тре в' гоудач, стазоу ка тече скози мелникь, в' ржени долац', и ки поут' тече скози боуков дол' мею грабровa кала в' ѣтиноу сенокошioу, ки поут' гре з' ѣтине сенокоше поли камик в' боуковачина, с боуковачина мею роупице чр'кс' брезовоу лоукоу в' машеко. и машево е под' нови. и када одведоше мее, придоущи пред кнеза оби дки страни, покидише кнезоу, како соу оучинили завод' мею собоу. и слишещи кнез' них' говорен'е потврди имь пристаке згора речене· да по ниедно вриме ка страна би здвигла правдоу за то дл'гокан'е згора писано мею новоградци и брибирами, ѣа плаща кнезоу ·р· златихь, а страни ·р· златихь.

Ми кнез доуѣм и старешина тврдимо како више. ѣ гашпар брибиран н. о. н.[1] писах право ѣко више.

[1] nodar (pisac) općine novljanske.

2. Ivan Mikulanić daruje crkvi sv. Spasa zemlju u Baški na otoku Krku. Glagolska.

1375.

Лѣть господьнь ·чтое· мѣсеца авгоуста ·ли. дьнк, к башци, в двори стипана петрачевиціа, прѣд' господиномь симоуномь плованом' башким', и прѣд' петромь под'кнежиномь, и прѣд иваном килешоу синомь броудачиревемь, и прѣд' ѣр'ниемь синомь рад'чемь, и прѣдь микоулоу синомь вар'тоулемъ, и прѣдь штефаномь синомь дом'ѣнимь. ки бихоу присежници. и поли бихоу добри моужи· господинь красона пр'вадь, и господинь ивань пр'вадь синь зоубининь, и ивань белоусиціь с' сена, мар'тинаць с' сена, симаць синь радоуловь· е даль и дароваль ивань микоуланиціь с' сена ·а· землю, ка е в дрази башкои, поли тр'сови светаго спаса, и поли тр'сови светаго мар'тина и поли поуть оп'щи, фратроу ѣковоу, ки приемаше тоу землю место црикве светаго спаса и место брате, ки соу нина и ки боудоу послѣдь, зачь онь бише прноурь в то вриме, — имити, др'жати, оужикати, са всими, како звише оудр'жи се, коун'фин'ми напа'ни, са всакоу правдоу земле речене закономь ниеднимь пристоеціь· а то за протоудар и за растворени речене земле речені фратарь ѣковь, приоурь церкве речене, е дал' и дароваль иваноу реченомоу ·ві· доуката. и е онь сталъ коун'тен'ть да е приѣль и е моу било плаціено. и от нина наприд е моу дал' и с' своію братію, ки соу и ки боудоу, область оужикати доклѣ 'с те земле вазмоу пошнішиоунь тѣлѣсни. обѣціаюціи се ивань речени за се и младиихь реченомоу приоуроу ѣковоу и оставшимь приоуромь и братии от речене земле николи квештиоуна не оучинити, ни ниедномоу чловикоу оуждити, да тоу землю црикви реченои и нее приоуромь и братомь, ки соу и ки боудоу . . . . . оставиши, протоу всакомоу чловикоу бранити и од'бранити за се вола за дроугихь не протоу оудѣлати закономь ниедним, под' пѣноу ·р· либарь и все шкоди и спан'же. ка пѣна плаціена вола не, то писмо твр'до стои.

Я ѣ мир'ша пр'вадь, ки самь писаць опціи, писахь за пр'ошнію страноу право и вѣр'но.

3. Knez Martin Frankapan († 1479.) potvrđuje testament župana Mihovila, kojim svoje imanje ostavlja crkvi sv. Marije u Novom 10. prosinca 1446.

1446.

Ми кнез мартин франкапан крчки, модроушки и прочаѣ, дамо видити всим и всакомоу, комоу се достои видити та наш лист, како нас проси жоупан миховил, наш слоуга, да бисмо видили негов тештамент, видивши тер га потврдили, ки е оучинил за свою доушоу од свога блага и од свога иминѣ, ко има под нами в новом. и ми видивши и разоумивши та негов тештамент доушеван и добар, и да оставла то више именовано благо и то имине цркви свете марие в новом· и ми моу оучинисмо тоу милост с нашоу доброу волоу и потврдисмо та негов тештамент все са всим, како коли се в нем оудржи и за то заповидисмо всим нашим обходником и всаве крсте нашим официѣлом, ки соу сада и ки оте потле бити, да га имините в том оудржати и бранити проти всакомоу чловикоу, лоубеци милост нашоу, и на то моу дасмо та наш лист отворен под наш печат. писан в новом дектебра .і. по литих госпоиних .чоумѕ.

4. Zakon vinodolski.

1288.

Među zakonima, koji su pisani narodnim jezikom, najstariji je i najodličniji zakon vinodolski. 1288. godine 6. siječnja sakupiše se u Novom Gradu vinodolskom (Vinodol se zove hrvatsko primorje od Riječine do senjske međe) izabrane starješine cijeloga Vinodola, koji su se najbolje opominjali „dobrih starih iskušenih zakona“ svojih otaca, da ih polože u pisma. Tako postade naš vinodolski zakon, koji je krasan primjer, kako običajno pravo prelazi u pisani zakon. Prvi put ga je izdao štampom Antun Mažuranić g. 1843 u zagrebačkom „Kolu“ III. str. 52—83. latinskom transkripcijom, a ćirilskom transkripcijom 1890. god. dr. Fr. Rački u knjizi „Statuta lingua Croatica conscripta, Hrvatski pisani zakoni: vinodolski, poljički, vrbanski, a donekle i svega

krčkoga otoka, kastavski, veprinački i trsatski“ (Monumenta histor. juridica Jugoslav. Akademije, knj. IV., Zagreb 1890.).

Вь име божие амен. Лет господних ч. с. п. и. индицио прво, дан .ѕ. мисеца јенвара.[1]

Вь врѣме крала Ладислава преславнога крала угарскога, кралества нега лето .ѕ. на десет(е).

Ва време уво великих мужи, господе Федрига, Ивана, Левнарда, Дуима, Бартола и Вида, крчких, винодолских и модрушких кнези.

Зач доволе крат видеши луди, ки блудеши своих стариих и искушених закон, за то уво един по едином и вси на куп луди винодолски, желешти оне старе добре законе схранити е на пуни, ке них први всагда су схранили неврѣени: скупише се вси на куп, тако црикнени, тако припрошии луди, свершенѣ и имѣюш здраве свет, у Новом граду пред образом тога истога кнеза Леонарда, згора именована; и сбраше се од всакога града винодолскога не все старинши на куп, на ке вилху да се боле споминаху в законих своих отац, и од своих дед ча бих у слишали.

И ним наредише и указаше тесним законош: да би все добре старе искушене законе у Винодол чинили положити в писма, од ких би се могли споменути или слишати од своих отац и дед згора речених; тако да од сада наприд могу се улеши блуенја те ричи; и них дѣтца к криме, ко приде, да нимаю примисалѣ в тих законих.

(6) Ошпе, аво би ки рубани учинил на пути или гди инди: да плати кнезу либар .и. и шкоду дупли.

(7) Иошпе, ки би в граду храм разбил к нопи, кола ако би украл у нем, тер ако би гдо клицал „помагаите“: платит има кнезу либар .и. вапиуши уво „помагаите“ есу веровани, ако реку с роту, да есу онога злотворца познали.

Ништар мане акониј онде клицано: нима платит него солдини .м. тер шкоду, какои више изречено.

И ако ту худобу ва дне учини: нии држан платит не веше солдини .м. ако се море показати по керовану сведоку.

---

[1] ј stoji mjesto glag. ПР.

(8) Ошцге ако нигдо в ноцни јє ѹкрал в осикѹ ники скот, вола на гѹмнѹ жито, вола на ѹлници, в мести гди се схранаю пчеле, мед: такое плати кнеѕѹ либар .н., ако ест онде клич бил „помаган"; а ва дне солдини .м. и такое в ноцни, ако ниј онде бил вапаи; и шкодѹ дѹплѹ, какои писано; ѹ клич е верован.

(11) Ошцге, ако ки силѹ ѹчини в пристанишцгѹ винодолском: платити има кнеѕѹ либар педесет. ако тадбѹ онде ѹчини, плацга либар .кд.

(15) Ошцге, всаки поп држан јє стражѹ стрицни в ноцни в градѹ, како ини чловик.

(16) Иошцге' ниедан жакан не море прнети светих реди кнежства, ако ниј од воле кнеза и од опцгине града, гди е.

(17) Ошцге, ниедан од кмет и од лѹди опцгинских не море поити пребивати в ниеднѹ црикав, ни в ниеднѹ опатијѹ или в молстир слѹжити, или се онде положити за обарителника, ако ниј с волѹ кнеза и опцгине.

(18) Иошцге, добра една жена и добра гласа, помакнена за свидочаство, ако ни вецге сведоки, верована е од жени к жени, тако од псости ѣзика како од биенѣ и от раненѣ.

(28) Иошцге, ако ки мѹж или жена неподобно рече, или свар бѹде говорити никомѹ мѹжѹ вола никои жени, тер се море показати едним свидоком подобним, или мѹжем или женом, ако ниј онде вецге сведоки: плати двороу либре .в. а страни, кои е рекал, либри .в.

(29) Иошцге, ако би ки ѹбил од подкнежинов или од слѹг од обители кѹцгне господина кнеза, од перманов, тер би ѹшал и немогал се ети: да кнез вазме вражбѹ, то е заговор врнези каков и колик вѹде хотил, зверх племене злотворца колико за половицѹ, зач племе ни држано нере од пол, а злочинац дрѹги пол.

Да ако се ѣме та злотворац, ш нега има та исти кнез, или ники место нега, ѹчинити ко годи мацгени бѹде хотил; а нега племе нишцге се не обсѹюе.

(30) Иоцге, ако ки ѹчини заседаније од речених подкнежинов или слѹжабники или перман, тер се море показати подобними сведоци; плати кнеѕѹ либар .н.

Ꙗ то такое, ако би га били или ранили, и за раненје платит држан ѣе половицѹ.

Ꙗко би от них никомȣ ники ȣд ȣсикал или схабил тако, да би од тога не могал прити на прво здравје: остани ва осȣдȣ оном, в ком га кнез хоще осȣдити.

(31) Ошще, ако би ки ȣбил никога кмета или од рода кмет, да би се не могал ѣти: впада в осȣд либ(а)р .р. ближикам онога града, ки е ȣбиен, опщини либар .р. од тих либар .р. има имити: дитца ȣбиенога, ако има дитцȣ, имаю имит половицȣ, а дрȣги пол него ближики, та осȣд кривац плати.

Ꙗко ȣбигне: имају него ближике осȣд платит пол, а пол него ереди, ако е има.

Да ако се ѣти море прна нер се вражба плати, вола ако е ȣчинена направа: бȣди од него мащени: а него ближики бȣдите прости.

(32) Ошще, хщере, ке сȣ остале по смерти очини и материни, ако нисȣ остали брати тим хщерам имаю-се аредитати, или оставити тим хщерам благо отчино и материно, чинещи всȣ слȣжбȣ онȣ, кȣ есȣ имили слȣжити дворȣ отци и матере них.

И такое, ако би синн остали, и ȣмерли брез ереда.

(36) Иоште, кмети и попи од татби међȣ собȣ имијте .а̄. закон. да ако ки ȣкраде рич никȣ никои црикви или молстирȣ или опатии: држан е в осȣдȣ, ким е држан од ричи княжих или слȣжбеники више писаних.

(37) Ошще, за ниеднȣ татбȣ, ка е ва дне, ниј осȣд веще од солдини .м. и такое в нощи, не веще ако би бил клич „помаганте" и било би в градȣ; осван[1] татбе више именоване; и такое за всакȣ татбȣ, вола ва дне вола в нощи, има платит та кривац солдини .м.; имајȣ бити опщини града, гди се та тадба ȣчини.

(54) Иоще, ниедан одветник од наивеще пре не мози веще взети за свое одговоренје нере солдини .і. а за наиманјȣ солдини .е.

Ꙗ кмет за племенита не море бити одговорник, ни племенит за кмета, през прошщенѣ двора. од ке ричи ако сȣпротив ȣчини: имајȣ платити кнезȣ вола .а̄. а толикое ономȣ, за кога бȣде одветник, вола .и. либар.

(58) Иошще, всаки поп, ки има црикав в градȣ, дȣжан је

---

1 ⰑⰔⰂⰀⰐ-освѣнь.

всаки дан слꙋжити машꙋ и свети дрꙋги офицни, не веще ако би бил импачан достоиним импачом.

Ако сꙋпротив ꙋчини, згꙋбла ·а· вола; и бꙋди пол кнезꙋ а дрꙋги пол опщини онога, в ком се то ꙋчини.

(59) Ищье, ако би се ка жена нашла тварница, тер би се могла сказати сведочанством верованим: за прво останени кнезꙋ либар .. (sc. плати) вола се сажги, ако би се не имело од чеса платити.

А од сада наприд, ако би ꙋчинила, господин кнез је каштигај по нега воли.

И такои в тои истои пени, ако се ки мꙋж наиде в том грихꙋ, да се каштиган.

(72) Иощье, ниедан посал ни верован колико на правди, не бꙋдꙋщи роцен, сҳранено ако ест послан од двора, комꙋ послꙋ се говори хервачки „арсал".

(76) Още, ки ꙋво закони звруꙋ писани вси згора речени и сабрани по речених опщинах винодолских рекли сꙋ и потврдили сꙋ, потвердеци и покажꙋщи старе и искꙋшене законе винодолске; и в них сꙋ всагда живили и них деди, и них отци, и вси них први.

(77) Иощье та иста опщина винодолска то сада писмо заповидали сꙋ ꙋчинити, и едино така(и)ше сҳранити ва всаком градꙋ.

Би начинено в Новом Градꙋ на сали кнези згора именованих, лета, мисеца, дне, индицноне речене.

5. Iz vrbanskoga statuta.

(1362—1599.)

Vrbanski statut nije sastavljen odjedamput, nego ima od 1362. god. sve do 1599. različitih dodataka, koji su popunjali odredbe prema potrebama vremena. U prvim su dijelovima ostaci starijih zakona, što su stvarani pod okriljem krčkih Frankapana, koji su bili na Krku gospodari onamo od prve polovine XII. vijeka. U drugom su dijelu odredbe pod vlašću mletačkom, jer su Mlečani 1480. god. zaposjeli otok. U prvo su vrijeme nove odredbe mletačkih providura prepisivane u stariji Frankapansk

statut, a poslije su umetnute druge odredbe mletačke, koje su pomalo slabile moć stvaranja zakonâ krčkih stanovnika. (Izdanje u knjizi: Hrvatski pisani zakoni. Monumenta hist. juridica IV., Zagreb 1890.)

В име божие аменъ. лєтъ божьихъ текоущихъ .ч.т.п.и. месеца юна дан .є.і.

То є штатоутъ.

Ми господинъ кнєзъ Штєфанъ и ми господинъ кнєзъ Янжъ, слишеци ми велике тоужбе от нашихъ верныхъ слоуж'бениковъ крчкога отока, кє имъ чинихоу хоуди люди, послали єсмо нашихъ верныхъ в отокъ, да они с'звавше добрихъ моужи за всега отока; и тако єсоу начинили, да боудоу прави в' правдѣ стати, а криви да боудоу каштигани.

Ми господинъ Ловрєнац, и господинъ Иванъ, и господинъ Павлъ, и подкнєжнъ Докша, боудоуци ми послани од' господина кнєза Штєфана и од' господина кнєза Янжа в отокъ крчки, призвали єсмо к' намъ подкнєжинъ[1] оточкихъ и добрихъ моужи с Крка и за всєго отока хотєцъ оучинить то, ча би право и добро за васъ отокъ.

(30) Капитоулъ од Крка и каштел'.

Оцъ хоціємо, д' ако би Крчанинъ кога коли оточанина од кога коли каштєла заврноулъ в' свом добитцѣ, тере га ѣлъ: имєи га пелати ванъ каштєлъ; наипрвє од кога каштєла є чловикъ; а по томъ имєи га сатникъ тога каштєла з доброу обароу в Кркъ пелати пред соудацъ; и ондѣ имєи пред ними направоу чинити, ако боуде прва тадба: ако ли боуде по дроугои тадбѣ, има имити дроугоу правдоу. И тако ако би єлъ Омишланинъ Добрѣнанина, али Добрѣнанинъ Омишланина, али Врбничанина, али Бацланина, имєи чинити како є згора писано и оуказано и направлено.

[1] mj. ⰒⰑⰄⰍⰐⰅⰆⰋⰐⰑⰂⰟ.

(31) Капитоуль мею кмети и властели.

Ощь есоу положили пеноу мею кметми с властелми златихь .е.к. врхь старе пени от ствари, а от беседи златихь .і. врхь старе пеноу.

И то соу моужи, ки соу ондѣ били: дворникь Гргоурь, сатникь Миронѣгь, Микоула, Гижмань, Лоука Жив'ць Д'минакь, Братона, Киринь, Захарнѣ Зврчищь.

Ощь, ти люди есоу нась просили и молили, да бисмо вещоу пеноу не вложили не веще златихь .к. и .е. от ствари; а от беседи .і. доукать. И тоу пеноу има платить всаки от себе, ки би посегал али опсоваль. И тоу пеноу есмо оучинили за нике беседи, ке се с'да мache за мане зло, ке соу били речени од Лоуки протоу Миронѣгоу. боудоущ сатникь, боудоущи подкнежинь Марко и подкнежинь Бартоль на́ вратѣхь место наше господе правдоу држати; те згора речене беседе есоу биле, а ми не хотещи, да би се крвь али неприѣзань мею ними згодила, есмо тоу пеноу потврдили ш ними, накоупь властеле и кмети есоу потврдили поли нась.

B. Ćirilski spomenici.

a) Stari slovenski spomenici.

1. Zbornik suprasaljski.

Najopšežniji je spomenik jezika staroga slovenskoga zbornik suprasaljski. U njemu, kako ga danas poznajemo, ima dvadeset i četiri žitija svetaca, kojih uspomenu slavi crkva mjeseca ožujka, pa onda dvadeset homilija (duhovne besjede, u kojima se izjašnjuju čitanja evanđeljska) sv. Ivana Zlatoustoga i po jedna besjeda patrijarha carigradskoga Fotija i sv. Epifanija, arhiepiskopa kiparskoga. Rukopis je pisan najkasnije u XI. vijeku pismom ćirilskim. Ime su mu nadjenuli po manastiru suprasaljskome u Rusiji (u guberniji grodanskoj), gdje su ga našli.

Ovaj zbornik izdao je na svijet F. Miklošić (Monumenta linguae palaeoslovenicae e codice suprasliensi. Vindobonae 1851.).

Iz zbornika suprasaljskoga.

Житиѥ Григора папы роумъскаꙿго.

Блаженꙑи Григории поставьѥнъ бꙑстъ патриархъ свѧтѣи
божеи цръкви римьстѣи, а прѣжде патриаршъства цръноризьцъ
бѣ въ манастꙑри свѧтаасо апостола Аньдреа, нарицаѥмааго
Клиоскаура, близъ свѧтоую мѫченикоу Їωана и Паула. бѣаше
же игоуменъ того манастꙑрѣ, мати же ѥго блаженаꙗ Сил-
виꙗ живѣаше близъ вратъ свѧтааго Паула апостола на мѣ-
стѣ нарицаѥмѣѣмъ кєла нова. тъ же блаженꙑи Григории
ѥгꙿда сѣдѣаше въ хꙑзинѣ своѥи и писааше, приде къ нѥмоу
маломоштъ, молѧ и глаголѧ· помилоуи мѧ, рабе бога вꙑшь-
нꙗго, ꙗко старѣишина бѣхъ корабꙿникомъ, и истопихомъ сѧ и
погоубихомъ много имѣниѥ, и своѥ и стоужде. любоништии
же и по истинѣ рабъ христосовъ призъвавъ слоугѫ своѥго
глагола ѥмоу· брате, шедъ даждь семоу ѕ златицъ. братъ же
шедъ створи ꙗкоже повелѣ ѥмоу рабъ божии Григории, и дастъ
маломошти ѕ златицъ, и отиде.

Пакꙑ оубо мало прѣмоудивъ въ тъжде день приде тъжде
маломоштъ къ блаженоуоумоу Григороу глаголѧ· помилоуи мѧ,
рабе бога вꙑшьнꙗго, ꙗко много погоубихъ, а мало ми ѥси далъ.
блаженꙑ иже призꙿвавъ слоугѫ своѥго глагола ѥмоу· иди, брате,
даждь ѥмоу дроугѫѩ ѕ златицъ. сътвори же братъ тако.
вьзьмъ же ништии ві златицъ отиде, пакꙑ же мало помоудивъ
третиѥ въ тъжде дьнь приде къ блаженоуоумоу Григорию гла-
голѧ· помилоуи мѧ, рабе бога вꙑшьнꙗго, даждь ми дроу-
гоѥ благословьѥниѥ, ꙗко много погоубихъ. блаженꙑи же
призъвавъ слоугѫ своѥго глагола ѥмоу· иди, даждь ѥмоу
дроугѫѩ ѕ златицъ. отъвѣштавъ же глагола· вѣрѫ ми ими,
чьстьнъи отьче, ꙗко нѣстъ остала ни ѥдина златица въ
ризьници. глагола къ нѥмоу блаженъи· не имаши ли иного
никакогоже съсѫда, ни ли ризъна, да даси ѥмоу; онъ же
отъвѣштавъ рече· много съсѫда, чьстьнꙑи отьче, не имамъ
развѣ сьребрънааго блюда, иже ѥ посълала госпожда великаꙗ
съ коуцииѭ. глагола къ нѥмоу рабъ божии Григории· иди,
брате, даждь ѥмоу блюдъ тъ. братъ же сътвори, ꙗкоже по-
велѣ ѥмоу блаженꙑи, и дастъ ништоуоумоу, ништии же
въземъ ві златицъ и сьребрьнꙑи блюдъ отиде.

Єгда же и поставиша патриарха свѧтѣи цръкви римьстѣи, по обычаю патриар'шьскоу повелѣ сакелароу своємоу въ ѥдинъ дьнь ѥдноѭ привести ві маломошти на трепезѫ своѭ, да обѣдоуѭтъ сь нимъ. сакеларии же сътвори, ꙗкоже повелѣ ѥмоу патриархъ, и призъва ві мѫжь ништъ. и ѥгда сѣдоша съ патриархомъ на трепезѣ, обрѣтоша сѧ гі. призъвавъ же сакелара глагола ѥмоу· не бѣхъ ли ти реклъ ві позъвати, то како без моѥго повелѣниꙗ три на десѧте ѥси позъвалъ; сакеларъ же слышавъ и пристрашенъ бывъ отъвѣштавъ рече к нѥмоу· вѣроуи ми, чьстъньи владыко, дъва на десѧте ихъ ѥстъ, третиꙗго на десѧте не виждѣаше никтоже развѣ патриархъ ѥдинъ. обѣдоуѭштемъ же имъ виждѣаше патриархъ третиꙗаго на десѧте сѣдѧшта на краи стола, и се, лице ѥго образы измѣнꙗаше, овогда оубо видѣти и бѣаше сѣда, овогда же отрока.

И ѥгдаже въсташа съ трепезы, иныи вься отъпоусти блаженыи, а третиꙗго на десѧте, видимааго тако чоудна, ѧ и за рѫкѫ и въведы и вь клѣть своѭ глагола ѥмоу· заклинаѭ тѧ о велицѣи силѣ вьседръжителѧ бога, повѣждь ми, к'то ты ѥси, и что ѥстъ имѧ твоѥ; онъ же рече к нѥмоу· и ѥже въпрашаѥши имене моѥго, то и то чоудъно ѥстъ· обаче азъ ѥсмъ оубогыи пришедыи к-тебѣ, ѥгда бѣ въ манастыри свѧтааго Андреа апостола, нарицаѥмааго Клиоскаурь, ѥгда сѣдѣаше въ хызинѣ и писааше, ѥмоуже да дъва на десѧте златицъ и сребрьныи блюдъ. иже ти бѣ посълала съ коуциѭ блаженаꙗ Силвиа мати твоꙗ, и да оувѣси, ꙗко отъ дьне того, отъ нѥлиже пода ми съ дльготрьпѣниѥмъ и простомъ срьдьцемъ, нарече тѧ господь патриархоу быти свѧтѣи цръкви своѥи, за нѭже и кръвъ своѭ пролиꙗ, и быти ти прѣимьникоу и намѣстьникоу връховьнааго апостола Петра. глагола же къ нѥмоу блаженыи Григории· како вѣси ты ꙗко тъгда нарече господь быти мьнѣ патриархоу; онъ же отъвѣштавъ рече· не ѥлъма ли аггелъ господа вьседръжителꙗ ѥсмъ азъ, то того ради вѣдѣ, и тогда бо господь мѧ бѣ посълалъ к-тебѣ искоусити оусрьдиѥ твоѥ· аште оубо чловѣколюбьнѣ, а не чловѣкомъ твориши видѣти милость своѭ.

Блаженыи же то слишавъ оубоꙗ сѧ, не оубо бѣаше до толѣ видѣлъ аггела, акы къ чловѣкоу бо бесѣдова и възира на нь. рече же аггелъ къ блаженоуоумоу· не бои сѧ, се по-

съллалъ мѧ ѥстъ господь, да бѫдѫ съ тобоѭ въ житии семъ. блаженъіи же слꙑшавъ то отъ аггела паде ницъ на земи, и поклони сѩ господоу глаголѧ· аште малаго того ради даанија и ничесоже сѫшта толико множъство штедротъ показа о мьнѣ прѣмилостивꙑи господь, ꙗкоже аггела своѥго посълати къ мьнѣ, бꙑти ѥмоу съ мноѭ въ инѫ, какоѧ оубо славꙑ съподобатъ сѧ прѣбꙑвающтии въ заповѣдехъ ѥго и дѣлаѭште правдѫ· без-лъжа бо ѥстъ рекꙑи, ꙗко милостъ хвалитъ сѧ на сѫдѣ, и милоуѧи ништа въ заѥмъ даѥтъ богоу. тъ же самъ аггельскꙑи господъ строѧи чловѣчьскоѥ съпасениѥ глаголетъ къ о деснѫѭ стоѧштиимъ· грѧдѣте, благословьѥнии отьца моѥго, примѣте оуготованоѥ вамъ цѣсарьство отъ начѧла мироу· алчень бо бѣхъ, и дасте ми ꙗсти, жадьнъ бѣхъ, и напоисте мѧ, страненъ бѣхъ, и наведосте мѧ, болѣхъ, и присѣтисте мене, нагъ бѣхъ, и облѣкосте мѧ, въ темьници, и придосте къ мьнѣ, ѥльма оубо сътвористе ѥдиномоу отъ братиѧ сеѧ моѧ хоудꙑѧ, то мьнѣ сътвористе· бѫде же въсѣмъ намъ почитаѭштиимъ же и послоушаѭштиимъ оуслꙑшати блаженꙑи тъ гласъ, и вѣчьнꙑихъ благꙑнь, ѧже оуготова богъ любѧштиимъ и, да нꙑ съпричѧстьникꙑ сътворитъ Христось богъ прѣчистꙑѧ ради матере ѥго сватꙑѧ богородицѧ, ꙗко томоу подобаатъ слава, честь и поклањаниѥ. нꙑнꙗ и присно и вь векꙑ вѣкомъ амин.

2. Iz Savine knjige.

Savina se knjiga zove najstarije ćirilsko izborno evanđelje iz XI. vijeka. Po jednoj bilješci mislilo se, da ga je pisao nekaki pop Sava, pa odatle mu i ime. Rukopis, kojemu se ne može odrediti domovina gdje je pisan, izdao je 1868. god. u Petrogradu glasoviti ruski slavist I. I. Sreznevski, a ispravke tomu izdanju priopćio je V. Jagić u „Archiv für slavische Philologie" sv. V.

Ivan XIX. 1—34.

Тогда же Пилатъ поѧтъ Ісоуса и би і. 2. воіни же съплетъше вѣньць трнѣнъ и възложишѧ на главѫ емоу и въ

*

ризѫ прѣпрѫдьнѫ облѣкоша і. 3. и прихождахѫ къ немоу и
глаголахѫ· радоуі сѧ, цѣсарю июдеискъ· и бияхѫ і по лани-
тама. 4. изиде же пакꙑ Пилатъ вънъ и глагола имъ· се из-
вождѫ і вамь вънъ, да разоумѣете, ꙗко вь немь винꙑ не
обрѣтаѭ. 5. изиде же Іисоусъ вънъ носѧ трьнѣнъ вѣньць и
прѣпрѫдьнѫѭ ризѫ· и глагола имъ· се чловѣкъ. 6. егда же
видѣшѧ і архиереі и слоугꙑ, възъпишѧ глаголѭще· распьни
распьни. глагола имъ Пилатъ· поимѣте вꙑ и распьнѣте. азъ
бо не обрѣтаѭ вь немь винꙑ. 8. отъвѣщашѧ емоу Июдеи·
мꙑ законъ имамъ, и по законоу нашемоу длъжьнъ естъ
оумрѣти, ꙗко сꙑнъ божиі творитъ сѧ. 8. егда же слꙑша Пи-
латъ се слово, оубоꙗ сѧ. 9. и вьниде вь преторъ пакꙑ и гла-
гола Іисоусови· отъ кѫдоу еси тꙑ; Іисоусъ же отъвѣта не
створи емоу. 10. глагола емоу Пилатъ· мнѣ ли не отъвѣщаеши;
не вѣси ли, ꙗко властъ имамь распѧти тѧ и властъ имамь
поустити тѧ; 11. отъвѣща Іисоусъ· не имаши области на
мнѣ никоꙗже, аще не бꙑ ти дано съ вꙑше. сего ради прѣ-
давꙑ мѧ вѧщиі грѣхъ иматъ. 12. отъ толѣ Пилатъ искаше
поустити і, Июдеи же вьпиꙗхѫ глаголѭще· аще сего поустиши,
нѣси дроугъ кесареви· вьсѣкъ иже сѧ творитъ цѣсарь, проти-
витъ сѧ кесареви. 13. Пилатъ же слꙑшавъ та словеса изведе
вънъ Іисоуса и сѣде на сѫдищи на мѣстѣ нарицаемѣмь анто-
стратѫ, евреиски же голъгада. 14. бѣ же въ пѧтъкъ, бѣ же го-
дина .ѕ҃. и глагола Июдеомъ· се цѣсаръ вашъ. 15. они же
вьпиꙗхѫ· възьми възьми, распьни і. глагола имъ Пилатъ· цѣ-
сара ли вашего распьнѫ; отъвѣщашѧ архиереі· не имамъ цѣ-
сара тъчиѭ кесара. 16. тогда же прѣдастъ і имъ, да и рас-
пънѫтъ. они же поимъше і ведошѧ въ преторъ. 17. и самъ си
носѧ крьсть изиде въ нарицаемое краниеско мѣсто, еже глаго-
летъ сѧ евреискꙑ голъгада. 17. идеже і распѧшѧ, и съ нимъ
ина в҃ сѫдоу и онѫдоу, по срѣдѣ же Іисоуса. 19. написа же и
титла Пилатъ и положи на крьстѣ, бѣ же написано· Іисоусъ
Назарѣнинъ цѣсаръ июдеискъ. 20. сего титла мнози чътошѧ
отъ Июдеи, ꙗко близъ бѣ мѣсто града, идеже распѧшѧ Іисоуса.
и бѣ написано евреискꙑ и гръчъскꙑ и роумъскꙑ. 25. стоꙗхѫ
же при крьстѣ Іисоусовѣ мати его и сестра матере его Мариꙗ
Клеофова и Мариꙗ Магдалꙑни. 26. Іисоусъ же видѣвъ матере
и оученика стоѩща, егоже люблѣше, глагола матери· жено, се
сꙑнъ твоі. 27. по томь же глагола оученикоу· се мати твоꙗ.

и отъ того часа поѧтъ ѭ оученикъ въ своꙗ си. 28. по семь вѣд'ы Інсоусъ, ꙗко вса юже съврьшишѧ сѧ о немь, да събѫдѫтъ сѧ кънигъı. 30. и прѣклонъ главѫ прѣдастъ доухъ. 31. Июдеи же, понеже пѧтъкъ бѣ, да не останѫтъ на крьстѣ тѣлеса въ сѫботѫ, бѣ бо великъ дьнь въ тѫ сѫботѫ, молишѧ же Пилата, да прѣбиѭтъ голѣни іхъ и възъмѫтъ ѧ. 32. придѫ же воіни и прьвоумоу же прѣбишѧ голѣни и дроугомоу распѧтоумоу съ нимь. 33. на Інсоуса же пришъдъше, ѣко видѣшѧ і юже оумрьша, не прѣбишѧ емоу голѣнию. 34. нъ единъ от воінъ копиемь емоу ребра прободе и изиде абие крьвь и вода.

Ćirilski spomenici, ponajviše roda srpskoga.

α) Iz crkvenih knjiga.

1. Iz ćirilskoga homilijara Mihanovićeva.

Ovaj govor bijaše prvom pisan jezikom starim slovenskim, ali je poslije posrbljen. Izvornik je bio po svoj prilici pisan glagolicom, a to je Glagolita Clozianus. Rukopis je ovoga homilijara iz XIII. ili XIV. vijeka.

Na nekim je mjestima ни mjesto и, što valja za razumijevanje teksta da se spomene.

Вь тъжде д'нь иоана презвитера ѥѯарха благарьскаго слово на вьзносениѥ господа нашего исоуса христоса· отьче благослови.

Веселите се небеса и радоуй се земле, понеже послѣдню стѣноу разградивь срѣдоградиꙗ исоусь, ꙗкоже павль глаголеть, и враждю, ꙗже бѣ междоу богомь и чловѣчьскъıмь ѥстьствомь, мирь створивь и вь ѥдинь сьвькоупивь горнꙗа з-долними· да сего ради и м'ы и оубоѕии глаголѥм'· дьньсь бо врьхь и начетькь нашеѥ пѫти на небо христось вьзнесе се. за не и апостоль глаголеть· вьстави и сь собою и посади нъı с небесныими· о христосѣ інсоусѣ, оноудоуже ны испрьва злый обрѣтатель диꙗколь дьмениꙗ[1] грѣхь дѣлꙗ обидиваго

---

[1] Red riječi: грѣхъ д'ѣла (secundum peccata) дьмениꙗ обидиваго (inflationis iniuriosae).

и прѣзоривлаго величаниꙗ спаде. тѣмь великимь своимь чловѣколюбиюемь, иже бѣ того прѣльстию изгналь изь раꙗ чловѣкь, тогоже христось вь оного мѣсто вьзведе. да сего ради всеꙗ чьсти достоинь юсть праздникь великий, и всеꙗ радости доухобныꙗ. юсть же оубо, дроузи, о дьньшнемь дьни, рекоу же, о вьшьстии христовѣ на небо повѣсть сикова. давидь бо о немь глаголеть, првоюе о сходѣ рекый: прѣклоней небеса и сниде и мракь под ногама юго. а о д'ньшнемь вьсходѣ рече: вьзнде на хероувимѣ вьиспрь крилы вѣтрьниими. на хероувимь же рече, им'же[1] самь сый[2] на небесныихь сь отьцемь си, хероувимь прѣстоль имѣꙗше, и с-чловѣкы по земли ходиить. хероувимьскаго небесьнаго прѣстола николиже себе не отлоучаше. крила же вѣтрьнаа облакы мѣниить, имиже и вьсхiти се, ꙗкоже и вь дѣꙗниихь апостолсцѣхь пишет се: и облакь подьеть и от очию ихь. та же здрьже глаголеть: и ꙗкоже зреще бѣхоу на небо, гредоущо же юмоу, чюдо и оужасть прибысть апостоломь: смртьно бо юство[3] соуще, и не обыкше тацѣхь видѣний оужасоше се оумомь, нь аще и речеть нѣкой. ꙗкоже и прѣжде видѣти бѣ прѣображению, петрь же и ꙗковь и юань: видѣше бо тии преобразивша се господа, и облакь осѣнꙗше: нь не видѣше облака на вьздоухъ вьсхитивьша и, ни небоу подьюмша владыкы. чюдо же и то, дивно же и се: нь чюдо чюдесь грьдѣйшеюе, се бо оного выше юсть, аще и тогожде бога сила и тайна бѣꙗше. тогда мойси и илиꙗ ꙗвиста се петровѣ чеди[4] з-богом бесѣдоуща, а ньнꙗ прѣстоль хероувимьскии, рекше видимаꙗ сила облакь покривши, к' незаапь приставши, владыкоу с рабы бесѣдоуща вьсхитни. тьгда петрь дрьзаюе глаголаше: господи, добро юсть намь здѣ быти: створимь оубо трии кровы, тебѣ юдинь, мойсеови юдинь, илии юдинь. а ньнꙗ оученици ни слова рещи могоше, ни оусть своихь отврѣсти, нь страхомь великомь оужасьше се оубоꙗше се, глаголеть же писание по томь рекыи: се моужа два прѣдстоꙗста вь одежди бѣлѣ, ꙗже и рѣста: моужи галилѣйсции, что стоить зреще на небо; великоюе ли чюдо прѣ-

[1] διότι — quippe.
[2] ὤν, сꙑ, сѫшти.
[3] юстьство.
[4] čeljad.

оужастило вы ѥсть; забыли ли ѥсте рекшаго· идоу къ оцоу моѥмоу и отьцоу вашемоу; и не того ли дѣлѣ[1] глаголаше къ вамъ· не оставлꙗю васъ сиротъ; и паки· миръ мой даю вам', не оставлꙗю васъ: не обеща ли вамъ светаго доуха по-слати; нъ ісоусъ вьшьдый от васъ на небо, тако придеть съ облакы небесныими съ славою и съ силою многою· съ прии-деть въ годъ, ѥгда сѣдеть соудити мироу правдою. семоу бо дасть отьць соудъ вьсь. не помните ли, ꙗко сий с вами глаголаше· дана ми ѥсть всакаа власть на небеси и на земли· тъгда апостоли въ себѣ бывше възвратише се, поюще и бла-гословеще бога, и ждоуще божьствныихъ даровъ, ѥже ѥсть, прѣсветаго доуха пришьствиѥ. и сконча се давидомъ глаго-лемоѥ· възиде богъ въ въскликновении, господь гласомъ троуб-ныимъ. въскликновениѥ же мѣнить, имже беспрѣстанныимъ гласомъ трьсветоую пѣснь въспоущають хероувуми богоу· а гласъ троубны, гласъ ангельскъ ѥсть. прѣжде назнаменаѥ въсходъ на небо, нъ и свѣтый доухъ гор'ниимъ силамъ пове-лѣныимъ гласомъ глаголаше· възмѣте врата кнеѕи ваша, възмѣте се врата вѣчнаꙗ и вънидеть цѣсарь славѣ. а силы глаголаше· кто сий ѥсть цѣсарь славѣ; та же доухъ рече· господь крѣпкъ и силнъ, господь силнъ въ рати. побѣдии бо ратника, въороужи бо се плтию чловѣчскою на сотоноу и моучителꙗ, и оугасии ѥго рождеженыѥ стрѣлы. и на крьстѣ распеть и смрти въкоусивъ и поплѣнии ада, и одолѣвъ, из мртвыихъ въста, и заблоуждьшоую овцоу обративъ, и се оубо въсходнить на плещю носе и к девети десеть и деветь, еже бѣше не заблоудили, нъ на горѣ живоуть, рекше на небеси· богъ крѣпкъ и силнъ, господь силнъ въ рати· и паки· силамъ съ ѥсть цѣсарь славѣ. сілы же ꙗко слышаше· господь силамъ ѥдиногласьно обычно славословиѥ въпиюще приемахоу и про-важдахоу до високыихъ прѣвьиспрнꙗаго прѣстола. и сконча се давидомъ глаголемоѥ· рече господь господи моѥмоу, сѣди о десноую мене, дондѣже положю все врагы твоѥ подножию ногоу твоию (sic!). о соупостате, какомоу ест'ствоу рече· сѣди о десноую мене; ѥюже ли от нась плть приѥть доушевноую; рекоу же от прѣсветыѥ мариѥ. да понеже наша плть на прѣ-столѣ высоцѣмь томь дьньсь сѣде, то радоуимь се братиѥ·

---

[1] mj. дѣлꙗ = poradi.

дьньсь бо юдиночеды сынь божи, начело пѧти нашеѥ, юже от нась приюмь и кь отьцоу вьзнесе се, дьньсь змьй расѣче се, дьньсь грѣхь чловѣчьскь попираюеть се, дьньсь прѣслоушанием' адам ис-породъы[1] изгнанъы вьторыимь адамомь не вь рай землний нь вь цѣсарство небесноюе вьсходить.

2. Šišatovački apostol.

Ovaj spomenik pisan je 1324. godine u vrijeme Stjepana Uroša III. u gradu Žrêlu blizu Peći (danas Ipek) po zapovijedi arhiepiskopa Nikodima od jeromonaha Damjana. Zove se šišatovački apostol stoga, što se danas čuva u manastiru Šišatovcu u Fruškoj Gori (фрѫжьска гора) i što su u njemu oni dijelovi djela apostolskih i poslanicâ, koje se čitaju u istočnoj crkvi u nedjelje i blagdane poslije Uskrsa. Pisan je rukopis ćirilskim uncijalnim pismom, a izdao ga je Fr. Miklošić u Beču, 1853.

Iz Šišatovačkog apostola.

Djela apost. II. 22—37.

22. Моужи нзраильсцни, слъишите словеса сии. Інсоуса Назарѣанина, моужа ѡть бога извѣстована вь вась силами и чюдесы и знамении, ѣже створи имь богь по срѣдѣ вась, ѣже и сами вѣсте. 23. сего нарочитомь свѣтомь и пропоковѣданиюмь божиюмь продана приѣмьше роукамн безаконьникь пригвождьше оубисте· 24. югоже богь вьскрѣсиль раздрѣшь болѣзни смрьтныиѥ, ѣкоже не бѣ вьзьможьно дрьжати се юмоу юю. 25. давидь бо глаголюеть ѡ нюмь· прѣдьзрѣхь господа прѣдь мною присно, ѣко ѡ десноую мене юсть, да сь не подьвижоу. 26. сего ради вьзвеселить се срьдьце моюе, и вьзрадоуюеть се юзыкь мои, юще же и пльть моѣ вьселить се на оупвание· 27. ѣко не ѡставиши доуше моюе вь адѣ, и не даси же прѣподобномоу своюмоу видѣти истлѣниѣ. 27. сказаль ми юси поути живота, и испльниши ме веселиѣ сь лицемь твоимь. 29. моужи и братиѣ, достоино юст рещи кь вамь

[1] παράδεισος — paradisus — iz raja.

сь дрьзновениѥмь ѡ патриꙗрсѣ Давидѣ. ꙗко оумрѣть и по-
гребень бысть. и гробь ѥго ѥсть вь нась доже и до сего
дьне. 30. пророкь оубо сы и вѣдыи, ꙗко клетвою кьлет се
ѥмоу богь, ѡть плода чрѣсьль ѥго по пльти вьздвигноути
христа и посадити на прѣстолѣ ѥго. 31. прѣжде видѣвь гла-
гола ѡ вьскрьсении христовѣ, ꙗко не ѡстави се доуша ѥго
вь адѣ, ни пльть ѥго видѣ истлѣниꙗ. 32. сего Іѕсоуса вь-
скрѣсиль богь. ѥмоуже вси мы послоуси ѥсьмь. 33. десницею
оубо божиѥю вьзнесень и ѡбещаниѥ светаго доуха приѥмь
ѡть ѡтьца излиꙗ се, ѥже вы нынꙗ видите и слышините. 33. не
вьзниде бо Давидь на небеса, глаголѥть же самь· рече го-
сподь господеви моѥмоу· сѣди ѡ десноую мене. 35. доньже
положоу врагы твоѥ подьножиѥ ногама твоима. 35. тврьдо
оубо да разоумѣѥть всакь домь израилевь, ꙗко господа
Інсоуса Христа, ѥгоже богь вьскрѣсиль, сего Іисоуса, ѥже вы
распете. 37. слышавьше же оумилише се срьдьцы, рекьше кь
Петроу и вь прочимь апостоломь· чьто створимь, моужи
и братиꙗ;

2. II. Kor. VIII. 16—24. IX. 1—6.

16. Братиѥ, благодѣть же богови дающоумоу тожде
тьщание ѡ вась вь срьдце титово. 17. ꙗко молениѥ приѥть
тьщивѣи же сын самовольнь изиде к вамь. 18. послахомь
же с нимь брата, ѥмоуже похвала вь ѥуаньгелии по вьсѣмь
црькввамь· 19. не тькьмо же, нь свещть се ѡть црьковь с нами
ходити вь благодѣти сеи слоужимѣи нами кь господьни
славѣ и спѣхоу нашемоу· 20. соумнеше се сего, ѥда кьто нась
поречеть вь величии семь слоужимѣмь нами· 21. прѣжде бо
помышлꙗюще добраꙗ нь тькьмо прѣдь господемь, нь и
прѣдь чловѣкы. 22. послахомь же сь ними брата нашего,
ѥгоже искоусихомь ѡ мнозѣхь мьножицею вьстанива соуща,
нынꙗ же зѣло вьстанивѣиша надѣꙗниѥмь многомь иже вь
вась. 23. аще ли же по Титѣ, ѡбьщникь мьнѣ и вь вась по-
сьпѣшникь· аще ли братиꙗ наша, апостолы црькьвамь, слава
Христовы. 24. показаниѥ оубо любьви вашеи и нашемоу по-
хвалѥнию ѥже ѡ вась вь них покажите вь лице црквамь.
IX. 1. ѡ слоужьбѣ бо ꙗже вь светымь лихо ми ѥст писати
вамь. 2. вѣмь бо спѣхь вашь, имьже хвалю се Македонꙗномь,

ꙗко Ахаиꙗ приготова се ѡтъ лани· и ваше рьвениѥ раздражи мьножаишеѥ. 3. послахъ же братию, да хвалениѥ наше ѥже по васъ не испраздьнитъ се въ постати сеи, нъ да, ꙗкоже глаголахъ, приготовани боудѣте. 4. ѥда како, аще приидоутъ съ мною Македониꙗне, ѡбрѣщоутъ вы неприготовани, постыдимъ се мыи, да не глаголѥмъ вы, въ постати сеѥ похвалы. 5. потрѣбно оубо мыслихъ оумолити братию, да прѣжде приидоутъ к вамъ и прѣжде оуготоветъ прѣжде възвѣщеноѥ благословлениѥ ваше се готово быти тако ꙗко влагословлениѥ, и не ꙗко лихоимьствиѥ. 6. се же глаголю.

3. Poslanica apostola Pavla Rimljanima. V. 17—21. VI. 1—10.

17. Братиѥ, аще бо прѣгрѣшениѥмъ ѥдиного смрьтъ царьствова ѥдинѣмъ, мьного паче приѥмлюще ѥмъ избыткъ благодѣти и даръ правьды въ жизьни вьцаретъ се ѥдинѣмъ Іисоусомъ Христомъ. 18. тѣмь же оубо ꙗко ѥдинѣмъ прѣгрѣшениѥмъ въ вьсе чловѣкы вьниде ѡсоужлениѥ, тако и ѥдинѣмъ ѡправьданиѥмъ въ вьсе чловѣкы ѡправьданиѥ жизни. 19. ꙗкоже бо ѡслоушаниѥмъ ѥдиного чловѣка грѣшьни быхомъ мьнози, тако и послоушаниѥмъ ѥдиного праведни боудоутъ мнози. 20. законъ же привьниде[1] да оумножитъ се прѣгрѣшениѥ· идѣже бо оумножитъ се грѣхъ, прѣизбыстъ благодѣтъ. 21. да ꙗкоже царьствова грѣхъ съмрьтию, тако и благодѣтъ вьцаритъ се правдою въ жизнь вѣчьноую Іисоусомъ Христомъ господемъ нашимъ. VI. 1. чьто оубо речемъ; належемъ ли грѣсѣ, да благодѣтъ оумножитъ се; 2. не боуди то. иже бо оумрѣхомъ грѣхомъ, како пакы ѡживемъ ѡ немъ; 3. или не разоумѣѥте, ꙗко ѥлици крьстихомъ се въ Христа Іисоуса, въ смрьтъ ѥго крьстихомъ се; 4. съпогребохомъ се оубо съ нимъ крьщениѥмъ въ смрьтъ, да, ꙗкоже въста Христосъ ѡтъ мрьтвыхъ славою ѡтьчею, тако и мыи въ ѡбновлении жизни ходити начьнемъ. 5. аще бо съѡбразни быхомъ подобию съмрьти ѥго, нъ и въскрѣшенню боудемъ· 6. се свѣдоуще, ꙗко ветъхыи нашъ чловѣкъ с нимъ распетъ се, да раздроушитъ се тѣло грѣховьноѥ, никогьдаже работати ѥмоу грѣхоу. 7. оумьрыи бо ѡправьда се ѡтъ грѣха. 8. аще ли оумрѣхомъ

---

[1] παρεισῆλθεν, subintravit.

сь Христомь, вѣроуѥмь, ꙗко живи боудемь сь нимь. 9. се ѣдоуще, ꙗко Христось-ваставь оть мрьтвыихь юже не оумреть сьмрть ѥмоу юже не оудолѣѥть. 10. ѥже бо оумрѣть грѣхови, оумрѣть ѥдиною а ѥже живеть, живеть богови.

I Petr. IV. 12—19. V. 1—5.

12. Вьзлюблѥнии, не дивите се раждеженню бывающоумоу вь вась к напасти вамь, ꙗко тоужде вамь ключещоу се. 13. нь ꙗкоже причещаѥте се христоваxь моукаxь, радоуите се, да и вь ꙗвлѥнии славы ѥго вьзрадоуѥте се веселеще се. 14. ꙗко поносетъ вамь ѡ имени христовѣ, блаженни, ꙗко слава и божии доуxь почиваѥть на вась ѡнѣми оубо xоулить се, а вами прославлꙗѥть се. 15. да не вьто оубо оть вась моукоу приѥмлѥть ꙗко оубица ли ꙗко тать или ꙗко злодѣи или ꙗко тоужда ѥпископь 16. аще ли ꙗко христиꙗнинь, да не стыдить се, да прославлꙗѥтъ же бога вь сию чьсть. 17. ꙗко врѣме въ начетии соуда оть храма божиꙗ то аще прѣжде оть вась, како кончина противещимь се ѥуангелию божию; 18. аще праведникь ѥдва спасеть се, нечьстивы и грѣшникь гьдѣ ꙗвить се; 19. тѣмь же и страждоущеи по воли божии ꙗко вѣрьноу зиждителю да прѣдадеть доуше своѥ вь благодѣꙗнии. — 6. 1. старьце ѥже вь вась молю, ꙗко старьць сы свѣдѣтель христовамь моукамь, ꙗко и обѣщьникь хотещи се славѣ ꙗвити 2. пасѣте стадо юже вь вась божиѥ. присѣщающе не ноуждею нь волѥю божиѥю, ни мытомь нь спѣxомь. 3. ни ꙗко оустоѥще редѣ нь ѡбразь бывающе стадоу 4. и ꙗвльшоу се зачелникоу пастырѥмь примете вѣньць славы не оувядающии. 5. такожде и юныи повинѣте се старьцем вьси же себѣ повиноующе се смѣрѥниѥ стежите, за ніе богь грьдымь противить се, сьмѣрѥнимь же даѥть благодѣти.

3. Iz Nikoljskoga evanđelja.

Ovo se evanđelje zove nikoljsko po manastiru Nikolji, koji je u Srbiji na lijevom brijegu Morave. Evanđelje je pisano ili

sasvim potkraj XIV. vijeka ili u početku XV. vijeka, a pisao ga je Хваль крьстѣнинь[1], što je pisao i bolonjski rukopis za vojvodu Hrvoja 1404. godine. Znamenito je ovo evanđelje, što u njemu ima veoma mnogo starine, koja se sačuvala iz prvih vremena staroga slovenskoga prijevoda sv. pisma. Prije se mislilo, da je ćirilski rukopis nikoljskoga evanđelja prepisan iz rukopisa glagolskoga. Danas se ne misli, da je upravo neposredna preglедalica ovoga teksta morala biti glagolska. jer se po svjedočanstvu ćirilskih isprava već od svršetka XII. vijeka bilo uobičajilo i u Bosni ćirilsko pismo (isp. ispravu Kulina bana od 1189. god.). Rukopis je izdao Đ. Daničić u Biogradu 1864. god.

Matej XXIV. 1—51.

И ишьдь Исоусь ис цркве идѣаше, и пристоупише кь немоу
оученици его показати емоу зданиѣ цркавьнаѣ. 2. онь же
ѡтьвештавь рече имь· не видите ли всѣхь сѣхь; аминь гла-
голю вамь, не имать остати здѣ камень на камени, иже не
разорить се. 3. сѣдештоу же емоу на горѣ елиоњсцѣ, пристоу-
пише кь немоу оученици его единомоу, глаголюште· повѣждь
намь, господи, когда си боудоуть; и что ѥсть знамение
твоего пришьствиѣ и коньчина вѣка; 4. ѡтьвештавь Исоусь
рече имь· блюдѣте се, да никтоже вась не прѣльстить·
5. мнози бо придоуть вь име мое, глаголюште· азь есмь
Христось· и многые прѣльстеть. 6. оуслышати же имате
браны и слышаниѣ брани· видите, не оужасаите се· подобаеть
бо всѣмь быти, нь не тогда ѥсть коньчина. 7. вьстанеть бо
езыкь на езыкь, и царьство на царьство, и боудоуть глади и
пагоуби и троуси по мѣста. 8. вса же си начело болѣзни.
9. тогда прѣдадеть вы вь скрьбь, и оубиють вы· и боудете
ненавидими всѣми езыкы имене моего ради. 10. и тогда
сьблазнеть се мнози, и дроугь дроуга прѣдасть, и вьзнена-
видить дроугь дроуга· 11. и мнози льжи пророци вьстаноуть
и прѣльстеть многые· 12. и за оумножение безакониѣ исекнеть
люби многыхь. 13. и прѣтрьпѣвь же до коньца спасеть се.
14. и проповѣсть се еванћелие царьствиѣ по всеи вьселенны кь
свидетельсков сѣмь езыкомь. тогда придеть коньчина. 15. егда

[1] крьстѣне su se zvali bosanski bogomili.

же оузрите мрьзость запоустѣниѣ, реченноую Даниломь про-
рокомь, стоештоу на мѣстѣ светѣмь. иже чтеть да разоу-
мѣваеть. 16. тогда соуштии вь Июдѣи да бѣгають на гори·
17. иже на крокѣ да не слазить вьзетн, еже юст вь храмѣ
его· 18. иже на селѣ такождн да не вьзкратить се вьспеть
вьзети ризи свое. 19. горе же непраздьнимь и доештимь
вь те дьни. 20. молите же се, да не боудеть бѣгство ваше
зимѣ ни в соуботоу. 21. боудеть бо вь те дьни скрьбь велиѣ,
ѣкоже нѣсть была ѡть начела всего мира до селѣ, и не
имать быти. 22. и аште не би прѣкратили се дьнье ти, не
би оубо спасла се всака плъть· за избрание же прѣкратеть се
дьние ти. 23. тогда аште кто речеть вамь· се здѣ Христось
или овьдѣ· не имѣте вѣри. 24. вьстаноуть бо лъживи христи
и лъживи пророцы. и дадеть знамениѣ велиѣ и чоудеса, ѣко
прѣльстеть, аште юст вьзможьно, избрание. 25. се прѣжде
рѣхь вамь. 26. аште же рекоуть вамь· се вь поустыни юсть,
не изыдѣте· се вь кровѣхь, не имѣте вѣри. 27. ѣкоже бо
мльниѣ исходить ѡть вьстока, и ѣвлаеть се до запада, тако
боудеть и пришьствие сына чловѣчьскаго. 28. идеже бо аште
боудеть троупь, тоу сьбероуть се орьли. 29. абие же по скрьбѣ
дьни тѣхь сльнце мрькнеть, и лоуна не дасть свѣта своего,
и звѣзды спадоуть сь небесе, и сыли небесние двигноуть се.
30. и тогда ѣвить се знамение сына чловѣчьскаго на не-
бесехь· тогда вьсплачють се вса колѣна земльнаѣ, и оузреть
сына чловѣчьскаго гредоушта на облацѣхь небесныхь сь си-
лою и славою велиею. 31. и послеть анћели свое с гласомь
велиемь троубнѣмь, и сьбереть избрание его ѡть четѣрехь
вѣтрь и ѡть коньць небесь до коньць ихь. 32. ѡть смоков-
нице же наоучите се притьчи· егда юже витвие ен боудеть
младо, и листвие прозебнеть, вѣсте, ѣко близь юсть жетва·
33. такожде и вы егда оузрините вса си, видѣте, ѣко близь
юсть при дварехь. 34. аминь глаголю вамь· ѣко не мимоидеть
родь сь, до идѣже вса си боудоуть. 35. небо и земла мимоидеть,
а словеса моѣ не мимоидоуть. 36. а одьны томь или о го-
дины никтоже не вѣсть, ни анћели небесни, тькмо отьць
едины. 37. ѣкоже бо бысть вь дьни ноеви, тако боудеть и вь
дьни сына чловѣчьскаго. 38. ѣкоже бо бѣахоу вь дни прѣжде
потопа ѣдоуште и пиюште, женеште се и посагаюште, до не-
гоже дьне вьниде Ное вь ковьчегь. 39. и не оштютише, до

ндѣже приде потопь и вьзеть все, тако боудеть и вь пришь-
ствие сына чловѣчьскаго. 40. тогда два боудета на селѣ· единь
поемлеть се, а дроугы оставлаеть се· 41. двѣ мелюшти вь
жрьвнахь· едина поемлеть се, и едина оставлаеть се. 42. бьдѣте
оубо, ѣко не вѣсте, вь кою годиноу господь вашь придеть.
43. тожде видѣте, ѣко аште би видѣль господинь храмоу,
вь кою стражоу тать придеть, бьдѣль би и не би оставиль
подрыти храмини свое. 44. сего ради ви боудѣте готовы, ѣко
вь ньже часъ не мните, сынь чловѣчьскы придеть. 45. кто оубо
ѥст вѣрьни рабь и моудри, егоже поставить господин надь
домомь своимь, да дасть имь вь врѣме пиштоу ихь; 46. бла-
жень рабь ть, егоже пришьдь господинь обрѣштеть тако тво-
решта. 47. аминь глаголю вамь, ѣко надь всѣмъ имениемь
своимь поставить и. 48. аште ли речеть зли рабь вь срьдьцѣ
своемь· каснить господинь мои прити, 49. и начнеть бити
клеврити свое, ѣсти же и пити сь пиѣницами. 50. придеть
господинь раба того вь дьнь, вь ньже не чаеть, и вь годиноу,
вь ноуже не вѣсть· 51. и протешеть и полама, и честь его сь
оупокрѣти положитъ· тоу боудеть плачь и скрьжьть зоубомь.

4. Iz služabnika Božidara Vukovića tiskanoga u Mlecima 1519. godine.

Єуангелїе страстно ѡт Їѡанна.

Рече господь своимь оученикомь· нынѣ прослави се сынь чловѣчь и богь прослави се о нѥмь. аще богь прославить се ѡ нѥмъ, и богъ прославить и вь себѣ, авїе прославить ѥго. чед'ца, еще мало сь вами есмь, вьзыщете мене ꙗкоже рѣхь оудеѡмь, ꙗко ꙗможе азь идоу, вы не можете прїити, и вамъ глаголю нынѣ· заповѣдь новоу даю вамь, да любите дроугь дроуга, ꙗкоже азь вьзлюбихь вы, да и вы любите себѣ. о семь разоумѣють вьси, ꙗко мои оученици ѥсте, аще любовь имате междоу собою. глагола ѥмоу Симѡнь· господи, камо идеши; ѡтвѣща ѥмоу Їсоусь· ꙗможе азь идоу, не можеши нынѣ по мнѣ ити, послѣдиже по мнѣ идеши. глагола емоу Петрь· господи, по что не могоу по тебѣ ити нынѣ, доушоу мою за те положоу· ѡтвѣща ѥмоу Їсоусь· доушоу ли твою

за мє положиши; аминь, аминь глаголю тєбѣ нє вьзгласить алєкторь, дондєжє ѿтврьжєши сє мєнє трищи. да нє сьмꙋщаєт сє срдцє вашє· вѣроуйтє вь бога, и вь мє вѣроуйтє. вь домоу ѿтца моѥго ѡбытѣли мнѡгїи соуть, ащє ли же ни, рєкль бихь вамь, идоу оуготовати мѣсто вамь, и ащє идоу, оуготовамю вамь мѣсто, пакы прїидоу. и поимоу вы кь сєбѣ, да идѣжє ѥсмь азь, и вы боудєтє, и ѩможє азь идоу, вѣстє. глагола ѥмоу Ѳѡма· господи; нє вѣмь, камо идѣши, и како можємь поутъ вѣдѣти, глагола ѥмꙋ Їсоусь· азь єсмь поуть истина и животь, никтожє прїдєть кь отцоу тькмо по мнѣ· ащє мє бистє знали, и ѿтца моѥго знали бистє оуко, и ѿт сєлѣ познастє ѥго и видѣстє єго. глагола ѥмоу Фїлиппь· господи, покажи намь ѿтца и довлѣѥть намь. глагола ѥмоу Їсоусь· толико врѣмє сь вами єсмь, и нє позна ли мєнє, Фїлип'пє. видєвы мєнє видѣ ѿтца, и како ти глаголѥши, покажи намь ѿтца; нє вѣроуѥши ли, ѩко азь вь ѿтци и ѿтць вь мнѣ ѥсть; глаголи ѥжє азь глаголю вамь, ѡ сєбѣ нє глаголю· ѿтць жє вь мнѣ прѣбываєй, ть творить дѣла; вѣроуйтє мнѣ, ѩко азь вь ѿтци и ѿтьць вь мнѣ.

5. Ogled jezika slovensko-ruske recenzije, koja se upotrebljava kod slovenskih unijata i u grčko-istočnoj crkvi ruskoj, bugarskoj i srpskoj.

Iz evanđelja po Luci glava XXIV.

1. Во єдинꙋ жє ѿтъ сꙋботъ ѕѣлѡ ранѡ прїидоша на
гробъ носѧщє[1], ѩжє оуготоваша арѡматы и дрꙋгиѧ съ ними.
2. ѡбрѣтоша жє камєнь ѿтъвалєнъ ѿтъ гроба. 3. и вшєдшє
нє ѡбрѣтоша тѣлєсє Господа Іисоуса. 4. и бысть нє домы-
шлѧющымсѧ имъ ѡ сємъ, и сє мꙋжа два сташа прєд ними
вь ризахь блєщащихсѧ. 5. пристрашнымъ жє бывшымъ имъ
и поклоншымъ лица на зємлю, рєкоста къ нимъ· что ищєтє
живаго съ мєртвыми: 6. нѣсть здѣ, но воста· помѧнитє,
ѩкожє глагола вамъ єщє сый въ Галилєи. 7. глаголѧ, ѩкѡ
подобаєтъ Сынꙋ чловѣчьскомꙋ прєданꙋ быти вь рꙋцѣ чело-

[1] ѧ čitaj svuda *ja* po ruskom izgovoru; isto tako щ čitaj *šč*.

вѣкъ грѣшникъ и пропатѹ быти, и въ третїй день воскреснѹти.
8. и помѧнѹша глаголы егѡ. 9. и возвращшесѧ ѿтъ гроба
возвѣстиша всѧ сїѧ единомѹнадесѧте и всѣмъ прочымъ.
10. бѧше же Магдалина Марїа и Іѡанна и Марїа Іакѡвлѧ и
прочыѧ съ ними, ѩже глаголахѹ ко Апостолѡмъ сїѧ. 11. и
ѩвишасѧ предъ ними ѩкъ лжа глаголы ихъ, и не вѣровахѹ имъ.
12. Петръ же воставъ тече ко гробѹ и принникъ видѣ ризы
едины лежащѧ и ѿтиде. въ себѣ дивѧсѧ бывшемѹ. 13. и се
два ѿтъ нихъ бѣста идѹща въ тойже день къ весь ѿтстоѩщѹ
стадїй шестьдесѧтъ ѿтъ Іерѹсалима, ейже имѧ Еммаѹсъ.
14. и та бесѣдоваста къ себѣ ѡ всѣхъ сихъ приключшихсѧ.
15. и бысть бесѣдѹющема има и совопрошающемасѧ, и самъ
Іисоусъ приближивсѧ, идѧше съ нима. 16. очи же ею держа-
стѣсѧ, да егѡ не познаета. 17. рече же къ нима· что сѹть
словеса сїѧ, ѡ нихже стѧзаетасѧ къ себѣ идѹще, и еста
дрѧхла. 18. ѿвѣщавъ же единъ, емѹже имѧ Клеопа, рече къ
немѹ· ты ли единъ пришлець еси во Іерѹсалимъ и не оувѣдѣлъ
еси бывшихъ въ немъ во дни сїѧ; 19. и рече имъ· кихъ: она
же рѣста емѹ· ѩже ѡ Іисоусѣ Назарѧнинѣ, иже бысть мѹжъ
пророкъ, силенъ дѣломъ и словомь предь Богомъ и всѣми
людми. 20. какѡ предаша его архїереи и кнѧзи наши на ѡсѹж-
денїе смерти и распѧша его. 21. мы же надѣѧхомсѧ, ѩко сей
есть хотѧ избавити Ісраилѧ. но и надь всѣми сими, третїй
сей день есть днесь, ѿнелиже сїа быша. 22. но и жены нѣкїѧ
ѿтъ насъ оужасиша ны, бывшыѧ ранѡ оу гроба. 23. и не
ѡбрѣтше тѣлесе егѡ прїидоша глаголюще, ѩкѡ и ѩвленїе аггелъ
видѣша, иже глаголютъ его жива. 24. и идоша нѣцыи ѿтъ
насъ ко гробѹ, и обрѣтоша такѡ, ѩкоже и жены рѣша· самогѡ
же не видѣша. 25. и той рече къ нима· ѡ несмысленаѧ и
коснаѧ сердцемъ, еже вѣровати ѡ всѣхъ, ѩже глаголаша про-
роцы. 26. не сїѧ ли подобаше пострадати Христѹ, и внити
въ славѹ свою; 27. и начень ѿть Мѡѷсеа ѩже ѡ немъ. 28. и
приближишасѧ въ весь, въ нюже идѧста· и той творѧшесѧ
далечайше ити. 29. и нѹждаста его глаголюще· ѡблѧзи съ
нама, ѩкѡ къ вечерѹ естъ, и приклонилсѧ есть день. и вниде
съ нима ѡблещи. 30. и бисть ѩкѡ возлеже съ нима, и прїимъ
хлѣбъ благослови, и преломикъ даѧше има. 32.. и рекоста къ
себѣ· не сердце ли наше горѧ бѣ въ насъ, егда глаголаше нама
на пѹти, и егда сказоваше нама писанїѧ; 33. и воставша въ

той часъ, возвратистаса ко Іерȣсалимъ, и ѡбрѣтоста совокȣпленнихъ единонадесате, и иже бахȣ съ ними. 34. глаголющихъ, ıако во истиннȣ воста Господь, и ıакиса Сімѡнȣ. 35. и та повѣдаста, ıаже быша на пȣти, и ıако позна са има въ преломленіи хлѣба. 36. Сіа же имъ глаголющымъ, и самъ Інсоусъ ста посредѣ ихъ, и глагола имъ˙ миръ вамъ. 37. оубоавшесе же и пристрашни бывше мнахȣ дȣхъ видѣти. 38. и рече имъ˙ что смȣщени есте; и почто помышленіа входатъ въ сердца ваша; 39. видите рȣцѣ мои и нозѣ мои, ıако самъ азъ есмь˙ ѡсажите ма и видите˙ ıакѡ доухъ плоти и кости не иматъ, ѣкоже мене видите имȣща. 40. и сіе рекъ показа имъ рȣцѣ и нозѣ. 41. Еще же не вѣрȣющымъ имъ ѡтъ радости и чȣдащымса, рече имъ˙ имате ли что снѣдно здѣ; 42. ѡни же даша емȣ рыбы печены часть, и ѡтъ пчелъ сотъ. 43. и вземъ предъ ними ıаде. 44. рече же имъ˙ сіа сȣть словеса, ıаже глаголахъ къ вамъ еще сый съ вами, ıакѡ подобаетъ скончатса всѣмъ написанным въ законѣ Мѡѵсеовѣ и пророцѣхъ и ѱалмѣхъ ѡ мнѣ. 45. тогда ѡтверзе имъ оумъ, разȣмѣти писаніа. 46. и рече имъ˙ ıако такѡ писано есть, и такѡ подобаше пострадати Христȣ, и воскреснȣти ѡтъ мертвыхъ въ третій день. 47. и пропов'ѣдатиса ко има егѡ покаанію, и ѡтпȣщенію грѣхѡвъ во всѣхъ ıазыцѣхъ, наченше ѡтъ Іерȣсалима. 48. вы же есте свидѣтеліе симъ. 49. и се азь послю ѡбѣтованіе Ѡтца моегѡ на вы˙ вы же сѣдите во градѣ Іерȣсалимстѣ, дондеже ѡблечетеса силою свыше. 5. изведъ же ихъ вонъ до Виѳаніи˙ и воздвигъ рȣцѣ свои, и благослови ихъ, и бысть егда благословлıаше ихъ, отстȣпи ѡтъ нихъ, и возношашеса на небо. 52. и тии поклонишаса емȣ, и возвратишаса во Іерȣсалимъ съ радостію великою. 53. и бахȣ вынȣ въ церкви, хвалаще и благословаще Бога. аминь.

b) Iz evanđelja po Marku II. 13—22.

И изыде паки къ морю˙ и весь народъ идаше къ немȣ, и оучаше ихъ. 14. и мимограды́й видѣ Левію Ѧлфеова, сѣдаща на мытницѣ, и глагола емȣ˙ по мнѣ гради, и воставъ въ слѣдъ егѡ иде. 15. и бысть возлежащȣ емоу въ домȣ егѡ, и мнози мытари и грѣшницы возлежахȣ со Інсоусомь и со оученики егѡ˙ бахȣ бо мнози и по немъ идоша. 16. и книж-

ницы и фарїсеє видѣвше єго ꙗдꙋща сь мытари и грѣшники,
глаголахꙋ оученикѡмъ єгѡ· что ꙗкѡ съ мытари и грѣшники
ꙗстъ и пїєтъ; 17. и слышавъ Іисоусъ, глагола имъ· не трѣ-
бꙋютъ здравїи врача но болѧщїи. не прїидохъ призвати пра-
ведники но грѣшники на покаѧнїє. и бѧхꙋ оученицы Іѡан-
новы и фарїсеистїи постѧщеся· и прїидоша и глаголаша ємꙋ·
почто оученицы Іѡанновы и фарїсейстїи постѧтсѧ, а твои
оученицы не постѧтсѧ; 19. и рече имъ Іисоусъ· єда могꙋтъ
сынове брачнїи, дондеже женихъ съ ними есть, постититисѧ;
єлико врѣмѧ сь собою имꙋтъ жениха, не могꙋтъ поститисѧ.
30. прїидꙋтъ же днїє, єгда ѡтиметсѧ ѡтъ нихъ женихъ и
тогда постѧтсѧ въ тыѧ дни. 21. и никтоже приложенїѧ плата
небѣлена пришиваєтъ къ ризѣ ветсѣ· аште ли же ни возметь
конецъ єгѡ новое ѡтъ ветхагѡ, и горши дира бꙋдетъ. 22. и
никтоже вливаєтъ вїна нова въ мѣхи ветхи· аще ли же ни
просадитъ вїно новое мѣхи, и вїно пролїєтсѧ, и мѣхи по-
гибнꙋтъ, но вїно новое въ мѣхи новы влїѧти подобаєтъ.

Molitva kod velikoga osvećenja vode na Bogojavljenje.

Троице пресꙋщественнаꙗ, преблагаꙗ, пребожественнаꙗ, всесилнаꙗ, всеприсѣщающаꙗ, невидимаꙗ, непостижимаꙗ, содѣтелнаꙗ оумныхъ сꙋществъ и словесныхъ єстєтвъ, преестественнаꙗ благости, свѣте непристꙋпный, просвѣщаѧй всѧкаго человѣка грѧдꙋщаго въ мїръ· просїѧй и въ мнѣ недостоинѣмъ рабѣ твоемъ· просвѣти ми мысленнаꙗ очеса, ꙗко да дерзнꙋ воспѣти безмѣрное благодѣꙗнїє твое и силꙋ· благопрїѧтное да бꙋдетъ еже ѡтъ мене моленїє за предстоѧщыѧ люди, да прегрѣшенїѧ моѧ не возбранѧть зде прїити свѧтомꙋ твоемꙋ Дꙋхꙋ, но ѡстави ми неѡсꙋжденнѡ вопити тебѣ и глаголати нынѣ, Преблагїй· славимъ тѧ Владыко человѣколюбче, вседержителю, превѣчный царю, славимъ тѧ создателѧ и зиждителѧ всѣхъ· славимъ тѧ безъ отца изъ матере и безъ матери изъ отца сꙋщаго. въ прекаршемь бо празднецѣ младенца тѧ видѣхомъ, въ настоѧщемъ же совершенна тебе видимъ,· ѡтъ совершеннаго совершенна ꙗвлшагосѧ бога нашего. днесъ бо праздничное намъ наста времѧ, и ликъ Свѧтыхъ собираєтсѧ съ нами, и Аггелы съ человѣки сопразднꙋютъ.

днесь бо благодать пресвѧтаго Дѹха въ видѣнїи голѹбинѣ на воды прїиде. днесь незаходимое солнце возсїѧ, и мїръ свѣтомъ господнимъ ѡзарѧетсѧ. днесь лѹна свѣтлыми лѹчами мїръ соѡсвѣщаетъ. днесъ свѣтовидныѧ звѣзды свѣтлостїю сїѧнїѧ вселеннѹю оукрашаютъ. днесь облацы дождь правды человѣчествѹ съ небесе ѡрошаютъ. днесь несозданный ѡтъ своегѡ созданїѧ хотѣнїемъ рѹкополагаетсѧ. днесь Пророкъ и Предтеча къ Владыцѣ пристѹпаетъ, но трепетенъ предстоитъ видѧ божїе къ намъ снихожденїе. днесъ Іорданскїѧ воды въ цѣлбѹ претворѧютсѧ господнимъ пришествїемъ. днесь стрѹѧми таинственными всѧ тварь напаѧетсѧ. днесь человѣческїѧ грѣхи водами Іорданскими ѡмываютсѧ. днесь рай ѡтверзаетсѧ человѣкѡмъ, и солнце правды возсїѧваетъ намъ. днесь горкаѧ вода, ѧже при Мѡѷсеи, людемъ въ сладость претворѧетсѧ господнимъ пришествїемъ. днесь древнѧгѡ рыданїѧ избавихомсѧ. днесь ѡтъ тьмы свободихомсѧ, и свѣтомъ благоразѹмїа ѡзарѧемсѧ, днесь мракъ мїра потреблѧетсѧ ѧвленїемъ Бога нашегѡ. днесь свѣтомъ просвѣщаетсѧ всѧ тварь свыше. днесь гѡрнѧѧ долнимъ спразднѹютъ, и дѡлнѧѧ горнимъ собесѣдѹютъ. днесь свѧщенное и велегласное православныхъ торжество радѹетсѧ. днесь прелесть разрѹшаетсѧ, и пѹть намъ спасенїѧ оустроѣетъ владычнее пришествїе. днесь Владыка къ крещенїю спѣшитсѧ, да возведетъ на высотѹ человѣчество. днесь непреклонный своемѹ рабѹ преклонѧетсѧ, да насъ ѡтъ работъ свободитъ. днесь царство небесное искѹпихомь, царствїю бо господню нѣсть конца. днесь землѧ и море мїрскѹю радость раздѣлиша, и мїръ веселїѧ исполнисѧ. видѣша тѧ води Боже, видѣша тѧ води и оубоѧшасѧ. Іорданъ возвратисѧ вспѧть, видѣвъ огнь божества тѣлеснѣ нисходѧщїй и входѧщїй въ онь. Іорданъ возвратисѧ вспѧть, видѧ Дѹха свѧтаго въ видѣнїи голѹбиномъ сходѧща и лѣтающа на тебѣ. Іорданъ возвратисѧ вспѧть, зрѧ невидимаго видима бывша, создателѧ воплощенна, Владыкѹ въ рабїи зрацѣ. Іорданъ возвратисѧ вспѧть, и гѡры взыгрaшасѧ, Бога въ плоти видѧще, и облацы гласъ даша, чѹдѧщесѧ приходѧщемѹ свѣтѹ ѡтъ свѣта, Богѹ истинномѹ ѡтъ Бога истиннагѡ, Владычнїй праздникъ днесь къ Іорданѣ видѧще, самѹюже престѹпленїѧ смерть и прелести жало, адовъ союзъ въ Іорданѣ погрѹзившаго и крещенїе спасенїѧ мїрови даровав-

шаго. тѣмже и азъ грѣшный и недостойный рабъ твой, величества чѹдесъ твоихъ повѣствѹѧ, содержимь сый страхомъ, въ ѹмиленїи вопїю ти· велїй еси Господи, и чѹдна сѹть дѣла твоѧ· и ни едино же слово доволно естъ въ похваленїю чѹдесъ твоихъ.

β) Iz legende i života.

1. Povijest Nićifora Kalista o večerama Hristovim.

Вечера Господа нашего Їѹсоѹса Христа юдина бысть вь домоѹ Сїмона прокаженаго, идѣже жена она омакавши нозѣ Христовѣ сльзамы и вьзливааше мѵро многоцѣнною на главоѹ юго, юже глаголють се ѩко бѣше ценою вь триста динари, вь стаклѣници тврьдѣ зѣло не оудобь разбиваюмѣ, о нюмь же оученици запрѣтише, глаголюште: Не достоаше ли се мѵро продати за ·т· динари и дати ништимь. Глаголю же се нарьды, пистикїи, сирѣчь нерастворено ни сь юдинѣмь ничьсомь ни смѣшено, нь паче оувѣрено на очиштение. Бѣше же то мѵро сьбрано и сьтворено оть ·д·-хь сихь вешти великыхь: смирна и стакси и касїа и ливань и цвѣть кинамона и токь трьста благооуханнаго и иныхь многыхь избранныхь вештеи, и елеа благаго. Я юже вь домоѹ Сїмона Фарисеа отьца Лазарева вьзлиа мѵро на владикоѹ Христа, бѣше же и се истиньнѣишеюе и верно и чьстно сь юлеомь благымь. И сию обою вечерѣ быше вь Видании, а таинаа вечера, ѩже о велицѣи пасцѣ бысть, вь Їероѹсалимѣ вь велицѣмь и светѣмь Сїонѣ, идѣже бѣше и Зеведеовь домь, идѣже и прѣюхомь празновати ·д· нѣкаа, вечероѹ таиноѹ и светое оумывение и прѣдание Христово и осезание Өомино. Тоѹ бо бѣше и крьтоградь близоѹ, идѣже гробь Їисоѹсовь, тоѹ же бысть и страшна молитва господнѩ и самою то оужасною прѣданїе Христово. И понюже бѣше тогда быти близоѹ пасцѣ законнѣи, и прѣжде бытїа сею пасхы подобааше кьса ѩже о нась сьтворити Христось на юдиномь мѣстѣ вь светѣмь Сїонѣ. И о семь вьсѣмь оуготова вса Зеведеи отьць Їоана богослова. Сь бо юсть, иже вь скоѹделници водоѹ носѣше

и домоу владика сь юсть самь, ꙗкоже глаголють великыи Ѧѳанасиѥ.

2. Život velikoga župana srpskoga Stjepana Nemanje ili u kaluđerstvu prozvanoga sv. Simeuna.

Stjepanu Nemanji, slavnome osnivaču moćne dinastije, život su opisali sinovi njegovi Stjepan Prvovjenčani i sv. Sava, i učeni kaluđer Domentijan, vrijedni srpski književnik XIII. vijeka, koji je napisao i život najmlađega sina Nemanjina sv. Save. Prva dva života izdao je na svijet Pavao Josip Safařík u knjizi „Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův“, Prag 1851. (2. izdanje Jos. Jirečeka od 1873. g,), a Domentijanov život sv. Simeuna i sv. Save Đ. Daničić u Beogradu 1864.

Iz života sv. Simeuna od sv. Save.

Smrt sv. Simeuna na sv. Gori u lavri hilandarskoj.

Онь же блаженныи доиде вь светоую гороу мѣсеца ноемврїа .в. дьнь богоноснии же и прѣподобнїи штьци, иже живехоу вь светѣи горѣ, сь радостїю и сь почьстїю великою прїеше его. вь ватшпедь же монастырь вьсели се прѣжде, тоу бо и шбрѣте желаемаго, заблоуждьшее свое овче. и облшбизавь ю, и прїемь его на свое рамо, ꙗкоже подобаше, и прѣдстави его вь слоужбоу себѣ. и прѣбысть тоу мало врѣме, вьсхоте онь блаженыи, ꙗко и зде оправда свое царство, тако и тамо вьжделѣ обрѣсти мѣсто спасенїа вьсѣмь прихшдещимь шть вьсоудоу. и испроси оу цара, курь алеѯе, ската своего, мѣсто поусто на оустроенїе монастирю вь светѣи горѣ. и поеть мене грѣшнаго изь ватопеда вь место то, и вьселивѣ се. и прѣбысть же сь мною прѣподобны отьць нашь вь горѣ светѣи годище и .е. мѣсець. кто можеть исповѣдати сего блаженаго подвигы и троуды; вь истиноу бо всѣмь живоущимь шкрстнымь странамь и дивещимь се емоу, зреще на немь неизречена божїа сьхожденїа, и прихождаахоу к нюмоу на благословенїе. и тоу светые горы прѣосвещены и богоносзникы и христолюбивии чрьнорizци, и вьсь шсвещенны црьковны причьть неразлоучимѣ шть него бѣше, дивеще се толикоу смѣре-

нїю и ѡбразоу кротости и поценїю наставника и послѣдателꙗ светыхь еваньгелїи оученїа, реченое· хотеи старѣи быти да боудеть вьсѣхь мьнїи и вьсѣмь слоуга, и аще не боудете акы дѣти незлобиви, не внидете вь царьство небесное, и пакы блаженїи нищи доухомь, ꙗко тѣхь есть царьство небесное, блаженїи плачющеи се зде, ꙗко тамо наслѣдници боудете царьствїю небесномоу, блажени алчюще и жеждоуще зде, ꙗко тамо насытеть се, блажени милостиви зде, ꙗко тамо помиловани боудоуть, блажени чистїи срьдьцемь ꙗко выноу бога оузрите и ина прочаа, симь бо вьсѣмь испльнитель бысть блажены ѡтьць нашь и хтиторь, господинь сїмеѡнь, и ни вь которѣмь же ньравѣ бысть зазорьнь, нь спасенїе полоучи сь живоущими христа ради· и достигноувь пажити покоа вь красна дрѣва вьзрастомь и плоды, и сладкые птице поюще вь нѥмь, идеже слышавь, и поживе мирноую и неметежноу и богооугодноую жизнь, и правовѣрїемь добрѣ оукорѣнившоу се и свѣтло сїающоу, ꙗко дрѣвоу дивноу стоещоу, пристанищоу доброу, рекоу светоую гороу, срѣдѣ же того ꙗко сладкогласноую птицоу и поустынолюбные грьлице желаемаго вьлоучи нѣкоего мниха, милоую оутѣхоу христолюбивомоу старцоу, и иногда бывшее вьспитѣное емоу обче, вѣтвь ѡть плода его и цвѣть ѡть корѣне его· тоу и благаа воньꙗ, вьжделѣ бо по истинѣ и почи на пажити краснѣи, на неиже поꙗше птица, измѣнꙗющи гласы ·е· чювьствы насыщае се прѣмоудрыхь видѣнїа, слышанїе и обонꙗнїе, гласаные и ѡсезаные птице· изыде бо изъ ѡтьчьства его вь светоую оноу пажить, рекше вь светоую гороу, и обрѣте монастирь нѣколи бывше, рекше милее, вьведенїе светые и прѣславные владычице богородице, развалѥнь ѡть ноудь ѡть безбожныхь ратникь. и инь лоучьшїи подвигь прїемь, и потроуди старость свою· и мене аще и не достоина сь собою имоуща, работающа емоу, ꙗкоже зде обнови и оустрои вьсачьскаа, тако и то мѣсто светое вьздвиже, ꙗко да и тамо нась обновлѥнїа и помени и прибѣжища не лишить· и сьвскоупивь тоу чрьньць доволно, и постави нѣкого прѣподобна моужа именемь меѳодїа мниха· и вьса ꙗже на доволно монастырю и живоущимь вь нѥмь оуправивь, прѣбысть тоу ·и· мѣсець, имѣже подвигы и исправлѥнїа доуховна неизглаголана, ихже не вьзможеть изглаголати оумь чловѣчь· нетькмо бо тоу вь монастири си, нь и вь светѣи вьсѣи тои

горѣ и вьсѣмь мωнастырѣмь тоу подасть прѣизобилные милостыне на поменоу себѣ и вьсѣмоу наслѣдїю его.

вь .з. дьнь мѣсеца феврара начеть нѣчто мало ωслабѣвати чьстнаа старость его. и тоу абїе блаженный старьць, господинь сїмеωнь, мене недостоинаго и оумаленаго вьсакоюдѣ вьзвавь ме сь тихостїоу, начеть ми светла и чьстьнаа и сладкаа слωвеса глаголати. вь .ві. дьнь того мѣсеца видѣхь его, ꙗко готовить се кь ωтьхождению, и глаголахь емоу: ω блажены господине сїмеωне. се, оуже благы твои готовить се исходь вь покои твои. да юже слышаль есмь, еже еси благословиль наслѣдїе свое, нь и нынѣ свое послѣднее благословенїе даждь имь. онь же вьздѣвь роуцѣ, начеть сь сльзами глаголати: троице светаа, боже нашь, славлю те и благословлю те и молю те и вьωбражаю те, третїе бо благословенїе дае наслѣдїю моемоу. господи вседржителю, боже ωтьць нашихь, авраамовь, исааковь, ꙗкωвль и сѣмени праведнаго. сьхрани и оукрѣпи вь дрьжавѣ бывшаго владычьствїа моего. и помоцїю прѣсветые богородице и моа аще и грѣшна молитва да есть сь ними ωть нынѣ и до вѣка. заповѣдь же прежднюю вьдаю има. иманта любовь междоу собою, иже ли ею истоупить сь оуставленаго има мною, гнѣвь божїи да постигнеть его и сѣме его. мнѣ же ω вьсемь томь рекьшоу: аминь. вь .ві. дьны пришьдьшоу того мѣсеца, рече: чедо мое, принеси ми прѣсветоую богородицоу. таково бо имамь обѣтованїе, ꙗко да прѣдь нею испоуцюу доухь мои. и сьтвореноу бывшоу повелѣнїю, кь вечерю бывшоу, глагола: чедо мое, сьврьши любовь, вьзложи на ме расоу, еже есть погребенїа моего, и оустрои ме сьврьшено образомь светымь, како и вь гробѣ ми вьзлещи. и простри рогозиноу на земли, и положи ме на нею. и положи каминь подь главоу мою, да тоу лежю, дондеже посѣтить ме господь вьзети ωть соудоу. азь же вьса испльнивь, сьтворихь повелѣна ми нимь. вьсѣмь же намь зрѣщимь и плачющимь се горько, зрѣщемь на семь блаженемь старьци таковаа неизреченьнаа вожїа смотренїа. ꙗко бо и зде проси оу бога, и дасть емоу вь дрьжавѣ его, тако и до сего часа не вьсхоте ни едине вещи лишити се доуховные, нь вьса богь испльни емоу. вь истиноу бо, братїе моа любимаа и ωтьци, чюдо бѣ зрети, егоже бωꙗхоу се и трепетахоу вьсе страноу, тьи видимь бѣ ꙗко единь ωт страньныхь нищь, расою обить, лежещь на

земли на рогозинѣ, и камы емоу подь главою, всѣми кланꙗемоу, и оумилꙗющоу се и просещоу оу вьсѣхь прощенїа и благословенїа. нощи же бывши, простивьшимь се и благословивьшимь се оу него вь ѣмь, ѿтидоше вь келїе слоужбы творити и нѣколико мало покоа вькоусити. азь же и единь иереи оставихь сь собою, и прѣбыхѡвѣ оу него вьсоу тоу нощь. полоунощи же бывьшоу, вьтиша блажены старьць, и к томоу неѣ глаголати к мнѣ. бывшоу же врѣмени оутрьнѥ и зачьншоу пѣтїю црьковьномоу, абїе просвѣти се лице блаженомоу старьцоу, и вьздвигь на небо и рече· хвалите бога вь светыхь его, хвалите его и на оутврьждени силы его. азь же рѣхь емоу· ѿтьче, кого видѣ говориши; он же вьзревь на ме, глагола ми· хвалите его и на силахь его, хвалите его и по прѣмнѡгомоу владычьствїю его. и се рекшоу емоу, абїе прѣбожьствьныи доухь свои изпоустивь оуспе ѡ господѣ, азь же падь на лици его, плакахь се горко на дльгь чась, и вьставь благодарихь бога о сикои кончинѣ видѣвь сего прѣподобнаго моужа.

3. Iz života sv. Save. Od Domentijana.

Чоудо о вьздвижении раслаблѥнаго. Иногде же соуштоу ѥмоу вь домоу сьпасовѣ вь мѣстѣ рекомѣмь Житьчи, тоу бѣ нѣкъто чловѣкь вьсь ослаблѥнь роукама и ногама, отьноудь не могы просто стати. сего приѥмь прѣподобьныи по истинѣ оученикь христовь, подобе се владыцѣ своѥмоу рекьшоумоу· вѣроуѥи вь мнѣ и дѣла ꙗже азь творoу и ть сьтворить, паче и больша сихь· владыка же ѥго Христось словомь вьстави раслаблѥнаго вь обьчии коупѣли .ли. лѣть сьлежешта· врьховьныи же Петрь апостоль Ѥнеꙗ раслаблѥнаго вьздвиже· сии же прѣподобьныи, вьторыи апостоль, тогожде владикы силоу имѣѥ, и молитвою вьздвиже расслабѣнаго оть многыхь лѣть сьлежештаго, по реченню светыхь отьць светогорьскыхь· можааше бо, рече, и мрьтвыѥ вьскрѣшати; нь оуклонꙗаше се за велико ѥго сьмѣрениѥ, вьзьмь же раслаблѥнаго и вьнесе и вь црьковь светоую, и всь ношть вьсоу ста на молитвѣ просе помошти сь выше· и никомоуже соуштоу сь нимь вь црькьви развѣ томоу самомоу

и ослабљеномоу лежештоу прѣдь образомь христовѣмь, и многыѥ молитвы сьтвори кь вышнѥмоу милости подателю, прьвоѥ о себѣ, ꙗкоже Павль глаголеть· вьсакь арьхиѥреи приносе жрьтвы прьвоѥ о себѣ, по томь же и о людьскыихь невѣдѣниихь· и вь подвизѣ прилежьно прѣдьстоѥ, вьсь онебесивь се доушею свѣтлою, и оумомь богомысльныимь прозре седмосвѣтлаꙗ небеса, сь сльзами топлыми изь гльбины доушевьныѥ зовы, вьздвигь прѣподобьнѣи роуцѣ свои на высотоу небесьноую моле се и глаголе· савлоте боже, не разори моѥ основаниѥ, и сльньце праведьноѥ, неподвижимыи камени, крѣпькаꙗ сило, непрѣсѣкаѥмыи жьзле, прѣвѣчьныи источьниче и поуте истоваго сьпасениꙗ, и оброучьниче истиньныѥ славы, наслѣдиꙗ неконьчаѥмаꙗ ништа, начетьче боудоуштиимь благомь, испльнь десьныими и шоуими блага, давыи благодѣть свою чловѣкомь оувѣдѣти тебе истиньнаго бога· ты бо милоуѥши и сьпасаѥши своѥю волѥю и прѣмногыми штедротами своими, хоте сьпасти се вьсакомоу чловѣкоу и вь разоумь истиньныи приити· и ты господи Иисоу Христе, сыне бога живаго, живеи вь вышьнихь сь ѥдиносоуштьныимь и ѥдинородьныимь ти и сь светыимь и благыимь и животворештиимь ти доухомь, вьздвигноувыи словом древлѥ расслабленаго на одрѣ лежештаго, и вьдовичина сына на погребениѥ носима, и прокаженыѥ словомь очистивыи, и страшьныимь и вьсемогоуштиимь и милосрьдныимь гласомь четвородьневьнаго Лазара адоу изь челюстии истрьгноувыи· ты ныниꙗ вьсевидьныимь окомь твоимь и зде призри сь высоты своѥѥ безмѣрьныѥ, и оуслыши молитвоу раба твоѥго оуповаюштаго на те, и приди невидимою силою твоѥю, ськроушивыи ключе адовыѥ, и растрьзавыи болѣзни сьмрьтьныѥ неизреченыимь и бесчисльныимь милосрьдиѥмь, приди и зде на сего расслабленаго, и свободы оть одрьжештеѥ ѥго болѣзни, и растрьгни сьоузы болѣзнии грѣховьныихь, и обьнови свою тварь, да вьси людиѥ твои разоумѣють силоу твою бесчисльноую и милост твою бесконьчьноую, и да вьсѣми славить се прѣсветоѥ и велелѣпьноѥ име твоѥ отьца и сына и светаго доуха, ныниꙗ и присьно и вь вѣкы. и коньчанѣ бывьши молитвѣ, ослабљеныи же ꙗко оть сьна вьскочивь и хождааше, славоу вьсылаѥ богоу и прѣподобьномоу оугодьникоу ѥго ѥромонахоу кирь Савѣ, новомоу чоу-

доткорьцоу, простивьшоумоу и словомь своимь светымь, на земли соуштоумоу небесьноую власть имоуштоумоу оть владыкы своѥго Христа везати и раздрѣшати грѣхы на земли.

γ) Iz apokrifâ.

Слово ѡ прѣпренїю дїавола сь господомь нашим Їсоусомь христѡм. оче благослови.

Пришадьшоу Іс́оусꙋ на горꙋ елеѡньскꙋю, и глагола [illegible]ченикоm своим: алчем здѣ дни .м. понеже хощꙋ прѣпирати се сь дїаволѡм, занеже вьорꙋжаетсе на нась велми. и алкавь се Їсоусь сь ꙋченики своими ꙗко да прѣпреть дїавола. и слишав же се дїаволь и разгнева се велми и облече се прѣд Ісꙋсѡм. и рѣче ка господꙋ: заклинаю те богом живим, да ми рѣчеши ѡткꙋдꙋ еси ты. Їсоусь рѣче: ѡт прѣвишнаго. и рѣче дїаколь: да сынь лїи еси ты прѣвышнаго? и рѣче Ісоусь: ꙗко ты рѣче дїаволѣ. и рѣче дїаволь: да аще ты еси сынь божїи, почто придѣ семо? нь иди на небеса и седы на своем прѣстолѣ, понеже твоꙗ сꙋть небеса а моꙗ ѥст земла. и рѣче Ісоусь: пришаль есам погꙋбыть тебѣ ѡт лица землїи ꙗко единого чловѣка. и рѣче дїаволь: иди ты на свои прѣстоль, твоꙗ сꙋть небеса а моꙗ ѥст землꙗ. аще ли то не хощеши, аггелы мои аггель твоих горшии сꙋт и силны, и изгꙋбеть тебѣ ꙗко единого ѡт чловѣкь а тело твоѥ погꙋбѣть. и рѣче Їсоусь: о горѣ тебѣ дїаволѣ и са аггелы твоими и сь светилници твоими! понеже азь пришаль есам на землю погꙋбиты тебѣ и сь аггелы и сьветилници твоими и потрѣбыты ѡт лиц землѥ. и рѣче дїаволь: а что сꙋт светилници мои? Ісоусь рѣче: творѣщии дѣла твоꙗ. рѣче дїаволь: что сꙋт дѣла моꙗ? Ісоусь рѣче: твоꙗ дѣла сꙋт разбоинычастьво, блꙋд, закисть, ревно́сть, оганно ꙗрѣнїе, тма, ненависть, и всакаа неправда. и рѣче дїаколь: право рѣче, ꙗко то сꙋт дѣла моꙗ; нь паче тебѣ силны есам и аггелы мои аггель твоих. Исоусь рѣче: горѣ тебѣ дїаволѣ, ꙗко прѣластникь еси всем чловѣком, нь посрамити те имам вь скорѣ. и рѣче дїаволь: ти ли мои прѣластникь еси, ꙗко ѡт жены рѡдїл се еси. Їсоусь рѣче: добре веси и ꙗко ѡт жены родих се. да ва ѡны час слово

мое сьблюдѣтсе егоже ради чловѣка вьздахь вь образѣ своѥм, и нехощȣ ѡтстȣпиты ѡт него вь векы. и рѣче дїаволь: о чловѣце ли, егоже саздаа глаголеши. ꙗко неѡтстȣпиты ве векы ѡт него. да аще тебѣ сьгрѣшить и славȣ и часть твою оставить, а волȣ мою и дела моꙗ сьтворить, тогда что сьтворишїи емȣ? и рѣче Їсȣсь: слышїи дїаволѣ! аще чловѣкь сьтворить волȣ твою, а мою славȣ и часть оставить и живеть .м. лѣт или .н. и пакы на конаць покаєтсе, и страннїе начнеть прїимати вь дѡм, нагїе одеваты, алчних напитаты и жедьнїих напоиты, сь иною добродѣтелїю и прѣждѣ вьсех ѡтсечетсе дель твоих и начнеть глаголати: господи помилȣи ме сьгрѣшившаго тебѣ. и того помилȣю и пошлю емȣ благȣю сьмрьть. и предамь его архаггелȣ михаилȣ сь слȣгами и вьведȣть его вь место покоиню. и еще слышии дїаволѣ! аще ли живеть чловѣкь .м. лѣт или .н. вь делѣх твоих и к томȣ ка мне не обратить се ни сатворить преждѣ рѣченїих моих добродѣтелых, и рѣчеть: господи помилȣи и прости ме сьгрѣшившаго тебѣ. томȣ пошлю сьмрьть лютȣю и напраснȣ и прѣдам его аггелȣ моемȣ емȣже лице пламеное и ведет его в тмȣ кромешȣю вь ѡгань негасими мȣчитї се с тобою, дїаволѣ, и се рекь Їсȣсь, обрати се ѡт него, и вьзидѣ на горȣ високȣ. и тȣ вси дїаволы сьвакȣпише се тмѣ тмами и тисȣще тисȣщами дїаволь. и вьорȣжише се на господа, и рѣче дїаволь: чюдеса и силы моѥ ȣкрѣпите се, и подите прѣд мною, азь же поидȣ по вас. христось бо великь сȣпостать пришаль ѥст на ны, и славȣ и чьсть нашȣ погȣбиты хощет. Єгда бо ѡтьць его сьзда адама, то азь не рачих поклонити се ни целовати его. и того радї сьврьже ме сь небесь ѡтьць его. и тога радї хощȣ вьздати ѡтмащенїе сынȣ его христȣ. нь поидѣте вїи прѣд мною и азь по вась идȣ. И тако идȣщим им на господа, и вьзидѣ прах ѡт дїаволь. и видѣвше ȣченици господни, горы трѣпещȣще се и морѣ сьмȣщающе се ѡт силы бесовскыє. и рѣше ȣченици господни: видѣхом трȣсь ѡт бесовь и гласы их слишахѡм и трѣпеть нас прїеть. и изьшадше .ı. иаприщ и видев же петарь вьпаль их ȣжасе се и ѡтбѥже ѡт господа .г. паприща. и рѥче емȣ господь: петрѣ что твориши? и покаꙗв же се петарь и казврати се ка господȣ, и ста иза рамȣ его зрѣти. и видѣв же Їсоусь ȣжасающе се ȣченикы и рѣче им: что ȣжасаетесе? кто сьврьже сьтанȣ сь

небесь? и рѣче емȣ петар: ты единородьнїи сынь и ѡтьць
твои сь светимь дȣхомь ·г· лица едино божьство и едина слава
вь ·г· собьствьа неразлȣчимаа, ѡтьць и сынь и светы дȣхь
и повелѣ ісȣсь прїнты облакȣ сь небесь на землю ꙗко мльнїи,
и вьсхититы сьтанȣ и обеситы стрьмоглавь за нозѣ его на
облацѣх небесних и быст тако. и силы его разгнаа ꙗко дим.
и бежеще вьпїахȣ: что сьтворим хȣдїи или гдѣ сакрити се
имамь вь пещерах или вь глѫбинах морскых. юже бо кнеза
нашего христось на облацѣх небесних обесы; о горѣ нам! и
тогда видѣвь дїаволь, ꙗко скончa се слово, еже христось
рѣче, и вьзȣпивь велїем гласѡм глаголюще: помилȣи ме
господи, не погоуби менѣ, нь спȣсти ме на землю, да иже вь
име моѥ неподобьное верȣеть, да творȣ им пакосты, и таковы
вси обратет се кь тебѣ. и се рекшȣ дїаволȣ кь ісȣсȣ сьмислившȣ
се емȣ, и повелѣ облакȣ ѡтрѣшити дїавола и падѣ на землю
ꙗко мльнїа. и напльнише се ȣста емȣ храпанїа великаго и
вапаꙗ. и вьсклони се хитити се господа. и рѣче емȣ ісȣс:
пакы ли тожде слиши, дїаволѣ? и идȣ ни плȣнȣ на те, слина
бо моꙗ света ѥст и ветарь ѡд ȣсть моих свет ѥсть. и рѣче
емȣ дїаволь: аще не поборȣ се с тобою, не бȣдȣ тачань виш-
немȣ, нь вьлезȣ кнезȣ жидовскомȣ в срдце и сьтворȣ, да те
на крьсте пригвоздѣть, и ȣморѣт те. и рѣче емȣ ісȣсь: право
сȣдиль еси, дїаволѣ, вьпасти ми ѥст вь рȣце чловѣкѡм грѣш-
ником и крстȣ на немже распьнȣт ме, тȣ начнȣть емȣ кла-
нати се, а на тебѣ вьсплȣють. и рѣче дїаволь: азь сьтворих
їѡана ȣсекнȣты прѣд ирѡдомь царем. и рѣче емȣ ісȣсь:
їѡань же ме крьсти, нь нѣст ȣмрьль, нь живь ѥст. рѣче
дїаволь: да бых видѣль, когда си се родил, то бих пришаль
на место то, и матер бых твою погȣбилъ а тебе бих раскривиль.
и пакы рѣче емȣ ісȣсь: кто можеть пшеницȣ жети на вльчьци,
вино сьбирати ѡт трьнїа. и не ѡтвеща емȣ ничесоже, и по-
велѣ ісȣсь растȣпити се землїи ·т· сежаних вь широтȣ, и по-
трѣсе земла на четири страны и растȣпи се по повелѣнїю бо-
жїю. и рѣче ісȣсь: виждь дїаволѣ величаствьо за тобом. и
озрѣ се дїаволь и видѣвь за собою пропасть великȣю. и
жасе се и рѣче: что се ѥст господи? и рѣче ісȣсь: вьниди
и виждь, дїаволѣ! рѣче дїаволь: глѫбоко лы ѥст се?
рѣче ісȣсь емȣ: бывшиїи юноша ѡт ·л· лѣт вьзрастом.
и да вазметь камень противȣ силы своѥ и вьврьжеть и

идеть. за .г. лѣт и не можеть на дно сьнити, идеже ты хощеши прѣбикатї дїаволѣ, тѹ хощѹ те свезати ѹзами нерѣшнними и посаждѹ те вь прѣисподьнїих земли, и прѣбѹдеши тѹ до скончанїа века сего. и рѣче дїаволь: а потом что бѹдеть? рѣче ісѹсь: .а. лето родить се жито много и вино, .в. лето сьткорѹ да не обрѣщетсе ни спѹд жита, ни мера вина по васеи земли. и рѣче дїакол: а потом что? рѣче їсѹсь: створѹ .г. лета ꙗко .г. мѣсеца а .г. мѣсеца ꙗко .г. нѣдѣлие, а .г. недѣле ꙗко .г. днїи, а .г. днїи ꙗко .г. часы, а .г. часы ꙗко .г. чрьте. и рѣче дїаволь: потом господи что пакы? рѣче їсѹсь: сьвїю небеса ꙗко свитакь, и раждегѹ землю ꙗко огань, и рѣкѹ морѹ, да исахнет ꙗко камень, и прїити имам на мѐсто свое, еже нарицает се хижина. тѹ имать прїити мати моꙗ, иже ме роды, и иѡань богословь, и илїа енохь, иже несѹт вькѹсили сьмрьты. и тогда те имам погѹбиты дїаволѣ сь всемы аггелы твоими. богѹ нашемѹ слава и часть и поклананїе оцѹ и сынѹ и светомѹ дѹхѹ и нинꙗ.

δ) Iz ljetopisa.

1. Iz srpskoga ljetopisa po rukopisu koprivničkom XV. vijeka.

Ovaj je komad uzet iz Stojana Novakovića knjige „Primeri književnosti i jezika staroga i srpsko-slovenskoga“. Drugo izdanje. U Beogradu 1889. str. 261—264.

Понюже вь кратьцѣ сложено бысть о памети древьнынхь вѣкь и скоро текоуштиихь временехь и лѣтѣхь и о быкьшиихь царехь, како царьствоваше оть начела и по потопѣ даже и до сихь послѣдьниихь врѣмень, подобьно юсть вьспоменоути и о срьбскои земли, како оувѣрена бысть, кьто ли начельствоваше вь нюи и вь сиꙗ послѣдьнꙗꙗ наша врѣмена. Кь тѣмь бо намь паче слово прѣдьлежить благолюбьзно и вьсакою почьсти достоино. Ꙗвише бо се нам вь нюи велици свѣтильници мироу, ови апостоломь равьночьстьни, дроузи мироточьци и чоудотворьци, инии оучителию велици и архиюрению достоблаженни и множьство прѣподобныихь и праведьныихь.

Въ нихъ же ꙗви се великыи отьць нашь и прьвыи светильникь тоѥ землѥ, светыи Симеонь Немана, новыи муроточьць, оутврьдикь православиѥ, потрѣбивь ѥреси своѥго отьчьства срьбьскыѥ земли. Роди же и сыны .г. Стефана, прьвовѣньчанааго кралꙗ, и Вльканa, кнеза вьсои Зети и хльмьскои земли, и светааго Савоу, прьвааго архиепископа. И ѥлика многа добродѣꙗниꙗ и милостынѥ сьтвори и храмы же и вьздвиже и православиѥ вьсѣꙗ, нѣсть моштьно изрешти, обаче сама благодать светааго доуха на нѥмь изꙗви. Сьзида же и црькви великыѥ, Стоуденицоу же глаголю, великоую лаврoу прѣсветыѥ Богородице, и оу Топлици храмь пресветыѥ Богородице, и светааго Николы храмь митрополию, и иныѥ божьстьвьныѥ храмы, ихь же не доспѣхомь вьспоменоути. Стефань же сынь ѥго, приѥмь благословениѥ отьца своѥго по Иꙗковоу, вьсемоу подобьнь бысть отьцоу своѥмоу, глаголю же боголюбивь, милостивь, влагь, кротькь, благоразоумьнь, и ѥликь симь подобьна, добрѣ праве и сьблюдаѥ отьчьство своѥ. Роди же и сыны .д.: Радослава, Прѣдислава, Владислава и прьвааго Оуроша. Сьзида же и великоу црькьвь, архиѥпископиѥ Житьчоу сь иными многыми храмы. Оставлꙗѥть же кралѥвьство сыноу своѥмоу Радославоу. Прилоучи же се Радославоу кралю жена Далида она, или решти новыи Ѥзавель, и ѥлика пострада, нь обаче несьнѣдень бысть ѥхиднoю. Владиславь же по нѥмь прѣѥмлеть кралѥвьство, и ть же богооугодьно и благочьстьно поживь. Сьзида же и храмь великь и чьстьнь, славьноѥ вьзнесениѥ Христа Бога нашего, глаголѥмыи Милешева. По семь прѣѥмлѥть кралѥвьство брать ѥго прьвыи Оурошь, иже и нареченыи храпавыи краль. И ть благочьстьно поживь, и добрѣ праве православиѥ отьць своихь.

Многа же озлобленꙗ и скрьби оть оугрьскааго кралꙗ приѥмлѥть по пророчьскомоу словоу: мнoгии скрьби праведьнымь, нь оть вьсѣхь избави ѥго Господь! Роди же и сына два, Драгоутина и Милоутина, иже нареченыихь Стефань краль и Оурошь краль. Сьзида же и црькви великыѥ, Сопоꙗни глаголю и Градьць, и ина достодивьнаꙗ исправлѥниꙗ сьтвори ревьноуѥ православию своихь родителии. Прѣдиславь же, сынь прьвовѣньчанааго кралꙗ Стефана топлою вѣрою разгорѣвь се и божьстьвьныимь светааго доуха распаливь

се огнюемь, и вьса красьная вѣка сего ничьто же вьмѣнивь, изволи иночьское житие, послѣди же поставлыеть се архиепископомь вь своюемь отьчьствѣ по светомь Арсении, третии по светомь Савѣ стрии своюемь, и ть же Сава наречень бываеть и вь вьсемь подобьнь стрию своюемоу. Стефань же, Оурошевь сынь, по своюемь отьци прѣюемлеть кралюевьство, и паче на любовь божию и на православние распалые се, и достохвально и благооучьстьно сьблюдае отьчьство си, поживь богооугодьно житие, инокыихь любе, старьце почитаеть, младыихь питѣю, вьсакоу же правьдоу и истиноу испланые, вь симь же постомь и молитвою свою тело оудроучае елико изрешти нѣсть моштьно. Роди же и сына два, Владислава краля и Оурошица. Ть же Оурошиць свѣтло вь благочьстии коньчиноу приюемь, гробоу прѣдаеть се, положень бысть вь митрополии ахильскои, и благодатию светааго доуха мvро изливаеть, якоже юесть вѣдомо вьсѣмь. Владиславь же изьгнань бысть дѣчаньскыимь кралюемь на Оугре, и тамо коньць приюемлеть. Стефань же краль, сихь отьць прѣжде реченыи, сьздавь црьквь светааго Георгия оу Расоу, и блаженоую кончиноу постизаеть, измѣнивь земльныимь царьство небесьное вь лѣто ѕшке· (6825=1317). Сь же Стефань краль, похвалюеныи оть дѣль своихь, при животѣ своюемь призиваеть брата своюего, светлаго краля Оуроша, и томоу вроучаеть правити кралюевьство отьчьства си. Сь же вьторыи Оурошь прѣюемлеть кралюевьство, много сы вь милостыни, якоже инь оть краль и царь никьто ни прьвѣю ниже по сихь. Гдѣ бо не слышаше се югова милостыня и правьда по вьсѣхь юезыцѣхь? Достизаеть же вьсточьные страны, глаголю же Иерусолимь и Синаю и югипьтьскоую землю, и по вьсои грьчьскои и словѣньскои земли, даже и островы поморьскые и заморьскые, тамо вьсоудь югова милостыня достиже, и ревьность и любовь, яже о Бозѣ, обяви се. И црькви сьзидаше се, и больнице сьчиняше се, якоже тамо живоуштиимь быти вь оудивлюении, понеже и Богь оумножи царьство юего, царьствова бо лѣта ·мк· Сьзида же вь отьчьствѣ своюемь црькви великые и чьстьные, сихь оукраси, якоже и до нынѣ видимо юесть, глаголю же вь Светои Горѣ великоую лаврою, домь прѣчистые Богородице хиландарьскые, и светааго прьвомоученика Христова Стефана при градоу Звечани, юеже юесть

Баньска, идѣже и светыѥ ѥго мошти лежеть, и вьсе стѣны златомь оукраси, ꙗкоже мьнѣти се полити или позлаштене быти. Ѥще же и црькьвь ѥпископию градьчаньскоую, и оу Призрѣнѣ митрополию и светаго Стефана и оу Скопию троѥроучицоу и светаго Георгиꙗ на Скравѣ, и вь Нагоричинѣ светаго Георгиꙗ и вь Солоунѣ светоую Троицоу сьзидавь и оукрасивь, и полате вьздвигь и хрисовоуль оутврьдивь оу царь грьчьскихь, ꙗко да ѥсть вь область домоу прѣсветыѥ Богородице хиландарьскыѥ. Сьзида же и вь богосьзданѣмь Константинѣ градѣ црькви, и больнице вьдвиже. И кьто можеть сихь вь кратьцѣ изрешти ѥлика сьзида и обнови по иныихь землꙗхь, чьто же ли ѥсть вь сихь кьсьнѣти? Обаче благочьстьно и богооугодьно поживь блаженыи коньць постизаѥть вь лѣто ·ѕѡкѳ· (6829=1321). Роди же и сына два, Стефана кралꙗ дѣчаньскаго, Оуроша третиꙗго, и Константина, иже вь Звечани градоу лежеть светыѥ мошти ѥго.

2. Iz „Повести от житиа кнеза Лазара и негова воиводе Милоша Обилића и остале србске све господе кои биаоу на полоу косовоу“.

Ova priča o boju Kosovskom crpena je iz narodnih tradicija negdje u prvoj polovici osamnaestoga vijeka, kad se počeo noviji srpski književni i prosvjetno-školski život, koji je i u jeziku i u navikama i u svezama i u upravi počeo lomiti sa starim tradicijama.

Komad, što ga donosimo, uzet je iz izdanja, kako ga je uredio Stojan Novaković i štampao u X. knjizi „Starinâ“.

По гибели Мрначевића промисломь божиимь поставише кнеза Лазара на престоль србски са благословениемь четири патриара васеленска и васего сабора србскаго. И тако кнезь Лазарь бисть господинь Срблемь, и пребиваше оу свакои правди оу праведне соудоу. Имаше око милостиво, роуци податливе ка васакомоу чловекоу. Имадиаше сина три: Стевана деспота и Лазара и Воука, и двие кћери: прво кћи Мара, пронаречена Виндосава, коꙗ би дата за Воука Бранковића, дроуга кћи Ела, коꙗ бисть дата за Милоша Обилића.

Ꙋ то вриеме славни кнезь Лазарь изь лова ездиꙗше коне са своимь двиема зетовима ка своемоу биелоу дворэу, а то гледаю двие кћери Лазара с висока чардака. Видосава говори дроугами и сестри Ели: видите ли сада чоуда, како мои отаць кнез Лазаръ езди кона, з десноу страноу Милошь Обилићь, с лиевоу страноу Воукь Бранковићь. Ела нои таино говори: моꙗ драга и премила сестрице, да не зна нашь кнезь Лазарь Милоша добра юнака и паметь неговоу и вриедности негове, не би га метао з десне стране да кона езди. Када то чоу Видосака, поскочи како охола девица, и оудари е, свою сестроу Елоу, роукомь оуз образь, на роуци ои прстенови златни потоноуше Ели оу лице. Окваси се леви образь, оудари ои крвица низ прси. И оу та час славни кнезь Лазарь са своимь двиема зетовима ка своемоу биелоу дворoу коне доездише. Ела крвава пред дворе изиде, Милошоу добра кона прimаше, а лице крваво пешкиромь сакривашe. Милошь виће Елоу крвавоу, и рече: што ти е, Ело, лице крваво? Она немоу све право каза, како е сестра оубила. Милошь из срца оузданоу, и оузе Воука Бранковића за роукоу, те га далеко од двора одведе, и рече моу: Караи, брате, виерницоу твою, олоу Видосавоу, да не говори злие риечи, да не зове поглавица лоуди орꙗтима; ако е ти не ћеш карати, богомь ти се тешко коунемь и витешкомь моомь десницомь, када боудемо оу поутоу ездећи на конма на поле Косово, ꙗ ћоу тебе оузети за поꙗсь, тере те о седла немилостиво изметноути, роукомь ћоу те роуци монои испот кона додавати, како но воук воукоу ꙗне кад додае, пак ћоу тобомь оударити о камен и о землоу како оно гладань орло жабом корначом, одниећоу те оу монои десници каконо рти зеца пред ловцима, и дароваћоу те виерници твонои олои Видосави или жива или мртва, за што она оучини мою матерь кобиломь; нека свак зна што оучини Обилићь Милошь, и нека сваки зна и чоуе и види, да ниесам Милош Кобилић него Обилић и право храбри детић. До то се доба зва Милош Обилић, а о то доба Кобилић, за што една женска глава ола изоусти.

И тако Бранковићь чоу те страшне риечи од Милоша, од страха оублећe, доуша моу се заседе, проговорити не може. Ꙗ то моу Милош све говораше, али за нега зле воле имадниꙗше и веће моу не поменоу, него га поусти оу свое дворе,

а Милошь оу свою воискоу оде и верно свога господара слоужаше.

Али моу отиде лоукави Воук Бранковић на Милоша врло лагати и лажоу износити, с коноmь ће своу србскоу господоу изгоубити. Поче кнезоу Лазароу говорити: дркћем како проут, мртви ме знои попаде како се чоуе, кои ти се гласъ носи за Милошемь Кобилићемь, да ће ти неверу оучинити на полю Косовоу, кад боудеш с царемь бои бити. Кнезь Лазарь говори: моучи, Боуче, кто тоу лажоу изнесе, Милошь е мои штит перни, и оу немоу стои сва моıа снага и крепость, Милошь ће оставити споменъ оу виекь на полоу Косовꙋ докле се зовоу разтроузи.

И оу то поче кнегина Милица говорити: господине кнеже Лазаре, видимь, да оћешь поћи на поле Косово, али с' мало оустави з господомь, докле видишь, оће ли што бити истина од Милошеве невере. Кнезь Лазарь говори: госпо о Милица, не би ти се садь оуставио, да се не би никадь вратио с пола Косова. Тадаи моу госпоћа Милица говори: а ти поћи с Богомь, господине мои, него те иоште желно молимь, како мога господара, изпоуни мени волоу за лоубав нашоу, тако ти завета, кои е мећоу нами, што верни моужеви даю вернимь женамь, и тако ти рода, кога сам сь тобомь родила, и тако твоıа воиска здраво одила, немои ме оукорити, што ћоу ти говорити, немои ми деветь браће оу бои водити, немои ме жалосно оуцвиелити, немои ми оучинити да погине колено срца Юга Богдановића. Кнез Лазарь Милици говори: за то ти, Милице госпоћо, не могоу испоунити волоу твою, за што оу твоои браћи стои сва моа снага, та копла сломити се не могꙋ; тако се о дице Юговића беседи, да и царь тоурски од ни стра има, вреднаıа соу твоıа браћа бои вити, него да се скоупи сва земла србска. Тадаи моу се Милица са соузами поклони и рече: тако ти Богь твою дрьжавоу сачоувао и здраво, а ти ми еднога браца од заклетве сестрици остави за милоштоу, нека се старца Юга поıаса честитога остане крви и колена и гласа на овоме краю, и да знашь, господине кнеже Лазаре, теби данась Милица пророкоуе, да од те воиске мало ће остати. Кнезь Лазарь Милицоу разговара: госпоћо Милице, срамота би било твомоу братоу од мое воиске остати, рекли би воинници: од ни ни юнака нити е од юнака. Пакь кнезь

Лазарь рече: з богомь остани, Милице госпоѣо, соузе ми твое срдце стриелами обранаваоу. Пак кнез Лазарь на кона своега оусиде, и воискоу своию обрати на поле Косово.

ε) Iz romana i pripovijedaka.

1. Iz pripovijetke o Aleksandru Velikom.

Najmiliji predmet zabavne književnosti srednjega vijeka bijaše život Aleksandra Velikoga, kako ga je pripovijedanje potonjih vremena i narodâ, baštinikâ staroga svijeta, romantički iskitilo prema svojemu mišljenju i svojoj fantaziji. Komad, što je ovdje otisnut, uzet je iz Novakovićeva izdanja: Pripovetka o Aleksandru Velikom u staroj srpskoj književnosti. (Glasnik srpskog učenog društva II. IX. Beograd 1878.) Osnova je izdanju jedan od najboljih tekstova ove pripovijetke, što se čuva u beogradskoj narodnoj biblioteci pod br. 117., dok je V. Jagić u Starinama III. uzeo za osnovu svojemu izdanju rukopis iz knjižnice knezova Lobkovica u Roudnici u sjevernoj Češkoj, koji je pisan bosanskom ćirilicom u narječju čakavskom XV. vijeka.

(Iz ovoga roudničkoga teksta uzeto je i ono, što ima u F. Petračića-Milerovoj hrv. čitanci za više razrede srednjih učilišta.)

Smrt Aleksandrova.

Вь ть дьнь прїидоше ѥреи оть Ѥроусалима, принесоше ѥмоу шаторь великь зѣло, и вьзвѣстише ѥмоу, глаголюште: ꙗко пророкь Ѥремиꙗ оумреть. Ѣлексен'дрь царь оскрьбивь се не мало, и вь ть дьнь прїидоше кь нѥмоу мнози оть града, ѥгоже сьздаль бѣше, Ѣлексан'дрию, и рекоше: цароу Ѣлексен'дре града ѥгоже сьздаль ѥси ты, не можемь жити вь нѥмь никако. Ѣлексен'дрь рече: за што? они же кь нѥмоу рекоше: змиѥ великиѥ оть рѣки нил'скыѥ исходеть, и лоуди оухапаюште и ѥдомь оумирають. Ѣлексен'дрь же кь нимь рече: идете вь Ѥросалимь, и кости ѥврѣискога пророка Иѥремиѥ вьзьм'ше и на крьсть сихь оу градь оузигѥте оу зьдь, того бо молитва ѥдь змииь исцѣлꙗѥть. И оть толѣ и до дьньсь оу Ѣлексан'дрїи змиꙗ чловѣка оухапати не можеть.

*

Вь дьнь жена кь Алексен'дроу приде глаголюшти: моужь мои злобить ме и караеть ме много. Алексен'дрь рече: всакои жене глава есть моужь, мене нѣсть дано жене соудити прѣдь моужеми. А она же си моужа на оубiиство поноудити хотеше, рече: о цароу, мене же биеть, тебѣ же невѣр'нь есть. Алексен'дрь же рече: нѣсть ти дан'но моужоу соудити; вь царстви бо моемь жены моужемь не соудеть, горе бо, рече, зем'ли, вь неи же жена обладаеть, жена бо на единоу потрѣбоу оть бога сьтвори се дѣтородства ради. моужоу потрѣб'на есть и подроуч'на, и се рекь Алексен'дрь езика еи оурезати повеле.

И вь ть дьнь пристоупи кь Алексен'дроу двородрьжица еговь Дан'дароушь, иже милостьнь Алексен'дроу и любимь зѣло и вѣр'нь до кон'ца, краткь же тѣломь, нь храбрь зѣло, и воиникь доб'рь зѣло, кь Алексен'дроу рече: великыи цароу Алексен'дре, подоб'но есть, ꙗко да властеле твои домове свое видѣть; многа бо лѣта соуть, оть нелиже оть доловь своихь заш'ли соуть. и тоу Алексен'дрь дари многие повеле принести, и тоу вел'моуже дарова царскими стемами и многоцѣн'ними дiадимами и великими царскими крьз'ни, и красними и див'ними арапьскими фарижи, и множьствомь незьчтен'нимь злата и бисера. и тако в'сакомоу вь свое царство отправити се повеле. сам же сь материю своею и сь женою и сь свобод'ними витези вь витал'ски гори ловити поиде. и вь ть дьнь Бринеоушь кь Алексен'дроу пристоупи и рече: Алексен'дре цароу, даждь ми македонiиско господство! Алексен'дрь же кь немоу рече: любимыи и мили мои Бринеоушоу, азь в'семоу свѣтоу царь есьмь, нь людiе македон'скимь царемь зовоуть ме, нь вьз'ми себѣ Ливию и Кiликiю в'соу и великоу Ан'тiохiю. и сiе Бринеоушь не вьсхоте, нь помиш'лꙗаше вь себе: ꙗко аште Алексен'дрь оумреть, азь в'семоу свѣтоу царь боудоу. и тако едь[1] растворивь, Алексен'дрь же вькоусивь, и вь ть часъ стоуденъ бысть ꙗко кроушьць, и осетивь ꙗко отроувень бысть, и рече: о любими мои врачоу Филипе, вѣдомо да есть тебѣ, ꙗко вь сладкомѣ винѣ гор'ка вькоусихь еда. Филипь же сие слышавь, и степемоу[2] сь главы своее сьврьгь на зем'лю, и

---

[1] otrov mu je poslala majka Minerva iz Maćedonije.

[2] стемоу.

виліа нѣкаа топ'лыше сь целимь теріакиемь[1], и Алексен'дроу даде пити. се же слышавь Бринеоушевь брать Лев'кадоушь, и Алексен'дрове сьмрьти видѣти не могыи, на мьчь свои налегь, самь себе оубоде.

Алексен'дрь же кь врачоу своемоу Филипоу рече: можеши ли ме сьмрьти избавити, о Филипе? Филипь же кь немоу сь плачемь рече: о вьсега свѣта цароу, Алексен'дре, идеже богь хоштеть, побѣждаеть се естьства чинь; да невьзмож'но ми е помошти ти, понеже прѣодолѣла есть едов'наа стоудень срьдца твоего топлотоу. нь сие помошти ти могоу, ако да .г. дьни живь боудеши, дон'деже вса царствіа оуредиши. се же Алексен'дрь слышавь, главою же помаавь, и просльзивь се, рече: о соует'наа славо чловѣчьскаа, како вь малѣ авлаеши се, а вь скорѣ погибаеши! добрѣ бо рече рекыи: нѣсть на земли радость, еиже не примешаеть се жалость, ни е на зем'ли слава непрѣлож'наа! о зем'ле и сльн'це и людіе и твари, плачите мене дьньсь, вь малѣ бо на свѣть авихь се, а вь скорѣ подь землю зандохь. о земле, моа мати, како красние чловѣкы оть зем'ле оупитав'ши, и напрасно ихь кь себѣ прием'леши! о неоустав'наа чловѣчьскаа части, како кь мнѣ тихо посмѣа се, и паки ме кь зем'ли отсилаеши! о вое сил'ни и моштни и любиміи мои Макидоніане, аште вьзмож'но ви есть сьмрьти отети ме дьньсь, да сь вама в'сегда боудоу, за мене дьньсь сьмрьтію бите се, похитити бо ме оть вась пришла есть. се же слышав'ше Макидоніане, сь плачемь рекоше кь Алексен'дроу: Алексен'дре, сил'ныи господине, аште би вьзмож'но сьмрьти откоупити те дьньсь, животь нашь вьси дали бисмо за тебе, нь намь невьзмож'но есть, богоу едномоу вьз'мож'но. нь ты на земли добрѣ пожиль еси, и сьмрьть твоа поч'тена есть. бол'ша есть нег'ли иномоу животь. походи оубо, Алексен'дре, походи, на оуготован'ное тебѣ оть бога мѣсто, на зем'ли бо добрѣ царствоваль еси, и тамо раа наслѣдити имаши.

Филипь же врачь Алексен'дровь мьскоу живоу рас'сѣкь, оу нои Алексен'дра посади сѣдети. и вса земльнаа царствіа и господст'ва и в'се к'незе по достоанию оуредивь, Олим'біадоу же матерь свою и Роксан'доу царицоу за роуке поемь, Пото-

[1] теріакомь.

ломеа же и Филона себѣ призвавь, рече: любимаа моꙗ и слад'каа присныꙗ братіѥ, Потоломею и Филоне, женоу мою и матерь вамь дьньсь прѣдаваамь, ꙗко да мою поминающе иже кь вамь срьдьчьноу лоубовь, и нихь почтено сьмрьти дохраните и македониска царствіа добре оуредите. тело же мое оу Александри оукопаите; мене же паки оузрети имате тогда, егда мрьтви оть гробовь вьстаноуть. вѣдомо да есть вамь, ꙗко на последьникь летомь Перьшане Макюдоніани обладати имоуть, ꙗкоже и міи Перьсидомь обладамо дьньсь. и се рекь Александрь, Роксандоу за роукоу приемь, сладько сию облобизаше, глаголе: Дариюва дьшти и моꙗ мила доуше и срьдце и свете очию моею, вьсего света царице, Роксандо! вѣси ли, оть нелиже честь моꙗ приплете ме кь тебе, колико извештание срьдца моего и лоуб'ве кь тебе оуказахь, ꙗкоже ниединь моужь кь своеи жени; такожде и тіи кь мнѣ лоубовь и чьсть верьно сьблоуде ꙗкоже ниедина жена кь своемоу моужоу такожде. да вѣдомо да есть тебѣ, ꙗко дьньсь лоубовь наша растрьгноути се имать, отхождоу оубо вь поуть невратими и вь мѣсто оуготован'ное мнѣ по дѣломь. ти же ми, Роксандо, останн сь богомь, моꙗ мила лоубьви. и се рекь Александрь, облобизавь ю, отпоусти. и тако властеле на целовь призвавь, и сь вьсеми по редоу исцеливавь се, сь плачемь кь нимь рече: о лоубими мои и мили Македоници витези, и прочи юзици, Алексендра дроугога кь томоу не имате. и сие рекь, рече: приведите ми великаго Доучипала моего. и приведоше прѣдь нимь Доучипала. Доучипаль же Алексен'дра видѣвь оумираюшта и многожел'но повишта, и много порьзавь ногама зем'лю копаю, Алексен'дровь облобизаше од'рь. Алексен'дрь же похвативь его за гривоу, рече: о мили мои коню Доучипале, не кь томоу дроугыи Алексен'дрь вьсѣсти на те имать. и тоу Бринеоуша оного видѣвь, кь немоу рече: о любимыи мои Бринеоушоу, не вѣси ли, колика благаа сьтворихь тебѣ? По что зло за добро вьз'даль ми юси, по что отров'нога юда напоиль ме еси? нь прокле̃ть да юсть господарь, кои храни господского оубіицоу и блоудника господске коукю; проклеть да юсть, к'то хранить градоиздавчию. нь зла оубін, да се зло прѣкрати. и тоу Доучипаль скочи, Бринеоуша оного за врать похвативь, и на землю притиште, и ногами своими до сьмрьти оубии. Алексен'дрь же сию видѣвь, рече: попи, брате Бри-

неоушоу, чашоу, юже ми посклоужиль юси. Потоломен же п'сомь рас'сешти юго повеле.

Алексен'дрь же на властеле своює позрѣвь, и главою помаавь и жел'но проплакавь, рече: о любими мои свега свѣта царию, и вьси витези и прочи кон'ници, како в'соу вьселюн'ноу прѣюхь и до раа доидохь, идѣже Адамь прѣдѣдь нашь жиль бѣше. и к'се крае земле видехомь, и висиноу небесноу оузнахомь и гльбиноу мора разоумехомь, нь оубежати не могохомь горькога напраснаго сьмрьтнаго срьпа. ви же зрите ме оумираюшта, помошти ми хоштете, нь не можете. нь похождоу оубо, похождоу, идеже соуть вьси оумрьши оть века, ви же останете ми з'богомь, мене до сьмркти поменоуюште; видети бо се имамо тамо югда мрьтви оть гробовь вьстаноуть на соудишти страшномь.

И се рекь, силнии царь Алексендрь и оумрѣ вь земли нарицаеме Герсемѣ, вь странѣ халдѣисцѣи, близоу Єгупта. вь земли Мѣгюрѣціи сиросціи, на рѣци Нилѣ, на мѣсте, идѣже Іосіфь прѣкрасніи .з. житниць Фараоноу цароу сьтвориль бѣше. и толико плачь и жалость сьтвори се тоу, никтоже нигдѣ не слыша елико тоу. и тако вьзеше тело, сь чьстію вь Алексендрїю донесоше. Плака же мати Олимбіада царица, и Роксанда жена его, нарицахоу царіе и кнезы и вси юзиции: „жены и дѣти плачите сь мною“! Роксанда крьзно до землює раздра, и косе до землює распоустии, сь плачемь кь Алексендроу ако живоу говораше: о Алексендре, всего света цароу, силніи господинѣ, да крьв'никь ли мене бѣше, понеже вь чоуж'дихь остави ме землахь!? самь ако сльн'це сь сльн'цемь заиде, нь о зем'лює и сльн'це и гори и хльми и море и краснаа дрѣва плодовитаа, плачите сь мною дьньсь, источите источ'никь слькз'ныи оть очию моєю, и юзеро напльните, гороу напаите пелиновоу, оноу гороу юдовитоу м'нѣ! и се рек'ши, на дворь к'сѣмь излести повеле, сама же конь Алексен'дра сѣдши, ако жива облобизание, и к нюмоу глаголаше; Алексен'дре, макюдоніискыи цароу, макюдон'ско сльн'це! аште ми ю дьньсь оумрети, тебе разлоучити се не имамь, моює мило сльн'це. се рек'ши, парамахерь Алексен'дровь вьзьм'ши и на нь налег'ши врьхь Алексен'дра оуводе се.

Потоломеи же и Филонь стльпь великь сьз'даше и высокь срѣде Алексен'дрьскаго града, и на нюмь оу златѣ ков'-

чезѣ тѣло Ялексен'дра цара и Роксан'де положише, идеже и до дьньсь тоу стоють. вел'моужіе юго и царію в'сакь отиде вь свою зем'лю, Ялексен'дріа же Потоломею господствовати прилоучи се. по сьмрьти же Ялексен'дрове на четири ста царствіа раздѣлише се и зем'лѣ. и никомоу, о човече, сы свѣть не боуди оу вѣкь, да блюди се да не замѣнишь за покои троудь.

Сьвршителю Богоу нашемоу слава вь вѣкы вѣкомь, аминь.

2. Iz pripovijetke o trojanskom ratu.

I ova pripovijetka bijaše mila narodima u srednjem vijeku, ako i nije tako fantastički iskićena kao život Aleksandra Velikoga. Ovaj je komad uzet iz „Arkiva za povjesnicu jugoslavensku“, knjige IX., gdje je V. Jagić naštampao jedan glagolski tekst ove pripovijetke u ćirilskom prijepisu, a radi sadržaja ga mećemo ovdje.

Бѣше .а. крал' именем' Приеш', бѣше веле богат'. и едан' дан' поче ловити и пригода се прити на едан' оток' лѣп', при ком' отоцѣ с едне стране течаше велико море и з другге стране течаше рѣка, именем' Шанктоуш, а с трете стране бѣше лоуг' трд' веле, а с четврте стране течаше море Пелешино, и с петоу страноу бѣше дол инћинн', в' ком' растѣше много племенита цвѣт'ѣ. и драго бѣ кралю в' срци. и приче он'дѣ град' зидати, и именова своим' именем' Пићиѣ. по том, Приеш' крал' роди сина, Илоуша крала. Илоуш' крал' оучини сило дѣло и призида веще от оца своего, и именова своим' именем' Илион'. по том' Илоуш' роди сина своего именем' Лавмедона великога, и Лавмедон' оучини сило дѣло именова Лавмедониѣ. по том' роди сина Лавмедон' именем' Яшарикоуша крала, и Яшарикоуш' крал' призида веще от оца своего и именова Яшарикиѣ. по том' Яшарикоуш' роди сина именем' Дардаоуша крала, и Дардаоуш' крал оучини сило дѣло, веще от оца своего, именова своим' именем' Дарданиѣ. по том' Дардаоуш' крал' роди сина, именем' Троилоуша крала, и та Троилоуш' крал' оучини дѣло век'ше от' всѣх' и именова своим' именем' Троѣ.

По том' Троилоуш' крал' роди сина, именем' Пријкмоуша крала и Пријкмоуш' крал' имѣше госпою свою, именем' Ѣкоупоу. и бѣ теготна и воу с'нѣ роди глав'ню и взиде на небо и поусти се опет' к мороу, и от' не падоше искре на Трою и погорѣ до фоундомен'та. избоудив'ши се госпоѣ Ѣкоупа и повѣда то моужоу своемоу Пријкмоушоу кралю, а Пријкмоуш' крал' мишлаше в' ср'ци своем', и в' ютрѣ повѣда всѣм' мештром' троискѣм' и пророком' и властелем' и нижнѣм' людем', да моу повѣде что хоще бити сан' он'? и прорекоше мештри рекоуще: хоще се син' тебѣ родити, с кога хоще погиноути Троѣ до фоудомента и не остане камен на камѣнѣ. и приде Пријкмоуш' к своеи госпои и рече: госпое, када се роди син' от тебѣ, не храни га, на рци га оубити. и рече госпоѣ Ѣкоупа: рада оучиню, ко е твоѣ заповѣд'. и гда се роди син', бѣ вѣлѣ лѣп', и оумисливши мати, и пови га в' брачин и ш' ним' много злата, и рече едномоу юнакоу[1]: вазми ово дѣте и неси е далеко от Трое и вр'зи е в краи поути. и тако оучини.

И он'дѣ га наиде .а. пастир', комоу пастироу тоу нощ жена сина родила бѣше, и пр'несе га к неи и рече еи: жено храни тако тога, како овога, и веселаше се о нем' и издѣ моу име. Париж', за-ч' растѣше како и париж' искроужив' шню: а ки син' бѣше влащи, та растѣше како всако дѣте. и гдѣ бѣ син'ма .з. лѣт', идѣхота на поле с Парижем' от'цем' своим' и хоѣхота околоу добит'ка, и свађше Париж' .в. воли, и ки ню преможаше, томоу свијше от цвѣт'ѣ короуноу и положаше на роге, а хоуништѣмоу кладѣше короуноу от сламе. и Париж' дѣлаше коуч'моу, а дроуги та син' дѣлаше бат'.

И када Париж' приде в' юначе[2] врѣме, идѣше гдѣ слишаше юнаке и витези, и срещоу коушаше и воу всакои игрѣ и рване премагаше. и тоу пребори еднога витеза, именем' Щита пред' Пријкмоушем' кралем'. и по том' оучини Пријкмоуш' крал' збор' и рече пред' всѣм' збором': гдо хоще от вас' помагати Пријкмоуша крала в' троиском' дѣли, помагаи ме. хощоу моу дати три доли злата. и слишаста то д'ва д'кла

[1] mladić юнъ mlad.
[2] mladenačko.

земална· Невоуш'[1] и Нептоумоуш'[2] и сцѣниста се ш ним', и бѣше Невоуш' гоус'лник' и гоудѣше и гредѣше само камение, и зидаше се, кадѣ хотѣше он'. и бѣше Нептоумоуш' мор'ски д'ѣвал' и заповѣдаше мороу, и гредѣше тлак' з мора, и зидахота, коудѣ хотѣхота. и свршиста все дѣло, и придоста к Приѣмоушоу кралю и рекоста· господине, даи нама оувѣт', каи си рекал', дѣло е свр'шено. а он' има показа грст' и бргицие[3] и рече· оберета си меи сѣми· то соу доли, ко вама годѣ. а она се рас'срдиста и позваста га пред' Юп'тѣра бога и не могоста га оупрѣти. и поидоста к пророчицам' да прорекоу зло о троиском' дѣлѣ. и проречено бѣ о Трои, да има бити рассипана в малѣ врѣменѣ, оу врѣме Приѣмоушево.

И по том' женаше се Пелешин'[4] крал' Тетицием' госпоу. и призва все пророчице в свати, развѣ едное госпе не призва, с коу бише в свади: та госпа, камо коли идѣше, тоу се крв' оучинаще. и оучини ѣбл'ко злато и написа на нем' сико говорец'· злато ѣбл'ко дано боуди наилѣплои госпои в Трои. и положе е в травнице Пелеюшеви.

И идоуции .г. пророчице в травник' хладити се и наидоше злато ѣблко, и прочтоше словеса и свадише се об' не и позваше се пред Юп'тѣра бога. и приилад'ше преда-н' и решѣ· господине, наидосмо се ѣблко злато· писмо прави на нем'· ка е вас' наилѣп'ши, тои боуди се ѣбл'ко. а сада соуди и повѣи, ка е меи нами наилѣп'ши, и даи еи се ѣблко. а Юп'тѣр' богь не хоте им' соудити, рече· ѣ не щоу соудити вам', за-ч' ми е Юнош' жена, а Палеш' невѣста, а Вѣноуш' сестра, поидѣте пред' Парижа пастиревица, он' вам' соуди.

---

[1] mj. Невоуш' Phoebus.

[2] Neptunus.

[3] U drugom glag. rukopisu пр'гиць, a to je ista riječ kao пръгръшта.

[4] U dr. glag. rukopisu Пелеоуш'.

ζ) Iz zakonikâ.

1. Iz zakona cara Dušana.

(1349—1354.)

Ovo, što ovdje donosimo, izvađeno je iz izdanja Stojana Novakovića „Zakonik Stefana Dušana cara srpskoga 1349. i 1354.“ Nanovo izdao i objasnio St. N. Beograd 1898.

Законь благовѣрнаго цара Стефана

въ лѣто ·ѕѿнз· (6857=1340) ин҆диктиона ·в· въ празникь възнесеніа господнѧ мѣсеца маѩ ·ка· дьнь.

Сін-же законьıкь поставлѩѥмь оть православнаго събора нашего, прѣосвѣштенымь патріархомь кур-Іоаникіемь и въсѣмьı ар҆хіереи и црьковникьı, малимьı и великьıми, мною, благовѣр҆ньıмь царемь Стефаномь, и въсѣмін властели цар҆ства ми, малими же и великьıми, закономь же симь сложеніа бьıше.

1. Наипрьво за христіан҆ство. Сіим-зін образомь, да се очисти христіан҆ство.

2. Властѣле и прочіи людіи да се не жене, не благослови҆ше се оу своего ар҆хіереа, али оу техзін да се благослове, кои соу избрали доуховники ар҆хіереи.

3. И ниедина свад҆ба да се не оучины безь вѣн҆чаніа; ако ли се оучины безь благословеніа и оупрошеніа црькве, таковы да се разлоуче.

4. И за доуховны дльгь въсакь чловѣкь да имать повиновѣніе и послоушаніе къ своемоу ар҆хіерею; ако ли се кто обрѣте съгрѣшивь црькви, или прѣстоупивь что любо оть сіега законика воломь или нехотѣниемь, да се повине и исправи се црькви; ако ли прѣчюѥ и оудрьжи се оть црькви, и не въсхоште исправити повелѣніа црькви, по томь да се отлоучи оть црькви.

6. И за ересь латин҆скоую; што се соу обратили христіане вь азімиство; да се вьзврате опеть вь христіан҆ство; ако ли се кто обрѣте прѣчювь и не възвратиъвь се въ христіан҆ство, да се каже како пише оу законикоу светыхь отьць.

7. И да постави црьковь велика протопопѣ по вьсѣхь градовѣхь и трьговѣхъ да възврате христіане оть ереси латин'скыѥ, кои се соу обратили въ вѣроу латин'скоу; и да имь даде заповѣдь доуховноу; и да се вьсакы врати въ христіан'ство.

8. И попь латин'скы, ако се найде обративь христіанина въ вѣроу латин'скоу, да се каже по законоу светыхь отьць.

10. И кто се обрѣте ѥретигь живѣ въ христіанѣхь, да се жеже по образоу и да се прожене: кто ли га име таити, и тъзы да се жеже.

12. И доуховномоу дльгоу козмици да не соудѣ; кто ли се найдѣ оть козмикь соудивь црьковномоу дльгоу, да плати .т. перьперь; тък'мо црьковь да соудіи.

13. И митрополитіе и ѥпископіе и игоумни по митоу да се не поставѣ; и оть сьда кто се найде поставивь по митоу или митрополита, или епископа, или игоумна, да ѥсть проклеть и он'-зіи кои га ѥ поставиль.

20. И людіи коѥ съ вльхов'ствомь оузимаю изь гробовь, тере ихь съжижоу; село коѥ то-зіи оучини, да плати враждоу; ако ли боудѣ попь на то-зи дошьль, да моу се оузме попов'ство.

21. И кто прода христіанина оу иноу невѣрноу вѣроу, да моу се роука осече и ѥзыкь оуреже.

48. И по вьсѣхь црькквахь да се хране оубозіи како ѥсть оуписано оть ктиторь; кто ли ихь не оусхрани одь митрополить и оть епископь или оть игоумень, да се отлоучи сана.

29. И калоугюеріе да не живоу изьвьнь монастыра.

39. Властѣле и властѣличикыи [1], иже се обрѣтаю оу дрьжавѣ царства ми, Срьблѥ и Грьціи, што есть комоу дало царство ми оу баштиноу и оу хрисоволіи, и дрьже до снега-зи събора, баштине да соу тврьдѣ.

48. Кьда оумрѣ властѣлинь, конь добріи и ороужіе да се даѥ цароу; а скита велика бисерна и злати поась да има сынь моу и да моу царь не оузме; ако ли не оузима сына, нъ има дъштерь, да ѥсть вол'на дъштіи и продати или одати свободно.

[1] vlasteličići.

53. И кои властѣлинь оузме владыкоу по силѣ, да моу се обѣ роуке отсѣкоу, и нось оуреже; ако ли себрь оузме по силѣ владикоу, да се обѣси; ако ли свою дроугоу оузмѣ по силѣ, да моу се обѣ роуке отсѣкоу и нось оуреже.

55. И ако себрь оп'соуѥ властѣлина, да плати .р. перперь и да се осмоуди; ако ли властелинь или властѣличикь оп'соуѥ себра, да плати .р. перперь.

64. Сирота коудѣл'ница да ѥсть свободна, такожде како и попь.

69. Себрова сѫбора да нѣсть; кто ли се обрѣте сѫбор'никь, да моу се оуши оурежоу и да се осмоуде поводьчіе.

71. И кто зло оучини брать или сынь или родимь кои соу оу єдинои коуке, кѫсе да плати господарь коуке; или да дасть кои ѥ зло оучинио.

72. И кто невольнь доиде на дворь царевь, да се кѫсакомоу оучини правда, освѣнь отрока властеоского.

81. Планине што соу оу земли царства ми; што соу цареве планине да соу цароу, а црьковне црьквамь, а властѣоске властеломь.

85. Кто рече бабоун'скоу речь, ако боудѣ властелинь да плати .р. перперь: ако ли не боудѣ властелинь, да плати .ві. перперь и да се біе стапіи.

87. Кто нѣсть дошьль наχвалицомь по силѣ терѣ ѥ оучиниль оубійство, да плати .т. перперь; ако ли боудѣ пришьль наχвалицомь, до моу се обѣ роуцѣ отсѣкоу.

94. Ако оубіе властѣлинь себра оу градоу или оу жоупѣ или оу катоуноу, да плати тысоуштоу перперь; ако ли себрь властѣлина оубіе, да моу се обѣ роуцѣ отсѣкоу, и да плати .т. перпер.

95. Кто опсоуѥ светителы или калоугѥра, или попа, да плати .р. перперь; и кто се наиде оубывь светителы, или калоугѥра, или попа, да се тѫзіи оубіе и обѣси.

96. Кто се обрѣте оубывь отца или матерь, или брата, или чедо свое, да се тѫзіи оубіица иждеже на огны.

97. Кто се обрѣте искоубь брадоу властѣлиноу или доброу чловѣкоу, да се томоу-зіи обѣ роуцѣ отсѣкоу.

98. И ако се оскоубѣта два себра; меχоскоубине .ѕ. перперь.

109. Магіиникь и отровникь кои се наиде облично, да се каже по законоу светыиχь отьць.

111. Кто се наиде соудію осрамотивь; ако боудѣ властѣлинь, да моу се въсе оузме; ако ли село, да се распѣ и плѣнии.

120. Цариникь царевь да нѣсть вол'нь забавити, или задрьжати кога човѣка, да моу коуплю продасть оу без'цѣніе; вол'но да проходи въсакы по трьговѣхь, и воломь да походы въсакы своомь коупломь.

122. Ако ли кои властѣлинь задржи трговца, да плати .т. перперь; ако ли га цариникь задрьжи, да плати .т. перперь.

128. Господинь царь къди име сына женити или крьштеніе; и боудѣ моу на потрѣбоу дворь чинити и коукіе; да вьсакь поможе мал и великь.

129. На воисцѣ на въсакои да обладаю воеводѣ колико и царь; што рекоу да се чюіе; ако ли ихь кто прѣчюіе оу чемь, да іесть то-зи осоужденіе коіе и онем'-зи кои бы цара прѣслоушали; и соудовѣ малы и голѣмы кои соу на воисцѣ да имь соудѣ воіеводѣ, а инь никто.

130. Црьковь кто обори на воисцѣ, да се оубіе или обѣси.

131. На воисцѣ свадѣ да нѣсть; ако ли се свадита два да се біета, а инь никто одь воиникь да им не поможе; ако ли кто потече и поможе на пор'вицоу, они-зіи да се біію.

133. Поклисарь што греде изь тоугіе землие кь цароу; а или одь господина цара кь своемоу господиноу; гдѣ пріидоу оу чіе любо село, да моу се чины чьсть, да моу іе въсега довол'но; нь да обѣдоуіе или вечера, а да греде напрѣда оу ина села.

135. Воиска коіа греде по земли царевѣ, гдѣ падне оу ком'-зи селоу, дроуга коіа по нои гредѣ, да не падне оу том'-зи селоу.

137. Хрисоволи царства ми што соу оучиниени градовомь царства ми; што имь пише, да имь нѣсть вол'нь потворити ни господинь царь, ни инь кто; да соу хрисоволы тврьды.

138. Ако се обрѣте оу чіемь хрисоволи слово лъжно приписано, и обрѣтоу се словеса прѣтворен'наа и рѣчи прѣтворене на ино него што е повелѣло царство ми, да се ти-зіи хрисовоули раздѣроу, а он'-зіи кекіе да не има баштине.

151. Повелѣва царство ми: оть сьда напрѣда да юсть порота и за много и за мало; за велико дѣло да юсть .кд. поротници; а за помьны дльгь .ві. поротникь; а за мало дѣло .ѕ.; и ты-зи поротници да несоу вол'ны никога оумирити, развѣ оправити, или окривити; и да юсть вьсака порота оу црькве; и попь оу ризахь да ихь заклвне; и оу поротѣ камо се векы кльноу и кога векы оправе, ты-зіи да соу вѣрованіи.

163. Вьсаке соудіе што соуде да оуписоую соудове и да дрьже оу себѣ, а дроугоу книгоу оуписав'ше да ю даде ономоу-зіи, кои се боудѣ оправиль на соуде. Соудіе да посилаю приставе добрѣ, праве и достовѣр'не.

166. Пиıаница откоуда греде и зарьже кога, или посѣче, или окрьвави, а не досьмрьти; такокомоу пиıаници да моу се око изме, и роука отсѣче; аште ли піань задере, или капоучь скине, или иноу срамотоу оучины, а не окрьвави, да га бію .р. стапіи; и да се врьже оу тьмницоу; и по томь да се извѣде ис тьмнице, и да се біе и поусти.

168. Златара оу жоупахь и оу земли царства ми нигдѣ да нѣсть; развѣ оу трьговѣхь, гдѣ юсть поставило царство ми динаре ковати.

169. Аште ли се обрѣте златарь освѣнь градовь и трьговь царства ми оу коемь селѣ; да се то-зи село распе, и златарь иждеже.

Ако се обрѣте златарь оу градоу ковѣ динаре таино, да се златарь иждеже и градь да плати глобоу што рече царь.

170. Оу градовѣхь царства ми да стою златаріе и да ковоу и ине потрѣбе.

171. Еште повелѣва царство ми: аште пише книгоу царство ми, или по срьч'бѣ, или по любви, или по милости за нѣкога, а она-зи книга разара законикь, не по правдѣ и по законоу како пише закон'никь, соудіе тоу-зи книгоу да не вѣроую, тьк'мо да соуде и крыше како ю по правдѣ.

172. Вьсаке соудіе да соуде по закон'никоу право како пише оу закон'никоу, а да не соуде по страхоу царства ми.

185. Тѣм'жде образомь, кто дрьже тьмнице царства ми, да никога не приме ничіега чловѣка безь кніге повелѣніа царства ми.

198. Доходькь царскын, соке и наметь и арачь, да дава вьсакь чловѣкь вьбьль жита, половина чиста а половина прѣ-

проста волꙑ перперь динарми, а рокь томоу житоу да се оусипа на Митровь дьнь, а дроуги рокь на Рождьство Христово. Ꙗко ли сокꙑ властелинь не да на те рокове, властелинь ть да се свеже на царскомь дворою и да се дрьжи докле плати двоиномь.

2. Iz poljičkoga statuta.

Najstariji dio ovoga statuta zapisan je 1440. g. Kako mu samo ime kaže, pisan je za Poljica u dalmatinskom primorju između rijeka Žrnovnice i Cetine oko kamenite planine Mosora. Poljica su se od starine do našega vremena sama upravljala — desetak — dvanaest sela. Svako selo imalo je svojega kneza, pa su ovi knezovi svake godine o Đurđevu dne birali velikoga kneza, vojvodu i kancilijera.

Ovaj je statut izdao već 1859. g. u petoj knjizi Kukuljevićeva „Arkiva“ Matija Mesić, a 1890. g. V. Jagić u spomenutom (na strani 91.) zborniku hrvatski pisanih zakona.

Ѡд робства.

23a (17). И пришше полчане сви единьно и заповидаше свим племенитимь властелем и дидићем и кметићем и влашићем, ки коли би с тѹрци пошли на воискѹ или с марьтолоси, да дидићь има се ѹхитити и властеличићь и обисити, а гибѹће све ѹ опћинѹ, а ближнемѹ племеньщина; а кметићь и влашићь ки би се наша да с тѹрци воюће или с мартолоси, да се има ѹхитити и обисити, а иманьа негова половина опћини а половина господинѹ неговѹ. тои се разѹми, тко греде главом да е дѹжань, а ина челадь да ни дѹжна главом.

И на овои згора писано пришше, тако властеличић, тако дидићь, тако кметићь, ки коли ѹлизе ѹ тѹи згрихѹ, да е една ослѹха свакомѹ, како е згора писано.

23b (18). На конаць ки годи би полчанинь ке хоћь врсте бѹди робио с тѹрци али с мартолоси али се придао тѹрком али ѹ тѹрке пошао хоте ѿд свое воле, ли е дѹжан наипри главом, како е згора речено, и имане гре ѹ опћинѹ; ако ли племенщинѹ има, гре ближнемѹ; ако ли е кметићь, тада иманьа по неговѹ господинѹ, а ино ѹ опћинѹ.

24 (19). Я овои приаше поличане б8д8 и сви заедно, ски властеле и сва опћина поличка, овако и по ови п8т: 8чинише по четири властеле и четири дидиће за три мисеце, наконь три мисеце да се др8зи промине, ли такое 8диле по осам тихе згора писаних; а ком8 б8де криво, да позива прида не за три дни 8 свак ом8 мисец8; а тко би не пришао на први позовь, да плати . і . боланачь; а на др8ги позовь ако не приде, да плати др8г8 десеть боланачь; ако не приде на трети позовь, да г8би правд8.

25 (20). И овои примише поличане сви опћено б8д8ћи заедно на ок8п8, да ниедань поличанинь не море држати влаха 8 Полицихь ни на поличком, одложе тко га море држати на свом и о свом, одложе добре воле на чем би стали.

26 (21). И приаше Полица сви к8пно, да ки коли би поличанинь 8био човика, ки би ша на Полица истиним законом 8 Полицихь да зло 8чини, да тогаи имаю сва Полица платити; или тко би наша л8пежа при свом иманью или при кога коли поличанина иманью, тко коли 8би л8пежа кред8ћи али водећи, да га Полица сва плате; или би тко 8био г8сара, а онь га хоће дерати, а ови ки се брани 8бие га, и тогаи Полица плаћаю. ки ли би поличанин свадив се или скарав се тере 8био поличанинь поличанина, да га Полица не плаћаю.

27 (22). И примише поличане сви единьно, да се не има ниедань поличанинь ни море вазети за изванскога проти поличанин8, што е ис племеньщине парна; ки ли би се вазео, да плати либар . и .

Од 8мицаћна дивоћак силом.

113 (247—248). 8 име ис8са амен. Лит од пороћенћа ћнегова . ч . х . е ., мисеца шетенбра на . д . дни, ово нека се зна, како ово 8чини сва почтована опћина поћличка ск8пно и договорно, а за кнештва господина Єтипана Ник8лића и за воиводе Ивана Єичића, а то да ниедан поличанин не има 8мицати дивоике силом. Яко ли би коћи то 8чиниćо с8против почтованоћ опћини, да би 8мака дивоик8 силом, а да м8 иде почтована опћина на к8ћ8 и да м8 развали к8ћ8, а негово све ча годи има да се 8зме 8 опћин8 поличк8, толико ономе ки би ћ8 8мака, толико ономе, ки би м8 помога. И за ово

ѹчинише, заціто више ѹмака Стипан Каћѹнић дивонкѹ силом, а за свога сина, ка е вила обећана дрѹгомѹ и обрнѹта на опосѹн и на нѹ ставлен прстен по законѹ овога свита И зато осѹди почтована опћина Стипана Каћѹнића педесет толорих а дом Иванова синовца двадесет толорих, а свакога свата по десет толорих, ки ће годир биһо ѹ тих сватих. И ако то не донесѹ на збор почтоване опћине, да иде опћина на нихов ѹ кѹћѹ и да им ѹзмѹ дѹплицѹ, а то да све иде ѹ опћинѹ поличкѹ.

(273). Ово нека се зна, како приписасмо ови статѹт из старога ѹ ови вирно и право, ни ѹзмакнѹв ни примакнѹв, него да се воћле разѹми арвацки и латински, з договором сви властели и дидићи и са свим пѹком. А то ће за кнежиће кнеза Ћѹре Синовчића, кнеза великога, и воћводе Ивана Бехо вића, с осталими главари и с пѹком, како ће згора.

η) Iz ispravâ.

1. 1189. 29. avgusta. U Dubrovniku.

Kulin, ban bosanski, ugovara s knezom Krvašem iz Dubrovnika i dopušta dubrovačkim trgovcima da slobodno trguju po Bosni.

Ѹ име ѡца и сына и светога доѹха. ꙗ банъ босъньски Кѹлинъ присезаю тебѣ, кнеже Кръвашѹ, и вьсѣмь граћамь[1] дѹбровьчамь правы приѣтель быти вамь ѡдь селѣ и до вѣка и правь гои дрьжати сь вамы и правѹ вѣрѹ, до колѣ сьмь живь, вьси дѹбровьчане кире[2] ходе по моемѹ владанию трьгѹюке,[3] гьдѣ си кьто хоке крѣвати, годѣ си кто мине, правовь вѣровь и правымь срьцемь дрьжати е безь вьсакое зьледи, разьвѣ що ми кьто да свонов оловь поклонь, и да имь не бѹде ѡдь моихь честьниковь силе, и до колѣ ѹ мене бѹдѹ,

---

[1] dat. pl. strsl. граждaньмъ — građanm — građamm — građam.

[2] mj. иже = koji.

[3] mj. тръгоуѭще. Da bi se označio naš glas ć, upotrebljavahu naši ćirilovski spomenici znak ꙁ.

дати имь съвѣть и помокь какоре и себѣ, коликоре моге, безь вьсега зьлога примысьла, тако ми богь помагаи и сие свето еваньѣелие. ѣ Радое диѣкь бань[1] писахь сию книгꙋ поведовь бановь ѡдь рождества хрьстова тисꙋка и сьто и ѡсьмь десеть и девеѣть лѣть, мѣсеца авьгꙋста ꙋ дьвадесети и девети дьнь, ꙋсѣчѣние главе Иѡвана крьстителa.

2. 1198—1199.

Stjepan Nemanja, veliki župan srpski, daruje manastir Hilandar.

Ис-кони сьтвори богь небо и землю и чловѣкы на неи, и благослови ю, дасть имь власть на вс҇ки твари своеи, и постави ѡви царе, дроугие кнезе, ини владикы, и комоуждe дасть пасти стадо свое и сьблоудати е ѡть всакога зьла находещаго на не. тѣмьже, братие, богь прѣмилостивы оутврьди Грьке царьми а Оугре кральми, и когожде езика раздѣливь и законь давь и нравы оуставы и владикы надь ними по нравоу и по законоу раставль своею прѣмоудростию, тѣмьже по мьнозѣи его и неизьмѣрьнѣи милости и чловѣколюбию дарока нашимь прадѣдомь и нашимь дѣдомь ѡбладати сиювь земловь срьбьсковь, и вьсакоѣко богь строе на оуньша чловѣкомь нехоте чловѣчи гибѣли, и постави ме велнега жоупана нареченаго вь свѣтѣмь крыщени Стѣфана Неманоу, и ѡбновихь свою дѣдиноу, и больше оутврьдихь божиювь помокию и своею моудростию, дановь ми ѡть бога, и вьздвигохь погибьшꙋю свою дѣдинꙋ, и приобрѣтохь ѡдь морьске земле Зетоу и сь градокы. а ѡдь Ярьбанась Пилоть, а ѡдь грьчьске земле Лабь с Льпланемь, Гльбочицоу, Рѣке, Загрьлатоу, Лѣвьче, Бѣлицоу, Лепеницоу. и божиювь помокию и своимь троудомь та вса приобрѣть, поспѣшенемь божиемь мирь и тихость вьсьприемьшоу владичьствоу моемоу ѡдь вьсоуда, зачехь поощравати мысль свою и поучлавати оумь свои, вьждедѣвати и пещи се ѡ доуши своеи, вь которое число вьчьтень бꙋдоу вь дьнь страшьнаго сꙋда, и како би мощьно вьсприети ми ан-

---

[1] banj = banov.

гельски и апостольски ѡбразь и послѣдовати владичьнемь глаголомь: вьзьмѣте иго мое на се, и наоучите се ѡть мене, ѣко кротькь есмь и сьмѣрень срьдьцемь, иго бо мое благо и брѣме мое лько есть. миноувьшоу же врѣмени многоу владика мои прѣмилостивы не прѣзьрѣ молениѣ сьплѣсканиѣ своего, нь ѣко щедры трѹдоположьникь и мьздовьздатель, иже рече неисквρьнимни своими оусти: не придохь призьвати праведьникь нь грѣшьникь вь покаѣние; и мьнѣ по милосрьдью его вьнезапоу приклоучьшоу се врѣмени ѣснѹ, и вса мира сего чьсть и слава ни вь чьтоже ми вьмѣнена бысть, и вьсоу красотѹ житиѣ сего и дивьно вьзьрѣние ѣко и дымь ми бысть видимо. а христова любы паче привезоваше се кь мьнѣ аще и кь недостоиноу. и вьнезапоу ѡставихь владичьство мое и вьса моѣ, различьнаѣ моѣ, Христоу изьвольшоу тако и прѣсветѣи госпожди богородици, и сподоби ме грѣшьнаго светаго ига его благаго, и ѡбьщьника ме сьтвори чьстьнаго и ангельскаго и апостольскаго ѡбраза малаго и великаго. семоу же коньчавьшоу се о мьнѣ, оустрою семоу бываемоу, ѡставихь на прѣстолѣ моемь и вь христодарованѣмь ми владичьствѣ лоубьвьнаго ми сына Стѣфана, велиега жоупана и севастократора, зети ѡдь бога вѣньчанаго кирь Алеѯиѣ цара грьчькога, и аще и недостоинь рабь Христоу нарещи се, Симеонь мнихь, благословихь и всакимь благословлениемь ѣкоже благослови Исакь Иѣкова, сына своего, еже[1] посьпѣшьствовати емоу ѡ всакомь дѣлѣ благѣ оу владичьствѣ своемь. и благосрьдѹ бꙑти на мирь крьстиѣньскы и ѡ црьквах пещи се и о слоужещих кь них и никакоже бꙑти зазорьноу ѡдь всѣх творьца и господа. по семь же изьволениемь владикы моего Исоу Христа, ѣкоже вѣщаваеть писание: никоториже пророкь вь ѡтьчьствѣ своемь приеть есть, начеть подвизати се мысль моѣ изити ми ѡдь знаниѣ моего и дѣти и постигноути нѣкое мѣсто и тоу полоучити сьпасение, и не ѡстави мене владика мои и моего желаниѣ, паче бо радѹеть се ѡ грѣшьницѣ каюшти се. изидохь изь ѡтьчьства своего вь Светоую Гороу, и ѡбрѣтохь монастирь нѣколи бывьши, зовомы Хиландарь, вьведение светые и прѣславьние владичице наше богородице, идѣже не бѣ камень осталь на камени ноу развалень.

[1] odgovara grčkomu članu.

ѡдьноудь; и потроудикь старость свою, посьпѣшьствоующоу ми сыноу ми, велиемоу жоупаноу Стѣфаноу, сьподоби ме владика мои быти емоу ктиторoу. и чести его погибьшее вьзискахь, и ѡбновихь и по изьволению владичице богородице, и да ере искпросихь парике оу цара оу Призьрѣнѣ, да дахь ѡдь нихь манастироу оу Светои Горѣ светои богородици оу Милеꙗхь села Непробищa, Момоушоу, Сламодраже, Ретивлоу, Трьние, Ретивьщица, Трьновьць, Хоча и дрꙋга Хоча и трьгь тꙋиге[1] и дьва винограда тꙋиге насадихь и оулиѣнике ·д·: едьнь оу Трьпезѣхь, дрꙋги оу Дабьшорѣ, трети ꙋ Голишевѣ, четврьти ꙋ Парицѣхь; а за коимьжде оулиѣникомь по дьва чловѣка, и планиноу Богачоу, и ѡдь влахь Радово соудьство и Ћꙋрьгево, а всеге влахь .ро., и дахь ѡдь добытька чьто моге, и оу Зетѣ кобыле и соли .л. сьпоудовь. и аке кьто ѡда манастирьскихь лꙋди бѣжи или влахь подь велиега жꙋпана или подь инога кога, да се вракаю ѡпеть; ако ли ѡдь жꙋпанихь лꙋди приходе ꙋ манастирьске лоуди, да се вракаю опеть. и вьса елико дахь манастыреви оу Светоу Гороу, да нѣ трѣбѣ ни моемоу дѣтетеви ни моемоу оуноучетеви ни моемоу родимоу ни иномоу никомоуре. ако ли кьто сие прѣтвори да моу богь соуди, и да моу е соупьрьница света богородица на страшьномь соудищи ѡномь и ѣзь грѣшьникь Симеѡнь.

Крьсть Симѡнѡвь и подьписание.

3. 1238. godine.

Stjepan Vladislav, kralj srpski, tuži se, da su Dubrovčani prekršili zadanu vjeru hvatajući i plijeneći njegove ljude.

† По милости божиеи, ꙗ Стефан Владиславь пишꙋ тебѣ, кнеже дꙋбровьчьски, и всѣи опькинѣ. ꙗ смь ималь к вамь ѡбѣть, да приѣмь томоу градоу, и да мꙋ работамь ꙋзь еговꙋ почьсть; а ви се сте обекали и рекьли: да си сѣде твоѣ села свободьно и твои лꙋдие; да ꙗ смь быль рекль моим лꙋдемь, да се не бое ницiаре; да вы како си се сте наꙋчили по[2] клетьвѣ

[1] adv. tujđe = ovdje cf. niže вьсеге strsl. вьсežде = svagdje.
[2] post, poslije.

наша села и наше болꙗры ємати, такози сте и мнѣ ȣчинили, давше свою рȣкȣ и свою вѣрȣ, тере моѣ села плѣнили и боларе ели[1], а дрȣге исѣкьли. да ȣ томь богь да расȣди, на комь є клетьвь ѡстала, а ви що можете чинити, чините. богь ви даи здравне.

Стефан Владиславь.

Ostrag: Кнезȣ дȣбровьчьскомȣ и всѣи опкинѣ.

4. 1250. 1. prosinca. U Povljima.

Knez otoka Hvara i Brača Brečko i njegovi nasljednici daruju zemljama manastir sv. Ivana u Povljima na Braču.

Вь име ѡца и сина и стаго дха. лето ѡть рощенна га нашего Исхово тисȣщьно и сто и осьмь десеть и . є . бы вь дни кралꙗ Белы, бискȣпа Микȣли отокомь хȣарьскимь и брачькимь, Бречько кнезь отокомь, Прьвожь жȣпань, судьꙗ Десѣнь вращикь Прьвославь. ты вси сȣть дедицￚи владанѣ оточьскомȣ. и вь ты дни бы Радько попь и колȣдьрь слȣже цркви стаго Иоана ȣ Павлахь; и бы плькь брачьскы и хварьскы сь кнеземь Бречькомь на Болȣ; и наче говорити Радько калȣгерь: кнеже и вси властели, мольстырь стаго Иоана есть великь бьиль прежде, како вы вѣсте нь є запȣстель и его земле. тако есьмь слишаль, да сие земле, еже вы дрьжите по коньцȣ, кнеже и жȣпане, есȣ былы прѣе стаго Иоана цркве; молю вы, властеле, да бысте є дали цркве. и рече Бречько кнезь и Прьвошь жȣпань: бȣдте бȣ и стомȣ Иоанȣ прощены, како сȣть былы. и сье сȣть тье земле: на Калѣвѣ кȣстѣрьне Драгыщьнь доль ѡдь ниже спилы до Рȣнника. окладь велакь выше его, ниже вȣнь окладь, подь црьквомь стаго Никȣлȣ три оклади. и бы по томь Сѣбенѣ кнезь отокомь, и похȣали вращение кнеза Бречьково и жȣпана Прьвоша. и по томь бы кнезь отокомь Мирославь, сиь Славомирь, ȣнȣкь Ȣсемирь иже бѣ дедиць владаню кнежьѣ оточькога. и приде кь цркви стаго Иоана на дьнь стаго Иоана сь своимь родомь; и потврьди такое ты

[1] ꙗти = hvatati.

землє, ѥжє бєшє Брєчько вратиль. и бѣшє сє ѹдаль чловєкь ѹ мольстєрь стаго Иоана имєнємь Смольць, а рєки: дохрани мє сьмьрти а моѣ дєдина ѹса бѹди вь црквь. и то єго ѹданиє похѹали кнєзь Мирославь на ть дьнь, и жѹпань Бидошь. и сємѹ ѹданью Сьмольца бѣшє свѣдоци: Дєсиславь снь Грѹбєнинь и брать єго Радошь ѡдь Гьмиꙉь, Прьвославь Нємана ѡдь Кѹросѣмь, Драгота ѡдь Сплѣщань, Радє Корьдианинꙉь ѡдь Рогоснице, Добронꙗ, Зокидроугь, Лѹкан. и заведе ѣ самь жѹпань Прьвошь вь црквь, и да моу пристава Петрихѹ и се соуть тье землє: на Трѣбошинѣ єдинь дольць, и вь Лѹцѣ дольць єдинь, ѹ Грьмачи два, при пѹти єдинь, на югь Гримачє тожє Тѣшєнь дольць, ѡдь нєга Дьлги дольць подь здав ... на Сьмрьковн єдинь, кнежє осѣци вси сь нивомь ѣжє при пѹти; тожє Чьврьѣнь дольць, ѹ Хѹста всє, ѹ Смоковє ѣми тры; ѹ Гаꙉє єдинь, Кравошь єдинь, Лихомирь дольць єдинь, село ѹ капиꙉє црквє стє Мриє до гѹмьна на вѣчєринѣ градьца до Бѣлѣки Сѹтѣскє ѹ Бѣлѣки Лѹцє, ѡдь Расдоли бѹрна страна до врьха подь Зьрьѣкки, ѡдь Плочє до Рєстинина; тожє ѡдь мєє до Ипьнєницє, тожє Осѣчища; тожє на брѣзѣ оклдь, за Накломь пєча, подь Омєндѹьлѹ дольць, вишє Млатьби окладь; Гнилиꙉє пєча, ѹ Расохахь подь стѣновь пєча. приде Порѹга сь тожє Планиковы дольць; тожє подь Расохы дольць, подь своимь синомь Тєхоємь ѹ црквь стаго Иоана, и быста тѹ колѹдра, и даста село своє на Пражьницах, и виногради, и землє, и всє достоѣниє ню вь црквь стаго Иоана. и бышє томѹ свѣдоци:- кнєзь Сєбєнѣ и кнєзь Мирославь и жѹпань Драгославь и жѹпань Бидошь. Бладина прѣпрѣ рашькомѹ о дольцѹ и о нивѹ до гѹмьна прєдь жѹпаномь Нєгоємь, приставь Добронꙗ Миханиꙉь. и да Бладинꙗ локьвицѹ и нивѹ вь црквь стато Иоана; свѣдокь браꙉикь Рѣстимирь, Пєтрихьна, Радє Кордианиꙉь, Милота, Радомирь . . . . . Бьлкон. Ратько опать кѹпи ѡдь ѹ Драготы чєтврьть дола за локьвами, а дрѹгѹ чєтврьть ѹ Живини и ѹ Хранєца. свѣдокь попь Милько, Прьвославь Растимириꙉь, свѣдокь Доброна Хранотиꙉь а Боканъ мѹ да чєтврьти. Радовань Милиниꙉь прѣ сє на Хльмьчани ѹ малихь локьвахь, и сьтвори имы сѹдьбинѹ и вьзискашє цлєза за сѹдьбинѹ ѹꙉинєнє ѹ нєго .є. спѹди пьшєницє. бы томѹ цлєзѹ пороучьникь Доброна Хранотиꙉь, Радидроугь, Драгшань. и рѣшє вси чєсници: кьто нє да ѹсѹ приставьщинѹ, да нє бѹдє

чесникь ȣ локьве. и не да ȣ тȣ прьставьщинȣ Стоѣнь Радешевиць, Бȣдилиць Радȣнь, Драшько Дльгониць, Мирько Мирешевиць. и продахь ѣ Доброна опатȣ Ратькȣ ихь честь за то порȣчье. и бы томȣ сведокь Станьць и синь его Рȣцько, Драгон, Прибень, Дрȣжина, Мьрчько. приде Мариа раба Рашина искȣпивьши се и дала юь бѣше госпоѣ вьсега своега четврьтȣ чѣсть; и да ю ȣ мольстѣрь стаго Иоанна и Плȣлахь. бы Драгоны ȣ Рашьке, и да мȣ чѣтврьтȣ честь ѡдь всега своега. и да Драгоны и Мариа вьсе ȣ цркьвь стаго Иоанна, земле на Рȣдинахь о Загони и подь Загонь до Брȣсьы, подь Смречево ихь нива ȣзьгорȣ вса до вьрьха и гольгь не .г. оклади, ниже ȣ гомиле нива, ȣ Толаніє полаче нива, за Прибидрȣжȣ гомилȣ нива. кȣпихь ȣ Бѣселька нивȣ Боларьщикь за три брави. да Рашька за Локьвицȣ дольць до Завале, да Драгона и Мариа вь странахь сихь честь лозьа: а чѣсть, аже беше Беселькова, кȣпихь за поль цлеза. кȣпихь ȣ Храноте ȣ чьрнехь ȣ Живине за Рȣнинкомь дольць за цлезь. кȣпихь ȣ Речимира вьсȣ Бьльковьщинȣ ȣ брѣзихь до вьрьха. приде Бьлькохьна Петрешевиць ȣ мольстѣрь стаго Иоанна ȣ Павлахь и да свои ждребе земле; и бы томȣ сведокь Милота Радомириць и брать юга Драшько и попь Радидрȣгь. и се земле сȣдь стаго Иоанна вь Повьлахь: окладь вѣлакь, и еже обое на бȣрȣ ега, и на югь бѣше ега два оклада и ȣ Бȣнахь все, горе надь гомиле два оклада до Миркова, ѡдь Миркова до Копелиціе все, ȣ Смокове ѡдь горнега стȣденьца долȣ до Рьтьца, и Грачище с Нерези все, поль Деселина дольца, подь Смокове нива, на Сельцехь земле, надь Расохи нива подь Лопитлѣ брьдо земле Радоȣнѣ до Расохь подь цркьвь Никȣлинȣ трие оклади, подь смоковине надь Браніево печа Жȣковикь сь вьрха до море, Расохатица вса сь всими нивами на югь и на бȣрȣ ю, и одь Негодраже осеке . . . . . воцница ѡдь мора до дȣба, на бȣрȣ Сечева дольць до врьха Сѣчева все около. придоста два чловека ȣ мольстьрь стаго Иоанна именемь Порȣга и Смольць, и рѣста опатȣ Радькȣ: дохрани на сьмрьть на наю, виногради и земле вьсе бȣдите вь цркьвь стога Иоанна, и прие ю сь вьсими своими, се бы на днь стаго Степана на Бречинȣ, и тȣ бы кнезь Крьнѣ синь Кресимирь, свѣдокь жȣпань Драгославь, Чьрнеха брацикь, опать Станимирь, сȣдьць Прьвославь, Рестимирь брацикь, Десиславь синь

Сьрдань, Милота Радомиришь, Драгота Вьлчинишь .т. азь Власи слишавь ѡть письк8па Мик8ле, ѡть кьнеза Влашина, ѡть ж8пана Чепрьне, ѡть с8дьца Л8ке, потьврьѣю и 8кладаю р8к8 мою.

† Ѣ Иоаннь кан8нык стаго Д8има и присешень письць х8арьски за повеление господьне Ник8ле биск8па х8арьскога и кнеза Влашина и ж8пана Чепреню и с8дьца Л8ке и моление Иоанна опата стаго Иоанна писахь и зламенахь р8чьнимь зламениемь; что видихь писано 8 стар8 книг8, то писахь ѡть рожьства Христова леть тис8ща и дви сти и петьдесеть, и прьви месеца дечебра.

5. 1326. 26. ožujka Danj.

Stjepan Uroš (Dečanski), kralj srpski, dopušta Dubrovčanima da slobodno trguju po zemljama njegova kraljevstva.

† Пише кралевьство ми, да ѥст вѣдомо всаком8. створи милость кралевьство ми а поклисаремь д8бровьчскимь Ж8ню Вькасовикю и Ж8ню Дрьжикю и Ж8ню Л8карекикю да имь ходе трьговьци по землии кралевьства ми и по трьговѣхь и по п8тевѣхь, да имь нѣсть пакосте не и ѡдь кога 8 земли кралевьства ми, да ходе свободно, да се никьто за нихь не задегѥ: испакости ли имь кьто що или 8 трьг8 или 8 ж8пѣ, да имь сплати вьсе ж8па; не исплати ли имь ж8па, да имь плати кралевьство ми из моѥ к8кѥ. и пакь имь створи милость кралевьство ми, и записа: аке им се где сл8чи дрѣво тере имь се разбиѥ на мори при земли кралевьства ми, да се за ѡнози дрѣво никьтѡ не задегѥ ѡдь властель кралевьства ми ни ѡдь великь ни ѡдь малихь; аке ли имь се коꙗ чьтета 8чини ѡньдези, да имь сьплате ѡкольна села волꙗ градь, кои б8де; не сплати ли имь, да имь кралевьство ми плати изь моѥ к8кѥ; кто ли имь що испакости трьговцемь 8 земли кралевьства или дрѣв8, да приме гнѣвь и наказаниѥ ѡдь кралевьства ми, и да плати кралевьств8 ми .е. сьть перьперь. а сию им кралевьство ми записа милость на Дани мѣсеца марта .ке. дьнь на благовѣщениѥ, а ѡдь вьпльщениꙗ хри-

стова тисꙋща и ·ткѕ· лѣто· а тꙋ бѣше воѥвода Младѣнь и тепьчи Владоѥ и чельникь Гюрашь, и Ранко рече писати.

Стефанъ Ꙋрошь краль.

6. 1332. 20. listopada. U Dubrovniku.

Ugovor Stjepana, kralja bosanskoga, i Dubrovčana o svađama među Bošnjacima i Dubrovčanima.

Ва име ѡтьца и сина и светаго дꙋха· сиѥ писаниѥ ѡдь порогениꙗ сина божиꙗ лиеть ·атлв· лѣто, индикьтионь ·еі·, авгꙋста мисеца ·ек· дань на свете Марьѥ, господинь бань Стефань ꙋтврьди законь, ки ѥ прьво био мегю Босномь и Дꙋбровникомь, да зна всаки чловекь, кои ѥ законь прьво биль· ако има дꙋбровчанинь кою правдꙋ на бошнанинꙋ, да га позове прѣдь господина бана или прѣдь негова владаоца, рока да мꙋ не бꙋде ѡдговорѣти[1]. ако бошнанинь запши, да ние дꙋожань, да мꙋ нарече прѣсеки[2] самошестꙋ, коѥ любо постави бань[3] родь, ако бꙋде подобань ѡдь банова рода тко, да мꙋ сꙋ поротници ѡдь негова племена, кога мꙋ хотениѥ: а тои да се зна, да не може техеи[4] побегнꙋти, а веке не може прѣдь никога мꙋ нареки· ако ли говори бошнанинь на дꙋбровчанина, да га позове прѣдь дꙋбровчани на поредꙋ· ако запши, да мꙋ нарече прѣсеки самошестꙋ, кои сꙋ ꙋ Босни, на свою волю, а дꙋбровчанинь да може побегнꙋти трехь, ако ле прѣѥме, коѥмꙋ нарече бошнань, а рока такоге да не бꙋде дꙋбровчанинꙋ, кои сꙋ ꙋ Боснꙋ, да томꙋ поротници ꙋ Босни, а кои ꙋ Заврьшю, такоѥ ꙋ Заврьшю, а инемь ꙋ Заврьши, тими ꙋ Заврьши такое поротници да сꙋ и бошнанинꙋ з дꙋбровчани· а кто дꙋбровчанинь ꙋбиѥ али посече ꙋ Босни или бошнанинь дꙋбровчанина, таи правда да ѥ прѣдь господиномь баномь, а ѡсꙋдь да греде банꙋ на нихь· ако бꙋде свада бошна-

---

[1] odrediti.

[2] ѣ mj. i.: priseći.

[3] banj pos. adj.: banov.

[4] gen. pl. od zamj. тъ, тѣхъ-й.

нина з дȣбровчаниномь ȣ Дȣбровници, да сȣди кнєзь дȣбро-
вачки и сȣдиѥ, а глоба ѡпкини. ако има свадȣ дȣбровчанинь
з дрȣгомь своѥмь ȣ Боснє, господинь бань да нє има пєчали.
ако ли сє позовȣ прѣдь бана, да дадє ѡсȣдь господинȣ банȣ,
ȣ щю сє ѡсȣдє. ако бошнанинь ȣхити ȣ Дȣбровчанина за конꙗ,
а ѡнь бȣдє ȣкрадєнь илли ȣхȣшєнь, а прави дȣбровчанинь: мо-ѥ
конь влащи, волꙗ: га самь кȣпио, нє знамь ѡдь кога, воллꙗ
повѥ, ѡдь кога ѥ кȣплєнь, волꙗ прѣсєжє самошєсть, чисть
дȣога да бȣдє. и ако бошнанинь бȣдє дȣожань а побєгнє изь
Боснє з дȣогомь, да мȣ ниѥ вирє ни рȣкє[1] ѡдь господина
бана. и ако бошнанинь изьмє добитакь дȣбровачки на вєрȣ, и
книга бȣдє ȣ Дȣбровници, ако кнєзь и сȣдиѥ пошлю, да ѥ
книга права, да ѥ вєрована, да плати дȣбровчанинȣ и бєзь
прѣставщинє[2]. ако ли тать или гȣсарь ȣзмє дȣкровчанинȣ ȣ
бановȣ владаню, тко сє ȣкиѥ, да плати дȣбровчанинȣ бєзь при-
ставщинє, а господинȣ банȣ всаки шєсть волова на своѥ главȣ
и да сє нє вратє, ако рать бȣдє, чєса богь ȣлнши, мєгю Бо-
снѡмь з Дȣбровникѡмь, да да господинь бань Стєпань рокь
дȣбровчанѡмь .з. мисєца, да си погю ȣ Дȣбровникь слободно:
на то им є вєра господина бана Стєпана. а дȣбровчанє да
живȣ хȣмскомь зємлѡмь ȣ нихь законȣ ȣ прьвѡмь. а овомȣи
писаню свєдокь жȣпань Крѣкша и вєлики воѥвода Владисавь
Галєшикь и Вокосавь Тєпчьникь, Радосавь Хлапєновикь, Стєпко
Радосаликь, Милошь Вȣокасикь, Стєфань Дрȣжчикь, Бȣдисавь
Гонсаликь, Владисавь Вȣокласикь, Миотєнь Дражибоѥвикь,
Прѣбисавь Милобратикь. а ѡдь Заврьшꙗ жȣпань Ивахань
Прьбиловикь, Влатко Добровоѥвикь, чѥникь хлапь Иваньь Бȣ-
дисаликь, Дивошь Тиєхорадовикь, Гонсавь Воисиловикь и Бра-
ношь Чєпрьникь, кнєзь Павао Хрьватиникь, Станаць Воисаликь.
а сию книгȣ писа Прѣбоѥ дꙗкь вєлики славнога господина
бана Стєпана, господина свємь зємлꙗмь босанщємь и хȣмь-
щємь и донємь краѥмь господинь, а сан прєписань хрѣсовои,
кои прѣнєшє поклисарьѥ дȣбровачци ѡдь господина бана, Лȣчє
Марька Лȣкарєвика и Фєличь Матинь Пєличєвика, како ѥ за-
конь био мєгю господѡмь босанскѡмь старѡмь и ѡдь почєла
свєто почивша, да сє нє помєтє, пачє да сє зна, ѡвои да храни

---

[1] zaštita.

[2] postotak.

господинь бань ѹ своѥ кѹкю, а дрѹги хрѹсовои да храни господина бана Стєпана Стєпань Бєнчѹликь. прѣписахь ѡдь заповєди кнєза дѹбровачкога и свєга викꙗ, що им сє видєло, тои писахь, ни прѣмкохь ни ѹмкохь и запєчатихь пєчатю ѡпкинє дѹбровачкє, и потврьдихь, ꙗко да ѥ всакомѹ вєровано ꙗко граматикь ѡпкинє дѹбровачкє ѹ врѣмє кнєза Мавро̂жтика ѹплѹкєниѥ Исѹ Христа. .атлк. лѣто̂, индиктиона .єі., мисє̂ца ѡ.:тобра .к.

7. 1423. 27. prosinca. U Kukanu.

Sandalj, vojvoda bosanski, svjedoči, da je primio sav novac, što je bio na ostavi u vlastele dubrovačke.

† Мии воѥвода Сандаль дамь знати всакомѹ, комѹ сє подоба, и прѣдь кога ѡвь нашь листь придє, како, ималюћѥ великѹ потрѣбѹ, послахь к много почтєнои ѡпћини, властєломь дѹбровачцѣмь слѹгѹ нашєга, диѥтє ѹкѹћниѥ Грѹпка, потрѣбѹюћи аспри нашє, кє сѹ посталєнє ѹ рєчєнихь властєѡ подь записи и листови и ѡбиѥти, ки сѹ мєћю нами, и ѡдь много почтєнихь властєль и ѡпћинє дѹбровачкє примихь по рєчєномь Грѹпкѹ асприи всє, кє сѹ билє ѹ записѣхь нихь и нашихь посталєнє ѹ властєль рєчєнихь, и за вєћѥ виѥрокашиѥ и потврьћѥниѥ на то ѹчинихь и ѹписахь ѡвь листь ѡтворєнь, како ѥ тои иста моꙗ риѥчь и посланиѥ и моѥ примлєниѥ рєчєнє аспри, а тои ѥсть ѹ свѣдочбѹ почтєнихь и разѹмнихь поклисарєвь ѡпћинє дѹбровачкє: кнєза Никола Гѹчєтићꙗ и кнєза Влахѹшє Тамарићꙗ, ки сѹ ѹ тои доба при нась били, милостию божиѡмь и любвомь и приꙗзанию почтєнє ѡпћинє властєѡ дѹбровачцѣхь. писань вь лѣта хрьстова рожтва ти сѹћꙗ и четири ста и .к. и трєтиѥ лѣто, мѣсєца дєкємбра .к. и .з. дань, ѹ Кѹканѹ.

C. Ogledi proze pisane latinicom.

1. Iz stare hrvatske kronike[1].

Po izdanju Crnčićevu.

Glava VIII. I pomanjkavše ti rečeni i nepravedni kralji, osta sin jednoga, ki bi napokonji komu biše ime Satimir. I ta kako prija gospodstvo, poče ljubiti krstjane i ne da ih progoniti. I za njega opet poče vira procvitati, i očitovati se krstjane, jere cića straha krijahu se. I u tom vremenu biše u gradu, ki se zoviše Tesalonika, jedan človik mnogo naučen i filozof, imenom Kostanc. I taj muž biše sasvim dobar i sveta života, i u onom mistu velik meštar, i velmi spametan, i od detinstva muž svet. I nadahnut Duha Sveta, (i) izide iz Tesalonike, i pojde u Kazariku. I onda pripovida viru krstjansku, i kršćaše ki se obraćahu (i) u ime Otca i Sina i Duha sveta. I na viru krstjansku obrati svu Bulgariju.

IX. I ta umri kralj Satamir, i prija kraljevstvo i poča kraljevati muž dobar i pravden, imenom Budimir, koga biše meu inimi obratil rečeni Božji sluga i muž. Ki kralj biše naučen, koji za mnogo dan pričaše se filozofi, kojih razumom svojih dobivaše. I pojde i on u Kazariku, i onde dobrovoljno primiše ga, i veseljahu se gospodstvu njegovu. I onde pribiva kraljujući sveti puk[2], koji Konstanc biše obratil.

I tada biše papa Stipan, i posla listove ka svetu mužu Kostancu, zovući ga k sebi, jere slišao biše kako pripovidaše viru Isusovu, i da biše tolik puk obratio na viru Isusovu, i za to ga viditi želiše. I tako sveti muž Kostanc naredi popove i knjigu hrvacku, i stumači iz grčkoga hrvacku, i knjigu hrvacku istumači evan'jelja i sve pistule crikvene, i tako staroga kako novoga zakona, i učini knjige s papinim dopušćenjem, i naredi misu, i utvrdi zemlju u viru Isukrstovu. I vaze prošćenje, i obrati k Rimu put svoj, koji mu pod posluh sveti zapovidin[3] biše. I greduće

---

[1] Vidi o tom ljetopisu str. 25.

[2] Ime Svetoplk = Svetopuk je krivo, da je onaj, koji je prevodio ili prepisivao: „Regnante vero rege Sfetopelek" napisano: „kraljujući sveti puk".

[3] zapoviđen.

navrati se na kraljevstvo svetoga puka [1]), koga biše na viru obratio, kojih gospodovaše mudri i dobri kralj. Budimir, koji po Kostancu biše naučen u viru. I razumivši kralj prišastje Kostanca, bi vele vesel, i s poštenjem primi ga. I tada poče Kostanc život i čudesa Isukrstova pripovidati, i napuni i utvrdi kralja u viri Svetoga Jedinstva i Trojstva božanstvenoga. I u svem kralj virova, i krsti se sa svimi, ki još u kraljevstvu njegovu bihu nekršćeni. I papa kada biše poslal po blaženoga muža Kostanca, posal, koji k njemu dojde, po papinu dopušćenju posveti ga za koludra. I pribivši blaženi muž s kraljem nikoliko dan, koji jure utvrjen u viri i u zakonih Isukrstovih vazam prošćenje od obraza kraljeva i onoga svetoga puka pojde k Rimu.

XXVI. I osta na njegovo misto sin Krišimir, i bi svakom dobrotom urešen i napunjen straha Božjega. I kraljujući imi sina, i postavi mu ime Zvonimir. I tako živi lit trideset i jedno, i umri.

XXVII. I osta kraljem Zvonimir, koji počteni kralj, sin dobroga spomenutja, poče crikve veoma čtovati i ljubiti. I poče dobre pomagati, a progoniti zale. I bi od svih dobrih poljubljen, a od zalih nenavijen, jere ne mogaše zla viditi. I tako ne biše on za Hrvate, zašto oni ne će biti dobrotom dobiti, dä bolji su pod strahom. I za dobroga kralja Zvonimira biše vesela sva zemlja, jere biše puna i urešena svakoga dobra, i gradovi puni srebra i zlata. I ne bojaše se ubogi da ga izji bogati, i nejaki da mu vazme jaki, ni sluga, da mu učini nepravo gospodin. Jere kralj svih branjaše, zašto ni sam prezpravdeno ne posidaše, tako ni inim ne dadiše. I tako veliko bogactvo biše, tako u zagorje kako u primorje, (biše) za pravednoga kralja Zvonimira. I biše puna zemlja svakoga blaga, i biše veće vridna ureha na ženah i mladih ljudi, i na konjih, ner inada sve imanje. I zemlja Zvonimirova biše obilna svakom raskošom, ni se nikoga bojaše, ni jim nitkore mogaše nauditi, razmi gnjiv Gospodina Boga, koji dojde svrhu ostatka njih, kako pismo govori: „Otci zobaše kiselo grozdje, a sinovom zubi utrnuše.“ Po ovi način i u to vrime zgodi se, da cesar rimski s voljom svetoga oca pape posla posle i listove svoje ovako g dostojnomu kralju Zvonimiru, proseće i moleće kako draga brata i meu kralji krstjanskimi kralja počto-

[1]) Svetoplka (Svetopuka).

vanoga: „Oto te molimo i prosimo, da skupiš k sebi svu gospodu zemlje tebi podložne, i svih od vridnosti. I kada bude skupšćina da pročtiš meu svimi ovi drug ist, koga s tvojim listom šalje se od strane naše gospodstvu vasemu moleće, kada pročte, da odgovore i da dadu nam na znanje volju svoju i odlučenje, ko učine vitezi, i baruni s voljom dospodstva tvoga.“

I tako dobri i sveti kralj Zvonimir, prijamše lištove od pape i cesara zapovidi po sve kraljevstvo svoje, da bude skupšćina i sa shodom u Petih Crikvah u Kosovi, da svaki bude do dan dvadeset i pet, i prišatče vrime da pride mnoštvo veliko. I legoše vojske i narediše straže. I kada dojde dan, dâ slavni i dobri kralj Zvonimir otvoriti listove pape i cesara velikoga grada Rima, s voljom svetoga otca pape, koji kazahu:

„Brata našega Zvonimira molimo s vlastnici i pukom zemlje i kraljevstva njegova, da bi hotil odlučiti, i s nami biti zajedno s pomoću ine gospode krstjanske, koji ovake listove imaju od nas, i oni da odluče volju njih, i da nam dadu na znanje, jesu li k volji našoj pristali, ča jest z dopušćenjem Božjim i Sina njegova, koji jest porojen od Dive Mariė, i muku (trpel) i krv prolijo na drivo križa, i na njem umoren; koja smrt bi odkupljenje svita i oslobojenje svetih otac iz limbne tamnosti. I tako z dopušćenjem njegovim i s pomoću u njega virujućih jesmo odlučili osloboditi mista, koja je za ljubav našu okrvavio, i gdi je pridao duh otcu kroz muku i trud i greb, u kom bi položeno prislavno tilo njegovo.“

I to čuvše Bogom prokleti i nevirni Hrvati, ki ne mnogo prija daše pomoć hudobnomu sinu, (da) dobroga njih gospodina kralja Radoslava iz kraljevstva njegova izagnati i s oružnom rukom s nemilostivim sinom njegovim iz zemlje prognati. Tada čuvši toj nevirnici, ne daše ni listove dočtiti, i skočiše, ne samo da bi pristali na dostojnu molbu svetoga otca pape i cesara rimskoga, da sveta mista iz ruk poganskih izmu i oslobode, dä oni Bogom prokleti počeše kričati i vikati na svetoga kralja, tužeći se i vapijući jednim glasom kano na Isukrsta Židove: „da on išće izvesti njih iz domov njih, iz žen i ditce njih i s papom ter s cesarom otimati mista, gdi je Bog propet i gdi je greb njegov. A što je nam za to?“

I nevirni Hrvati vazeše zlu misal i nepravedan svit, i meu sobom zlo viće učiniše, i sebi i ostatku svomu rasap i vičnje

pogr'jenje. I tako počeše upiti kakono Židove vapiše na Isukrsta, kada reče poglavica: „Bolje je da jedan umre, nere tolik puk da pogine.“ I tako sramotni i nevirni Hrvati počeše govoriti vapijuće kao psi ali vuci: „Bolje da on sam pogine, ner da nas iz didine naše izvede cića Boga i inim mista toliko daleko obuimati, zemlje i gradove.“ I ne inako, nere kako psi na vuke lajući kada idu, tako oni na dobroga kralja Zvonimira, komu ne daše ni progovoriti, nere s bukom i oružjem počeše sići njega, i tilo njegovo raniti, i krv prolivati svoga dobroga kralja i gospodina, koji ležeći u krvi izranjen velicimi bolezni, prokle nevirne Hrvate i ostatak njih Bogom i Svetimi njegovimi, i sobom i nedostojnom smrtju njegovom, i da bi veće nigdar ne imali gospodina od svoga jazika, nego vazda tuju jaziku podložni bili. I tako izranjen ležeće a Hrvate proklinjuće izdahnu. I pojde duh njegov po milosti onogaj, ki sve može, s anjeli veseliti (se) u vike vikom.

XXVIII. I toj slišavši kralj ugarski imenom Bela prvi, što se biše zgodilo u Hrvatih, pride na pospih s vojskom golemom, i vaze kraljevstvo hrvacko, i požali smrt slavnoga kralja Zvonimira, i vazam Hrvate i zagorsko i primorsko i bosansko kraljevstvo. I imiše kralja Belu za gospodina, jere svoga bihu ubili pres krivine. I po rečenomu kralju ugarskomu Hrvati biše podloženi od volje u nevolju; i od slobodnih u rabotu obrati, i bi kako pismo govori: da zli teg zlu plaću čeka. I biše za svoj teg plaćeni oni prokleti i nevirni Hrvati krozi griha, zašto pogubiše svoga dobroga gospodina kralja Zvonimira, kako Žudiji gospodina Isukrsta. I tako prokleti Žudiji inim služe ne imajući ni oni od svoga jazika gospodina Dobri kralj Zvonimir živi u kraljevstvo, dokle bi ubijen, lit trideset i pet. A ubijen bi na lit Isukrstovih tisuća osamdeset, a toj tisuća i osamdeset manje jedno.

Gospodin Dmine Papalić najde ovo pismo u krajini u Marković, u jedne knjige stare, pisane hrvatskim pismom, i ispisa(h) rečeni Dmine rič po rič. A ja Jerolim Kaletić ovoj prepisah iz rečenih knjig na tisuću i pet sat i četrdeset i šest, na sedam dan otubra miseca u Omišu. Bogu hvala.

2. Iz Lekcionarija Bernardina Splićanina.

Knjiga Lekcionarij tiskana je 1495. godine gotičkim slovima kao i ostale knjige onoga vremena u Evropi. U knjizi su poslanice i evanđelje, što se čitaju u crkvi kroz godinu.

Odlomak je ovaj tiskan po akademijskom izdanju (1885.) onakim pravopisom, kakim je tiskano izdanje od 1485. god.

Luka XV. 11—32.

U ono vrime: Recçe yſus vçenichom ſuogijm. pritaç ouu: Clouich nichĩj gymiſſe dua ſijna y reçe mlagij od gnih otçu Otçe day meni dijl blaga chijmi priſtogij: Irazdilijgym. blago Ine yzijde velle daan. ſchupiſſi ſſe mladij ſijn. yodprauiſſe poyde vnycho vladanye dalecho. y onde razſtrati blago ſuoye xiuchi neçiſto vbludu. Ibuduchi ſſe blago razprauijl vçinijſe glad vellik vonom vladangij y on poçe. v neuogli potribouati: Ipoy de ypritiſnuſſe chyednomu grayaninu od onoga vladanya. aon poſla gnega naſſello ſuoje. da paſe praſçe. Aon xeliſſe naſſitiţiſſe xegliuda choga praſçi zobahu. anitchormu niſtar nedadijſſe: I on vſebi ſmiſliſſciſſe reçe: Kolichiſſu nayamnijci vhyxi otca moga. chij obyluyu chruha. aya oſde ſada od glada mruu? Ustati hochiu y poytichiu kotçu momu yrechichiu gnemu: Otçe moy ſagriſcijlſam bogu nanebi. atebi na zemgli. yure nijſam doſtoyan zuatiſſe ſyn tuoy: Da vçinijme kako yednoga odnayamnijchoſ tuogyh: luſtaſſciſſe: doyde chotçu ſuomu: Ibuduchy yoſchie. dallecho vgliedaga otaç gnegoſ. ymilloſſardyem bij ganut y potechſi obuyaga zagarlo gnegouo ypogliubij gnega: Ireçe gnemu ſijn: Otçe moy. sagrijſylſam nanebu yprid tobom: yure nijſam dostoyan zuatiſſe. ſijn tvoy: Reçe tada otac. ſlugam suogijm: Barzo ſada yzneſſite nayboglyu ſuitu y obucite gnega y poſtauite parsten naruchu gnegouu y obuchiu na noge gnegoue: Idouedite iunça nay tuſchiega. y vbijtega da blaguyemo veſſelechiſſe. yere euo ſijn moy vmarl bijſſe yoxiuilge. yzgibal bijſce ynaſſaſtye: Ypoçaſſe blagouati ſueſeliem: Abijſſe tada ſijn gnegov ſtarigij v pogly; Igreduchi priblixaſceſſe chſtanu. ysliſſa suiralle ynakaralle: Yzazua yednoga od ſluug y vpijtaga çaye to veſſelye vnas: Aon reçe. gnemu: Bratye tuoy priſſal: y vbijlye tuoy otaç. yunça nay tuſchiega. zaçye gnega zdraua priçechal: Razſardyſſiſſe tada on ynehtyjſſe vliſti v hyzu: Tada otac gnegov yzayde

vancha. ypoçega moliti da vlize vhyzu: Aon odgouvoriſſi otçu ſuomu. reçe: Euoye tollicho godijſch. dati ſluxu. ynigdare zapouidi tuoye nepriſtupih. ati nigdare meni nijſi hotijl datt yednoga chozlichia. dabyh ſmogymi pryategli poblagoual: Asada chadaye doſtal ouij ſijn tuoy. chijge razſul blago ſuoye zbludniçami. vbijlſy gnemu yunça naytuſchiega: aon reçe gnemu: Sijnu tijſi vazda samnom. yſſacha moya tuoya yeſſu: Blagouati yueſſelitiſſe potribouaſce. zaç brat touy vmarl bijſſe i oziuilge. yzginul bijſſe ynaſſaſt yeſt;

3. Krašićki sud rješava pravdu

između Ivana Kozlovića i Marka Talkovića 30. studenoga 1581.

Leta 1581 Dan Zadny Nowembra, cha ye Na Dan Zwetogha Jandrya, w kraschychyh, Na Lycze Zemlye, na Zenokossy Dwgawy, By Prawda z yedne Ztrane med Matakom Thalkowychem, A zdrwge ztrane med Iwanom kozlowichem. Goworasse recheny Matak Thalkowich: Gozpodo I Prawdo! Ja nyzam byl Josche royen, Da ye moj Dyd I moj otacz owu zenokossw kwpyl po zakonw kraschychkom, I Iz tretyh rwk wazel. zach ye tw zenokossw Dersal Nyky Gergur pychwlin na zalog; Pak yw ye byl wcsynyl Jane Berdyk, Pak yw ye moy dyd martyn Thalkowych od nyega wazel za onw czenw, kako yw ye on byl wczinyl, I platvl yw ye. zach onda wa no wryme nye mogal nyedan kraschych kwpyty ny platyty; I Dersal yw ye moy Dyd i moy otacz myrowno bolye od 30 Let, I nygdare ga nygdor wa nyoy ne zastavy I nezbantowa; Vazda zam do zada wa nyoy myrowan byl I wdersan; I onda ye kozlowich zam zwoye Imynye prodawal Penychw I Brezarychw. Na to Iwan Kozlowych odgovory: Gozpodo I Prawdo! cha gowory matak Thalkovych, da ye owa zenokossa Dwgawa nyegova Dydyna, a Ja goworym, da ye moya prawa dydyna I predydyna; I cha ty govoris, Da nyzy nygdar do zada Va nyoy zbantowan, pache ja govorim, da ye i onda oglasewano, kada yw ye kwpowal moy ztrycz matak kozlowych, ako ze Izwy nakon 10, 20 Let Ili 50, da yw gdo Iny kwpwye zeby, nego matak kozlowich, moy ztrychych, da nygdar wa nyoy ne che byty myrowan, I zada da by w on zeby kwpowal, I da

by w dersal, Ja ga ne bych bantowal, Da on yw ye wam kwpowal, zeby chynechy z prehymbom I zlayharyom; I po tom zw twoye perwy wa nyw wlyzly, A w prawu moyw Dydynw. A Zamyte my, moya gozpodo naperwo zwydochaztwo. I Jos cha zy rekal, da nyzy nygdar do zada wa noy od nykogar zbantowan, Pache zam te dozta krat opomynal I goworyl za nyw I zeno zy na nyoy zdiwal, da ga nyzy domom wozyl. I polagh toga wzega, moya Gozpodo, wygte Prawdenym zakonom, Je ly w Prawadno kwpil I po zakonw kraschychkom, Ne ymayochy ponwdnoga kmeta, ny Aldomasnyka, ny owodnyka, ny nyedne prawicze od zakona kraschychzkogha. Na to matak talkowich odgowory: cha goworys ty Ivan kozlowych, Da je nyzam kwpyl po kraschychkom zakonw, I Lyzt ye potle pyzan na pogodbw, ondy e byl Jwre kozlowych I dopwztyl yo ye kwpowaty, kako na to weroyem Bernetw brezarychia, I martyna pernychia, I Gergetw brezarychia, I na zakon kraschychky, ky e onda tekal meyw nymy. Na to Iwan kozlowych odgovory: Gozpodo I pravdo! ogleyte prawdenym Dwgowayem. I po zakonw, more ly meny on zam Lywdy namytaty I Izbyrati; I neka matak kozlowych powy, ky yw ye kwpowal, kako je kwpowana, I kako ye bylo, Dokle zam Ja Izwydyl, kako hody za rechenw zenokossw. Na to matak talkowych odgowory: kada ty Newerwyes owyh tryh ztarczew, A Ja tebe weroyem na no Imynye zenokossw, cha ye wrydno. Prawda naperwo dozwa zwydoke Iwana kozlowychia: ky perwy zwydok by Gerge brezarych, Drwgo Jwre Nowakowych: ky powydasse pod rotw: Ja Gerge brezarich zykal zam Jedan kamyk malynzky z otczem Jwrete Nowakowycha, I dosal ye k nam Ded Jwrech Petar Nowakowych, I powyda nam: owo chwh, Da kozlowych prodaye zenokossw Dwgawu talkowychem, Zato moy Gerge, hodwa, wazmymo yw my Dwa, ne daymo ye w meyw; I kada zmo naperwo ztaly, pochel ye matak kozlowich swprot nam ghoworyty; Ja zeby kwpwyem rechenw zenokossw. A nykomwr Inomw: Na to Gerge nowakowych I gherge Brezarych odgoworyzmo: onda moy matak, ako ty zeby I zwoyem rechenw zenokossw kwpwyes, ty zy naywolney od brata zwogha, Da ako yw gdo Iny kwpwye ter ze Izwy nakon 50 Let, my ogowaramo tw prodayw, Da on, ky by w Iny kwpyl Nego ty, Da neche nygdar wa noy bythy myrowan, ny nyegow oztanak, Prawdy by wydyty polagh Jedne I Drwge ztrane rychy. I polagh Lyztow mataka talkowichia, ke

*

w prawdw naperwo bysse Dal, Da ye rechenw zenołossw po zakonw kraschychkom wczynyl. kwpyl i platyl. to se nenayde w rechenych Lyztyh, I Prawda Lyztom ny yedne mochy Ne da, Nego da zw Lyzty falssywy, I nyzw po zakonw kraschychkom pyzany, I Da nymayw nyedne mochy male ny velyke. Zato prawda obnayde, Da recheny Iwan kozlowych zwoyemy braty Ima od danas na 15 Dan poztawyty I Daty matakw Thalkowichw Dwkat Zedamnayzte I pol, Pak Da Imayu wlyzty w rechonwu zenokossw Dwgawu, I myrowno yw Dersaty I Ladaty L wsywaty, ony I nyh oztanak, kako prawu zwoyw Dydynw: A matak kozlowych, ky e tako prehynbeno hodil zwprot żwomw rodu I Lassno, Thako Da w rechenoy zenokossy Dwgawy nyma I nemore imaty nyednoga Dela mala ny welyka. Na to pristave wzesse; Matak Thalkowych Vaze Gaspara Speletychia, ryhtara terskoga, I Lwketw Smwndychia: Iwan kozlowych waze Francetw chywka, zwdcza kraschychkoga, I Barychia Skerlcza, zwdcza kwpchynzkoga. Wa toy Pawdy zydyly zw w kypw Gdna m. knez myhal Herendych I knez Jwray Hrelyacz; od ztrane kneza Steffana Gregoryanczia byly zw knez myho Voykowych, knez Jwray Govorkowych, knez Petar Berczkowych. Polagh toga byly zw oztaly dobry lywdy Domachy I meyasky, knez Iwan norsych I myhal repych, k. Jwray Goymerchych, knez Gergwr Dolyanzky, k. Iwan Jwngych, k. myhal mwskowacz, k. Petar wolowych, Francze chywk, Gaspar Speletych, Fabyan wlassych, Iwak Skerlacz, Perych werbaz, myhalľ krayachych, Iwan bylychych, Vale kossawych, Syme nowakowych, myhe mayhanowych, Iwak Swpanych, Marko Domandowych, Lwke ztanych, Iwan wochkowych, Iwan Jwrgewych, Pawal magdyn, Gerge Jemryhowych, Syme Bedenychych, jwan mwhych Fabyan slybycz. Steffan Wynczalych. I za weche werowanya I bolye thwerdyne zgora Imenowany, ky zw w kypw gdna m, byly gdna Jwrya Zrynzkogha, knez myhal Herendych I knez Jwray Hrelyacz. zwoyemy ze rwkamy podpissasse I zwoye pechate na owu Sentenczyw poztawyse, koyw po nyh odlwchenyw I z prawdenoga gradczkoga Legystroma Izpyzal ye zwoyw rwkw myklows Dyak Perytth, Grada ozlia rachonnyk, Letto I Dan kako zgora.

ⰣⰖⰓⰀⰋ ⰘⰓⰅⰎⰡⰜⰠ, ⰓⰖⰍⰀ m. p.
Jwray Hrelyacz, manu ppria.

Kukuljević: Acta croatica str. 283.

III.

RJEČNIK.

U ovom rječniku nema onih riječi, koje su ili posve jednake u značenju i u obliku riječima današnjega hrvatskoga jezika, ili se tako malo razlikuju, da se lako raspoznaju prema onome, što se učilo o glasovima i oblicima jezika staroga slovenskoga i staroga hrvatskoga. Ako nema riječi s ь, onda se nalazi s ъ.

А.

Абиѥ adv. umah.

авити, ꙗвити, ꙗвлѭ, ꙗвиши, javiti. Tako i drugdje dolazi rado а m. ꙗ.

аврамль adj. Abrahamov.

агньць m. jagnje.

адь ᾅδης, pakao, ad.

азимьство n. upotreba nekvasnoga hljeba, usus panis infermentati.

акрогониѥи dj. ἀκρογωναῖος -камень ugalni kamen.

акьє = **аће** = **аште** adv. ako.

акꙑ adv. kao.

алавастръ ἀλάβαστρος, posuda od alavastra, sklenica.

алазоникь adj. hvališa, ἀλαζών.

àldomâšnîk m. svjedok kupovnini, koji pije aldomaš.

алекторъ m. pijetao, ἀλέκτωρ-ορος, ὁ.

алъкати, алъчѫ, алъчеши gladovati.

алъчьнъ adj. gladan.

апелати се prizvati se, appellare.

аре adv. jer.

аредитати baštiniti, tal. ereditare.

ароматъ m. miris, ἄρωμα, aroma.

арсал m. poslanik (isp. arapski irsāl, poslanstvo, rasūl, poslanik).

архиѥреи, архиереи m. glavar svećenički, ἀρχιερεύς.

архитриклинъ m. ἀρχιτρίκλινος, magister convivii, prvi kod stola.

аште konj. ako; — **да** ako; — **оубо не** εἰ μή τι, osim ako; **иже аште** ὃς ἄν (ὃς ἐάν), kogod, quicunque. **аште ли же ни** εἰ δέ μή, inače.

Б.

Бабоуньска речь riječ je, što pripada Babunima. Babúni zvali su se odmetnici od vjere, bogomili, a ime će im biti od babe, i tako će biti nazvani zato, što se uzimalo, da su im u vjerovanju bapske gatnje.

балии m. liječnik.

бандъ m. osuda, koja može biti i na plaćanje u novcu, potom i globa. od tal. bando.

беззаконьние n. bezakonje, grijeh, zločin.

безвѣстьнъ adj. neizvjestan, nejasan.

безмлъвье n. šutnja.

безочьство n. bestidnost, sramota.

безчисльнь adj. bezbrojan.

бестоудьнь adj. bestidan.

бештисльнъ adj. nebrojan, bez broja.

бимь, би od **бъіти**.

благоволити, -лѭ, -лиши odobravati, zadovoljan biti čim.

благоволение odobravanje.

благовѣрие n. pobožnost.

благовѣстити, -вѣштѫ, -вѣстиши i **благовѣштати, аѭ, -аеши** vb. objaviti.

благодѣтель m. dobročinac.

благодѣть f. milost.

благодѣяние n. dobročinstvo.

благословествити, -вештвлѭ-вествиши blagosloviti.

благословештение n. blagoslov.

благосрьдь adj. milostiv, blag, benignus.

благоѫханьнъ (благооухань) adj. mirišljiv.

благъ adj. dobar.

благъіни, ниѧ f. dobrota.

ближика m. f. bližnji, susjed, rođak.

блюдъ m. zdjela.

блюсти, блюдѫ, -деши verb. čuvati.

боланча f. neki novac, grč. βαλάντιον, pa i neka vrsta težine.

болий -льши -лѥ komp. adj. veći, više (**болѥ**).

большьми adv. većma.

бракъ m. brak, svadba, γάμος.

брань f. rat.

братрьѩ f. braća.

брачинь m. haljina od svile; prema srednjem lat. barracanus, barchanus = baršun.

брашьно n. jelo

боуй adj. lud.

боукарь m. književnik.

бѣсъ m. đavao.

бъдѣти, бъждѫ, бъдиши bdjeti.

бъітье n. biće κτήματα; **небъітье** n. nebiće.

В.

Вазети се за кога zauzeti se koga.

варъ m. vrućina, žega.

варꙑти -рꙑѭ -рꙑеши (варати) naprijed ići, čekati.

величьство n. veličina, veličanstvo.

веселоумъ m. (**авеселоумъ**) Apsolom.

ветъхъ adj. star, vět, věgd -a -o.

вєшть f. stvar.

видѣти, вижд҄ѫ, -дниши vidjeti, gledati.

вина f. krivica, izgovor.

вита f. βῆτα.

витвиѥ = вѣтвиѥ n. granje.

владика f. gospodin, gospodstvo, vlasteoka, vlast.

владичьство, владъıчьство n. vlast.

влахь m. Romanus, čovjek od starih naselja rimskih po obližnjim krajevima grada, stoga katkad i Dubrovčanin, a po glavnoj radnji onih prvih i svaki, koji radi oko stoke, pecuarius.

влашть adj, vlastit.

влъна f. val.

влъхвъ m. (pl. **влъсви**) mudarac, prorok.

влъховство n. mađije, čaranje, čini.

влъшвлѥниѥ n. vráčânje.

внимати, (вънимати) -малѭ -имаѥши ili **-ѥмлѭ -ѥмлѥши** paziti, προςέχειν,, attendere.

водоносъ m. sud vodènî.

вой m. vojnik.

воинъ m. vidi **вой**.

вольнь adj. komu je slobodno, slobodan.

волꙗ conj. ili.

вонꙗ f. miris.

впрашати vidi **въпрашати**.

врагъ neprijatelj.

вражба vidi **вражьда**.

вражьда f. globa, što je plaća, tko ubije čovjeka.

вражьдовати, -доуѭ, -доуѥши neprijatelj biti.

врачєваниѥ n. vráčânje.

вранъ m. gavran.

вратьникъ m. vratar.

врнєз m. vernensis, veronski novac; uopće sitan novac.

връвь f. uzica, vrvca.

вьтоградъ m. vrt.

врѣдити, врѣжд҄ѫ, врѣдиши vrijeđati, uvrijediti.

врѣшти, връгѫ, вржєши baciti.

вьсєлѥнаꙗ, vidi **въсєлѥнаꙗ**.

вспѧть vidi **въспѧть**.

всток (въстокъ) m. istok.

въдати, въдамь, въдаси uručiti, predati.

въждєлѣвати, -валѭ, -валѥши željeti.

възбранити -нѭ -ниши zabraniti, zapriječiti.

възвѣстити, -штѫ, -стиши oglasiti.

възвѣштати, -штаѭ, -штаѥши iter. oglašivati.

възгласити, -шѫ, -сиши oglasiti, zapjevati.

въздаѥниѥ n. naknada, zasluga, retributio.

въздати, -дамь, -даси vratiti.

въздрадовати сѧ, -оуѭ, -оуѥши сѧ poradovati se, obradovati se.

въздрѣмати, -млѭ, -лѥши dormire, podrijemati.

въжд҄ѧдати сє, -жд҄ѫ, -ждєши ožednjeti.

въздрѫжати сѧ, -жаѭ, -жа-

ѥши сѧ biti zabijan, figi, πήγνυσθαι.

въздоухъ m. vazduh.

възирати, -раѭ, -раѥши poglédati.

възлежати, -лежѫ, жиши ležati za stolom.

възлешти, -лѧгѫ, лѧжеши leći za stol.

възложити, -жѫ, -жиши položiti.

възненавидѣти, -виждѫ, -видиши nenavidjeti.

възношениѥ n. prinos.

възпити, -пиѭ, -пиѥши zavikati.

възтрепетати vidi **въстрепетати.**

възоупити, -пиѭ, -пиѥши zaùpiti, — pijêm, exclamo.

възѧти cf. **ѩти.**

възъ praep. c. ak. za.

въ инѫ adv. svagda, uvijek.

въиспрь = **испрь** adv. gore.

вълѣстити, -мѣщѫ, -стиши brati (na pr. zlatna kupa devet bere litar'), uzimati, obuhvatiti.

вънити, идѫ, идеши unići.

вънѥгда (вьнегда) konj. kad.

вънъ adv. van, napolje, nadvor.

въпити, въпиѭ, въпиѥши zvati, vapiti.

въорѫжити, -жѫ, -жиши oružati.

въпль m. vika.

въплътити, -плъштѫ, -плътиши utjeloviti.

въпрашати, -аѭ, -аѥши pitati, moliti.

въпросити, -прошѫ, -сиши upitati.

вселенаꙗ f. od part. svijet, naseljena, ἡ οἰκουμένη. Isp. **вьселѥньна.**

въскрѣшати, -шаѭ, -шаѥши podizati, činiti da tko uskrsne.

въслѣпати (= въз слѣпати) teći, strujati.

въспитѣти, -тѣѭ, -тѣѥши othraniti.

въспѧть (вьспеть) adv. opet, natrag.

въстати, -станѫ, -неши ustati.

въстрепетати, -штѫ, -штеши uzdrhtati.

въстръгати, -гаѭ, -гаѥши iskinuti, istrgati.

въстръгнѫти vidi **тръгнѫти.**

въсхꙑтати, -таѭ, -таѥши uhvatiti.

въсхꙑтити, -штѫ, -тиши grabiti, uhvatiti, ugrabiti.

въчисти, чьтѫ, -чьтеши uvrstiti, ubrojiti.

въчѧти, -чьнѫ, чьнеши početi; infin. i prez. toga glag. izriče se futur.

въшьствиѥ n. uzašašće.

вьведениѥ n. uvod.

вьзвѣстити, -вѣштѫ, -вѣстиши dojaviti.

вьзрѣниѥ n. pogled, intuitus.

вьлоучити dobiti.

вьнезапоу (вънезапѫ, в'незаапь) adv. iznenada.

вьображати oblikovati.

вьпльштениѥ, въплъштениѥ n. utjelovljenje, incarnatio.

вьсакоѥдѣ adv. sa sviju strana.

вьселюньна f. odasvud nastanjena zemlja, ἡ οἰκουμένη, vasiljena.

вьсесъжагаюмъ adj. što se upali.

вьсесъжагаемаа жрътва f. žrtva paljenica.

вьсприьати, въсприьати, имѫ, имеши primiti.

вьстаникь adj. ustalac t. j. čovjek marljiv, radin, stalan.

вьсхитити сѧ, -хиштѫ, -хитиши сѧ podići se.

вьсходъ m. uzlazak, uzašašće.

вьсь, весь f. zemlja, selo.

вьштию vidi **въшьстию**.

вѣдомъ adj. poznat.

вѣдѣти, вѣмь (вѣдѣ), вѣси znati.

вѣдѣти сѧ znati se, poznati se.

повѣдѣти, -вѣмь pripovjediti, kazati.

исповѣдѣти, -вѣмь priznati; **-сѧ** ispovjediti se.

съвѣдѣти συνειδέναι, svjedočiti, t. j. znati s kime nešto.

оувѣдѣти doznati, upoznati, naučiti.

вѣтвь f. grana.

вѣтвью n. granje; vidi **витвию**.

вѣштавати, -ваѭ, -ваюши govoriti.

Г.

Гвоздь m. čavao.

гибель f. pogibao, pogibija.

главьнꙗ f. glávnja, veliko drvo, što se loži na vatru.

глаголати, -лѭ, -юши govoriti.

година f. sahat, čas, vrijeme.

годѣ (lok. od **годъ**) = **колꙗ** ili, lat. sive.

гой m. mir.

господь m. gospodin, gospod.

градьць m. mala ograda, vrtlić, gradić.

грести strsl. **грѧсти, грѧдѫ** ići, gresti, gredem.

грьдꙑни f. oholost.

гръсть f. šaka.

грьдѣливь adj. ohol.

грѧсти, грѧдѫ, -деши grem, gredem, idem.

гѫба f. spužva.

Д.

Даже konj. da; **даже до** sve do usque ad.

дарьствовати, -ствоуѭ, юши darivati.

даꙗти, даѭ, -юши davati.

двородрьжица m. dvorodržica, koji upravlja kućnim poslom.

двьрь f. i pl. **двьри** vrata.

дел' adv. (**дѣлꙗ**) poradi.

денет taj dan (**день тъ**).

дивъ m. čudo; **дивъ творити** divljenjem napuniti, stupefacere.

диньць m. plemić.

дирѣ (= **дирꙑ, дира**) f. rupa. díra, što je razdrto.

дикькь m. (дикаkь) đak.
длъготрьпкние n. ustrpljivost.
длъжьнъ adj. dužan.
добрк adv. dobro (dobre).
добытъкъ m. blago.
доволе крат dosta puta.
доволъ m. dostatnost.
довьлкти, -лиж, -лиеши i -лкиж -лкиеши dostajati.
дойдеже konj. dok (до ндеже).
дола f. dio.
домовитъ m. domaćin.
доньдеже, доньже konj. dok.
досаждение n. pogrda.
достоание n. baština, hereditas.
достодивьнь adj. prema grčkome ἀξιοθαύμαστος, dostojan, divljenja.
достохвальнь adj. dostojan hvale, dignus laude.
древле adv. davno.
другъ m. prijatelj.
дръзати, -заиж, -заиеши usuditi se.
дръколь m. batina.
дркво n lađa, drijevo.
дрѧхлъ adj. neveseo.
дуплица f. duplo, dvostruko.
дучипаль m. konj Aleksandrov Βουκεφάλας, ὁ.
душевници m. dobri, duševni ljudi.
дъмение n. nadutost.
дърати vidi дьрати.
дъска f. daska.
дьрати, дерѫ, дереши derati, kidati.
дкание n. djelo.
дклатель m. radnik, poslenik.
дкла praep. c. gen. radi.
дкть f. djeca.
дкти, дкиж, дкиеши, i деждѫ, деждеши djeti, postaviti, tvoriti, силы дкиѫтъ сѧ о немь i čudesa on tvori.

Є.

Neke riječi, koje se počinju sa slovom е, naći ćeš kod ю.
еред m. tal. erede, baštinik.

Ж.

Жало n. žalac, žaoka.
ждати = жьдати, жидѫ, жидеши i жьдѫ, жьдеши čekati.
ждркний m. vidi жркний.
же adv. a; kad stoji na kraju riječi, pojačava joj značenje.
женихъ m. ženik, mladoženja.
жестосрьдие n. tvrdoća srca.
жешти, жегѫ, жежеши, imper. жьзи peći, žeći.
жизнь f. život.
житие n. život, žiće.
житиискъ adj.: сласть житийскаа slast života, ἡδονὴ τοῦ βίου.
жрьнва f. žrvanj.

жрѣбий m. ždrijeb, dio.
жоупа, pagus, kotar. Župa je imala svoju upravu odvojenu od državne, koja je bila po gradovima u župama, a uprava je njezina bila u vlastelina, kojega je bila župa, ili u više njih, ako ih je bilo više.
жьдати, жидѫ, жидеши і жьдѫ, жьдеши čekati, oklijevati, izglédati, iščekivati.
жьзлъ m. žezlo, ῥάβδος, virga.
жѧдати, -ждѫ, -ждеши žeđati.
жѧти, жьнѭ, жьнюши žeti, žnjeti (žnjem, žanjem).

З.

За prijedl. poradi; **за нѥ, за нѥже** adv. zato, jer.
забъдѣти biti budnu, bdjeti početi.
забыти, -бѫдѫ, -бѫдеши zaboraviti.
завез m. obveza, obligatio.
заводъ m. tečaj, δρόμος, cursus.
загокор m. zalog, pignus, vadium.
задѣти, -деждѫ, -деждеши, -дѣѭ, -дѣюши zadjeti, (deđem), natjerati.
зазорьнь adj. ukora vrijedan, reprehendendus.
заимодавьць, m. davalac zajma, δανειστής.
запрѣштати, -штаѭ, -штаюши (iter. prema perf. **запрѣтити**) priječiti, zapriječivati.
запъшити mj. **забъшити** zanijekati (cf. udario u bah = zanijekao).
заръвати, -вѫ, -веши udarati.
застѫпити, -плѭ, -пиши zastupiti, obraniti, zaštititi.
зацѣдити, -ждѫ, -диши nacijediti.
зговарати се izgovarati se.
згоник m. prognanik.
згриха f. grijeh.
звѣздочьтениѥ n. čitanje, gatanje iz zvijezdâ.
зданиѥ n. građevina.
здрьже part. dalje, nastavljajući.
зиждитель, зьждитель m. conditor, stvoritelj, osnivač.
златица f. zlatan novac.
зьмий m. zmaj.
знаниѥ n. poznanici, prijatelji.
зракъ m. lice.
зьдати, зиждѫ, зиждеши zidati, graditi, tvoriti.
зълъ adj. zao.
зьдъ m. zid.
зьледь (**злѣдь** f.) f. zlo, ispor. zlijediti, zlijedim.
зьрѣти, зьрѭ, зьриши gledati, zreti.
прѣдьзрѣти naprijed vidjeti.
оузьрѣти vidjeti.
зѣло adv. veoma, silno.

И.

Иго n. jaram.

иде, идеже konj. gdje, jer; **до идеже, доньдеже** dok. dokle, kako daleko.

иерей m. svećenik, ἱερεύς.

ижде adv. jer.

иждеконьнъ adj. od iskona, iskonski.

иждешти, -дегѫ, -жеши ispaliti, exurere.

избытъковати, -оуѭ, -оуѥши vb. obilovati.

избытъкъ m. izobilje.

изволити, -лѭ, -лиши htjeti, izvoljeti (**изволѣти**).

изволѥниѥ n. volja, placitum.

извѣстовати, -стоуѭ, -стоуѥши potvrditi.

извѣштати, -штаѭ, -штаѥши iter. potvrđivati.

извѣштениѥ n. dokaz.

изѧти, из-ьмѫ uzeti; vidi **ѩти**.

импач m. zapreka, smetnja, tal. impacciare.

имьже adv. jer.

индикьтионь m. indikcija, lat. indictio. Tako se zove ciklus od 15 godina kod godišnjega crkvenoga brojenja. Da se proračuna godina indikcije, valja godini od rođenja Isusova dodati broj 3 i onda taj zbroj podijeliti brojem 15. Ostatak ove diobe pokazuje broj indikcije. Ako nema ostatka, onda je indikcija 15, kako je u ovoj knjizi na str. 154. u ugovoru Stjepana, kralja bosanskoga, od 24. listopada god. 1332. (U Rimljana bijaše indictio doba za porez, koji se uzimao od svega posjeda, roblja i marve, te su se zato svakih 15 godina sastavljale listine i po njima razrezivao porez).

инокь m. kaluđer, μόναχος.

инодоушьнъ adj. jednodušan.

иночьскъ adj. kaluđerski.

иночѧдъ adj. jedinorođeni, μονογενής.

инъ drugi; **въ инѫ** svagda, neprestano.

иродиꙗ, иродиꙗда f. Ἡρωδιάς, Herodijada.

исекноути smalaksati, pomanjkati.

ис-кони adv. (**конь**) u početku.

искрь adv. blizu.

испакостити, -штѫ, -стиши nanijeti štetu, pakostiti.

исплънь adj. indekl. pun.

исплънѥниѥ n. punost.

исплѣти, -плѣвѫ, -плѣвеши ispljeti, isplijèvêm, plijevući iščupati.

исправити, -влѭ, -виши izvršiti.

исправлꙗти, -влꙗѭ, -влꙗѥши raspravljati, odlučivati.

исправлѥниѥ n. sjajno djelo.

истиньнъ adj. istinit, pravedan.

истлѣниѥ n. truhljenje.

истовъ adj. prav.

источьникъ m. vrelo, izvor, vrutak.
истъ adj. ovaj, onaj.
исцѣлити, -лѭ, -лиши, iscijeliti, ozdraviti.
исъхнѫти, нѫ, нєши (aor. **исохъ**) usahnuti, uvenuti.
ицѣлити vidi **исцѣлити.**
исцѣлꙗти, -лѭ, -лѥши iscjeljivati, ozdravljati.
исѧкнѫти, -нѫ, -нєши osušiti se, ohladnjeti.
ичєзнѫти vidi **иштєзнѫти.**
иштєзнѫти = ис-чєзнѫти iščeznuti, nestati.
июдѣй = июдєй m. židov, Ἰουδαῖος.

К.

Кадє adj. **къдє.**
казати, кажѫ, кажєши kazniti.
капоучь m. u svezi po svoj prilici s talij. cappuccio, što znači kukuljica, kamilavka, pa može biti kalpak ili kapa.
каснити doći kasno, učiniti kasno.
катоунь m. mjesto za pašu. Na katunima je sjedilo i po više porodica.
квєѣштиоунь m. pravda, tal. questione.
кєлиꙗ f. ćelija, novogrč. κελλίον.
ћєсаръ m. καῖσαρ (kao rimski ćesar za razliku od cara: **цѣсарь**).
клєврит = клєврѣтъ m. drugar.
клѣть f. soba, ćelija.
клѧти, клънѫ, клънєши kleti, **-сѧ,** uklinjati se.
книга f. pismo, knjiga.
книгъчий, -чиꙗ m. pisar.
ковъ m. prijevara, lukavost.
козмикь m. svjetovnjak, κοσμικός.
коли adv. god.
конь m. početak (**ис-кони**).
конь praep. kod.
коньчина f. konac.
корабльникъ, кораб'никъ m. mrnar, korabljar.
короуна f. vijenac, lat. corona.
которати, -лѭ, -лѥши osuđivati.
которѫй, котєрꙑй adj. koji.
краниєво (n. adj.) **мѣсто,** κρανίου τόπος, košturnica.
кровъ m. krov, šator.
кромѣшьнь adj. izvanji, spoljašnji.
кроушьць m. kovina.
кръзно m. odijelo od kože.
кръштати, -штаѭ, -штаѥши iter. kršćavati.
крѣвати, -ваѭ, -ваѥши počivati.
ктиторъ m. osnivač, κτήτωρ.
коудѣльница f. ne zna se pravo što je. Značenje će joj biti „sirota“, koja kudjelju prede.
коукꙑ, коућа f. blagajnica, kuća.

коунѣтенѣтъ adj. tal. contento, zadovoljan.
коупльнъ adj. trgovački.
коупъно adj. zajedno.
коупь m. kûp; **въ коупѣ** zajedno.
коустѣрьна f. gustijerna, cisterna; jama, iz koje se crpe voda.
коучьма f. vrsta šubare.
коуцим = **коутим** f. pšenica ukuhana s medom.
къде adv. gdje; **ни-къде-же** nigdje.
къжде pron. svaki.
кясьнъ adj. (**коснъ**) spor.
кътиторъ cf. **ктиторъ**.
кьбьль m. kabao.
коунокина f. zajednica, zadruga, κοινόβιον.

Л.

Ланита f. obraz.
левѣий m. Λευίς, Levi.
левѣитъ m. Λευίτης, Levit.
ли adv. ipak.
либра f. mjera i idealna novčana jedinica od 20 soldina; soldin = 12 dinara.
ливанъ m. λίβανος, thus, tamjan.
листвие n. lišće.
лице, stvar ukradena ili porobljena, koja daje najjači dokaz. „**Ако се што годѣ лицемь оухвати**" znači: na djelu, u stvari. Prema tome je **обличение** uhvaćeni stvarni dokaz, a **обличнии** i **облично** stvarju dokazano i uhvaćeno.
лихоимьствие n. lakomstvo.
лихъ adj. zališan, **лихо** zališno.
лобъзание n. (subst. verb. od **лобъзати**) cjeliv.
ложе n. ležaje, loža.
лоно n. krilo. naručje.
лоуна f. mjesec.
льжь adj. lažan (**льжь** f. laž).
льсть f. prijevara.
любо, **што любо** štogod.
любоништь adj. prijatelj siromasima.
лоукавъ adj. zao.

М.

Мазда f. vidi **мьзда**.
маломошть m. siromah.
мартолосъ m. trgovac robljem, (grč. ἁμαρτωλός).
масло n. ulje, mast.
мастити vidi **мьстити**.
маштени, **маштение** n. osveta, (**мьстити**, osvetiti se; **мьсть** osveta).
мехоскоубина f. kazan za očupanu bradu; cf. **мѣхоскоубина**.
мечь — **мьчь** m. mač.
миноути prijeći, transire.
мироточьць m. pomazanik.
миръ m. 1. mir; **иди въ миръ** idi s mirom; 2. svijet.
мися f. zdjela, krug.

млъва mrmlanje, buka, ταραχή.
млънии f. munja.
млъчаниѥ n. mučanje, muk, tišina.
многажди adv. mnogo, često.
моштьнъ adj. moguć.
моудити vidi мѫдити.
моуро (мѵро) n. pomast, μύρον.
мꙑтарь m. carinik.
мꙑтарьница f. carina, Zollamt, telonium.
мьзда, млзда f. plata.
мьздовьздатель m. platac.
мьнъшьми adv. manje.
мьнѣти, -нѭ -ниши misliti, mniti.
мьска f. maska, mazga, mula.
мьстити, мьштѫ, мьстиши osvećivati.
мѣропьхъ vidi себрь. Meropsi ili n e r o p s i bili su vlasteoski ljudi na zemljama crkvenim, vlasteoskim i kraljevskim ili carskim, i onomu su, čija bješe zemlja, bili dužni nešto raditi i davati. Imali su prava ličnosti i imanja.
мѣхоскоубина f. kazan za čupanje brade.
мѵро vidi моуро.
мѵроточьць m. koji toči mast, unguentum fundens.
мѫдити, -ждѫ, диши oklijevati.

N.

На adv. nego; cf. нъ i нѫ.
навадити, ждѫ, -диши podgovoriti.
навести, -ведѫ, -ведеши navesti.
навлашни osobni, privatni.
наказаниѥ n. kazan, poena.
накарале f. vrsta sviralâ.
наковало n. nakovanj.
налешти, -лѧгѫ, -лѧжеши naleći, počekati, permanere; грѣсѣ ostati u grijehu.
наплънꙗти, -нꙗѭ, -нꙗѥши napunjati.
направа f. nagodba, оучинити направоу nagoditi se.
напрасьно adv. iznenada.
нарицати, -аѭ, -аѥши i -чѫ, -чеши zvati.
нарокь m. sreća.
настоꙗти, -стоѭ, -стоиши biti tu; настоѩ sadašnji.
насꙑтити, -штѫ, -тиши, nasititi, nahraniti.
начинаниѥ n. nastojanje, ἐπιτήδευμα.
начинати, -наѭ, -наѥши počinjati, načinjati (impf. prema начѧти).
начѧло n. početak.
начѧти, начьнѫ, -нешн početi.
начѧтъкъ m. početak.
наѥмати naimati; vidi ѥмати.
наѩти cf. ѩти najmiti.
небꙑтиѥ n. nebitak.
невольнь adj. preko volje, nerad.
неврѣкенъ mj. неврѣћенъ = nepovrijeđen, illaesus, incorruptus, od врѣдити laedere.

невѣдѣниѥ n. neznanje.
невъзможьнъ adj. što ne može biti.
невѣдꙑ, невѣдѫшти preko volje.
недомꙑшлꙗти сѧ, -шлꙗѭ сѧ, -шлꙗѥши сѧ о чемь čuditi se čemu.
неискврьнъ adj. neoskvrnjen.
ненавидѣти, -ждѫ, -диши mrziti na koga.
неподобно adv. nepošteno.
непраздьнъ adj. trudan.
непрѣложьнъ adj. nepromjenit.
непрѣсѣкаюѥмъ adj. nedjeliv, indivisibilis.
непьштевати, -штоуѭ, -штоуѥши nagađati.
нерь adv. nego.
несьмꙑсленъ adj. bezuman.
несьблюдьно adv. nerazumno.
неоустакьнъ adj. nepostojan.
нечьстивъ adj. grješan.
нечьсть f. grjehota.
неѩсꙑть f. gem, pelikan.
ни part. ne, οὐκ, non.
никада adv. nekada.
николиже adv. nikad.
никоториже, никоторꙑже nitko.
никъдеже adv. cf. **къде**.
никꙑйже pron. nijedan.
ништь adj. siromašan, ništ, nevoljan.
нравъ m. običaj.
ноудити vidi **нѫдити**.
ноутарьдоу isp. **нѫтрьждоу**.
нъ adv. ali, no.
нꙑнѣ, нꙑнꙗ adv. sada.
нꙑриште n. duplja.
нѣколи adv. nekoć, jednoć.
нѫ adv. nego.
нѫтрьждоу adv. iznutra.
нѫдити, нѫждѫ, нѫдиши siliti.

O.

Обакъ adv. ipak; vidi **обаче**.
обара f. straža.
обарителник m. čuvar.
обаче adv. tä.
об(в)етъшати, -аѭ, -аѥши (**ветъхъ**), ostarjeti.
обидивъ adj. nepravedan.
обиѥт vidi **обѣть**.
облешти, -лѧгѫ, -лѧжеши ostati, noćiti.
обличати, -аѭ, -аѥши tužiti.
обличениѥ vidi lice.
обличитель m. tužitelj.
обличити, -чѫ, -чиши obličiti koga, kriviti, t. j. licem uhvatiti i dokazivati; vidi **лице**.
облични cf. **лице**.
облобꙑзати, -заѭ, -заѥши cjelivati.
обонꙗниѥ n. vonjanje, miris.
образъ m. 1. oblik, lik; 2. način.
оброучьникь, обрѫчьникъ m. jamac, poruk.
обрѣсти, обрѧштѫ, -ѧштеши naći, pronaći.

обрѣтати, -таѭ, -таѥши nalaziti.
обрѣтатель m. nalaznik.
обьштникь m. drug.
обѣть m. obećanje.
обѣтованиѥ n. obećanje, zavjet.
обѧти, обълѧти, -имѫ, -имеши, obuhvatiti, uhvatiti; vidi kod ѩти.
овогда-овогда sad-sad.
овьцѧ (овче) n. ovca.
одговорник m. odvjetnik.
одложе konj. osim.
одрь m. krevet.
одѣноудь adv. posve, omnino.
озмьрено вино vino sa smirnom, myrrhatum vinum.
окаянъ adj. jadan.
окрьстьнъ adj. susjedni, okolni.
олѣи m. ulje.
омъıти, -мъıѭ, -мъıѥши oprati, umiti.
онѫдоу adv. s onu stranu.
оплоть cf. (плѧти) zavjes.
опосоунь, на опосоунь inversum, obrnuto.
оправданиѥ n. pravda, opravdanje.
оправдити, -ждѫ, -диши (правда) opravdati, δικαιοῦν.
осваи adv. vidi освѣнь.
освѣнь adv. osim.
осезаниѥ n. doticanje.
осезати, -заѭ, -заѥши doticati, dotaknuti (осѧзати).
осик, осѣкъ m. ograđeno mjesto za marvu.
осило n. ἀγχόνη, laqueus, zamka.
ослоуха f. globa.
ослоушаниѥ n. neposluh.
осмѹдити opaliti.
особити сѧ, -блѭ сѧ, -биши сѧ (особь) biti sam, samotovati.
ософъ m. isop (lat. hysoppus, grč. ὕσσωπος), neka mirisna biljka.
остати, останѫ, останеши biti krivcem (останен).
остѫпати, -аѭ, -аѥши uzmicati, odstupati.
остѫпити, -плѭ, -пиши podsjedati.
осѫд m. delictum, prekršaj.
осѣнѧти, -ѩѭ, -ѩѥши zasjenjivati.
осѧгнѫти, -нѫ, -неши opipati.
осѧзаниѥ n. opip.
осѧзати, -жѫ, -жеши i заѭ, -заѥши pipati.
отаи adv. tajno.
отирати, отираѭ, -раѥши, (отрѣти) otirati.
отрокъ cf. себрь. Otroci su od sviju sebara imali najmanje prava u srpskoj državi srednjega vijeka.
отрочѧ, -ѧте n. dijete.
отъврързати, -връзаѭ, -заѥши, otvorati.
отъврѣсти, -врьзѫ, -зеши otvoriti.
отъврѣшти, -връгѫ, -врьжеши odbaciti, odriješiti; — сѧ s gen. otpasti, zanijekati.
отъвѣштати, -штаѭ, -штаѥши odgovarati.

*

отъвѣтъ m. odgovor.
отъдати -дамь, -даси pokloniti.
отъкѫдѣ adv. otkuda.
отлѫчити, -чѫ, -чиши isključiti.
отъмаштениѥ n. (**отъмьштениѥ** n.) = odmazda, osveta.
отъмѣтати, -аѭ, -аѥши odbacivati.
отънѥлиже konj. otkada.
отъсели odsele.
отъотоѩти, -стоѭ, -стоиши daleko biti.
отъѣдь m. (ѣ = ꙗ) ἀντιφάρμακον, protivulijek.
отьноудь (отънѫдъ) odv. uopće, posve.
отьсоудоу adv. odavle.
отьчь adj. očinski, očin.
отьчьство n. domovina, otadžbina.
очистити, -чиштѫ, -стиши očistiti.
отѧти vidi **ѩти**.
оцѣстити, -штѫ, -стиши očistiti.

П.

Пагоуба f. propast, ponor.
пажить f. livada, paša.
пакость-и f. pakost, šteta.
пакы adv. opet.
параклитъ m. utješitelj.
парамахерь m. mač, παραμάχαιρα.
паприште n. neka udaljenost.
параскевгии, -иѩ f. g. παρασκευή, Paraskeva, Paraskevija, sveta Petka.
Парике mj. **парици**. Daničić u rječniku iz književnih starina drži, da to ne će biti ime kraju, već ljudma, koji se zovu **парикъ** πάροικος, colonus, težak.
парижь m. arapski konj, φάρης, sr. lat. farius.
парна, парьна f. parba, parnica.
паска = пасха f. πάσχα, pascha.
паче adv. većma.
пелати voditi.
пелена pelèna (najviše se govori pl. pělene).
пермаи nekaka čast. Jagić izvodi iz lat. primarius.
перьпера f. ὑπέρπυρον, novac. Perpera se uvijek dijelila na dvanaest dinara, a vrijednost joj je bila otprilike šest franaka.
печа f. komad, tal. pezza.
печаленъ adj. tužan.
печаль f. briga, skrb.
пешти сѧ, пекѫ сѧ, печеши сѧ brinuti se čime ili za što.
пистикъ m. πιστάκη, arbor ferens pistacia; drvo u Siriji, koje rađa plodom roda orahova.
питати, питаѭ, питаѥши odgagajati, othranjivati.
питѣти isp. **питати**.
пишта f. hrana, pića.

плаДьне adv. (= пол-дьне, дьне lok. sing.) o podne.
платъ m. sukno.
племенщина f. baštinjeno dobro, bonum hereditate acceptum.
плованъ m. župnik.
плоть cf. плъть.
плѣньникъ m. zarobljenik.
плъть f. put, meso, tijelo.
плътьскъ adj. od mesa.
плювати, плюѭ, плюешн pljuvati.
плѣвелъ m. pljeva, τὰ ζιζάνια.
плюти, плюѭ, -ешн pljuvati.
плѧсати, -шѫ, -шешн, plesati.
повелѣвати, -лѭ, -лешн zapovijedati.
повелѣти, -лѭ, -лешн zapovjediti.
повелѣние vidi повелѣ f. zapovijed.
повиновение, n. poslušnost.
повиньнъ adj. kriv.
повинѫти сѧ, -нѫ сѧ, -нешн сѧ pokoriti se.
повиштати, -штѫ, -штишн za'rzati.
поводьчние griješkom mj. подьочние n. trepavice.
повѣстовати, -оуѭ, -оуешн pripovijedati.
повѣсть f. pripovijedanje, povijest.
погрѣсти = погрети, -гребѫ, -гребешн pogrepsti.
погъıбати, -лѭ, -лешн (-блѭ, -блешн) pogibati, mahati.
подвигъ m. posao, natjecanje.
подвизати, -заѭ, -зашн i -жѫ, -жешн dizati se, gibati se.
подкнежин m. potknez.
подобан adj. dobar.
подобати, -лѭ, -лешн, pristojati se.
подобити сѧ, блѭ, -бишн nalik biti, ὁμοιοῦσθαι, similem fieri.
подобние n. podobnost, jednakost, sličnost; съмръти = jednaka smrt.
подъръıти, -ръıѭ, -ръıешн potkopati.
подъроучьнъ adj. (подърѫчьнъ) podložan, područnik.
подъıати, -имѫ, -имешн odozdo uzeti, uzeti.
подѣлние n. dodatak.
пожити, -живѫ, -ешн poživjeti.
позовъ m. pozivanje, poziv.
позорьникъ m. gledalac.
позрѣти, -рѭ, -ришн gledati, pogledati.
поколе adv. pošto.
пола f. polovina; полама napola.
поли, пѹли praep. c. gen. uz, osim toga.
полоуДньнъ adj. (od lok. полоудьне podne) podnevni.
полоу-нощти adv. lok. (пол i нощть) o ponoći.
полъ, полоу m. strana, polovica.
полъма adv. napola.
польза g. зѧ f. korist.
помаıати, -маѭ, маешн namagnuti.

помьнѣти, -ньѫ, -нишн sjećati se.

помѧнѫти, -мѧнѫ, -нешн pomenuti.

поострѧвати, -лѭ, -лѥшн pobuđivati, poticati.

поносити, -шѫ, -сишн комоу prekoravati koga, ružiti.

поноудити, -ждѫ, -дишн prisiliti.

понѥже konj. jer.

попирати, -лѭ, -лѥшн poduprijeti.

поплѣнити, -нѭ, -нишн oplijeniti.

поразити, -жѫ, -зишн udarati.

пореда f. red, sud.

порода f. raj; παράδεισος, paradisus.

пороучье n. jemčenje.

порѫгати сѧ, -гаѭ сѧ, -гаѥшн сѧ narugati se.

порѫчьникъ m. jemac.

посагати, -лѭ, -лѥшн udavati se, opirati se, repugnare.

посал m. poslanik vlasteoski.

посегаль od посагати.

послоухь m. svjedok.

послѣдиже adv. poslije.

послѣдованиѥ n. nastavak.

послѣдовати, -доуѭ, -доуѥшн slijediti.

послѣдь adv. napokon, poslije.

послѣдьникъ m. posljednje, extrema.

поспѣшениѥ n, brzanje, pomoć.

поспѣшьникь m. pomoćnik.

поспѣшьствовати, -воуѭ, -воуѥшн pomagati, brzati.

постать m. stvar, dio.

постити сѧ, пощѫ сѧ, постишн сѧ postiti se.

построѩти сѧ, -ѩѭ се, -ѩѥшн сѧ popravljati se, usavršivati se.

посагати vidi посагати.

потрѣблѩти, -лѩѭ, -ѩѥшн vb. uništiti (r. потреблять).

потъкнѫти сѧ, -нѫ, -нешн dotaknuti se.

похоть f. pohota, naslada.

почитати, -лѭ, -лѥшн štovati.

почрьпальникъ m. posuda, sûd, crpalo, čim se voda crpe ili zahvaća.

почьсть f. počast, čast.

почьтениѥ n. čast.

пошишноунь m. tal. possessione, posjed.

поѩти (поѩти vidi ѩти), -имѫ, -имешн uzeti.

правити, -влѭ, -вишн govoriti, upravljati, voditi.

правь adv. pravo.

праздьнъ adj. prazan, besposlen.

преторь m. πραιτώριον, sudnica.

прелесть f. vidi прѣльсть.

пригласити, -глашѫ, -сишн zovnuti.

прикасати сѧ s lokat. predmeta, doticati se čega ili do šta.

прикладъ m. primjer, simbol.

приключениѥ n. slučaj, događaj.

приключити сѧ, -чѫ сѧ, -чишн сѧ dogoditi se, doći, contingere (s lokativom).

прилежьнъ adj. marljiv; при-

лежьно, прилежьнѣ marljivo, neprestano.
приложениѥ n. zakrpa.
прилоучити сѧ, -чѫ сѧ, -чиши сѧ desiti se.
прильнѫти, -нѫ, -неши prionuti.
примислалѣ mj. примыслиıа od примъıслиѥ n. sumnja, briga.
примъıсль m. misao, cogitatio adiuncta.
приникнѫти, -нѫ, -неши natkučiti se.
приобрѣсти, -брѧштѫ, -брѧштеши steći.
присежникь m. prisežnik.
пристаниште n. luka, pristanište.
пристрашьнъ adj. uplašen.
присьнъ adj. pravi.
присьно adv. svagda.
присѣштати, -аıѫ, -аıеши nadgledati.
причитати сѧ, -аıѫ сѧ, -аıеши сѧ pribrajati se.
причьть m. (причьтъ) svećenstvo.
приоурь m. prior.
причѧстьникъ m. dionik, zajednik.
причѧштениѥ n. zäjedîn.
пришьльць (пришлець) n. stranac, došljak.
приѩти, -имѫ vidi ѩти primiti.
прозѧбнѫти, -нѫ, -неши nići, niknuti.
прокаженииѥ n. guba.
прокаженъ adj. gubav.
пропoвѣданиѥ n. prömîsao — prömîsla.
пропoвѣдѣти, -вѣмь, -вѣси propovijedati.
просадити, -ждѫ, -диши raskinuti, prodrijeti.
протесати, -шѫ, -шеши rasjeći.
противѫ praep. protiv, prema, πρός.
прочий adj. adj. ȍstâlî.
прьвъ num. ord. prvi.
прьвѣѥ adv. prije.
прьсть f. prah.
прѣгрьшта f. pregršt.
прьвадь m. sveštenik, tal. mletač. prevede.
прѣбъıти, прѣбѫдѫ, -бѫдеши ostati, preostati.
прѣвъıспрьнъ adj. previšnji.
прѣданиѥ n. izdaja.
прѣдьзрѣти (vidi зьрѣти) naprijed gledati, zreti.
прѣжде adv. prije, pređe.
прѣзорикь adj. ohol.
прѣзь законь mimo zakon.
прѣизбъıти, -бѫдѫ, -бѫдеши većma se umnožiti.
прѣимати, -ѥмлıѫ, -ѥмлıеши i -имаıѫ, -имаıеши preuzimati u nasljedstvo.
прѣимьникъ m. nasljednik.
прѣисподьнь adj. najdonji, najniži, preispodnji.
прѣклонити, -клонıѫ, -ниши prekloniti, inclinare.
прѣльстити, -штѫ, -стиши prevariti.
прѣльсть f. prijevara.
прѣльстьникъ m. varalica.
прѣмлъчати, -мъчѫ, -млъчиши mučati, šutjeti.

прѣмоудити, -моуждѫ, -диши proboraviti.
прѣподобьнь adj. vele častan.
прѣполовлюеније n. (subst. verb. od прѣполовити) polovina.
прѣпрость adv. sasvim.
прѣпрѣније n. prepiranje.
прѣпрѫда f. grimiz.
прѣпрѫдьнь adj. (прѣпрѫда) skerletan.
прѣсмыкати сѧ, -лѭ сѧ, -лѥши сѧ, micati se.
прѣспѣти, -спѣѭ, -спѣѥши prevršiti, natkriliti.
прѣтворити, -рѭ, -риши promijeniti.
прѣти сѧ cf. пьрѣти сѧ.
прѣоужаститн, -штѫ, -стиши uplašiti.
прѣходити, -ждѫ, -диши obilaziti.
прѣчоути, -чоуѭ, -чоуѥши ne pokoriti se.
поустынинъ adj. (поустини) pustinjski.
поуть m. modus, način: по пѫтѣ и по правдѣ.
пьрѣти, пьрѭ, пьриши ili пьрѫ, пьреши prepirati se; — сѧ prepirati se.
прѣпьрѣти -рѭ, -пришн nadgovoriti, natpravdati, распьрѣти сѧ ἀμφισβητεῖν, raspravljati što, dokazivati.
пѣна f. kazan, globa, tal. pena.

Р.

Работати, -лѭ, -лѥши rabotati, služiti.
рабий adj. ropski.
рабъ m. rob, sluga.
раждешти, -гѫ, -жеши ražeći, ražežem.
развѣ praep. osim.
разгнѣвати сѧ, -влѭ сѧ, -лѥши сѧ rasrditi se.
раздроушеније n. razrušenje.
раздърати vidi раздьрати.
раздьрати razderati, raskinuti vidi дерати.
размѣсити, -мѣшѫ, -сиши razmijesiti, pomiješati.
раса f. haljina.
расlабленъ adj. üzêt, a, o; paralyticus.
распачениіе n. sumnja.
распачати, -лѭ, -ѥши sumnjati.
распонъ m. (пѫти) vješala, križ.
растворити = rastaviti (διαχωρίζειν, disiungere).
рачениіе (рачени) n. želja, težnja, od рачити = htjeti.
ревновати vidi рьвьновати.
рекоу i рекъше znače često što i lat. id est, grč. ἤτοι.
реноущь part. od ръпати (renem).
риза f. odijelo, haljina.
ризьно = ризьнъ m. odijelo, haljine.
ричь f. stvar.
ровъ m. jama.
рогозина f. rogožina, tapet.
родимъ m. rođak.

родъ m. rod, koljeno, γένος.

розьство́ n. mj. рождьство prema češkom, rođenje.

рота f. zakletva.

ротити potvrđivati zakletvom, роћен zaklet, iuratus.

рѹбанин (рѹбати — rubare, robare, raubare) plijenjenje, krađa, robaria seu depraedatio.

рѫпътати, -штѫ, -штеши roptati.

рьвениѥ n. revnost.

рьвьновати, -нѹѭ, -нѹѥши s dat. nasljedovati.

рѣсьнота f. istina.

рѣсьнъ adj. prâvî, istinit, siguran.

рѧдъ m. red.

рѫкополагати, -лѭ, -лѥши rediti.

С.

Сакеларь m. blagajnik, sacellarius, σακελλάριος.

санамъ m. sküp, sajam, sabor, (съньмь).

санъ m. čast, dostojanstvo.

сапогъ m. cipela, crevlja.

сварь f. grdnja.

сватъ m. svojak, svak, affinis.

светитель m. biskup.

свидѣтель m. cf. съвѣдѣтель.

свиниꙗ f. svinja; свинъ adj. svinjski, što pripada svinjama.

свита f. odijelo.

свободити сѧ, -ждѫ сѧ, -диши сѧ sloboditi se.

свободь adj. slobodan.

свьтѣти сѧ, -штѫ сѧ, -тиши сѧ svijetliti se.

свѣтильникъ m. svjetionik, žižak.

свѣтъ m. svjetlost.

свѣштати, -лѭ, -лѥши vidi сьвѣштати.

се adv. gle.

себарь m. stanovnik stare države srpske, koji nije bio vlastelin ili svećenik. Vlastela (koja su se dijelila na veliku i malu, na vlastele i vlasteličiće) i svećenstvo bili su privilegovani stalèži, te su imali osobite povlastice (privilegija) pred zakonima zemaljskim. Sebri (građani, sokalnici, meropsi ili neropsi i otroci) nijesu imali nikakih privilegija.

севастократорь m. visoki dostojanstvenik, σεβαστοκράτωρ.

сежань n. (сѧжьнь) hvat.

село n. polje, njiva, selo.

селѣ, сели adv. sada; до селѣ dosad; отъ сели, отъ селѣ odsad.

сиковъ adj. cf. сикъ.

сикъ adj. talis, takav.

сильнъ adj. moguć, silan.

скоть m. životinja.

скровиште n. vidi съкровиште.

скрьжьть m. škrgut, βρυγμός.

скрьбь f. muka, briga, nevolja.

скоудельница f. (скѫдельница) zemljana posuda.

слово, -есе n. riječ, govor.

словесьнъ adj. razuman, rječit.

слоухъ m. sluh, glas.

слоучити сѧ (**сълоучити**) **-чѫ сѧ, -чиши сѧ** slučiti se, dogoditi se.

слѣдъ m. trag; **въ слѣдъ** adv. ostrag, ὀπίσω, a tergo.

смиръна f. σμύρνα, myrrha.

смоковьница, смокъвьница f. smokva.

смѣшениѥ v. vidi **съмѣшениѥ**.

сокальникъ m. nekakav zanatlija: kuhar ili pekar ili možda zidar, koji je gradio peći.

сокѥ t. j. soće ili soć, žitni danak caru (tributum frumentarium). To je neki carski danak u Bizantu (σακέλλη) i u Srbiji prema Bizantu.

солдин m. novac mletački, soldin, soldina, tal. soldo. soldino. U libri (liri) bijaše 20 soldina, a u soldinu 12 dinara.

сотъ m. (**сътъ**) = sât, die Honigscheibe, favus; coll. saće.

союзъ m. sveza, savez; ruski союзъ.

спан'жа f. trošak, tal. spesa.

спира f. konop, uže, četa, vojska, σπεῖρα.

сподобити (**съподобити**) **-блѭ, -биши** držati za vrijedno, dignum iudicare.

спыти adv. zaludu, nizašto.

спѣхъ m. nastojanje, dobra volja, προθυμία.

спѫдъ m. vagan.

срѣдоградиѥ n. sredograđe, media urbs.

стадий m. trkalište, mjera za prostor, στάδιον.

стазати, стѣзати сѧ, isp. **сътѧзати сѧ**.

стакти f. σταχτή, stakte; ulje, što iz smirne kaplje.

стапиѥ coll. batine, štapovi.

стар m. tal. stajo, modius, mjera.

стема f. στέμμα, mitra.

стисноути prisiliti.

стлъпотворениѥ n. građenje stupa, kule.

стлъпъ m. stup, kula.

страдати, -ждѫ, -ждеши trpjeti, stradati.

стража f. straža, vrijeme.

страньнъ adj. tuđ, strani.

страстьнъ adj. koji trpi, passionis.

стрий m. stric.

стриħи vidi **стрѣшти**.

строити, -ѭ, -иши stražiti, čuvati.

стоуждь cf. **тоуждь** adj. tuđ.

стѣзати се natezati se.

соудьство n. zemlja sučeva.

соупостатъ, сѫпостатъ m. neprijatelj, πολέμιος, hostis, adversarius; σύμμαχος, commilito.

соупрьница f. protivnica.

соуй adj. zaludnji; **въ соуѥ** zaludu, ματαίως.

соумьнѣти сѧ, -нѭ сѧ, -ниши сѧ sumnjati se, čuvati se (str. 105.)

соушило n. suho drvo, suhovina, suharje.

соуєтьнъ adj. tašt.
сҳабити pokvariti, oštetiti.
сҳодъ vidi **съҳодъ**.
сҳранити pohraniti, (**сҳранено** = osim, salvo).
съблюдати, -ањѫ, -аѥши čuvati, zadržati.
съблюсти, -дѫ, -деши održati, sačuvati.
събꙑти сѧ, събѫдѫ сѧ, събѫдеши сѧ zbiti se, dogoditi se.
съвада (**свада**) f. svađa.
съвъпрашати сѧ, -ањѫ сѧ, -аѥши сѧ zapitivati jedan drugoga.
съвѣдѣтель m. svjedok.
съвѣдѣтельствовати, -ствоуѭ, -ѥши svjedočiti.
съвѣдѣтельство n. svjedočanstvo.
съвѣтъ m. svjet, savjet.
съвѣштати, -аѭ, -аѥши govoriti; — **сѧ** pogoditi se.
съвѧзати, -вѧжѫ, -вѧжеши svezati.
съдравъ adj. zdrav.
съзьдати sazdati, sagraditi, učiniti; oblik vidi kod **зьдати**.
съзьдатель m. stvoritelj.
съказатель m. tumač.
съказати, -заѭ, -заѥши (**-жѫ, -жеши**) pokazivati, značiti, tumačiti.
съкровиште n. blago, θησαυρός.
сълати, сълѭ, сълѥши i **шлѭ, шлѥши** slati.
съмотрьливьнъ adj. što ide pazitelja; **съмотрьливьнаꙗ** τὰ τῆς οἰκονομίας.
съмѣренъ adj. vidi **съмѣрѥнъ** adj. ponizan.
съмѣрѥниѥ n. smjernost.
съмѣшениѥ m. miješanje.
сънитиѥ n. silaženje.
сънѣдь f. jelo, hrana.
сънѣдьнъ adj. što se može jesti.
сънѣсти, -нѣмь, -нѣси izjesti.
сънѧти, сънимѫ, -меши sabrati.
съобразьнъ adj. jednak, sličan.
съпати, съпѭ, съпиши spavati.
съподобити сѧ, -добѭ сѧ, -биши сѧ biti cijenjen.
сърѣтениѥ n. sastanak, occursus.
съставьникъ m. zastupnik, branitelj.
съсъҳнѫти, -нѫ, -неши osušiti se.
съсѫдъ m. sûd-sûda, posuda.
съто n. sto.
сътрѣти, -тьрѫ, -реши satrti.
сътѧзати сѧ, -аѭ сѧ, -аѥши сѧ i **-жѫ сѧ, -жеши сѧ** raspravljati.
сътѫжати, -жаѭ, -жаѥши (iter. prema **съ-тѫжити**) s dat. stužiti, smutiti.
съҳодъ m. sastanak, skupština, zbor.
съҳождениѥ n. silazak.
съҳранити, -нѭ, -ниши sahraniti, sačuvati, spasti.
съвъкоупити, -коуплѭ, -пиши sakupiti.
съде adv. ovdje.
съкроушити, -шѫ, -шиши rastjerati, rasuti, razriti, razvaliti.

съплѣсканиѥ n. stvorenje, formatio.

съпѫдь (спѫдь) m. vagan, modius.

съоуѕь (съѫзъ) m. vez.

сѣдѣти, сѣждѫ, -диши sjediti.

сѣменитъ adj. sa sjemenom plodan.

сѣнь f. sjen.

сѣти, сѣѭ, сѣѥши sijati.

сѧтъ verb. def. reče, inquit, ἔφη.

сѫдитель m. sudac.

сѫдиште n. sudište.

сѫдоу adv. s ove strane.

T.

Тлъть isp. тъщть.

тлчай adj. komp. gori, rđaviji.

тварница f. otrovnica.

тварь f. stvar.

творити сѧ, -рѭ сѧ, -риши сѧ činiti se; и той творлше сѧ далечайше ити = καὶ αὐτὸς προσεποιεῖτο πορρωτέρω πορεύεσθαι.

творьчь adj. tvorčev.

твръдь f. tvrdost, firmamentum.

тепьчии, -ѩ m. neki dvoranin.

териакъ m. theriacum, lijek od otrova.

теснимь закономь lege stricta, strogo po zakonu.

течениѥ n. tijek, cursus, δρόμος.

тешти, текѫ, течеши trčati.

титлъ m. natpis, τίτλος.

тождε adv. isto.

тоlѣ, оть толε adv. otada.

толикъ pron. tolik, kao imenica толикоу чюдесъ бѣ вина τὸ τοσούτων θαυμάτων παραίτιον.

толорь m. vrsta novca, talijer, talerus.

торжεство rus. торжество́, slava.

точило n. tijesak, prešnica, torcular, ληνός.

трепеза, трапеза f. sto, trpeza, τράπεζα.

трепьгынъ adj. trepećući, dršćući.

тришти adv. tri puta, triš, triž (u C. G.)

троѥроучница f. ime crkvi.

троудоположьникъ m. sudac. ἀγωνοθέτης, qui operam dat.

троудити сѧ, троуждѫ сѧ, троудиши сѧ mlitav biti, klonuti.

троупъ m. trup, strvina.

трѣбовати, трѣбоуѭ, -ѥши trebati.

тръгнѫти, -нѫ, -неши trgati, kidati.

въстръгнѫти iščupati, istrgati.

отътръгнѫти otkinuti.

тръстъ m. trst, trska.

трьсветъ, трьсвѧтъ adj. trisvet, ter sanctus, τρισάγιος.

трѣва f. usjev, trava.

трѧсавица f. groznica.

тржтъ m. straža, četa.

тъкнѫти -нѫ, -нєши taknuti.
тъшть adj. prazan, uzaludan.
тъчиѭ adv. samo.
тъкъмо adv. samo, nego.
тьма f. tama, sila, mnoštvo, velik broj uopće.
тьштаниє n. vidi тьштєниє.
тьштєниє n. staranje, revnost.
тьштивъ adj. marljiv, brižan, brz.
тѧжькъ adj. težak, φορτικός; kompar. тѧжьй tèžî.
тѫжити, -жѫ, -жиши tužiti, biti u nevolji.

Оу.

Оу konj. već; нє оу još ne, nondum.
оубо adv. dakle.
оубѣлити сѧ, -бѣлѭ сѧ, -бѣлиши сѧ postati bijel.
оуа, оувы inter. οὐά, vae, aha, jao.
оувѣдати, -даѭ, -даєши ostarjeti.
оувѣдѣти, оувѣмь, -вѣси saznati, naučiti.
оугасати, -саѭ, -саєши ugasiti, utrnuti.
оуготовати, -ваѭ, -єши prirediti, pripraviti.
оуготовити сѧ, -товлѭ сѧ, -виши сѧ opremiti se.
оуданиє n. dar.
оудобъ adj. lak.
оудолѣти, -ѣѭ, -ѣєши obladati kim.
оудроучати, -аѭ, -аєши krotiti, ublažavati.
оудръжати, -жѫ, -жиши zadržati.
оужасити -шѫ, -сиши uplašiti.
оужаснѫти сѧ, -нѫ сѧ, -нєши сѧ prestrašiti se.
оужасть f. strah, užas.
оужастьнъ adj. strašan.
оужасъ m. strah, užas.
оуждити (str. 89.) n. оужити, -живѫ - живєши = ùžiti — ùžijêm (frui).
оузмакноути oduzeti.
оузьрѣти, -зьрѭ, -зриши pogledati, opaziti.
оукарѣти, -ѣѭ, -ѣєши (čit. оукарꙗти, -рꙗѭ, -рꙗєши) prezirati, biti obijestan.
оукоризьнъ adj. sramotan, nečastan.
оулєшти, -лѧгѫ, -лѧжєши, uleći, prestati.
оулишити -шѫ, -шиши, zaprijećiti.
оулиꙗникъ m. uljanik.
оулоучити (олоучити), -чѫ, -чиши pregledati, ugledati.
оумакноути, оумицати oteti, otimati, umicati.
оумрътвѣти сѧ, -мрътвлѭ сѧ, -твиши сѧ postati mrtav.
оуний, оуньши, оуниє adj. komp. bolji.
оуничьжити, -жѫ, -жиши (ничь-жє) uništiti.
оуныти, -ныѭ, -ныєши klonuti duhom, teško biti.

оуорѫжити, -жѫ, -жиши naoružati.

оупасти, -сѫ, -сеши pästi, pascere.

оупитати, -аѭ, -аѥши othraniti.

оупити сѧ opiti se.

оуповати, -аѭ, -аѥши ufati se, nadati se.

оуподобити (подобити), -блѭ, -биши isporediti, postati kao.

оупокрѣтъ, оупокритъ m. licemjer.

оупъвати, -ваѭ, -ваѥши pouzdati se.

оупьрѣти, -пьрѫ, -пьреши prepirati se.

оусрамлꙗти, -лꙗѭ, -лꙗѥши (iter. prema perf. оу-срамити), postidjeti. — сѧ s gen. stidjeti se koga radi čega.

оусрьдие m. usrdnost, dobrota.

оуставити, -влѭ, -виши postaviti.

оустрой m. djelo.

оустроѥниѥ n. red, uređenje.

оустрѣмити сѧ, -млѭ сѧ, -миши сѧ pobuniti se, krenuti se, navaliti.

оусь = вьсь adj. vas, sav.

оусъхнѫти, -съхнѫ, -съхнеши usahnuti, povenuti.

оусѣшти, -сѣкѫ, -сѣчеши posjeći, usjeći.

оусѫждати, -ждаѭ, -ѥши pripremati, priređivati.

оутрѣй adj. jutarnji; оутрѣй дьнь sjutradan.

оутъкнѫти сѧ upasti, utaknuti se.

оухапати, -аѭ, -аѥши gristi, ugristi.

оухишт'рениѥ n. varka, prijevara.

оухꙑтити, -хꙑштѫ, -тиши uhvatiti.

оухоусити, -шѫ, -сиши oteti za plijen, praedari.

оуштедрити, -дрѭ, -дриши žaliti, sažaljavati.

Ф.

Фаришь m. konj, vidi парижь.

фарисей m. farizej, φαρισαῖος.

фоундаменьтъ m. osnov, temelj, lat. fundamentum.

Х.

Хижина (хꙑжина) f. vidi хꙑзина.

хотѣти, хоштѫ, хоштеши, 3. pl. хотѧтъ htjeti.

храмъ m. vidi храмина.

храмина f. kuća.

хранитель m. čuvar.

хрѣсовой, хроусовой m. hrisovolj, hrisovulja ili hrisovulj, χρυσόβουλον ili χρυσόβουλλος λόγος znači upravo ono, što nama danas zakon ili zakon-

ska povlastica, jer se na sve odluke toga reda morao udarati zlatan pečat.

хтиторъ m. cf. **ктиторъ**.

хызина f. kuća, stanica, ćelija.

хытрость f. lukavost.

хоудоба f. zlo, zločin.

хоудъ adj. siromašan, malen.

хѫдожьствие n. mudrolija, varka.

Ѡ.

Riječi, koje se počinju s ѡ, valja potražiti kod slova о.

Ц.

Цлѣзь m. neki novac, od gots. skilliggs, star. njem. skilling (schilling), strsl. **склязь** i **стьлязь**.

црьнорizьць m. kaluđer (**цръпъ** i **риза** odijelo).

цѣльба f. liječenje, ozdravljivanje.

Ч.

Чарованние n. čaranje.

чаяти, чаѭ, чаеши čekati, nadati se.

чедь, чядь f. čeljad.

чельникь m. načelnik.

честь f. dio, čest.

честьникъ m. carinik, portitor.

чинъ m. red.

число n. broj.

чисменитъ adj. brojan.

чисмѧ, -ене n. broj.

чисти, чьтѫ, чьтеши (vidi **чьтомъ**), brojiti, štovati.

чрѣзъ praep. kroz, preko.

чрѣсло n. bedro.

чрѣсъ vidi **чрѣзъ**.

чръньць m. kaluđer.

чьстидостоинъ adj. dostojan časti.

чьсть f. čast.

чьстьнъ adj. častan, poštovan.

чьтомъ part. praes. pas. od **чисти** ὁ τιμώμενος.

чѧсть f. dio, čest.

Ш.

Шѧтание n. obijest.

штедрота f. milost, largitio.

штедръ adj. milostiv.

шоуй, шюй adj. lijevi.

шьдъ, шьлъ kao part. prema **ити**.

Ѣ.

Riječi, koje se počinju s ѣ, valja potražiti kod ꙗ.

Ꙗ.

Ꙗдь m. otrov.
ꙗзва f. rȁna.
ꙗко adv. (srednji rod od ꙗкъ qualis) kako, jer, da ὡς, ὅπως. ὅτι; uz brojeve ὡς ὡσεί neko, oko, otprilike.
ꙗкоже, ꙗко (s dat. ili s dat. i infin. ili akuz. s infinit.) kako.
ꙗможе adv. kamo.
ꙗсти, ꙗмь, ꙗси jesti.

Ѥ (Є).

Ѥгда konj. kad.
ѥдиночѧдъ, ѥдиночѧдъ adj. jedinorođen.
ѥдинъ num. jedan; ѥдини τινές, ѥдини-ови, τινές-ἄλλοι.
ѥдиньно adv. zajedno.
ѥдро cf. ѩдръ.
ѥдь m. jêd, otrov.
ѥзыкь cf. ѩзꙑкъ.
ѥликъ adj. kolik.
ѥлионьска гора ž. gora Maslinska.
ѥльма adv. koliko.
ѥмати, ѥмлѭ, -млѥши uzimati; вѣроу vjerovati.
ѥпископъ m. ἐπίσκοπος čuvar, nadglednik (тоуждь ѥп. koji se miješa u tuđe poslove, str. 216.).
ѥресь f. jeres, αἵρεσις, haeresis.
ѥромонахъ m. ἱερομόναχος.
ѥстьство n. bivstvo, biće, priroda, οὐσία (ruski естествó).
ѥтеръ pron. neki, netko.
ѥхидьна f. ἔχιδνα, zmija ljutica.
ѥште adv. još, jošte; ѥште не- ne više, dalje ne.

Ꙋ.

Riječi, koje se počinju s ꙋ, valja potražiti pod оу.

Ѫ.

Ѫза f. (вѧзати) uza, okovi.
ѫтроба f. (ѫтрь) utroba.
ѫтрьѭдоу adv. iznutra.

Ѩ.

Ѩдръ adj. brz; ѩдро adv. brzo.
ѩзꙑкъ m. jezik, govor, narod; ѩзꙑци τὰ ἔθνη (str. 82.)
ѩти, имѫ, имеши uzeti, primiti.
възѧти uzeti, odnijeti.
изѧти izvaditi, uzeti.
наѩти, наимѫ, наимеши napuniti, dodati, najmiti.
обѩти, обимѫ, обимеши obujmiti, uhvatiti.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
491.81701 SU7C1 C001
Citanka iz knjizevnih starina staroslove
3 0112 088366155